

Bruni, Leonardo

Leonardi Bruni Arretini Epistolarum Libri VIII Ad Fidem Codd. Mss.
Suppleti, Et Castigati Et plusquam XXXVI Epistolis, quae in Editione
quoque Fabriciana deerant, locupletati. Accessere Eiusdem Epistolae Populi
Florentini nomine scriptae nunc primum ex Codd. Mss. in lucem erutae
Bd.: 1

Florentiae (1741)

Epist. 23-1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10402067-7

Copyright

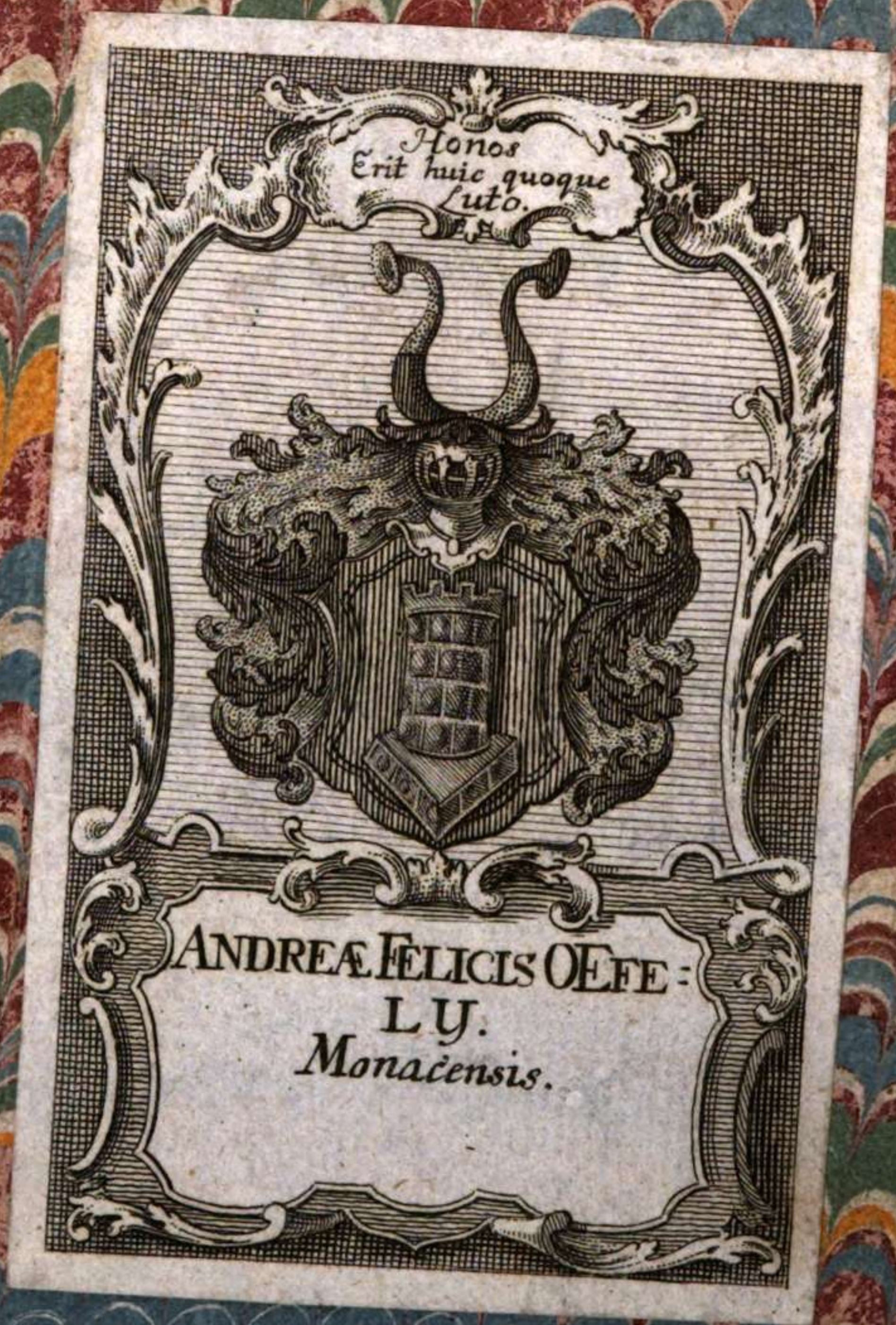
Das Copyright für alle Webdokumente, insbesondere für Bilder, liegt bei der Bayerischen Staatsbibliothek. Eine Folgeverwertung von Webdokumenten ist nur mit Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek bzw. des Autors möglich. Externe Links auf die Angebote sind ausdrücklich erwünscht. Eine unautorisierte Übernahme ganzer Seiten oder ganzer Beiträge oder Beitragsteile ist dagegen nicht zulässig. Für nicht-kommerzielle Ausbildungszwecke können einzelne Materialien kopiert werden, solange eindeutig die Urheberschaft der Autoren bzw. der Bayerischen Staatsbibliothek kenntlich gemacht wird.

Eine Verwertung von urheberrechtlich geschützten Beiträgen und Abbildungen der auf den Servern der Bayerischen Staatsbibliothek befindlichen Daten, insbesondere durch Vervielfältigung oder Verbreitung, ist ohne vorherige schriftliche Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig und strafbar, soweit sich aus dem Urheberrechtsgesetz nichts anderes ergibt. Insbesondere ist eine Einspeicherung oder Verarbeitung in Daten systemen ohne Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig.

The Bayerische Staatsbibliothek (BSB) owns the copyright for all web documents, in particular for all images. Any further use of the web documents is subject to the approval of the Bayerische Staatsbibliothek and/or the author. External links to the offer of the BSB are expressly welcome. However, it is illegal to copy whole pages or complete articles or parts of articles without prior authorisation. Some individual materials may be copied for non-commercial educational purposes, provided that the authorship of the author(s) or of the Bayerische Staatsbibliothek is indicated unambiguously.

Unless provided otherwise by the copyright law, it is illegal and may be prosecuted as a punishable offence to use copyrighted articles and representations of the data stored on the servers of the Bayerische Staatsbibliothek, in particular by copying or disseminating them, without the prior written approval of the Bayerische Staatsbibliothek. It is in particular illegal to store or process any data in data systems without the approval of the Bayerische Staatsbibliothek.

epist. 23

Honos
Erit huic quoque
Luto.

ANDREA FELICIS OEFE:
L. Y.
Monacensis.

<36604907950017

<36604907950017

Bayer. Staatsbibliothek

Epist. 23-1

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
PARS PRIMA.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBRI VIII

AD FIDEM CODD. MSS. SUPPLETI, ET CASTIGATI
Et plusquam XXXVI Epistolis, quae in Editione quoque
Fabriciana deerant, locupletati

RECENSENTE
LAURENTIO MEHUS

ETRUSCAE ACADEMIAE CORTONENSIS SOCIO,
Qui Leonardi Vitam scripsit, Manetti, & Poggii Orationes
praemisit, Indices, Animadversiones, Praefationemque adjecit,
Librumque Nonum, ac Decimum in lucem protulit.

ACCESSERE

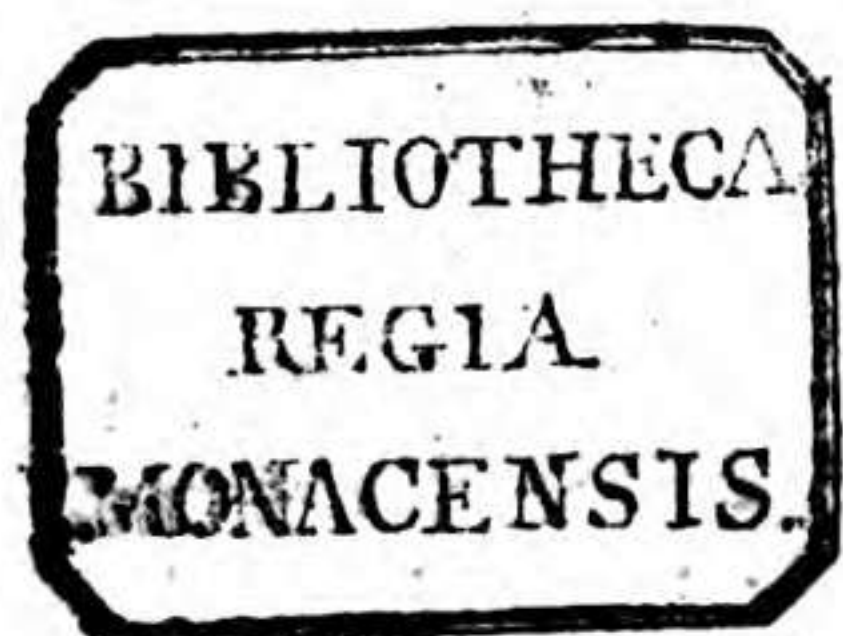
*Ejusdem Epistolae Populi Florentini nomine scriptae
nunc primum ex Codd. MSS. in lucem erutae.*

PARS PRIMA.

FLORENTIAE. MDCCXXXI.
EX TYPOGRAPHIA BERNARDI PAPERINII.

Sumptibus Josephi Rigaccii.
SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

ANGELO MARIAE

S. R. E. CARDINALI PRESBYTERO

QUIRINO

SEDIS APOSTOLICAE BIBLIOTHECARIO

EPISCOPO BRIXIENSI

ec. ec. ec.

LAURENTIUS MEHUS FELICITATEM.

Uae res, & eae
plane non con-
temnendae, PRINCEPS EMINENTIS-
SIME, me impulerunt, ut ego ho-

DEDICATIO.

mo Tibi novus, & nullo adhuc titulo benevolentiam Tuam promeritus ad Tuum Patrocinium, clientelamque confugerem. Nam cum omne studium, cogitationemque meam ad id potissimum contulerim, ut eum mihi patronum compararem, qui & auctoritate sua invidorum impetus propulsaret, aliorum vero animos nominis sui claritate ad legendi studium excitaret; Tu unus, PRINCEPS EMINENTISSIME, mihi prope divinitus oblatus es, in quem tanta, ac manu tam larga congeffit DEUS OPT. MAX., ut summa eruditio cum maxima auctoritate, maxima vero auctoritas cum summa eruditione certare videatur. Et quidem undenam

exor.

DEDICATIO.

exordium sumam, PRINCEPS EMINENTISSIME? An ab illa admirabili, ac prope divina Majorum Tuorum virtute, quam per abavos, atavosque ad posteros transmissam, totam in Te uno conlocatam intuemur, ac veneramur? Sed egone haec generis Tui praeconia longe clarissima in laudem Tuam, PRINCEPS EMINENTISSIME, conferam, qui quamvis avitis illis Familiae Tuae splendoribus caruisses, Tu unus fuisses eorum amplitudinem, ac gloriam non aequiperaturus modo, sed longo superaturus intervallo. Et quidem propter egregias virtutes Tuas ad eum dignitatis apicem evectus es, ut paucos habeas pares, superiorem ve-

DEDICATIO.

ro fere neminem: tantis praeterea omnigenae eruditionis ad-
miniculis imbutus, tantaque
utriusque linguae cognitione in-
structus, ut difficile dictu sit,
utrum plus Tibi laudis afferat ae-
quabile illud Tuum, ac ornatum
dicendi genus, an veterum Scri-
ptorum, ac numismatum monu-
mentis veluti quibusdam lumini-
bus distincta oratio. Testes sint
Ecclesiastica illa Graecorum Offi-
cia, de quibus tanta veterum
Patrum ubertate differuisti, quasi
omnem aetatem Tuam in sacro-
rum voluminum lectione posue-
ris. Testes, & illa Tua Corcy-
rae Primordia: quam multa sunt
de illa Insula & gravia, & utilia
a Te accurate copioseque con-

tra

DEDICATIO.

tra Marmoram, Spanhemium, aliosque disputata? Ita ut omnem monumentorum copiam, quae ex Homero, Apollonio, aliisque Graecis Scriptoribus, ac nummis peti poterat, penitus exhausisse videaris. Equidem & Corcyraeos existimo, cum ea, quae a Te de eorum patria tradita sunt, legissent, admirabilem ingenii Tui vim subscepisse, Tibique Italo Antistiti honorem tribuisse meo iudicio longe maximum, ut omnem de ritibus controversiam, de qua tamdiu disceptaverant, Tuae curae, atque integritati componendam committerent. Quod quidem opus magnum plane, ac difficillimum prudentissime a Te, & summa

cum

DEDICATIO.

cum laude confectum est. Quum vero Brixienſi Eccleſiae praefe-ctus fuiſſes, tantum operae in ea excolenda poſuiſti, ut & Graecos caracteres advehendos curaveris, Graecaeque linguae magiſtrum magno evocatum ſtipendio conduxeris, juvenumque animos ad virtutem erexeris, atque inflammaris. Quid enim nunc commemorem Litteraturae Brixianae Specimina? In quibus improbo labore, acerrimoque ingenio id adſecutus es, ut ea litteris manderes, quae nec ante erant nota hominibus doctis, & erant cognitione digniſſima. Atque ut ostenderes, quam par eſſes in ſacrae eruditionis facultate, & veteres Eccleſiae Tuae Patres in unum

volu-

DEDICATIO.

volumen redactos edidisti, & luculentissimam Ephraem Syri operum editionem omni elaboratam industria adgressus es; ita ut in quibus studiis tantum temporis ab initio tribuisti aetatis, in iisdem nunc gravissimorum munerum molestias honestissime deponas. Quae cum ita sint, PRINCEPS EMINENTISSIME, mirum non est, si amplitudinis Tuae gloria excitatus hoc quaecumque tandem sit industriae meae monumentum. Tuo potissimum Nomini consecraverim: cum praesertim id efflagitare videretur LEONARDUS ipse, qui admirabilium Virtutum Tuarum fulgore invitatus in sinum Tuum evolare gestit. Sperat enim eadem Te benevolentia ex-

ceptu-

DEDICATIO.

cepturum suarum epistolarum munusculum, quâ præstantissimi olim Cardinales, idest Tui similimi eas scribentem, dictantemque prosequi dignati sunt. Hunc itaque serena fronte laetus excipe, qui se totum Tibi tradit; dum nos interim Deum obsecramur, ut Te diu sospitem servet ad Religionis Catholicae, & litterarum incrementum.

Dabam Florentiae Nonis Martiis MDCCXXXI.

CANDIDO LECTORI

LAURENTIUS MEHUS S. P. D.

Rigesimus octavus agitur annus, ex quo Vir Clar., & de Rep. Litteraria optime meritus Anselmus Bandurius novam Epistolarum syllogen pollicitus est, in qua & Francisci Petrarchae, & Colucii Salutati, & Leonardi Arretini, aliorumque literarum gloria praestantium epistolas ex Codd. mss. tunc primum erutas edidisset, ejusque propositum tam laudabile patefecerant jam ab anno 1703. Mense Septembri Diarii Trevoltiensis Auctores. Sed ad hoc, quod moliebatur, opus curis aliis distentus nuncquam se adcinxit, doctissimorumque

Tom. I.

ho-

hominum spem, quam tamdiu sustentaverat, adimplere neglexit. Et tamen nihil umquam utilius excogitari poterat, nihil praestantius, quam tantorum Heroum Epistolas in Bibl. MSS. pulvere delitescences in lucem producere, quarum elegantiam si spectes, ea summa est, si vero argumentum consideres, historicum plerumque, ac multiplex, ita ut ex iis, & litterarum jam tum reviviscentium incunabula, & Principum, ac Populorum res gestas summa cum voluptate percipiamus. Quod cum ego animadverterem, optimeque nossem, quam sollicitè hujusmodi cimelia a Cl. Viris Jo: Mabillonio Bernardo Montfauconio, Petro Lambecio, Stephano Balutio, Edmundo Martene, Urfino Durand, aliisque perquisita, atque e tenebris erepta fuerint, meam quoque operam, qualiscumque ea tandem futura sit, ad hanc spartam conferre decrevi, & quid valeant humeri mei, quidve recusent, experiri. Itaque amplissimam earundem epistolarum collectionem aggredior, magnum profecto opus, quis neget? Sed tibi, ut spero, haud displiciturum. Nunc vero consilium meum paucis accipe. Ex epistolis Virorum saecula decimoquinto Inlustrium nonnullae sunt, quae typis editae circumferuntur, plurimae vero in Codd. MSS. adhuc latitant. Has publici juris facere utilissimum, ac praestantissimum esse satis perspicuum
ar-

arbitror, nec dubitandi relinquitur locus. Quis enim bonarum litterarum amore inflammatus non gestiat contemplari in his epistolis, ac veluti intueri animatam, ut ita dixerim, effigiem Colucii Salutati, Bartholomaei Fontii, Francisci Barbari, Candidi Decembrii, aliorumque, quamplurimorum, quorum tantum est in litteris nomen? Illae vero, quae typis excusae fuerunt, rarissimae sunt, innumeris praeterea mendis adeo inquinatae, ut quid sibi velint vix Oedipus ipse intelligeret. Testes sint elegantissimae Antonii Campani epistolae, in quibus emaculandis per litteras elaborarunt Cl. duumviri Daumius, & Reinesius, medicamque postremo manum adplicuit Cl. Burchardus Menckenius. Multa tamen σφάλματα adhuc supersunt, & cum ope Codd. MSS. pristino casnitori restituerim, quis michi jure succenseat, si rursus excudendas curavero? Jo: Albertus Fabricius (at qualis, & quantus vir?) novam editionem Epistolarum Leonardi Arretini an. 1724. elaboravit, quae prodiit Hamburgi, formamque, ut ajunt, octavi prae se fert. Haec vero nibilo minus inquinata est, & ut specimen degustationis loco tibi adponam, in Epist. VIII. libr. IV. legitur in Edit. Fabriciana: Quo ergo facilius, eo minori conatu maxime delectaretur rogatus, in quid laudes meas apte concinneret. Nulla plane sententia. Le-

ge ex Codd. MSs. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus est ad id, quod volumus assequendum. Nam & Themistocles ille summus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. *Et Epist. XXII. Lib. IV.* Nec sane in vobis reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *Cum scripserit Leonardus, ut patet ex MSs.* Nec id sane in vobis reprehendo: non est enim cujusque ista discernere; sed id reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *In Epist. vero VIII. Lib. I. ad Nicolaum Nicolum:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat polliceor praestaturum: *Sed verba Leonardi haec sunt:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat, polliceor; praestaturum vero non polliceor. *Omitio confusam periodorum distinctionem, orationis membra passim non integra, sed mutila, ac barbare truncata, alia etiam pro aliis substituta, alia praetermissa, nonnulla vero adeo corrupta, ut si revivisceret Leonardus, suas esse epistolas sedulo negaret. Quae cum ita sint, omnem operam, curam, cogitationemque meam in id contuli, & conferam, ut quae editae sunt, ad fidem Codd. MSs. recenseantur, iisque adjungantur, quae publica nunquam luce donatae fuerint. Id autem*

A D L E C T O R E M. v

tem omne praestitimus in Epistolis ejusdem Leonardi, quas primas omnium nunc prodire jubemus. Harum editiones duas exstitisse scribit Julius Niger in Hist. Script. Florent. pag. 353. Augustanam videlicet apud Knoblochium an. 1521., & Basileensem apud Henricum Petri an. 1538. His tertiam adjecit Cl. Fabricius Lib. 2. Bibl. med. & Inf. Lat., eaque est Hamburgensis, quam ipse an. 1724. Hamburgi edidit. Sed aliam harum omnium vetustissimam nobis recensuit Tom. XXV. Memor. Niceronus, quam ab Antonio Moreto Brixienſi, & Hieronymo Alexandrino an. 1493. prodiisse scribit. In quo deceptus est vir Cl. Nam cum id acceptum referat Annalibus Typographicis Michaëlis Maittairii, hujus verba Tom. I. Annal. ad an. 1495 haec sunt: Leonardi Arretini Epistolae Familiares per Antonium Moretum Brixienſem, & Hieronymum Alexandrinum fol. Haec Cl. Maittairius, qui an. 1495., non 1493. veterem epistolarum editionem excusam fuisse tradit. Altera tamen recensenda est, & ea quidem longe vetustior, atque a Jul. Nigro, Jo. Fabricio, Michaële Maittairio, aliisque praetermissa, quae an. 1472. lucem adspexit. Simillima, imo eadem est, atque illa, quam an. 1495. editam fuisse diximus, ejusque curam susceperunt Antonius Moretus Brixienſis, & Hieronymus Alexandrinus, hi videlicet,

qui superiorem illam praeclarissimam nobis dederant. In utraque occurrit eorum Epistola ad Jacobum Zenum Episcopum ea aetate Patavinum, quae octavo Epistolarum Libro subiecta est, & quum nonnulla contineat, quae in rem nostram sint, eam haec adponere lubet.

Reverendissimo in Christo Patri, & Domino
Jacobus Zeno Episcopo Patavio Antonius
Moretus Brixienfis, & Hieronymus
Alexandrinus S. P.

IN emendandis, imprimundisque Leonardi Arretini epistolis, Patavine Pontifex, libenter tibi paruimus. Turpe enim erat tibi apprime erudito nolle perlibenter morem gerere, quum praesertim in hoc & satisfacere tibi, ac caeteris impense doctis, qui minus invidia obcaecantur, & Leonardi Lucubrationibus aliquam gratiam referre possemus, qui de nobis tam bene meritus est omnibus linguam Romanam colentibus. Quoi quae viro doctrina, & eloquentia sit, praeter aemulos omnes judicent. Doctissimi quoque omnes hujus viri admirabilem eloquentiam, ingenii acumen, verborum copiam, maiestatemque sententiarum intueri poterunt. Complectere igitur, Clementissime Pater, hilari fronte opus, cujus te jampridem cupidissi-

diffimum intelleximus. Scimus tamen plerisque livore quodam debilitari. Sed qui volunt, legant. Nos vero quanti fecerimus, hinc cognoscitur. Nam quicquid nobis erat pecuniarum, laeti impendimus. Bene vale, & nos, ut soles, ama.

Hanc itaque editionem cum non vidisset Cl. Fabricius, plus vice simplici deceptus est. Nam Lib. 3. Bibl. Med. & Inf. Lat. pag. 1122. indicat ex MSS. Codice epistolam Colucii ad Innocentium VII. haftenus, ut putat, ineditam, quam Lib. II. ejusdem Bibl. pag. 798. integram adtulerat, cujus initium tale est. Innocentio Papae Linus Colucius Salutatus post humilem recommendationem, &c. Verum haec publica jam luce donata fuerat in Vet. Edit., quod animadvertere poterat ex Tom. I. Bibl. Germanicae Art. V., ubi Jacob. Lenfantius nonnulla ex illa Colucii epistola adfert, cum praesertim Lenfantium se vidisse fateatur ipsemet Fabricius. Praeterea Lib. 2. ejus, quam diximus, Bibl. pag. 802. postquam Editiones Epistolarum Leonardi recensuerat, haec addit. Ab eo tempore autem beneficio meritissimi viri Joachimi Negelein Pastoris ad S. Mariae, & Professoris Norimbergensis evolvi codicem MSS., qui non modo editas illas epistolas pluribus locis emendatiores exhibebat, sed etiam epistolas adhuc

ineditas LII. quas ad praelum paratas ad nos misit, eisque libellum de Temporibus suis ex editione antiqua Veneta subjungi laudatus Negelinus voluit. Haec Fabricius, qui idcirco LII. epistolas adhuc ineditas se reperisse scribit, quod Codicem illum cum Edit. Basileensi contulerat. Sed si contulisset cum Edit. Vett. multo pauciores esse dixisset, quae ineditae adhuc essent. Nam in Vett. Edit. XXXVII. Epistolae leguntur, quae & in Augustana, & in Basileensi, & in Hamburgensi desunt. Nos vero in his epistolis recudendis Edit. Vett. expressimus, adeo ut nostra haec prae Fabriciana longe locupletior evaserit. Duas tamen libri VII. ex Fabricio accepimus, quae fato nescio quo in Vett. illis omissae sunt. Porro σφάλματα, quae vetustas quoque Editiones occupaverant, omnia sustulimus ope Codd. MSs. quos magno numero consulimus. Horum primus adservatur in Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. VI. membranaceus ille quidem, & nitidissimo caractere exaratus, in cujus prima pagina elegantissima Leonardi nostri imago exhibetur. Titulus est: Incipit Liber Epistolarum Leonardi Arretini. Liber primus incipit foeliciter. Alter exstat in eadem Bibl., eodemque Plut. num. VII. non membranaceus, sed chartaceus, ac nullo librorum numero insignitus. Tertius quoque ibidem delitescit, Cod. scilicet XXIII.

XXIII. *pariter Chart., atque initio mutilus: deest enim Epistola prima, ac dimidium secundae, ad calcem vero nonnullae desiderantur. In his tribus Codd. MSs., etsi multas deesse viderim, quae in editis excusae sunt; aliquas tamen exscripsi, quas nunquam e tenebris erutas fuisse arbitror: illam puta ad Bernabam Senensem, quae incipit. Multa continentur, &c. Ad Franciscum Piccolpassum: Admirabiles profecto, &c. Ad Archiepiscopum Mediolanensem, eundem videlicet Franciscum: Vidi exempla, &c. Ad Marcum Dandulum. Ego tuis ornatissimis, &c. ad Franciscum Philelphum. In bonam quaeso partem accipias, &c. Praeter hos tres Codices, alia MSs. exemplaria nactus sum, quae non solum superiorum Codd. epistolas, sed etiam Librum novum haecenus ineditum mihi subpeditarunt. Ex his unum accepi a Cl. Barone Philippo Stosch Antiquariorum hujus saeculi facile Principe, qui ab Julio Gualtierio illud habuerat: alterum vero inveni in Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Cassinensium Cod. nempe XXXIII., in cujus fronte legitur: Leonardi Arretini Epistolarum Liber primus incipit feliciter. Alia duo mihi subministravit Bibl. Marchionum Riccardiorum, Cod. videlicet N. I. XXI., & Cod. N. II. XVII. Itaque quatuor illa MSs. exemplaria in charta exarata*

rata sunt, librumque, ut diximus, nonum habent, qui epistolas XIII. continet: scilicet Ad Regem Aragonum, Laurum Quirinum, Nicolaum Cebam, Cyriacum Anconitanum, Cardinalem Columnensem, Leonardum Dathum, Andreoccium Petruccium, Jo: Tortellium, Baptistam Albertum, Alphonsum de S. Maria, sive de Carthagena Episcopum, Burghensem, Jo: Cirignanum Lucensem, & Regem Aragonum, & hae quidem omnes ineditae sunt, si unam excipias ad Regem Aragonum, & alteram ad Cyriacum: primam, siquidem ad calcem editionis Hamburgensis edidit Cl. Fabricius, aliam vero jampridem ex Cod. 4537. Bibl. Colbertinae eruit Tom. VI. Miscell. eruditissimus Stephanus Balutius. Nos autem horum Codd. ordinem religiose servavimus, multaeque nos rationes movent, ut credamus, ab ipsius Leonardi autographo fuisse exscriptos. Nam quod epistolae in unum redactae volumen ab eo fuerint, non solum in Annalibus ad an. 1368. testatur Laurentius Bonincontrius, sed etiam Franciscus Poggius, Jannotius Manettus, ac Leonardus ipse in Epist. X. Lib. IX. VII. ubi: cum intellexissem, inquit, quasdam pro meis circumferri, quae meae non essent, conquirere illas coepi, & quas postea scripsissem, servare, non tamen omnes, sed eas tantum, quae haberent in se narrationem rei

non

non quotidianae . Porro hos, quos diximus Codd. exscriptos fuisse ex Auctoris autographo, plane ostendit MSs. Chartaceus Epistolarum ejusdem Leonardi, quem possidet diligentissimus Typographus noster Bernardus Paperinius, in cujus fronte legitur: Epistolae Divi, & Laureati Leonardi Aretini ex suis originalibus per Hieronymum Bartoli de Pensauero transumptae anni Domini MCCCCXXXIII. die X. Januarii Florentie . Is etsi ad calcem mutilus sit, idem tamen est, atque illi quatuor, de quibus nuper mentionem fecimus, si pauca tollas, & ea quidem non maximi facienda, ut pro Nicolao habet hic MSs. Nicolao Nicolo, vel de Nicolis, sive Nicolao Strozzeae: pro Nicolae, exhibet Nicolae de Medicis, & alia hujus generis quamplura . Cum hoc labore perfunctus essem, schedulasque meas typographo traderem, indicavit Cl. Stofchio Antonius Redius Arretii Codicem adservari, in quo librum nonum aliae epistolae nunquam editae excipiebant Quamobrem humanissimum Redium precibus sollicitare non destiti, donec a Mario Florio Patricio, atque Advocato Arretino hujus codicis possessore ejus exscribendi copia facta fuerit . Itaque voti compos factus, eas ad calcem rejeci, librumque decimum ex his confeci, quibus etiam addidi aliam epistolam & illam quidem elegantissimam de Origine Urbis

Man-

Mantuae ex Codd. membr. III., & V. Plut. LII. Bibl. Laurentianae, *quam ad Jo: Franciscum Gonzagam Principem Mantuanorum ab ejusdem familiaribus efflagitatus conscripsit ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXIIIX. ut in fine ejus epistolae legere est. In Cod. VII. Chart. ejusdem Plutei alteram epistolam deprehendi, quae a Leonardo nostro missa fuit ad Archiepiscopum Mediolanensem, Franciscum scilicet Piccolpassum, in qua Alphonso respondet. Nam Alphonsus de S. Maria, sive de Carthagenae, quem nunc Alphonsum, nunc Episcopum Burghensem in epistolis adhuc ineditis adpellat Poggius, vir ea aetate doctissimus nonnulla in Aristotelis Ethicis a Leonardo in Latinam linguam conversis reprehenderat. Quae improbarat Alphonsus, defendere conatus est Leonardus in epistola ad eundem Archiepiscopum, quam nos Lib. VIII. num. IV. posuimus. Sed Alphonso non satisfacit, qui adversario reposuit Declinationes. Novae Alphonsi disceptationi objecit Arretinus epistolam, de qua verba facimus, incipitque Archiepiscopo Mediolanensi. Tu michi videris optime Pater, &c. In altero Cod. Chart. ubi plures Panormitae epistolae leguntur, exstant nonnullae ad Jo: Marraſium Netinum Philosophiae, ac Medicinae Doctorem eximium, & Poetam celeb., de quo Pirrus, Mongitorius*

rius, Littara, Fabricius, *aliique*. *Hujus carmina, & ea quidem non pauca MSs. exhibent Codd. membr. LIII., & chart. L. Plut. XXXIV. Bibl. Mediceo-Laurentianae. Inter haec excellit carmen, quod inscripsit Angelinetus, poema scilicet amatorium elegiaco versu scriptum quod ab eo aetate jam confecto elucubratum fuisse perperam tradit Fazellus. Hoc autem Leonardi Arretini nomini consecravit, cujus proemium, quoniam ejusdem Arretini operibus lucem aliquam adfert, heic ex Codd. subjicere lubet:* Marrasii Siciliensis Poëtae ad eloquentissimum virum Leonardum Arretinum Praefatio in Angelinetum feliciter incipit:

Hunc Leonarde tuo volui obsignare libellum

Nomine, quo titulus luceat ipse magis.
Si quoi dandus honos graii, pariterque
Latini

Eloquii, & quicquid laudis in orbe fuit:
Si quoi debetur fama immortalis avorum,
Arretine tibi gloria prima manet.

Effingis priscos nimia gravitate parentes,
Et superas veteres tu probitate viros.
Non solum dicant tibi se debere Latini,
Verum & Argolici teque, tuosque colant.

Non minus in graium conversus sermo Latinus,

Quam

Quam graium per te lingua latina tenet.
Eloquitur lepida, ac ornata voce latinus
Factus Aristoteles, barbarus ante fuit.
Punica bella diu tot in annis mortua
vivunt,

Rex Cicero vivit, non moriturque Plato.
Quid recitem libros te traduxisse Pelasgos
Innumeros? totidem composuisse novos?
Italiae lumen, per te venere Camoenae
In Latium, per te dicta vetusta placent.

Indulgere velis nostro Arretine furori, &c.
His itaque amicissimis verbis compellatus Leonardo Marrasio respondit epistola quadam, cujus initium in Cod. MSS. tale est. Leonardi Aretini viri eloquentissimi ad Cl. Adolescentem Marrasium Siculum epistola feliciter incipit: Fons quidam, &c. Ea nempe est, a qua Liber sextus exordium sumit. Post hanc Leonardi epistolam sequitur in Cod. Chart. Marrasii Siciliensis epistola responsiva ad eloquentissimum virum Leonardum Arretinum de laudibus Fontis Gaii feliciter incipit:

Non opus est scythicum senibus disquire-
re fontem,

Quo sibi demersis prima juventa redit.
Siccus apud scythiam per saxa latentia repit,
Funditat & lymphas ante Senense fo-
rum, &c.

Hanc

Hanc Marrasii responsionem excipit in Codd. mss. Leonardi Arretini epistola ad doctum Juvenem Marrasium Siculum, quae ita incipit: Nuper suavissime Marrasi cum apud quosdam praestantissimos juvenes, &c. ac numquam lucem adspexit. Quamobrem hae omnes Libro decimo adcessere, easque illis praeposuimus, quas ex Cod. Marii Flori habuisse diximus. Porro Philibertus de la Mare Senator Divionensis Vir Cl., omnia Leonardi opera non solum impressa, sed etiam ex MSS. Codd. eruta edere decreverat, eorumque catalogum an. 1653. publici juris divione fecit. Inter haec promiserat Epistolas Leonardi Arretini pro parte Communitatis Florentiae variis Dominis, & Communitatibus destinatas. Itaque cum multa sint, eaque praeclara, quae ex his monumentis erui possunt, easdem quoque in lucem producere, publicoque eruditorum commodo inservire conabimur. Eam autem orthographiae rationem plerumque in his servandam putavimus, quam ab Auctore usurpatam fuisse deprehenditur. Quare mihi, & nichil per litteram C michi, & nichil edidimus, cumque Antonius Grammaticus, quem perperam cum Antonio Cremonae Epist. XVI. Lib. I. confudimus, causam a Leonardo petiisset, cur ita scriberet; respondit Epist. 2. Lib. VIII. se ad id faciendum impulsus fuisse auctoritate Dantis,

tis, Petrarchae, Boccacii, ac Colucii Salutati, quos eadem scribendi ratione usos fuisse testatur. Hinc excudimus etiam leticiam, negocium, tristitiam: sic jocunditatem, jocundum, jocundissimum: malivolum, malivolentiam, benivolum, benivolentiam, &c. ut prae se ferunt Codd. MSs. His omnibus adjunximus nonnullas animadversiones, nec eas prolixas quidem, sed perbreves, quas plerumque hausimus aut ex Dialogis Pauli Cortesii, & Benedicti Accolti, vel ex Italia Inlustrata Blondi, sive ex Volaterrano, vel ex Leandro Alberto, aut denique ex Dialogo Lillii Gyraldi, quem de suorum temporum Poëtis conscripsit. Sed maximo mihi usui fuit Diarium elegantissimum, quod elucubravit, & ad Eugenium Papam IV. misit Cyriacus Anconitanus. Nam cum singula loca enumeret, quae ad conligenda vetera monumenta adierat, homines quoque eruditionis gloria praestantes diligentissime recensuit. Hoc cimelium praestantissimum, & adhuc ineditum possidet in Cod. Chart. locupletissimae suae Bibl. Vir. Celeb., Philippus Stoschius, eodemque humanissime adnuente cum multis aliis Cyriaci Epistolis publicae luci donabimus. Leonardi litteris vitam praefiximus, quam ex ejus operibus, synchronisque auctoribus concinnavimus, scriptorumque tam editorum, quam ineditorum catalogo-

logum subjunximus. Dolendum sane est, quod ex Annalibus Sozomeni Praesbyteri Pistoriensis ea pars exciderit, quae ab an. 1410. ad annum 1450. producta fuerat. Nullus enim dubito, quin multa de Leonardo nostro nos edocuiſſet hic auctor synchronus, quum ad 1370. natalem Arretini annum copiosius in ejus se obitu dicturum pollicitus esset. Sed dolorem meum leniit Oratio elegantissima, quam in Templo S. Crucis ante cadaver habuit Jannotius Manettus Eques Aureatus, & Ambrosii Camaldulensis discipulus, qui propter Linguae Latinae, Graecae, & Hebraicae cognitionem Trilinguis a Verino nuncupatus est, de quo plura pag. IV. seq. Italiae Orientalis Cl. Wolfii notis illustratae Celeb. Paulus Colomesius. Hanc Manetti Laudationem memoraverant jam Naldus Naldius in vita ejusdem Manetti, quam Tom. IX. Thes. Script. Ital. ceciderat P. Burmannus, & ex Cod. MSs. Bonagiuntae Manetti Cl. Ludovicus Antonius Muratorius Tom. XX. Script. Ital. Naldio addendi Ammiratus, Pocciancius, Julius Niger, Oudinus, Fabricius, Zenus, ac Philippus Labbeus, qui in Append. Bibl. MSs. suppl. V. pag. 237. tradit in Cod. MSs. Gabrielis Naudaei esse quinque orationes Jannotii Manetti, quarum prima funebris est, ea scilicet, quae dicta fuit in solempni Leonardi Are-

mini Historici, Oratoris, ac Poëtae Laureatione. *Inde orationis principium exhibet, quod tale est: Si immortales Musae, divinaeque Camoenae praestantissimi cives, &c. Eamdem quoque delitescere Oxonii Cod. XV. Collegii Lincolnienfis colligitur ex Part. 2. Catal. Cod. mss. Angliae, & Hiberniae pag. XXXX., ubi: Jannotii Manetti oratio funebris in solempni Leonardi Aretini Laudatione. Quum hanc sedulo perquirerem, ac Bibl. MSS. excuterem, eam reperi in Cod. Chart., quem possidet Illustriss. & Reverendiss. Salvinus Salvinus Canonicus Florentinus, atque Antonii Mariae Salvini Viri summi Frater optimus, atque doctissimus, qui MSS. Codicem humanissime mihi exscribendum tradidit. Eamdem quoque adservat Cod. MSS. Bibl. Illustrissimi, & Reverendissimi Gabrielis Riccardii Marchionis, & Canonici Florentini, e cujus Museo longe locupletissimo plura in hac sylloge producentur. Itaque etsi adeo proluxa sit, ut merito a Naldio Liber nuncupetur, integram tamen Auctoris vitae subjungere volumus, quum scripta fuerit tanto cum ornatu verborum, atque tanta cum sententiarum gravitate, ut ex ea non modo summus honor ad scriptorem veniret, verum etiam is dies, quo recitata fuit, universae Civitati honestissimus haberetur, ut idem Naldius luculentissime testatur. Et quidem Alaman-*

mannus Luna *in Epist. adhuc inedita ad Jan-*
notium Manettum Virum, ut ipse eum nomi-
nat, Litteratissimum. Laudationem, inquit,
praestantissimi Leonardi nuper a te habitam
per hunc meum puerum remitto, quam a
vertice ad calcem, ut aiunt, usque diligen-
ter, accurateque perlegi, & eam tanta co-
pia, ac suavitate refertam esse conspexi, quod
procul dubio propriis eam manibus transcri-
bere non praetereundum esse putavi, & apud
me semper ipsam detinebo. Nam huic no-
stro admodum Leonardo tantas laudes, prae-
claraque facinora tribuis, quantas, & vir-
tus sua postulat, & meretur, &c. & plura
alia his simillima congerit. Aliam quoque
funebrem Orationem dixit in obitu Leonardi
nostri Poggius Bracciolinus, quam ex veteri
Codice MSS. Bibliothecae Colbertinae edi-
dit Clariss. Stephanus Balutius Tom. III.
Miscell. pag. 248., ac post Balutium recu-
dendam curavit Tom. VIII. Thes. Script. Ital.
P. Burmannus, eamque Hamburgensi Episto-
larum Editioni praemisit Cl. Fabricius. Eam-
dem & nos Manetti Laudationi subjecimus.
In MSS. Cod. Chart., ubi nonnulla Landini,
Campani, aliorumque carmina, & epistolae
continentur, se se mihi obtulit Elegia quae-
dam Caroli Arretini, quam in obitu Leonardi
composuit, idemque esse puto, ac Elogia Ca-
† 2
roli

roli Arretini, *quae in* Bibl. Mediolanensi *ex-*
stare tradit Cl. Montfauconius, *vel* Caroli Are-
tini in obitu Leonardi Aretini funebre elo-
gium, *cujus meminit ex* Cod. 80. *Bibl. Lincol-*
niensis Cas. Oudinus *Tom. 3. de Script. Ec-*
cles., *sive* Laudes Leonardi Arretini, *quas pag.*
119. Script. Florent. recensuit Julius Niger,
& *ex Nigro Lib. 2. Bibl. med. & Inf. Lat.*
cruditissimus Albertus Fabricius. *In* Bibl.
quoque Gabrielis Naudaei *delitefcebat* Caroli
Arretini Elegia pro obitu Leonardi Arreti-
ni viri doctissimi ad Benedictum Jurisconsul-
tissimum *ut pag. 61. Bibl. MSs. tradit* Lab-
beus. *Verum quum ea edita fuerit* *Tom. VI.*
Lat. Poetarum Inlustrum, qui Florentiae an.
1720. excusi sunt, *heic omittendam duximus,*
eo praesertim consilio, quod prolixitate sua mo-
lestiam potius, quam jucunditatem adlatura
esset. Habes, Candide Lector, omnem curam,
industriam, sedulitatemque nostram, quam in
adornanda hac nova Epistolarum editione po-
suimus, eandemque operam ponemus in aliis,
quae deinceps sequentur. Sed quoniam ex non-
nullis ejusdem saeculi scriptoribus paucae super-
sunt epistolae, & hae sane brevissimae, ut vo-
lumen conficere non possint; hinc nos postquam
amplissimis collectionibus defuncti fuerimus, no-
strum ad has studium potissimum conferemus,
producemusque aliqua volumina, quae inscri-
ben-

bentur Miscellanea Epistolarum, in quibus
multiplices illae variorum Auctorum epistolae
ordine chronologico digestae legentur. At de
his plura fortasse, quam nollem. Tu fructu,
Lector Benevole, & vale, &c.

LEONARDI BRUNI

V I T A.

Leonardus ex Gente Bruna ab Arretio Etruriae civitate, in qua natus est, *Arretini* cognomen obtinuit. Natum fuisse anno MCCCLXX. scribit *Matthaeus Palmerius* in *Libello de Temporibus*, quem magna ex parte adhuc ineditum, & ex autographo an. MCCCCLVIII. exscriptum adservat Cod. membr. *Abbatiae Florentinae Monachorum Cassinensium*, de quo *Cap. XXV. Diarii Italici Cl. Montfauconius*. *Palmerii* verba ad an. MCCCLXX. haec sunt: *Leonardus Brunus Historicus Aretii nascitur*. *Vossius V. Cl.* quum *Lib. III. de Hist. Lat. Cap. V. Palmerium* produxisset, ea ad an. MCCCCLXX. adnotata fuisse perperam adseruit, quem operarum potius typographicarum, quam *Vossii* errorem animadvertit *Celeb. Apostolus Zenus Tom. IX. Ephem. Venet. Sozomenus* quoque *Praesbiter Pistoriensis*, &

auctor synchronus paria cum *Palmerio* tradiderat in *Chron:* cujus Specimen *Tom. XVI. Script. Italic.* edidit *Cl. Ludovicus Muratorius*: *Leonardus Brunus*, habet ille ad an. *MCCCLXX.* qui *Florentini populi historias scripsit*, *Aretii nascitur*, de quo infra dicetur plenius in obitu suo. *Laurentius* tamen *Bonincontrius* *Miniatensis* ejusdem aetatis scriptor anno *MCCCLXVIII.* ortum fuisse scribit in *Annalibus*, quos eruit *Tom. XXI. Script. Ital.* idem *Muratorius* vir doctissimus. Anno *Gratiae MCCCLXVIII* *Leonardus Brunus Aretii nascitur* vir singulari doctrina litteris graecis, & Latinis eruditus. Haec *Bonincontrius*, de quo minime laborandum existimo, quum quoquomodo poterat & poemata scripserit, & Historiam, ut optime de eodem observavit pag. 54. *Dialogi sui Paulus Cortesius*. Sed ab his quos diximus, dissentit *Jannotius Manettus*, qui de natali *Leonardi* anno verba faciens in ea oratione, quam infra produximus: *Leonardus noster*, inquit, *Aretii antiquissima, ac nobilissima urbe, & jampridem quorundam mirabilium ingeniorum productrice, ut a prima ejus origine ordiamur, trecentesimo sexagesimo nono supra millesimum Christianae salutis anno honestis quidem, sed non admodum generosis parentibus cum egregiis quibusdam naturae muneribus feliciter nascitur*. Pater ei fuit *Franciscus Brunus*, quod intelligitur ex *Colucii* epistola haecenus inedita, quae inscribitur: *Leonardo Cecco Bruno Aretino*, ut etiam ex altera ipsius *Leonardi*, quam nos nunc primum ex *Cod. MS.* erutam *Num. VIII. Lib. X.* edidimus: ex qua etiam constat eundem *Franciscum* obiisse, tum cum *Leonardus* adolescens esset. Genere vero minime claro prognatum fuisse, sed a se ipso sibi nominis claritatem, & generis nobilitatem peperisse innuit his verbis *Poggius*: *Et genere Leonardus mi-*
nime

nime claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita est. A se ipso enim nominis claritatem, ac generis nobilitatem traxit, quae vera est, & perfecta nobilitas. Ejus quoque parentes honestos quidem, sed non admodum generosos a Manetto adpellatos fuisse supra vidimus. In Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. V. adservatur Leonardi nostri invektiva ita inscripta: *Leonardi Florentini oratio in nebulonem maledicum*. In ea praeter alia legitur: *Genus igitur meum qua ratione spernis? Parentes enim habui, ut leviter dicam, ingenuos, & honestos; addo etiam, siquid ad hanc rem id pertinet, nec illocupletes, & cunctis honoribus in libera civitate perfunctos*. Quamobrem etsi e genere minime claro fuerit, ex iis tamen parentibus ortus est, qui in libera civitate non solum non ignoti erant, quum ad omnes honorum gradus evekti fuissent, verum etiam inter primos adnumerabantur. Is ab ineunte adolescentia in patria Latinis litteris imbutus est, cumque ab hostibus captus in honesto quodam carceris cubiculo detineretur, ubi *Petrarchae* imago depicta erat, tanto studiorum ejus ardore inflammatus est, ut non multo post Florentiam se contulerit, in qua uberior discendi facultas, & amplior consequendae laudis campus esse videbatur: Quae *Poggii* verba sunt. Cum Florentiae moraretur, Leonardi ingenio faces veluti quasdam admovit *Jo: Ravennas* Grammaticus, ac Rhetor ea aetate celeberrimus, qui *Petrarcham* senem puer novit, atque ut ex *Leonardo* percepit *Blondus*, primus fuit, a quo eloquentiae studia tantopere tunc Florentia longo postliminio in Italiam fuerint reducta. Quin imo sub eodem Grammatico Eloquentiae operam dedisse ex his *Blondi* verbis ostenditur: *Hic enim*, scribit idem *Blondus* de *Jo:* verba faciens, *suapte ingenio*

o nio, & quodam Dei munere, sicut solitus fuit dicere Leonardus, eum, Petrum Paulumque Vergerium, Omnebonum Schola Patavinum, Robertum Rossium, & Jacobum Angeli filium Florentinos, Poggiumque, Guarinum, Victorinum Feltrensem, ac alios, qui minus profecerunt auditores suos, si non satis, quod plene nesciebat, docere potuit, in bonarum, ut dicebat, litterarum amorem, Ciceronisque imitationem inflammabat. Sed ad Leonardi eloquentiam magnum sane adjumentum adtulit Colucius Salutatatus vir optimus, atque sapientissimus, qui Cancellarii officio apud Florentinam Remp. summa cum laude fungebatur, ac fatente Poggio communis doctorum omnium parens, atque educatur habebatur. Hic itaque Leonardum jam tum patre orbatum tamquam filium excepit; Leonardus vero parentis loco Colucium semper habuit, ita ut alicubi patrem, ac praeceptorem suum adpelleret. Quanta autem eloquentiae vi, ac copia ab hac nova consuetudine utriusque ingenium auctum sit, difficile dictu est, praestatque ex ipsius Colucii verbis hoc percipere, qui in *Epist. ad Innocentium VII.* mutua illa studia sic describit: Cum enim ipsum jamdiu recepissem in filium, ipse se totum conversatione domestica michi dederit, totum agnosco, totumque discussi, nec me potest in aliquo tanto tempore latuisse. Continua, & studiosa ejus consuetudo fuit, & cum de cunctis, quae componerem, judex esset, & ego suarum rerum arbiter versa vice, nos mutuo, sicuti ferro ferrum acuitur, exercebamus, nec facile dixerim, & ex hoc dulci, & bonesto contubernio uter nostrum plus profecerit. Uterque tamen eruditior evasit, ut fateri oporteat, mutuo nos nobis fuisse vicissim discipulos, & magistros. Plura ad eundem Pontificem his similia scripsit Colucius. Suspicatur Jacobus Lenfantius in *Ep. ad Cl. de la Motte*

Motte, inserta *Tom. 1. Bibl. Germanicae Art. V. duos Colucios exstitisse, qui Populi Florentini scribae fuerint & junioris familiaritate Leonardum usum fuisse. Nam postquam ea ipsa Colucii verba ad Innocentium VII. adtulit, haec comminiscitur: Il semble, qu' on puisse conclure de cette lettre, que si d'un côté Coluce profitoit des lumieres de Leonard par rapport aux belles lettres, de l'autre il avoit sur Leonard cette superiorité, que donne l'âge, & l'experience. Ce qui pouvoit bien être de L. Colucius Salutatus, quand même ce ne seroit pas celui, qui écrivoit en 1378., puis qu'en 1404. Leonard Aretin n'avoit, que dix-sept-ans. Ce, qui semble déterminer à croire, que ce sont deux personnages differens de la même famille, c'est, que le P. D. Mabillon nous apprend, qu'il avoit vû dans l'Abbaye de Vallombrosa un ouvrage manuscrit de Colucius Pierius de Stignano Chancelier de Florence touchant le siècle, & la religion. Il n'y a nulle apparence, qu'un même homme se donne des nom differents dans ses ouvrages, sur tout, quand il y met son nom de famille, & qu'il ne paroît point par conséquent, qu'il ait voulu se cacher. Haec more suo, idest ineptissime Lenfantius. Nam Jo: Mabillonii verba leguntur Tom. 1. Itin. Ital. pag. 181., & hujusmodi sunt: Multae sunt ibidem aliae Beatorum Domesticorum Reliquiae, quorum elogia Hieronymus Radiolensis vulgo de Reggiola ejusdem loci Monachus scripsit ad Laurentium Medicem. Hic codex haud vulgatus superest in Bibliotheca cum aliis nonnullis, uti & Colucii Pierii de Stignano Cancellarii Florentini Libri duo de Saeculo, & Religione ad Hieronymum de Uzano Camaldulensis Ordinis Monachum Florentiae apud Sanctam Mariam de Angelis, quem Hieronymum in saeculo Nicolai nomen tulisse idem auctor tradit. Ita Mabillonius, qui hoc, ut*

puto

puto, adnotavit, ut *Possevinum* inlustraret, apud quem *Tom. 2. Appar. pag. 55.* legitur, *Colucium de vera Religione scripsisse*. Sed quid ex his *Mabillo-*
nii verbis erui possit, quo suffultus *Lenfantius* *Colucium Pierium de Stignano* diversum a *L. Colucio Salutato* esse conjiciat, haud equidem video; imo eundem esse testantur MSs. Codices, in quibus legere est *L. Colucius Pierius Salutatus de Stignano*, ut praeter alios prae se fert *Codex Pergamenus Bibl. Menarsianae*, ut ex ejus catalogo pag. 159. didicimus. Porro labitur idem *Lenfantius*, dum *L. Colucius*, interpretatur *Lucus Colucius*, quod etiam ante *Lenfantium* perperam fecerat *Cl. V. Stephanus Balutius* quum *Tom. IV. Miscell. pag. 510.* ex *Cod. 1562. Bibl. Colbertinae Colucii* epistolam ad *Nicolaum de Auximo* edidit. Nam *Linum*, non *Lucium* legendum esse non solum ostendunt MSs. Codices, sed etiam ipsemet *Leonardus*, qui quum in *Ep. VIII. lib. X. Colucium* inrideat, quod jam senex se *Linum* nuncupare incoeperit, ita jocatur: *Itaque nescio, an graviter a te sumptum Lini vocabulum. Cum enim Colucius Salutatus bellissime dicatur secundum antiquos, qui nomina, aut cognomina habuerunt, nec linum, nec stupam adjungere necesse fuit ad tuum nomen illustrandum.* Praeterea an. 1404. *Leonardus* non agebat annum decimum septimum, ut parum considerate scribit *Lenfantius*, sed trigesimum quartum, cum an. 1370. ut supra diximus, natus sit; neque illa *Colucii* epistola ad *Innocentium VII.* scripta fuit an. 1404., sed Mense Majo an. 1405., cum *Arretinus* Pontificiarum epistolarum Magister electus est. Sed ut revertamur, unde digressi sumus, adeo *Colucii* exemplo, atque adhortationibus erectus est *Leonardi* animus, ut in *Ep. XI. Lib. 2. ad Bonifacium*, aliosque *Colucii* filios missa fateatur: *Quod grae-*
cas

cas didici litteras, Colucii est opus. Quod latinas non leviter inspexerim, Colucii est opus. Quod poetas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim cognorim, Colucii est opus, &c. Eloquentiae praeceptis satis instructus, ad Philosophiam animum adplicuit, & Aristotelis Libros sic audivit, ut etiam publice de iis disputationes ex ordine studiorum sustineret, solidoque biennio ab illius disciplinae magistris incredibili aviditate imbutus est. Consule *epist. XX. Lib. IV.*, ubi ea, quae diximus, iisdem pene verbis reperies. Postquam in dialecticis biennium posuerat, ad jus civile cognoscendum se contulit, quumque in hoc quadriennium jam insumpsisset multumque profecisset, an. 1399. Manuel Chrysoloras magno conductus stipendio Florentiam venit, quem ab an. 1396. Venetiis commorantem Nicolao Nicolo, Colucio Salutato, ac Jacobo Angeli adnitentibus invitaverat Florentinorum Respublica. Hinc Bonincontrius ad an. 1399. Emmanuel Chrysolora Byzantius per id tempus litteras graecas in Italiam adduxit, quae septingentis jam annis in Italia desierant cognosci. Hic patria a Turcis obsessa Venetiis salario illas edocebat. Deinde magno pretio a Florentinis conductus juvenes eorum publice erudiebat. Cum itaque ludum aperuisset Chrysoloras, quamplurimos auditores nactus est; inter quos praestiterunt Robertus Ruffus, Pallas Onuphrii filius Stroza, Jacobus Angeli, ac Petrus Vergerius Justinopolitanus, qui Patavio, ubi florebat, ad Emmanuelem audiendum se contulerat. Novae linguae inlecebris adliciebatur Leonardus, totumque se Chrysolorae tradere exoptabat; sed, ut ait Manettus, deferendorum studiorum suorum pudore commotus transfugii crimen expavescebat. Ego, inquit ipsemet Leonardus in *Comment. per id tempus Juri civili operam dabam,*
non

*non rudis tamen ceterorum studiorum. Nam & natura flagrabam disciplinarum amore, & Dialecticis, ac Rhetoricis non segnem operam impenderam. Itaque in adventu Chrysolorae anceps factus sum, quum studium juris deserere flagitiosum ducerem, & tantam occasionem litterarum graecarum ediscendarum praetermittere scelus quodammodo arbitrarer, saepiusque ipse ad me juvenili motu inqueiebam: Tu quum tibi liceat Homerum, Platonem, & Demosthenem, ceterosque Poetas, & Philosophos, & Oratores, de quibus tanta, ac tam mirabilia circumferuntur, in-
tueri, atque una colloqui, ac eorum mirabili disciplina imbui, te ipsum deseres, atque destitues? Tu occasionem hanc divinitus tibi oblatam praetermittes? Septingentis jam annis nemo per Italiam graecas litteras tenuit, & tamen doctrinas omnes ab illis esse confitemur. Quanta igitur vel ad cognitionem utilitas, vel ad famam accessio, vel ad voluptatem cumulatio tibi ex linguae hujus cognitione perveniet? Juris quidem civilis doctores passim complurimi sunt, nec te deficiet unquam discendi facultas. Hic autem unus solusque litterarum graecarum doctor, si e conspectu se auferet, a quo postmodum ediscas, nemo reperietur. His tandem rationibus expugnatus Chrysolorae me totum tradidi tanto discendi ardore, ut quae per diem vigilans percepissem: ea nocte quoque dormiens agitare. Haec ille: quem tres circiter annos in graecis litteris sub Chrysolora insumpsisse auctor est Manettus; atque ipsemet in iisdem Commentariis supra biennium ab eodem se fuisse institutum tradit. Cum autem Florentiam reliquisset, & Mediolanum ad Imperatorem suum se contulisset Chrysoloras, ne id, quod ex praeceptore acceperat, dedisceret, sed potius augeret, in graecorum librorum versione elaborare coepit, sermonemque Basilii ad discipu-*

cupulos instituendos, tam apte, atque ornate trans-
tulit, ut summam nominis gloriam consequutus sit.
Sed cum res domi angusta ejus conatibus obstaret,
inopia pressus ad juris civilis cognitionem se referre
necessitate coactus est. Inter haec *Poggius Braccio-*
linus maxima cum *Leonardo* nostro familiaritate con-
junctus a *Bonifacio IX.* tunc Pontifice Romam evo-
catus, non multo post, anno scilicet 1403. Epistola-
rum Apostolicarum scriptor factus est: cumque an.
1404. diem obierit *Bonifacius*, successusque fuerit *In-*
nocentius VII., tunc *Leonardus Poggium* per litteras
obtestatus est, ut aliquid sibi munus in Romana Cu-
ria cum utilitate, honestateque conjunctum compa-
raret. Ut amici postulationibus satisfaceret *Poggius*
duorum praesertim opera, qui Pontifici proximi erant,
utebatur, ac *Leonardum* extollendo, ejusque scripta
eisdem ostentando id adsecutus est, ut ille licet igno-
tus Romam accersiretur. *Poggii* litteris Romam ac-
citus ad VIII. Kal. Apriles ad Urbem pervenit, ut
ipsemet scripsit ad *Colucium Epist. 1. Lib. 1.*, quod
incidit in an. MCCCCV., non in an. MCCCCIV.
ut pag. XI. *Poggian.* tradit *Jacob. Lenfantius*, eumque
secutus *Cl. Fabricius Lib. 2. Bibl. Med., & Infi-*
mae Latin. Nam mense Martio an. MCCCCIV. vi-
vebat adhuc *Bonifacius IX.*; *Innocentius* vero VII.
an. MCCCCIV. mense Octobri Pontifex electus est.
Ut primum Pontificis adeundi copia facta fuit, eidem
se exhibere non omisit, qui adeo junior *Innocentio*
visus est, ut rumor per Urbem diffunderetur, a
Pontifice ob aetatem rejectum fuisse. Romae tunc
versabatur *Jacobus Angeli* filius, quem *Jacobum An-*
gelum Rinuccinum fuisse ex Cod. MSS. *Bibl. Regiae*
innuit *Labbeus suppl. VIII. Bibl. MSS. pag. 317.*, &
ex *Labbeo Lib. IX. Bibl. med. & Inf. Lat. Cl. Jo. Al-*
bertus Fabricius. Quisquis is sit (nam *Jacobum*
An-

Angelum apud Labbeum sejungendum arbitror a Rinuccino, intelligendumque de Alamanno) summam graecae linguae cognitionem habuit, quam sub Chrysolora Florentiae hausit, ac Cnei Pompeii vita ab eo traducta exstat in Bibliot. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. num. XXVII. adfervatque Bibl. Marciana in Cod. membr. Cosmographiae Ptolemaei Libros VIII., quos Jacobus Angeli e graeco transtulit, ac Beato Papae Alexandro V. nuncupavit. Summa quoque eloquentiae vi praestitisse testatur elegantissima epistola, quam ad Emmanuelem Chrysoloram praeceptorem suum de Gregorii XII. electione conscripsit, atque ea adhuc delitescit in Bibl. Sanctae Crucis Plut. XXII. Cod. membr. num. IX., ejusque meminit Tom. 1. Itin. Ital. pag. 162. vir eximius Joann. Mabillonius. Is itaque graecis, latinisque litteris probe instructus, & Leonardo natu major, & quadriennio jam solido in Curia commoratus acerrime petere incoepit, nihilque intentatum omisit, ut ipse dignitatem adipisceretur, animumque Pontificis adeo ambiguum reddidit, ut mensis fere totus elaberetur. Interea litterae ex Gallia a Duce Biturigensium ad Pontificem adlatae fuerunt. Tum Patres eum cohortati sunt, ut respondendi provinciam ambobus committeret: ita enim cognituros, uter utri praestaret. Quid postea factum sit, ex ipsius Leonardi verbis ad Colucium Epist. II. Lib. I. scribentis audiamus. Rescripsi, inquit, uti praeceptum fuerat, biduoque post constituto tempore meae illiusque litterae Pontifici, Patribusque recitatae sunt. Quibus lectis quantum interesse visum sit, nescio: illud tantum scio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, se falsa nimium opinione ductos errasse. Pontifex certe ipse michi statim gratulatus, re-

rejectione illo, me ad officium dignitatemque recepit. Haec Leonardus ad Colucium: qui ubi hoc accepit epistolam quamdam Innocentio scripsit, quae in aliquibus Codd., & duabus Vett. Edd. est tertia Libri primi, in eaque Pontifici gratias agit, alumnumque suum pluribus commendat. Errat Cl. Niceronus, dum Tom. XXV. Memor. eandem a Colucio scriptam innuit, cum nondum dignitatem adeptus esset Leonardus: Falsa quoque effragit Varillasius, qui Lib. IV. Florent. Anecd. pag. 161. testatur, Romanam Curiam indiguissse Leonardi nostri propter negocia, quae cum Orientalibus Episcopis tractabat; ideoque Romam accitum fuisse. Nam si res ita se haberet, nunquam dixisset Poggius multas ac graves contentiones a se susceptas adversus quosdam, qui illud idem summopere ambiebant. Dum Romae esset, nonnullas ad Colucium exaravit epistolas, quae Lib. I. leguntur, interque alias commemoranda est Epist. IV., qua eum certiore fecit de proelio, quod cum Innocentio VII. gesserant Romani. Decipitur Lenfantius, dum in Epist. ad Cl. de la Motte pag. 135., de qua supra mentionem fecimus narrat, Colucium a Leonardo monitum fuisse de tumultu, qui in electione Innocentii VII. accidit. Nam nondum Romam viderat Leonardus, dum Innocentius VII. electus est. Mense Augusto an. 1405 cum Pontifice Viterbium profectus est, ut colligitur ex Epist. V. Lib. I., ibique per litteras cum Colucio disceptavit, quonam modo veteres, ac praesertim Homeris rebus, personisque nomina imposuerint. Duas illas epistolas idem Lenfantius pag. 136 ejusdem Epist. scriptas ad Poggium fuisse perperam tradidit, quum ad Colucium scriptae sint, qui Florentiae versabatur; Poggius vero utpote Leonardi collega in eadem urbe erat, ita ut nihil esset opus epistolis, sed prae-

sentem alloqui poterat *Arretinus*. Quum autem *Viterbii* aegrotasset, & ad *Colucium* scribens tamquam apud parentem questus esset, quod *nec vina, nec medicos, nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in ea urbe reperisset*, ab eodem acerrime reprehensus est, quasi afficeretur circa corporis voluptates. Epistolae initium, quam scripsit *Colucius*, tale est: *Linus Colucius Leonardo Cecco Arretino Salutem, &c.* Rescripsit *Leonardus* paululum subiratus, ejusque epistolam ex Cod. MSS. nunc primum *Lib. X. numer. VIII.* edidimus, quae incipit. *Vereor mi Coluci, ne te poenituerit, &c.* Consule *ep. X. Lib. I.*, in qua *Nicolum* de hac re certiore fecit. Eadem, quae nos, adnotavit pag. 132. seq. *Ep. ad Cl. de la Motte Lenfantius*, sed *Romae*, non *Viterbi* aegrotasse perperam, & contra ipsius *Leonardi* verba contendit. Illa igitur causa fuit, quae mutuam familiaritatem, tot officiis inter *Leonardum*, & *Colucium* confirmatam distraxerit. Mense Martio an. 1406. *Romam* repetiit Pontifex, quem *Leonardus* secutus est, quumque arma adversus *Innocentium* rursus sumeret *Romanus Populus*, imminerentque hostium copiae, se auxiliorum convocandorum causa in *Picenum*, & *Gallicum agrum dimissum fuisse* significat *Nicolio* in *Epist. XI. Lib. I. Romae VIII. Idus Aprilis*, ut ad calcem epistolae legitur. *Ariminum* reliquerat, & *Caesenam* versus contendebat, cum ei adlatus est nuncius de obitu *Colucii*, quo ego audito, inquit ille, *ita mente concidi, ut post longum spacium vix me recipere valuerim. O me infelicem, qui tali parente orbatus sim?* Flebilibus hisce modis praecceptoris, ac parentis sui mortem deflet in *Ep. XXII. Lib. I.* quam ad *Nicolaum* misit. *Romam* reversus ejusdem *Colucii* Laudationem elucubrare coepit, & *Nicolio* adhortante procedebat sane opus satis luculente.

te. Interea *Innocentius* Pontifex, qui *Leonardi* virtutem cognoverat, eidem Episcopatum ultro obtulit, quem ille respuit. Ad *Epist. XI. Lib. 2. ad Colucii* filios scripta. Aliis quoque titulis, atque honoribus ab eodem Pontifice affectum fuisse testatur ipsemet in *Comment.* Exeunte an. 1406. diem obiit *Innocentius VII.*, evectusque fuit ad Pontificiam dignitatem *Gregorius XII.* qui votum suum, ac iusjurandum, quod pro tollendo Ecclesiae schismate fecerat, *Benedicto XIII.* adversario Pontifici per litteras nunciare, eumque ad pacem invitare debuit. *Harum litterarum cum de industria cunctis his, qui peritiores haberentur, mandata cura fuisset, tandemque scripta seorsum cujusque Pontifici, Patribusque recitarentur, Arretina civitas, quam nonnulli contemnendam putant, iudicio omnium palmam tulit, junior inter seniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos. Quae Leonardi verba sunt in Ep. VI. Lib. 2. ad Nicolaum scribentis. Increbescente itaque Arretini nomine, Nicolaus Nicolus per epistolam Decembri Mense an. 1406. scriptam Leonardum hortatus est, ut Cancellarii munus peteret. Florentinorum enim Respublica *Benedictum Fortinum Colucii* successorem amiserat. Illud (respondit *Leonardus X. Kal. Januariarum* ejusdem anni) ante omnia praemisisse velim, quoniam de morte successoris *Colucii* per tuas litteras admones, me, nec si praesens essem, candidatum profiteri velle, nec absentem cupere, ut meum nomen per suffragium edatur. Quamobrem Pontifici adhaerens an. 1407. Mense Septembri Senas profectus est, quumque *Antonius Casinus Senensis* Canonicus tunc Florentinus, atque Ecclesiae Praepositus Fesularae ad Episcopatum Pisauri sublatus esset, Canonicatum Florentinum, ac Praeposituram Fesulanam pro se petiit, quae petenti a Pontifice concessa sunt, ut de-*

prehenditur ex *Ep. XI. Lib. II.*, quam adire operaepretium est. Atque ea, ut opinor, causa fuit, qua impulsus Cl. Oudinus in *Indice Chron. Script. Ecclesi.* de Leonardo notaverit. *Presbyter, Summorum Pontificum Secretarius.* Quae cum ita sint, lapsus est Niceronus, dum *Tom. XXV. Memor. Oudinum* reprehendit, quod Leonardum Presbyterum nuncuparit, contenditque, numquam clericorum habitu indutum fuisse ea suffultus ratione, quod uxorem duxerit. Sed dubium non est, quin Leonardus clericali habitu processerit illo saltem tempore, quo Canonici titulo insignitus fuit. Nam exeunte Mense Octobri an. 1408. nondum se Canoniatu abdicaverat, quem postea *Salutato Colucii* filio contulit, pro quo illud Ecclesiasticum Beneficium quaesierat, moraque quadam interposita eidem, ut diximus, concessit. *Jacobus Lenfantius* pag. 134. *Ep. ad Cl. de la Motte*, quum verba faciat de his duobus Beneficiis, quae *Salutato* comparaverat *Arretinus*, ita scribit: *Il demanda pour lui-même au Pape, ce qu'il ne pouvoit obtenir pour son ami absent, & il lui procura deux Bénéfices considérables l'un à Florence, l'autre à Pesaro Ville de l'état de l'Eglise, qui venoient à vaquer par la promotion d'un autre à l'Evêché de Fiesole.* Haec *Jacob. Lenfantius*, qui quantum a vero aberret, ex ipsa *Leonardi Epist. XI. Lib. II.* disci potest, ubi haec plenius enarrat. Nam *Antonius Casinus*, qui Episcopus creatus fuit, non ad Fesulanam Dioecesim, sed Pisaurensem assumptus est. Praeterea nullum ex Beneficiis duobus, quae *Leonardo* concessit Pontifex, Pisauri erat, sed ambo Florentiae, Praeposituram puta Fesulanam, & Canonicatum Florentinae Ecclesiae. Addit ad haec idem *Lenfantius a Bonifacio IX.* tunc Pontifice ea impetrasse. Sed hoc puerile est, quum *Bonifacius IX.*

Ec-

Ecclesiae gubernacula tractarit ante *Innocentium VII.* eo videlicet tempore, quo *Leonardus* Romam non dicam viderat, sed ne cogitarat quidem. Sed ad instituta pergamus. Senis cum *Gregorio XII.* egressus, Lucam an. 1408. Mense Januario adcessit, quumque omnes fere Patres, ac plerique ex Curialibus *Gregorium* reliquissent, ipse cum nonnullis aliis Pontificem Senas repetentem Mense Julio ejusdem anni comitatus est. In hac Urbe *Leonardus* agere coepit cum *Poggio*, qui Florentiam profecturus erat, ut suo, amicorumque usus consilio curaret, ut in patriam revocaretur, idque etiam a *Nicolao Nicolio* per litteras Senis XV. Kal. Octobribus scriptas postulavit: *sed omnem, inquit, hujusmodi deliberationem in reditum meum a balneis reservo.* Constituebat enim ad VI. Idus Octobres ad aquas Petriolanas (mendose in textu Puteolanas) lavandi causa proficisci. Ad has profectus maximo cum honore exceptus fuit a Senensibus, quod ipse commemorat in Epist. dat. *Florentiae VIII. Kal. Decembres 1438.*, qua unum Politicorum volumen Senensi Magistratui misit. *Dona siquidem, ait ille, & munera vel magno alicui Domino congruentia antecessores vestri tunc in Magistratu amplissimo constituti summa cum humanitate, summaque benivolentiae significatione usque ad ea loca michi trasmittere dignati sunt, ac tanto me honore affecere, quantus est pusillum hominem a Civitate maxima publice honorari.* A Balneis reversus Arretium Kal. Decembribus se contulit, ubi cum per dies multos *Poggii* litteras, a quibus totus pendebat, frustra expectasset, Ariminum contendit, quo confugerat *Gregorius* Pontifex. Nam praestare censuit, ut vulgo dici solet, *ruere semel, quam semper pendere*, ut scripsit ipsemet *Poggio* Ep. XVII. Lib. X. quam nos ex Cod. Chart. *Marii Flori* nunc primum

protulimus. Cum Arimini esset, misit X. Kal. Martias an. 1409 ad Nicolaum Nicolum epistolam elegantissimam, in qua vetustatis reliquias, quae ea in urbe supererant, diligentissime recensuit, & ad calcem adjecit praestantissimam laudationem Caroli Malatestae ejusdem civitatis Principis, cum quo maximam familiaritatem habuit, ille vero eo amore, ac benevolentia Leonardum prosequutus est, ut hic in *Ep. VII. Lib. VI. ad Attum Militem* testetur ita cum eo vixisse, ut neque mensa, neque venatio, neque studia litterarum ipsum ab eo sequestrarent. Qui, sequitur ibidem, peractis ad occasum venationibus ita redire Ariminum solebamus, ut duobus vel tribus passuum millibus disputando summis interdum contentionibus, ac desperatis prope clamoribus certaremus. Quae quidem verba cum Cl. V. Jo: Georgio Schelhornio nota essent, miror equidem, qua ratione impulsus Tom. 3. *Amoenit. Litter. pag. 225. seq. ex MSS. Cod. Bibl. Krafftianae* ediderit *Leonardi Aretini in Carolum de Malatestis propter derogationem statuae in memoriam Maronis factae invektivam*. Nam quamvis MSS. Codex Aretini nomen prae se ferret, ejus tamen auctorem discere poterat Schelhornius ex *Chronico Philippi Foresti* vulgo *Bergomatis*, qui pag. 375. de *P. Paulo Vergerio* seniore verba faciens, ejusdemque opera recensens: *Adversus*, inquit, *Sigismundum* (lege *Carolus*) *Malatestam*, qui *Maronis statuam e foro Mantuano dejici fecit*, nobilem edidit *invektivam*. Eam vero *Pauli Vergerii* elucubrationem esse aperte indicat Cod. MSS., qui exstat in *Bibl. Lipsiensi*, cujus indicem adornavit *L. Joachimus Fellerus Cygneus* apud quem pag. 295. legitur: *Petri Pauli Vergerii invektiva in Carolum Malatestam*, qui *Virgilio, & cunctis Poetis detrahebat*. Porro testatur Cl. *Muratorius* Tom. XV. *Script. Ital. pag. 112.* eandem olim
se

se legisse in MSs. Cod. Bibl. Ambrosianae post *Leonardi Arretini Librum de Institutione adolescentium ad Ubertinum Carrariensem*, eamque ita fuisse inscriptam: *Investiva contra Karolum de Malatestis pro everfione, & destructione statuæ Virgilii Mantuani Poëtarum maximi*. Itaque etsi auctoris nomen desideretur, tamen in fine haec leguntur: *Bononiae XIV. Kal. Octobris MCCCXCII. Petrus Paulus Vergerius de Giampietris de Sarnano*. Ex quibus verbisprehenditur, & quis eam elucubraverit, & locus ubi elucubrata fuerit, & annus, ac mensis, quibus eadem prodierit. Quin imo quum idem *Muratorius Tom. XVI. Script. Ital.* ex MSs. Cod. Bibl. *Estensis* orationes ejusdem *Vergerii*, atque epistolas edidisset, epistola prima est: *De Virgilii statua Mantuae everfa per Carolum Malatestam ad Ludovicum ubi Alidosium* supplet ex Cod. olim Urbinatæ, nunc autem Vaticano Vir ille Celeber. Quamobrem deceptus est *Clar. Fabricius*, qui *Lib. II. Bibl. Med. & Inf. Lat. Schelhornium* sequutus pag. 803. inter *Leonardi* opera illam investivam enumeravit, erraruntque etiam *Cl. Duumviri Edmundus Martene, & Ursinus Durand*, qui *Tom. III. Vet. Monument.* pag. 868. eandem sub *Guarini* nomine ediderunt. Sed ut ad *Leonardum* redeamus, quum Arimini vitam duceret, ac *Gregorio XII.* adesset, non quod illam causam probaret, sed propter jus quoddam familiaritatis, a quo tantummodo se detineri fatebatur, gravissimo Florentinae Civitatis decreto Florentiam revocatus est, quo cum pervenisset, per crebras litteras a S. R. E. Cardinalibus evocatus, Pisas ad III. Nonas Apriles ejusdem anni 1409. commigravit. Celebrato Concilio Pisano, electoque *Alexandro V.* huic quoque Pontifici operam suam praestitit, cum quo per autumnus tempus Pisis abiens, Pistorium concessit, ibique tota

hyeme commoratus circa initia veris anno 1410. Bononiam cum eodem profectus est. Paulo post e vita decessit *Alexander V*, successusque *Balthassar Cossa*, qui *Johannes XXIII.* nuncupatus est, apud quem quum eo ipso Epistolarum scribendarum munere fungeretur, eodem anno 1410. in Cancellarium a Populo Florentino accitus est. Tradit *Clar. Niceronus Tom. XXV. Memor.*, *Leonardum* a Florentinis evocatum fuisse, tum cum *Johannes Pontifex* Bononiam properabat. Sed hoc a veritate abhorret; nam *Johannes* Bononiam profectus est an. 1413. exeunte: *Leonardus* vero an. 1410. Cancellarii munus adeptus est. Itaque scribere debuerat *Niceronus*, *Leonardum* Florentiam invitatum fuisse, tum cum *Johannes* Bononiae morabatur: quod etiam his verbis confirmat *Poggius*: *Sed cum Johannes esset Bononiae, Leonardus accitus est a vobis in Cancellarium.* Sed tum propter novi exercitii difficultatem, tum majoris spem emolumenti paucis mensibus Reip. inservivit, abdicatoque Cancellarii munere ad priorem vitam rediisse, Romamque, in qua *Johannes Pontifex* aderat, regressum fuisse testatur idem *Poggius*. Porro *Johannes* Bononia Romam se contulit circiter mensem Aprilem an. 1411. itaque necesse est, ut post mensem eundem anno 1411. ab illo munere se abdicaverit *Arretinus*. Scribit *P. Niceronus V. Clar. Tom. XXV. Memor.*, antequam Romam rediret, uxorem duxisse: sed hunc refellit *Poggius*: *Romam* inquit, *in qua Johannes Pontifex aderat, profectus est. Pauloque post uxorem ducit adolescentem optimam, ex qua unicum filium suscepit, quem moestum, & sordidatum, flentemque videtis. Tum ad Urbem rediens, &c.* Itaque paulo post quam Romam redierat, Florentiam rursus venit, inde Arretium, ubi uxorem duxit adolescentem nostrae civitatis, ut *Jan-*
notii

notii verbis utar, primariam. Ex epistola XVII. Lib. III. ad XV. Kal. Apriles Poggio scripta, ubi de suarum nuptiarum impensis agit, colligitur Januario mense, aut Febuario an. 1412. nuptias celebrasse. Urbi post haec se restituit, & exeunte an. 1412. filium suscepit, quem *Donatum* ab eo fuisse nuncupatum didici ex Cod. Chart. Bibl. Laurentianae Plur. XXXXIX. num. XIIIX. ubi exstant *M. Tullii Ciceronis ad Atticum Lib. XVI.*, ad quorum calcem legitur: *Hic Liber est Colucii Pierii de Stignano; post Donatus Acciajolus emit a Donato Aretino Leonardi Filio.* Quae cum ita se habeant, lapsi sunt *Volaterranus*, *Jovius*, *Vossius*, *Baelius*, *Hankius*, aliique, qui tradunt *Leonardum* uni pecuniarum contrahendarum studio deditum caelibem decessisse, castigandusque etiam *Julius Niger*, dum pag. 119. *Script. Florentinorum* scribit, in ea, quam diximus, epistola non de *Leonardi*, sed ejus filii nuptiis agi. Roma a Ladislao capta an. 1413. Florentiam cum Pontifice se contulit, & apud Cl. *Muratorium Lib. II. Antiq. Estensium* pag. 183. diploma exstat *Johannis XXIII. ad Nicolaum III. Marchionem Estensem*, cui subscriptum videas *L. de Aretio*, datumque est apud Sanctum Antonium extra muros Florentinos VIII. Kalendas Novembris Pontificatus nostri (idest *Johannis XXIII.*) anno quarto. Namque propter factiones Pontifex intra urbem invitatus non fuit, sed in suburbano Episcopi resedit. Quamobrem ex hoc diplomate perspicuum est, *Leonardum* exeunte Mense Octobri an. 1413. Florentiae adhuc transegisse; pauloque post principio hyemis Florentia Bononiam abiit, mox in Galliam Cisalpinam cum Pontifice profectus Placentiam primum, inde ad Laudensem urbem, postea Cremonam, ac postremo Mantuam cum eodem concessit, exactaque hyeme tota Pontifi-

tificem Bononiam repetentem an. 1414. sequutus est, ubi aestatem traduxit. Circiter Kal. Octobris ejusdem anni Bononiam reliquit, ac per Veronensem Tridentinumque agrum transmissis Alpibus Constantiam contendit. Quumque in eam Germaniae civitatem pervenisset, II. Kal. Januarii epistolam scripsit ad *Nicolum*, quae extat *Lib. IV. num. III.* ubi & itineris sui historiam, & vetusta monumenta, quae Constantiae repererat elegantissime describit. Sed quum perspiceret multa pericula iis impendere, qui *Jobannem XXIII.* sequerentur, Curiam Curialesque res deseruit, Constantiaque aufugiens ad II. Idus Martias an. 1415. Florentiam rediit. Narrant *Julius Niger*, *Albertus Fabricius*, omnes denique, qui Virorum inlustrum vitas litteris mandarunt, tunc a Florentino Populo Cancellarium electum fuisse. Quod falsum esse ostendi potest ex verbis *Jannotii Manetti*, qui tradit, paucis post annis, quam Florentia abierat *Martinus Pontifex V.*, ad dignissimum publicarum Epistolarum officium universo Florentini Populi consensu delectum fuisse. Porro constat, *Martinum V.* Florentiam venisse Mense Februario an. 1419., ac decessisse Mense Septembri an. 1420., ita ut ex his pateat, paulo post an. 1420. illud munus adeptum fuisse. Neque vero id probandum est, quod comminiscuntur nonnulli alii, se a Pontificiis epistolis scribendis tunc abdicasse. Docet enim idem *Manettus*, quod *continuatis Sacrosancti Pontificatus successionibus per triginta circiter annos in eorundem divinorum, ut ajunt, arcanorum Magistratu magna cum nominis sui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perseveravit.* Itaque quum an. 1405. Epistolarum Pontificiarum Magister ab *Innocentio VII.* creatus fuerit, necesse est, ut usque ad annum circiter 1435. Secretarii, ut ajunt, Apostolici dignitatem retinue-

tinuerit. Ad II. Idus Martias Florentiam, ut diximus, reversus, utebatur solacio cum studiorum, quae longo intermissa spatio avidissime repetebat, tum etiam familiarium antiquorum, ut ipsemet fateatur in *Epistol. XI. Lib. IV. ad P. Mianum*. Inter alia, quae incoepit, *Libros XII. Florentinae historiae* scribere adgressus est, eosque Januario mense an. 1416. jam exegerat, ita ut novem mensium spatio eosdem elucubraverit. Quare ut aliquo beneficio *Leonardi* industriae gratias rependeret Florentinorum Respublica, civitate & certa census quantitate, quae etiam ad filios manaret donatum fuisse auctor est *Poggius*, eamque, ut *Manetti* verbis utar, civilitatem an. 1416. *Cosmi* praecipue *Medicei* opera consequutus est. Hinc in illa, quam supra memoravimus, *invektiva in Maledicum Nebulonem* inquit *Leonardus*: Nam quod Florentinus es civis, in eo sane parem te michi esse constat. Et in *Cod. Chart. Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut. LII. Num. V.* numquam *Leonardus Arretinus*, sed Florentinus nuncupatur: Videlicet: *Leonardi Florentini Isagogicon*, *Leonardi Florentini Laudatio Jobannis Strozae*, *Oratio Leonardi Florentini pro se ipso*, & nonnulla alia his similia. Per ea tempora *Poggius* Germaniam peragrans, nonnulla classicorum, ut ajunt, auctorum opera in lucem protulit, inter quos integer *Quintilianus* repertus est. Prius enim vix mediam ejus partem, & eam ipsam laceram habebant, omniumque optimus *Fabii Codex* is putabatur, qui a *Gasparino Barzizio Bergomensi Grammatico* supplementus fuerat. Hujus *Poggiani* thesauri compos factus, in eodem emaculando elaborare coepit. Possidebat enim vetustum quemdam *Fabii Codicem*; ubi per multa continebantur, quae deerant in MS., quem repererat *Poggius*. Vide *Epist. IX. Lib. IV. Quum*
an.

an. 1419. Florentiam, ut diximus, venisset *Martinus Pontifex V.*, huic quoque operam addixit suam, effecitque, ut omnem indignationem, quam propter cantilenam puerorum nescio quam in Florentinam Remp. conceperat Pontifex, prorsus deponeret. Quamobrem *Leonardi* eloquentiam obstupefscens tanti eum fecit, ut an. 1420. Florentia proficiscens magnis praemiis, atque ingentibus pollicitationibus eundem pellegerit, ut secum Romam contenderet quod numquam impetrare potuit. Interea An. 1426. Florentiam venit *Dominicus Capranica* ab eodem *Martino V.* Orator, qui Florentinum Populum ad pacem cum Duce Mediolanensium ineundam cohortatus est, petiitque, ut Respublica ad Pontificem Oratorem mitteret. Ad id munus obeundum delectus est *Leonardus*, qui, ut scribit *Ammiratus*, die XXXI. Maii Romam profectus est. In *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. XV.* adservatur: *Clarissimi, atque eloquentissimi viri Leonardi Aretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum incipit. Lege feliciter.* Haec oratio ea est, quam habuit tum cum primum Pontificem adlocutus est, cujus etiam meminit V. Cl. *Philibertus de la Mare*, ac numquam in lucem prodiit. Denique Florentiam reversus, an. 1427. die XXVII. Novembris, quum minime gentium suspicaretur, ut ipsemet ad *Bojardum* scripsit, litterato ex ocio invitatus, ac repugnans jussu Civitatis negociis publicis praefectus est: vel ut *Manettus* ait: *a Praesidibus, qui forte eo tempore administrandae Reip. gratia praesidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad dignissimum publicarum epistolarum officium universo Florentini populi consensu delectus est.* Alia quoque civitatis munia obivit, quae his verbis recenset *Poggius*: *Functus est etiam summis Magistr-*

stratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris summo civium favore factus fuit, Vexillumque societatis tribus gessit, ac ex Prioribus unus creatus est. Ad id quoque, quod praecipuum est in civitate Vexillum pervenisset, nisi mors vivendi finem attulisset. Haec ille: nunc autem Manettum eadem recensentem audiamus. Unde, inquit, inter ceteros ejus Magistratus, & publicae civitatis nostrae custodiae praestitisse, & ter in Decemviratu etiam fuisse, & demum in summa dominationis nostrae dignitate praesedisse cognovimus. Adnotat Laurentius Bonincontrius ad anno 1440. Initio veris anni 1440. decem Baliae viri praestantes Florentiae creantur. Neque enim erat expediens mediocribus viris, sed exercitatis tantam rem committere. Itaque Nereus Capponius, qui quinquies ante eum Magistratum gesserat, Cosmusque Medices, & Angelus Acciajolus eques & Leonardus Brunus Arretinus fuere. His aliisque publicis muneribus summa cum laude perfunctus diem obivit supremum annum 1444., haeredemque reliquit Donatum filium, ut patet ex apographo ejus Testamenti, quod adservatur in Cod. 1255. Bibl. Strozianae, incipitque: Clarissimus, & illustris vates, & Orator insignis Dominus Leonardus quondam Francisci Brunus de Aretio civis Florentinus, &c. Leonardi mortem eo, quo diximus, anno accidisse probat Tom. IX. Ephem. Venet. Cl. Apostolus Zenus ex Ammirato, qui Francisco Venturio Vexillifero denatum scribit. Idem ostendit Jo: Campisii Epistola ad Aeneam Sylvium, quae est inter Sylvianas CLXXII. Ex hac scheda, scribit ille, mortem Leonardi accipies Aretini. Porro ea scripta est Romae an. 1444.. His adde Laurentium Bonincontrium in Annalibus Miniatis: Insequens annus 1444. multo turbulentior fuit. Leonardus Brunus in initio veris moritur vir omni laude di-

dignissimus, litterarum etiam Graecarum peritia singularis, laureamque suscepit in morte. Dissentire tamen videtur V. Cl. Mattheus Palmerius, qui in *Libello de Temporibus* ad an. 1443. haec habet: *Leonardus Brunus historiographus Florentiae moritur II. Idus Martii aetatis suae an. LXXIV. quae quidem verba retulit etiam Tom. I. Itin. Italici* Vir eximius Jo: Mabillonius. Sed si quis recte ponderet, eadem cum superioribus Palmerium sensisse deprehendet. Quanta vero celebritate Leonardus a Florentina Rep. elatus fuerit, nos edocuit in *Vita Jannotii Manetti Naldus Naldius*, quem audire operae pretium est. Placuit nonnullis hominibus doctissimis, qui in consilium adhibiti fuere, revocare quamdam consuetudinem desuetamque sepeliendi morem, qui apud priscos longe antea viguisset, ut Leonardum pro summo ejus ingenio, summaque doctrina laureola donarent, orationeque Funebris pro concione habita vita ejus celebraretur, ut & ipsum merita laudatione honestarent, & ceteri ad decus, & gloriam excitarentur. Haec autem provincia hominis exornandi Jannotio demandata est, qui & orationem scripsit cum omni elegantia, & copia, illamque habuit ex loco editiore ad caput pheretri, quo Leonardus jacebat indutus sericam vestem colore ferrugineo, supra pectus ejus apposito Libro, quo ille *Historiam Populi Florentini* magna sua cum laude prosecutus fuisset. Ubi vero ad locum pervenit orationis, quo significaretur decreto publico Leonardus summo esse afficiendus honore, donandusque pro summis ejus meritis laurea corona, Orator ipse suis manibus eam Leonardi capiti adposuit, frontemque cinxit lauro Apollinea spectante universo Populo Florentino, quum omnes minores praeter summum, qui minus accesserat, ne pro majestate summa funere cujusquam pollueretur, Magistratus adessent. Quin etiam Legati complures
ad-

adfuere, qui a Regibus diversis, ac Principibus multis Christianae Reip. ad Pontificem summum, qui tunc Florentiae morabatur, missi essent. Praeterea docti omnes in quocumque litterarum genere, qui Pontificalem sectabantur Curiam, attente Jannotium orantem audiverunt. Haec de Leonardi funere Naldius. Negat Ammiratus ea causa laurea donatum fuisse, quod Poëta esset, contenditque nulla umquam poëseos laude floruisse. Optimum tamen fuisse vatem innuere videtur Jo: Marrasius in Epigr. ad Leonardum, quod MS. exstat Plut. XXXIV. Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. LIII. & Cod. Chart. Num. L. ubi Leonardum adloquens inquit:

Te sequor: es vates toto celeberrimus orbe,

Orator summus, Rhetor in arte prior.

Arretine fave: te tamquam numen adoro:

Namque tibi placidam cessit Apollo lyram.

Apostolus Zenus V. Cl. Tom. IX. Ephem. Venet. testatur se vidisse alicubi nonnulla Leonardi nostri Italica carmina, quae nil, nisi vulgare quiddam redolerent. In Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut. XXXXIII. Cod. Chart. num. XVII. adservatur: Domini Leonardi de Aetio de felicitate hominum. Initium tale est:

Lunga quistion fu già tra vecchi saggi,

Et ancora nel Mondo sen contende,

Per qual Uom meglio intende,

Che sia felicità, en che consista.

Furono alcun, che vinti dagli raggi, ec.

Quam quidem elucubrationem ex Cod. 581. Bibl. Christianae edidit Jo: Crescimbenius Vol. III. Poes. Italicae Par. II. Lib. V, exstatque etiam in Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. IV. Cod. Chart. num. XII. Codex quoque membranaceus Marchionum Guadagniorum N. 119., in quo varia Epigrammata Italica (vulgo Sonetti) ad Pium II., Eugenium IV., aliosque continen-

nentur, mihi exhibuit quoddam italicum epigramma *Leonardi da Rezzo*, quod ita se habet:

*Veggio spenta merzè sopra la terra ,
E gli intelletti nostri infimi , e bassi ,
Di fede , e carità tanto esser cassi ,
Che morte sare pace , & fin di guerra , ec.*

Hoc vero prodiit inter Poëtas veteres, quos ex *Bibl. Vaticana*, ac *Barberina* edidit V. Cl. *Leo Allatius*, adservaturque etiam in *Cod. Chart. Bibl. Riccardianae Plut. O. Ord. III. Num. XXXII.* In *Cod. Chart. Bibl. Laurentianae Plut. XXXXIII. Num. XVII.* delitescit: *Chanzona morale di Messere Lionardo da Rezzo a laude di Venere*: Incipit:

*O Venere formosa , o sagro lume ,
O salutar fulgore , o alma stella ,
Bella sopr' ogni bella ,
Che dal sublime cielo amor diffondi :
Qual lingua , quale stilo , o qual volume ,
Qual eloquenzia prisca , over novella ,
Può con mortal favella , ec.*

Idemque adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Num. XXXXII. Cod. Chart.*, quem evolvere mihi contigit beneficio Cl. Viri Jo: *Lamii Riccardianae Bibl. Praefecti*, qui sedulo de Rep. Litteraria optime mereri pergit. Verum non solum haec, sed etiam alia plura cecinisse auctor est *Manettus*, qui *Leonardum Florentinorum Poëtarum* numero adjunxit; testaturque eum plura sparsim de variis rebus carmina composuisse, & quidem egregia, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat. Ejus vero cadaver situm est in marmoreo quodam sepulchro, quod adhuc superest in *Templo S. Crucis* addito epitaphio, quod praeter alios *Tom. I. Mus. Ital. pag. 163.* retulit Vir Cl. *Mabillonius*, atque ita se habet:

POST.

POSTQVAM LEONARDVS E VITA MIGRAVIT,
HISTORIA LVGET. ELOQVENTIA MVTA EST.
FERTVRQVE MVSAS TVM GRAECAS TVM LATINAS
LACRIMAS TENERE NON POTVISSE.

Heic addere lubet alterum ab anonymo elucubratum, quod reperi in Cod. Chart. Bibl. Riccardianae Plut. M. Ord. III. Num. VII, atque huiusmodi est:

Si merito doctis ornantur tempora lauro:

Impediunt meritas laurea sēta comas.

*Namque decus nostrae linguae, graiaeque fuisti,
Clarus & orator, clarus & historicus.*

L LEONARDI BRUNI

LEONARDI BRUNI

SCRIPTA.

Aec sunt, quae de *Leonardi Arretini* Vita edisserenda putavimus, ac prudentes scientesque multa omisimus, quae ex duabus funebribus orationibus paulo infra subjectis erui possunt. Superfunt adhuc opera, quorum magnum numerum elucubravimus, & si *Manetto* credas, in quatuor super octuaginta consistunt. Pleraque ex his recensuere idem *Manettus*, *Poggius Bracciolinus*, ejusque expilator *Jacob. Philippus Forestus* vulgo *Bergomas*, *P. Baelius*, *Gesnerus*, *Gaddius*, *Oudinus*, *Fabricius*, *Whartonus*, *Niceronus*, *Zenus*, *Niger*, ac praecipue V. Cl. *Philibertus de la Mare* Senator *Divionensis*, qui amplissimum catalogum an. 1653. publici juris *Divione* fecit. Sed quum multa nullo ordine recensita, nonnulla vero perperam tradita ab eo sint, novum eorum indicem adornare, nonnullasque vetustas editiones recensere decrevimus. Nunc autem rem ipsam adgrediamur.

I. **L**eonardi Arretini *Historiarum Florentini Populi* Lib. XII. Horum meminit *Manettus*, *Poggius*, *Bartholomaeus Scala*, *Leodrisius Cribellus*, *Philippus Bergomas*, &c. Hoc opus elucubratum a *Leonardo* fuit an. 1415, ut supra diximus: editumque per *Sixtum Brunonem* Argent. ann. 1610. fol. Perperam

peram tradit *Struvius Cap. XXVII. Bibl. Hist. ita-*
lice a Leonardo scriptum fuisse, ac deinde ab eo-
dem Brunone latine versum. MSs. exstat in VII.
Codd. partim Chart., partim membr. Plut. LXV.
Bibl. Laurentianae. Ad calcem Cod. V. haec le-
guntur: Historiarum Florentini Populi Lib. XII.
explicit feliciter. Antonius Marii filius Florentinus
Civis, atque Notarius transcripsit Florentiae ex
originali idibus Juniis, quo quidem tempore elegan-
tissimus harum historiarum scriptor feliciter obiit.
Nam praeter cuncta ornamentorum genera, quibus
celeberrimum ejus funus a Populo Florentino egregie
prae ceteris, ac mirabiliter ornabatur, nos ad peren-
nem quandam gloriae suae illustrationem publico ejus-
dem Populi nomine a Jannoctio Manetto, & funebri
oratione elegantissime laudatum, & laurea coronatum
fuisse conspeximus, atque ad Crucis Templum detuli-
mus lugubre, ac prorsus admirandum, & omnibus
quoque saeculis memorandum spectaculum. Valeas fe-
liciter Lector. Liber Petri de Medicis Cosmi filii.
Hi Libri italice traducti a Donato Acciajolo an. 1473.
prodiere Venetiis eodem anno id testantibus Jul. Ni-
gro, Fabricio, Nicerono, &c. Primam tamen versio-
nis editionem ponit Cl. Maittairius Tom. I. Annal.
ad annum 1476. XII. Febbrajo, ut ad calcem ejus
editionis legitur, eique adcedit Poggii historia italice
quoque traducta. Vidi Florentinam editionem an.
1492., quae die V Junii prodiit. Eamdem recudit
Venetiis Sansovinus ann. 1561., produxitque ad an-
num 1560. Aliam Venetam ann. 1560. memorant
Oudinus, Fabricius, &c. Incipit: Florentinam Ur-
bem Romani condidere a L. Sylla Fesulas deducti, &c.

II. Τῷ Λεονάρδῳ Ἀρρηντίῳ περὶ πολιτείας φλωρεντίνων.
Leonardi Arretini de Rep. Florentinorum. Hujus libelli
meminit Volaterranus Lib. XXI. Anthrop. quem ut

hominis Latini non admodum inelegantem adpellat. Inde *Jacob. Forestus*, *Vossius*, *Zenus*, &c. Nesciebat *Casimirus Oudinus Lib. 3. de Script. Eccles.*, an hoc opusculum alicubi exstaret. Sed adservatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LX. Cod. Chart. Num. XVI.* ut etiam animadvertit in *Cat. Cod. MSS. B. bl. ejusdem Wilhelmus Langius*. Adservatur quoque in *Regia Parisiensi Cod. 3049.* ut in *Gloss. Med. & Inf. Graecit.* tradit *Cl. Cangius*. In *Cod.* etiam 1769. *Bibl. Regiae* reperiri testatur *Labbeus* in *Bibl. MSS. Part. IV. Sect. III. pag. 47.* Idem delitescit in Codice *Bavarico* teste *Cl. V. Montfauconio*, & *Fabricio*, & *Upsaliae* in *Bibl. publica* ex dono illustris Viri *Jo: Gabrielis Sparrenfeldii*. Cardinalis etiam *Bessario* hunc possidebat in sua *Bibl.*, quem postea *Venetis* tradidisse patet ex catalogo *Bibl. D. Marci*, quem ex *Cod. 2145. Bibl. Colbert.* edidit *Cl. Montfauconius*. Is nunc exstat in *Cod. Chart. 406.* ejusdem *Venetae Bibl.*, ut ex *Catalogi* nuper editi pag. 198. didicimus. *Philippus* quoque *Tomasinus* pag. 48. *Bibl. Venet.* ejusdem meminerat. Idem *Libellus* adservatur etiam in *Cod. Chart. 493.* ejusdem *Bibl. Divi Marci*. Vide *Adpendicem Catalogi* nuper editi pag. 311. *Jo: quoque Sambucus V. Cl.* hujus exemplar possidebat, quod postea in *Bibl. Vindobonensem* transiit, *Cod. videlicet Chart. 257.* in quarto, ut *Lib. V. Comment.* testatur *P. Lambecius*; additque ante *V. Cl. Sebastiani Tengenagelii* praefecturam sublatum fuisse. *Philibertus de la Mare* hoc opusculum ex *Codd.* exscripserat, additaque *Jo: Baptistae Lantini* versione edere meditabatur. Vide *Niceronum Tom. XXV. Memor pag. 292.* Opusculi initium tale est: Επειδὴ ἐπιθυμῶνς εἰδέναι τὴν πολιτείαν τῆς ἡμετέρας πόλεως, &c.

III. *Leonardi Arretini de Temporibus suis libri duo*. Horum meminit *Manettus*, & *Jac. Bergomas*, &c.
 Edi-

Editum fuere primum Venetiis 1475., & 1485. ut testatur *Fabricius*. Praeterea Lugduni apud Gryphum 1539. teste *Oudino*, & *Philiberto de la Mare*, & Argentorati 1610. per *Sixtum Brunonem*, ut *Tom. XXV. Mem.* tradit *Niceronus*; eosdemque recudit ad fidem *Cod. Bergomensis Tom. XIX. Script. Ital. Cl. Muratorius*, exstatque haec historia in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. N. XVII. & Num. XIIIX, XIX, & XX. Codd. Membr. ejusdem Plutei*: Et in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Num. XVI. & Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXII.* & in *Bibl. Ambrosiana Mediolanensi in quarto, H. XXXVI.* Perperam tradit *Fabricius* hos libros ab *Acciajolo* conversos Venetiis an. 1561. a *Sanfovino* editos fuisse. Nam ea versio spectat ad *Libros XII. Hist. Florentinae*. Incipit: *Qui per Italiam homines excelluerint aetate mea, & quae condicio rerum, &c.*

IV. *Leonardi Arretini de bello Italico adversus Gothos gesto Libri quatuor*. Hujus operis meminit *Manettus*, *Poggius*, *Jac. Bergomas*, &c. Editum fuit *Fulginii* ann. 1470. per *Emilianum Fulginatem*, & *Jo: Numeister* teste *Cl. Maiftairio Tom. I. Annal. pag. 70.* Inde Venetiis per *Nicolaum Jenson* 1471. testante eodem *Maiftairio Tom. I. Annal. pag. 93.* Et cum *Rhenani* praef. *Basileae* 1531. & *Paris. an. 1534.* docente *Cas. Oudino*, & *P. Nicerono*, & cum *Zozimo* *Basileae* 1576. & cum *Agathia*, & *Jornande* *Lugd.* 1594, ut scribit *Cl. Fabricius*; & *Bellovisiis* an. 1607. ut tradit *Cas. Oudinus Lib. 3. de Script. Eccl. pag. 2389*, & *Struvius Cap. XI. Bibl. Historicae*. MSS. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. membr. Num. X., XIII, & XVII.* Eadem adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. VIII.* & in *Ambrosiana N. LIII., & Q. XXX.* testante *Cl.*

Saxio, &c. Praecedit: praefatio ad Julianum Caesarinum Cardinalem S. Angeli. Ea vero incipit: Etsi longe michi jocundius fuisset, &c. Historiae autem initium hujusmodi est: Zenone Romano Principe Imperatore, &c. Tradit Jovius, Cuspinianus, Freberus, Crescimbenius, Baelius, Placcius, Jacob. Thomasius, Almeloveenius, Menagius, Fabricius, aliique omnes, Leonardum omisso Procopii nomine Libros hos pro suis venditasse, nullique ejus aetatis furtum suboluisse, quoad post Arretini mortem plagium detexerit Christophorus Persona. Aliam fabellam adfuit Varillasius Tom. IV. Florent. Anecd. pag. 162. Nempe cum Gothicam Procopii historiam invenisset Leonardus, nec alium Cod. MSS. exstare putaret, cum nullus Constantinopoli fuisset adlatus, eundem Latine verbum Procopii nomen oculens in vulgus edidit, graecumque codicem flammis tradidit. Sed utrumque falsum est: Neque enim Christophorus Persona, ut ipse perperam de se jactavit, primus fuit, qui Gothorum Historiam e graeco Procopii expressam fuisse senserit. Nam multo ante id praedicaverat Poggius in oratione Funebris: Ex Procopio, inquit, Historiam Gothorum quatuor Libris complexus est, quae Poggii verba, ut Vossium aliosque refelleret, adtulit Lib. IX. Ephem. Venet. Cl. Zenus, & ex eo Tom. XXV. Memor. P. Niceronus. Praeterea ipsemet in Epist. IX. Lib. IX. ad Job. Tortellium fatetur, se eam accepisse a Procopio. Ejus verba sunt: De Historia vero quod petis, scias me post discessum tuum IV. Libros de Bello Italico adversus Gothos scripsisse. Scripsi vero illos non ut interpretes, sed ut genitor, & auctor. Quemadmodum enim si de praesenti bello scriberem, noticia quidem rerum gestarum ex auditu foret, ordo vero & dispositio, & verba mea essent, ac meo arbitrato excogitata, & posita: eodem item modo

do ipse noticiam tantum rerum gestarum de illo (Procopio) sumens , in ceteris omnibus ab eo recessi , utpote qui hoc unum habeat boni , quod bello interfuit . Cetera illius sunt spernenda . Paria habet in Ep. VI. Lib. IX. ad Cyriacum , quam Tom. VI. Miscell. ex Cod. Colbertino edidit V. Cl. Stephanus Baluzius , ubi postquam Libros IV. de Bello Gothico a se scriptos fuisse significavit , addit : *Est autem haec non translatio , sed opus a me compositum , quemadmodum Livius a Valerio Antiate , vel Polybio Megapolitano sumpsit , & arbitrata suo disposuit .* Itaque nunquam Procopii nomen occuluit Leonardus , sed palam edixit , se ab eodem sumpsisse , quemadmodum a Valerio Antiate , vel Polybio sumpserat Livius . Porro hanc historiam Italice ann. 1456 transtulit Ludovicus Petroni Senensis . In Bibl. Laurentiana Plut. 61. Cod. Chart. Num. 1. adservatur : *La Guerra Italiana contro a Ghoti chomposta per Messer Lionardo d' Arezzo al Reverendissimo P. D. Giuliano Cardinale di S. Agniolo , e dipoi tradotta dal latino in volghare .* Incipit : *Benche a me molto piu giochondo sarebbe stato , &c.* An haec sit Petroniana versio , conferant , quibus ocium est . Perperam Le Sieur Le Gallois pag. 169. *Traité des Bibl.* scripsit , hos libros a Leonardo gothica lingua promulgatos fuisse . Eandem historiam gallice quoque editam fuisse Paris. an. 1667. me docuit Struvius Cap. IX. *Bibl. Historicae* .

V. *Leonardi Arretini de Bello Punico Libri tres* . Horum meminit Manettus Poggius , ac Jac. Bergomas , &c. Editum fuit hoc opus Brixiae ann. 1498. ut Tom. 1. *Annal. Typograph.* testatur Cl. Maittairius cum hoc titulo : *Polybius historicus de primo bello Punico latine Leonardo Arretino interprete ;* & Paris. apud Ascensium 1512. cum eodem Polybii titulo , & Augustae Vindel. 1537. MSs. exstant hi Libri in

Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. Membr. Num. XI. XII. XIV. XV, & XVI. Ad calcem Cod. XIV. haec leguntur. Leonardus Arretinus edidit Florentiae XVIII. Kal. Januarias MCCCCXXI. Adservantur etiam in Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. membr. Num. XXXI., & aliis Codd. In eadem Bibl. reperitur haec historia Italice versa, sic inscripta: Commentario della Guerra prima dei Cartaginesi co Romani Plut. scilicet Q. Ord. III. Num. XXV. quam quidem versionem Venetiis editam fuisse tradit Niger, ac Niceronus. Reperitur etiam latine scripta in Ambrosiana H. XXXVII. in quarto testante Cl. Saxio. Incipit: Vereor, ne qui me putent antiqua nimium consecrari, &c. In Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. N. XXVII. exstat: Compendium primi belli Punici excerptum ex Libro, quem Leonardus Arretinus composuit. Incipit: Primi belli Punici a Romanis contra Carthaginenses gesti, &c. & Plut. LXI. Cod. Chart. Numer. XLIV. Leonardo d' Arezzo della prima Guerra Punica. Initium hujusmodi est: Parra forse a molti, che io vada dietro, &c.

VI. Leonardi Arretini Commentarium rerum Graecarum ad Equitem Angelum Acciajolium. Hoc teste Oudino edidit Gryphius Lugd. 1539. Lipsiae etiam a Joach: Camerario 1546. prodiisse tradit Fabricius. Idem Argentorati ann. 1610. per Sixtum Brunonem prodiit, ac postremo recudit Tom. VI. pag. 3392. Thes. Antiq. Graec. Cl. Gronovius. MSS. exstat in Laurentiana Plut. LXV. Cod. chart. Num. IX. & in Riccardiana Plut. N. Ord. I. Cod. chart. Num. IX. & in Ambrosiana Mediolanensi N. LIII. Incipit: Animadverti nonnumquam, o Angele, te admirari solere meam, ut ita dixerim, cunctationem, &c.

VII. Leonardi Arretini Isagogicon moralis disciplinae ad Galeotum Ricasolanum. Hujus meminit Manettus, &c.

tus, &c. Sic etiam inscribitur: *Leonardi Arretini Dialogus de moribus ad Galeottum Dialogo parvorum Moralium Aristotelis ad Eudemum amicum suum respondens.* Idcirco arbitror factum, quod in prima editione hoc opusculum ita sit inscriptum: *Aristoteles de Moribus ad Eudemum Latine Leonardo Aretino interprete, &c.* quod editum fuit Lovanii 1475. decima Junii, ut ad calcem legitur. Vide *Majittairium* Tom. I. *Annal.* pag. 113. Prodiit etiam juxta *de la Mare* Paris. 1512. & ibidem 1516. per *Ascensium*, ut testatur *Oudinus*; excusumque etiam cum *Jacob. Fabri* paraphrasi *Moralium Aristotelis* restante eodem *Cl. Oudino*. MSS. exstat in *Bibl. Laurentiana* Cod. Membr. Plut. LII. Num. III. & Num. V. Cod. pariter Membr. & in aliis Codd. Plut. LXXIX. & in *Bibl. Riccardiana* Plut. N. Ord. II. Cod. Membr. Num. XII. & Cod. 285. Chart. *Bibl. Vindobonensis*, ut *Lib. 2. Comm. Cap. VIII.* testis est *P. Lambecius*. Incipit: *Si ut vivendi Galeotte, sic etiam bene vivendi cura nobis esset, &c.*

VIII. *Leonardi Arretini ad Petrum Histrium dialogorum Libri II.* Horum meminit *Manettus*, *Poggius*, &c. Ita etiam hoc opus inscribitur: *Dialogi duo de disputationis, exercitationisque studiorum usu, & necessitate in litterarum genere quolibet.* Ab hoc gemino titulo deceptus est *Cl. Oudinus* *Lib. 3. de Script. Eccles.* pag. 2388. & *Julius Niger*, qui illos *Dialogorum* libros ab his diversos putarunt. Editi fuere illi dialogi *Basileae* ann. 1536. per *Henricum Petri* ut tradit *Tom. XXV. Memor. Niceronus*, & *Paris. 1642.* ut testatur *Cl. Oudinus*. MSS. exstant in *Bibl. Laurentiana* Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & in Cod. 2156. *Bibl. Regiae Paris.* ut pag. 47. *Bibl. MSS. Part. IV. Sect. III.* tradit *Labbeus*. Incipiunt: *Vetus est cujusdam sapientis sententia, &c.*

IX. *Leonardi Arretini Cicero Novus ad Nicolaum suum*. Hujus meminit *Manettus*, *Poggius*, &c. Hunc nuncupavit *Leonardus Nicolio*, & in præmio ait, se inchoasse translationem *Plutarchi*, ubi de *Ciceronis* vita agit. Sed quum multa deesse viderit, *Plutarcho* omisso *Ciceronis* vitam confecit ex his, quae vel apud *Latinos*, vel apud *Graecos* de eodem scripta legerat. An haec *Tullii* vita alicubi impressa esset, se nescire fassus est *Cl. Oudinus*. Sed editam fuisse testatur *Niger*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. I. & Cod. Membr. Num. II. & Cod. Membr. Num. X., & Plut. LXV. Cod. Chart. Num. XXVIII. & Cod. Membr. Num. XXVII. &c.* hoc titulo: *Marci Tullii Ciceronis Vita: Leonardus Arretinus composuit: inscribitur Cicero Novus*. Eadem *Italice* versa adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord. III. Cod. Chart. Num. XV.* Latine etiam in *Bibl. Ambrosiana N. 165* ut mihi indicavit *Cl. Josephus Saxius*, & in *Cod. 2030. Bibl. Paris.* ut pag. 47. *Bibl. MSs. Part. IV. Sect. III.* testatur *Labbeus*. Incipit autem: *Leonardi Arretini Prefatio in Ciceronem novum ad Nicolaum Nicolum. Otioso michi nuper, &c.* Deinde sequitur vita: *Tulliorum* familiam, quae & *Ciceronis* postea cognomentum recepit, &c. In nonnullis tamen Codd. MSs. *Ciceronis* vitam e *graeco Plutarchi* translata, nec absolutam reperiri arbitror.

X. *Leonardi Arretini de Aristotelis vita ad Cardinalem S. Crucis*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*, qui: *insuper*, inquit, *Aristotelis* vitam scripsit multis ex auctoribus tam *graecis*, quam *latinis* contractam. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & Num V.* Eadem reperitur in *Bibl. Ambrosiana I. 33.* Incipit: *Prefatio Cardinali S. Crucis. Quanta nobis Aristoteles Philosophus,*

phus , &c. sequitur deinde vita: *Aristoteles Philosophus ex oppido fuit , &c.*

XI. *Leonardi Arretini de Militia ad Raynaldum Albicium Equitem Florentinum*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*. Hoc opusculum nunquam prodiisse arbitror. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & Num. V.* Adservatur etiam in *Bibl. Ambrosiana*, ut *Tom. XIX. Ital. Script.* testatur *Cl. Muratorius*, nempe in 4. F. 45. & H. 37. & H. 91. & N. 173. ut mihi significavit *Cl. Saxius*. In Cod. 215. *Bibl. Norfolciana* exstat: *Leonardi Arretini Liber de Re militari*. Idem est. Reperitur etiam in Cod. 2156. *Bibl. Paris.* ut pag. 47. *Bibl. MSs. Parte IV. Sect. III.* testatur *Labbeus*. Initium tale habet. *Fateor Cl. Vir & michi ipsi jam saepe in dubium venisse hanc nostri temporis militiam, quae dignitatis, honorisque loco praestantioribus viris tribui solet, nec incuriose quidem a me pervestigata fuisse illius initia, atque progressus, &c.* Notatur ad calcem Cod. MSs. promulgatum fuisse *Florentiae XIX. Kal. Januarii 1421.*

XII. *Leonardi Arretini ad Job. Franciscum Gonzagam Principem Mantuanorum de origine Urbis Mantuae*. Hujus opusculi nec *Manettus*, nec *Poggius* meminit, idemque inter *Leonardi* opera adhuc inedita recensuit *Philibertus de la Mare*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & Num. V.* Idem quoque adservatur italicè conversum in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Cod. Chart. Ord. III. Num. XXXXIII.* atque ita inscribitur: *Epistola di Messer Lionardo d'Arezzo al Signor di Mantova dei fatti di Mantova, come fu posta*. Initium in *Codd. Laurentianis* hujusmodi est: *Non sum nescius, generosissime Ductor, cum ab hominibus litterarum studio deditis pro cognitione rerum*
quic-

quicquam exquiritur, solere eos tenuitatem ingenii sui & rerum ipsarum difficultatem allegare, &c. In fine Codd. MSS. haec leguntur: *Vale. Ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXVIII.*, quod supra indicavimus.

XIII. *Leonardi Arretini de studiis, & litteris ad Illustrem Dominam Baptistam de Malatestis.* Hujus meminit Jannotius Manettus, &c. Editus fuit hic libellus Argentinae 1521. cum hoc titulo: *De bonis studiis epistola*, ut Tom. XXV. Memor. testatur Niceronus. Inde an. 1642. Gabriel Naudaeus ex Cod. suae Bibl. edidit ita inscriptum: *Leonardus Arretinus de studiis, & litteris ad Isabellam Malatestam.* Prodiit etiam in Libro, cui titulus: *Hugonis Grotii, & aliorum dissertationes de studiis bene instituendis Amstelaed.* 1645. Eundem quoque recudit V. Clar. Thomas Crenius in *Metb. Stud.* Tom. I. Num. X. Roterod. an. 1692. MSS. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. Cod. Membr. Num. III. & Num. V. & in *Riccardiana Plut. M. Ord.* III. Cod. Chart. Num. IX. & *Plut. M. Ord.* I. Cod. Membr. Num. XVI. &c. Incipit: *Compulsus crebro rumore admirabilium virtutum tuarum, scribere ad te constitui, ut, &c.*

XIV. *Leonardi Arretini de interpretatione recta ad Bertum Genuensem.* Hoc opusculum memorat Jannotius Manettus, & inter inedita Leonardi opera recensuit Philibertus de la Mare.

XV. *Leonardi Arretini de Romae origine, & unde dicta sit.* Hoc opusculum nemo, quod sciam, memorat, exstatque MSS. in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. Cod. Chart. Num. XXVII. Incipit: *Variae quidem sententiae de Romae civitate, & unde dicta sit ab auctoribus traduntur. Quidam Pelasgos ob incredibilem rei militaris comparatam fortitudinem Romam appellasse ferunt. Alii, &c.* mutilus ad calcem est hic libellus.

XVI.

XVI. *Interrogatio ad peritissimum virum Dominum Franciscum de Fiano per elegantissimum Leonardum Arretinum transmissa, videlicet quo tempore fuerit Ovidius, causam per quam Ovidius fuerit in exilium relegatus, & si revocatus ab exilio fuerit in patriam remissus scire cupientem.* Sic inscribitur in Cod. Chart. Sec. XV, quem possidet Cl. Philippus Stoschius. Sequitur in eodem Cod. MS. *Francisci* responsio, quae incipit: *Leonarde mi. Cupis a me scire, &c.* Hoc opusculum exstabat etiam teste Cl. Montfaucon in *Bibl. Reginae Sveciae*, nunc vero in *Vaticana*.

XVII. *Leonardi Arretini Liber de institutione adolescentium ad Ubertinum Carrariensem.* Hunc libellum cum hoc titulo adservari in MSs. Cod. *Bibl. Ambrosianae* me docuit Tom. XV. *Script. Ital.* pag. 112. Cl. Muratorius, idemque mihi significavit Celeb. ejusdem *Bibl. Praefectus Antonius Saxius*. Sed hunc non memorat *Manettus*. Praeterea in MSs. Codd., ac inter alios in Cod. *Membr. Bibl. Laurentianae Plut. LXV. Num. XV.* similis Libellus *P. Paulo Vergerio* tribuitur cum hoc titulo: *Petri Pauli Vergerii de Justinopoli ad Ubertinum de Carraria de ingenuis moribus, & liberalibus studiis adolescentiae liber*, quem in lucem prodisse ostendit in *Annal. Typogr.* Cl. Michael Maittairius. Incipit: *Franciscus Senior avus tuus, cujus extant plurimae res magnificae gestae, &c.* Sed quum Ambrosiani Codicis initium iniquo temporis spatio exclusus a Cl. Saxio habere non possim, utrum illud opusculum *P. Pauli Vergerii* sit, temere affirmare non audeo.

XVIII. *Leonardi Arretini Viri doctissimi de Nobilitate Florentinae Urbis Libellus.* Hujus meminit ipsemet in *Epist. VIII Lib. I. ad Nicolum*; ex qua elucet an. 1405. ab eo elucubratum: aemulatum vero fuisse

fuisse orationem *Aristidis de Laudibus Athenarum* fatetur ipsemet *Ep. IV. Lib. VIII*, ubi ab Aristarco nescio quo se defendit. Eundem memorant *Manettus*, *Poggius*, *Philippus Bergomas*, &c. ac numquam editus est. Exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Numer. XI. & Plut. LXV. Cod. Membr. Numer. XV.* Idem quoque adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Numer. XVI. & in Ambrosiana Mediolanensi in 4. M. 44.* inscribiturque *Laus Florentinae Urbis*, ut mihi indicavit Cl. ejusdem *Bibl. Praefectus Josephus Antonius Saxius*. Hinc deceptus est *Philibertus de la Mare*, qui *Leonardi* opus de *Nobilitate Florentinae Urbis* diversum putavit ab eo, quod inscribitur *Laus*, vel *Laudatio Florentinae Urbis*, & perperam in suo catalogo inter *Leonardi* opera inedita recensuit primum *De Nobilitate*, ac paulo inferius, *Laudatio Urbis Florentinae*, cum idem sit. Incipit: *Vellēm michi a Deo Immortali datum esset, ut vel Florentinae Urbi, de qua dicturus sum, parem eloquentiam praestare possem, vel certe meo erga illam studio, meaeque voluntati. Alterutrum enim, ut opinor, abunde esset ad illius magnificentiam, nitoremque ostendendum, &c.*

XIX. *Leonardi Arretini Oratio in funere Othonis adolescentis praestantissimi.* Hujus tantum meminit *Gaddius*, *Philibertus de la Mare*, & ex eo *Julius Niger*, &c. Haec numquam lucem adspexit, & elucubrata a *Leonardo* fuit ann. 1405., tum cum *Viterbii* morabatur. MSS. exstat in *Cod. Bibl. Gaddianae*, & in *Cod. Bibl. Ambrosianae in 4. M. 40.*, ut mihi indicavit Cl. *Antonius Saxius*. Eadem adservatur in *Cod. veteri Chart. Cl. Baronis Philippi Stofsch.* Incipit: *Plenam lacrymarum, atque moeroris hodiernam diem nobis dedit acerbissima mors Othonis nostri*

nostri praestantissimi, & impigerrimi Juvenis, qui diuturno, ac pertinaci morbo vexatus, cum jam virtus ejus iutari se se diucius non posset, quasi candela quaedam paulatim assumpta est, pauloque fumi per acum dedito ad extremum interiit. Cujus quidem mors, &c.

XX. Ex Epist. I. Lib. 2. ad Nicolaum deprehenditur, Leonardum ann. 1406. cum Romam rediisset, elucubrasse Laudationem Colucii Salutati, qui paulo ante diem obierat: Leonardi verba haec sunt: *Quod autem de Colucii laudatione significari tibi postulas procedit sane opus satis, ut mihi videtur, luculente.* Sed an perfecerit, me latet. Sane in Bibl. MSS. nupiam reperi.

XXI. Leonardi Arretini Laudatio Cl. V. Jobannis Strozae Equitis Florentini. Hujus meminit Manettus, &c. Hanc primus ex duobus Codd. uno Bibl. Regiae, altero Colbertinae eruit Tom. III. Miscell. Stephanus Baluzius, cum hoc titulo: *Eloquentissimi Viri Leonardi Arretini Oratio in funere Nannis Strozae Equitis Florentini.* Haec exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & Cod. pariter Membr. Num. V. Adservatur etiam in Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. III. Cod. Chart. Num. IX. cum hoc titulo: *Oratio funebris in civem clarum Jo: de Strozis Equitem Florentinum;* ut & in Ambrosiana Mediolanensi in fol. H. 48. & in 4. H. 91. ut mihi indicavit Cl. Saxius. Initium hujus Laudationis in Codd. Laurentianis tale est: *Leonardi Arretini praefatio in Laudationem Cl. Viri Jobannis Strozae Equitis Florentini.* Incipit: *Lex fuit vetusta Solonis, &c.* deinde: *Incipit Laudatio.* *Jubemur nunc ad funeris, &c.*

XXII. Imperatoris Heliogabali Oratio protreptica, sive adhortatoria ad Meretrices. Hujus meminit

nit ipsemet in *Epist. XVI. Lib. II. ad Nicolaum* : & ab eo elucubrata fuit an. 1407, dum Senis esset. Prodiit autem cum historiae Augustae Scriptoribus minoribus ab *Aldo Manutio* editis Venetiis an. 1519. exstatque ibi a fol. 291. usque ad fol. 295. Eadem adservatur MSS. in *Cod. Chart. Bibl. Caesareae Vindobonensis* Num. 285. ut *Lib. II. Comment. Cap. VIII.* tradit *Cl. Petrus Lambecius* ; & in MSS. *Bibl. Gaddianae*. Incipit : *Incredibilis me libido habet Commilitones, &c.* Ad calcem haec leguntur teste eodem *Lambecio* : *Leonardus Arretinus recreandi ingenii causa ridens, ludensque dictavit, unde severiores rogat, ne legant, urbaniores, ne efferant.*

XXIII. *Clarissimi, atque eloquentissimi viri Leonardi Arretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum.* Hujus meminit *Philibertus de la Mare*, atque ex eo *Julius Niger* : elucubrata vero est a *Leonardo* an. 1426, ut supra diximus. Haec adservatur in *Bibl. Laurentiana* *Plut. 52. Cod. Membr. Num. XV*, ac nunquam in publicam lucem prodiit : Incipit : *Consueverunt, Beatissime Pater, qui legationis officio fungentes Sedem Apostolicam, & sanctissimam adeunt, quantum ipsi verbis oreque adniti possunt, exquisitissimis eam laudibus conari extollere : quos tamen cum saepe praesens diligenter accurateque audiverim, atque una ex parte verba illorum, alia vero ex parte amplitudinem maiestatemque Sedis hujus pensitarem, usque adeo deficere verba animadverti, ut laudatores ipsi, eorumque conatus omnes ridiculi viderentur. Neque sane, &c.*

XXIV. *Leonardi Arretini Oratio in Hypocritas.* Hujus meminit ipse *Leonardus* *Ep. XIV. Lib. IV.* Eadem memorant *Manettus*, & *Poggius*, &c. Edita fuit in *Fasciculo Ortuini Gratii Coloniae 1535.* Deinde in *Fasciculo* eodem recuso *Lugd. 1679. & Londini*

dini 1691. Postremo recusa ann. 1699. ex Cod. *Antonii Magliabechii*. Adservatur MSS. in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III. & Cod. pariter Membr. Num. V. & in MSS. Gaddiano*. Exstat etiam in *Bibl. Ambrosiana in 4. F. XLV, &c.* ut mihi indicavit Cl. *Saxius*: Incipit: *Ex omni genere hominum, quos variis damnabilibusque viciis ingeniosa, & ad malum prona coinquinavit improbitas, &c.*

XXV. *Oratio Leonardi Florentini pro se ipso ad Praesides*. Hujus meminit *Manettus, &c.* Ea scripta fuit contra *Judam* nescio quem ex vetusta opulentaque familia hominem potentem, atque gratiosum, qui accusatore *Bernadetto* emptionem domus cujusdam dicebat a *Leonardo* contractam fuisse: quod *Leonardus* sedulo negat. Haec numquam e tenebris eruta fuit: Adservatur MSS. in *Plut. LII. Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. V.* Incipit: *Etsi non fuit necessarium, Praesides, adversarios meos praefertim in tantis Reip. occupationibus vestris has vobis molestias, occupationesque afferre, propterea quod si de suo jure confidebant, legitimis, ordinariisque judiciis id persequi poterant; tamen letor equidem horum calumniam in me falso confictam ad vestrum potissimum judicium esse delatam. Videbitis enim manifeste, &c.*

XXVI. *Leonardi Florentini Oratio in Nebulonem Maledicum*. Hujus meminit *Manettus, & Philelphus*, qui nos docet in *Nicolaum Nicolium* scriptam fuisse. *Philelphi* verba sunt haec in *Epist. XX. Lib. II. ad Cosmum Mediceum*, ubi de *Nicolao* conqueritur: In *Leonardum* autem, inquit, *Aretinum* qualem se praestiterit, ipsius *Leonardi* in eum *invectiva* testimonio est. Causas vero irarum inter *Nicolium, & Leonardum* habes in *Epist. IV. Lib. V*, quam consule. Porro haec numquam edita fuit: Adservatur MSS. in *Cod. 286.*

Collegii novi Oxoniensis, in *Cod. 2156. Bibl. Regiae* ut pag. xxxvii. *Bibl. MSS. tradit Labbeus*, & in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. membr. Num. V.* & ad calcem mutila est. Et quum nonnulla in ea reperiantur haud vulgaria de *Nicolio*, aliquid heic lubet excerpere. Tradit itaque *Nicolii* avum primum *Pistorii*, deinde *Florentiae* cauponem fuisse, ejusque patrem caupona egressum oleo se, ac lanificio perunxisse. Quinque vero fratres habuisse, eosque *Florentina* civitate fuisse donatos. Quare valeant illi, qui *Nicolum* ex nobilissima prognatum familia sibi somniant. Eidem exprobrat, quod usque adeo maledictis *Chrysoloram*, *Guarinum*, aliosque infectatus sit, quoad consilium coeperint ex hac urbe demigrandi. Itaque perperam a *Fabricio*, aliisque reprehenditur *Vossius*, tamquam *Philelphi* maledictis credulus, quod idem tradiderit *Lib. III. de Hist. Lat. Cap. IV.* Quod autem ad *Guarinum* spectat, *Guarini ipsius*, ait *Leonardus*, de his rebus scripta praegrandis quidem, ac luculenta testatur epistola. Haec missa fuit ad *Blasium Guasconem*, incipitque: *Volui saepe numero animosi mores hominis*, &c. quam cum multis aliis ejusdem *Guarini* in lucem producemus. Ex eadem refellitur idem *Vossius*, qui tradit, *Nicolaum* opuscula quaedam reliquisse ad *Cosmographiam*, *Philosophiam*, & *antiquitatem pertinentia*. Inquit enim *Leonardus*: *Potes tu, qui aliorum inscitiam tam insolenter reprehendis, opus aliquod proferre studiorum tuorum? Non exigo abs te grandia, nec multa. Unum saltem aliquid vel exiguum profer. At nichil habes, quod proferre queas, ne epistolam quidem unam, quod ignorantiae tuae exploratissimum est argumentum*, &c. Hoc tamen de operibus latina lingua scriptis intelligendum est. Nam italice edidit opusculum quoddam, in quo rationes orthographiae ex fide aereorum, atque argenteo-

teorum numismatum, marmorum, ac Codd. MSS. explicavit. Hujus meminit *Guarinus* in Ep. adhuc inedita: *proxime, inquit, venit in manum ab eo editum in lucem opusculum, quod ille ad erudiendos compilavit adolescentes. Inscribitur autem orthographia, cum verius orbographia possit appellari. Nam cum erudire pueros per quamdam inanem jactantiam concupiscit, rudem se se magis puerum patefacit. Tot in ea continentur artis praecepta, describuntur vocabula, ut correptas . . . syllabas diphthongis annotare non pudeat. Nec erubescit canus homo, aerei nummi, marmorisque, & Codicum graecorum testimonia afferre, cum nulla de vocabulo sit disceptatio. Quamobrem & Alphonso Neapolis & Siciliae Regi, & Antonio Sancti Marci Cardinali Eugenii IV. Nepoti, & Cosmo Mediceo veterum numismatum vindicibus addendus Niculus, quem nec Cl. Bandurius in *Bibl. Nummaria*, nec Jo: Fabricius in secunda Banduriani operis editione recensuit. Id tamen discere poterant ex Poggii oratione in funere Nicolii, quam perperam tamquam ineditam ediderunt Tom. III. *Vet. Mon. Martene, & Durand.* In ea inquit Poggius: *Hic signa, & tabulae, hic veterum imagines, hic numismata usque a priori illa aetate, qua aes primum cudi, & moneta obsignari est coepta conspiciuntur. Sed plura de his alias: Invektiva Leonardi ita incipit: Respondissem tibi jamdudum perditissime scurra, nisi me id facere volentem amici omnes mei una cunctorum sententia vi prope adhibita retinuissent, asserentes id quod verissimum est, eam esse indignitatem tuam, atque adeo notam omnibus vecordiam, atque dementiam, ut dedecorosum michi foret tecum incertamen descendere, nec secus contemnendam hanc rabiosam procacitatem tuam censebant, quam viri puerorum, & sani furentium maledicta, & incla-**

*mationes solent contemnere. Fuit igitur tibi haec-
nus, &c.*

XXVII. *Leonardi Arretini in Carolum de Mala-
testis propter derogationem statuae in memoriam Ma-
ronis factae inuestiva. Hanc nec Manettus, nec
Poggius, nec Philippus Bergomas, nec alii inter Leo-
nardi opera recensuere. Primus fuit Cl. Jo: Georgius
Schelhornius, qui Tom. III. Amoenit. Litt. Pag. 222.
seq. ex Cod. Bibl. Krafftianae Leonardo tribuit. Sed
P. Pauli Vergerii senioris esse supra ostendimus.
Incipit: Non est apud quem querar, Vir Magnifice,
nisi apud te, qui solus, &c.*

XXVIII. *Orazione di Messer Lionardo di Arezzo
Cancelliere Fiorentino detta da lui in presentia della
Maestà Sua, e di tutto il popolo in sulla ringhiera,
quando si diè il bastone al Magnifico Huomo Nicolo
da Tolentino allora nostro Capitano di Guerra la
mattina di S. Jobanni Batista, cioè adì 25. di Giu-
gno 1443. Hanc Leonardi orationem Gaddius me-
morat, &c. Exstat MSS. in Bibl. Mediceo-Laurentiana
Plut. XXXXII. Cod. Chart. N. X. & in Museo Mar-
chionum Guadagniorum Cod. Chart. Num. 142. & in
Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III Cod. Chart.
N. XXXXII. & Plut. R. Ord. III. Cod. Chart. N. XII.
& in aliis Codd. MSS. ejusdem Bibl., ut etiam in
Gaddiana. Incipit: Di tutti gli esercizj humani,
Magnifico, e potentissimo Capitano, &c.*

XXIX. *Risposta fatta per Messer Lionardo d' A-
rezzo per parte della Signoria di Firenze, e nella
presenzia de Signori, e di molti altri Cittadini agli
Ambasciadori del Re di Raona nell' anno 1443. Hu-
jus meminit Gaddius, ac Philibertus de la Mare.
Adservatur MSS. in Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut.
XLII. Cod. Chart. N. X. & in Riccardiana Plut. R.
Ord. III. Cod. Chart. Num. XII. & Plut. O. Ord. III.
Cod.*

Cod. Chart. Num. XVIII. & Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII. Eadem quoque exstat in Bibl. Gaddiana. Incipit: *Magnifico, e prestantissimo Ammiraglio, e voi spectabile Cavaliere. Egli è comandamento de miei Magnifici Signori, &c.*

XXX. Orazione di Messere Leonardo d' Arezzo detta avanti il Sig. Gonfaloniere della Giustizia di Firenze. Haec adservabatur Venetiis in Cod. Francisci Lauredani, ut pag. 97. Bibl. Venet. MSs. auctor est Philippus Tomasinus. Sed unam ex duabus superioribus esse suspicor.

XXXI. Difensione di Lionardo Arretino a riprensori del Popolo Fiorentino nell' impresa di Lucca. Exstat in Bibl. Laurentiana Plut. XLII. Cod. Chart. Num. X, in Riccardiana non semel, & alibi. Incipit: *Da Lucca in questi giorni vennero lettere, la soprascritta delle quali si dirizzava a me proprio, &c.*

XXXII. La Vita di Dante, e i costumi, e studj di Messer Francesco Petrarca Poeti chiarissimi composta novissimamente per Messer Lionardo Cancelliere Fiorentino facta nel MCCCCXXXVI. Petrarchae vitam edidit Patavii 1650. pag. 207. Petrarchae Redivivi Philippus Tomasinus, & cum vita Dantis recusa ex Cod. MSs. Jo: Cinelli ann. 1671. Vide Plut. I. Bibl. Volantis. MSs. reperitur in Bibl. Laurentiana Plut. XXXXII. Cod. Chart. Num. XVII, & Cod. Chart. Num. X, & in aliis Codd., & in Bibl. Riccardiana plus vice simplici, & in Bibl. Marchionum Guadagniorum Cod. Chart. Num. 142. Incipit proëmium. *Avendo in questi giorni posto fine ad un Opera assai lunga, &c. Vita Dantis: Li maggiori di Dante, &c. Petrarchae vero: Francesco Petrarca, &c.*

XXXIII. Storia di Antioco figlio di Seleuco innamorato della Matrigna Stratonica scritta da Leonar-

do Arretino. Hujus fabulae meminit ipsemet Ep. X. Lib. X. ad Bindacium Ricasolanum. MSs. exstat in Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Cassinensium, & in Cod. MSs. Marchionis Gabrielis Riccardii Canonici Florentini.

XXXIV. *Magni Basilii Liber per Leonardum Arretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religiosos, quibus studiis opera danda sit. Hujus versionis meminit Manettus, ac Poggius, &c. Editum fuit Brixiae 1485. per Boninum de Boninis de Ragusia ita inscripta: Magni Basilii de institutis juvenum, ut testatur pag. 179. Annal. Typograph. Michaël Maittairius. Prodiit deinde Bononiae an. 1497. cum hoc titulo: S. Basilii de Liberalibus studiis, & ingenuis moribus Leonardo Arretino interprete. Vide eundem Maittairium Tom. I. Annal. pag. 342. Postquam hanc Bononiensem editionem recensuerat Niceronus cum altera Parisiensi, subjungit hoc opusculum, quod a libello mox laudato diversum arbitratur: Basilii Magnus de legendis antiquorum libris, atque editum fuisse Argentorati 1507. Paris. 1508. & Romae 1594. Sed hic Basilii libellus a Leonardo conversus nihil differt ab eo, de quo supra diximus, eundemque in omnibus fere Codd. MSs. diverso titulo insignitum videas: In Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut. XIII. Cod. Membr. Num. XII. ita inscribitur: Magni Basilii Liber per Leonardum Arretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religiosos, quibus studiis opera danda sit. In Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV. Magni Basilii ad juvenes religiosos, quibus studiis opera danda sit: Plut. vero LXXVI. Cod. Membr. Num. XXXII. Basilii oratio de studiis secularibus traducta per Leonardum Arretinum. In Cod. XV. Collegii Lincolnensis: Liber Basilii Magni, quo pacto gentilitium*

*tilium libros imprimis Christianos legere oporteat translatus per Leonardum Arretinum. Consule Part. II. Catal. MSS. Angliae, & Hiberniae pag. XXXX. In Cod. 137. Bibl. Norfolciana; Basilii Magni libellus, qui inscribitur de capeffendis artibus a Leonardo Arretino translatus. In Cod. Chart. 285. Bibl. Vindobonensis: S. Basilii Magni liber ad nepotes ex graeco in latinum translatus. Vide P. Lambecium Tom. II. Comment. Cap. VIII. Hoc itaque unum est opusculum dissimili titulo inscriptum, nec diversa inter se opera, ut sibi finxerunt viri doctissimi, quorum nomini parco: Versioni praecedit: *Leonardi Arretini prefatio ad Colucium Salutatum*, cui hunc libellum nuncupavit: Incipit praefatio: *Ego tibi hunc librum, Coluci, ex media, ut ajunt, graecia elegeri, &c.* Versio autem: *Multa sunt, fili, quae horrantur me, &c.**

XXXV. *Xenophontis Philosophi liber, qui dicitur Tyrannus a Leonardo Arretino de graeco in latinum translatus. Hanc versionem memorat Manettus, ac Poggius, &c. MSS. adservatur in Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV. & Plut. LXXVI. Cod. Membr. Num. XXXII. & in Bibl. Sanctae Crucis Minorum Conventualium Plut. XXII. Part. sinistrae Cod. IX. Exstat etiam in Ambrosiana Mediolanensi A. 166. & N. 104. & alibi. Praecedit: Leonardi Arretini prefatio in Librum Xenophontis ad Nicolaum Nicolii, cui dicatum est opusculum, incipitque: Xenophontis Philosophi quemdam librum, &c. Deinde: Xenophontis philosophi liber, qui dicitur Tyrannus, incipit. Initium tale est: Cum ad Hieronem tyrannum Simonides poeta aliquando venisset, &c. In Cod. Membr. Plut. XXII. Bibl. S. Crucis, de quo nuper mentionem fecimus, reperi inter alia Basilii sermonem, de quo supra, & hunc Xenophon-*

tis Tyrannum ex versione *Arretini*, deinde nonnulla e *Luciano* conversa, & in fine hujus *Lucianae* conversionis haec leguntur: *Explicit feliciter 1403. 16. Maii. Scripta sunt haec Florentiae.* Ex his patet has versiones omnium primas ab eo elaboratas, tum cum *Chrysoloras* Florentia abiit. Et sane in *Epist. ad Nicolum Xenophonteam* versionem *primitias suorum studiorum* adpellat: testaturque *Poggius*, *Basilii* Sermonem translatum ab eo fuisse, cum adhuc *graecis auctoribus Florentiae* vacaret, &c.

XXXVI. *Marci Antonii Vita per Leonardum Arretinum e graeco in latinum traducta.* Hujus versionis meminit *Manettus*; editaque fuit *Basileae* apud *Isingrinium* 1542. cum his omnibus, quae sequuntur. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana* *Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVII, & Cod. Chart. Num. XXVIII. & Plut. LII. Cod. Membr. Num. X. & alibi* saepissime. Praecedit: *Prefatio Leonardi Arretini in Vita M. Antonii ad Colucium Salutatum.* Initium tale est: *Marci Antonii vitam multiplici, ac varia historiarum serie contextam, &c. sequitur Vita: Marco Antonio avus fuit Antonius Orator, &c.*

XXXVII. *Vita Pyrrhi Epirotarum Regis per Leonardum Arretinum ex Plutarcho in latinum versa.* Hujus meminit *Manettus*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana* *Plut. LXV. Cod. membr. Num. XXVI. & Cod. Chart. Num. XXIIIX. & alibi.* Initium tale est: *Thesprotis, & Molossis post Diluvium Phetonta primum imperasse tradunt, &c.*

XXXVIII. *Vita Pauli Emilii ex Plutarcho per Leonardum Arretinum in latinum translata.* Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*, &c. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana* *Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVI. & Chart. Num. XXVIII. & alibi.* Incipit: *Emiliorum*
fa-

familiam in urbe Roma patriciam sane, ac vetustam fuisse, &c.

XXXIX. *Tiberii, & Caii Gracchorum vita per Leonardum Arretinum ex Plutarcho traducta. Hanc memorant Manettus, ac Poggius. MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVI. & Cod. Chart. Num. XXIIIX. & alibi. Incipit: De Agide, & Cleomede, quae dicenda fuerunt, superius enarratis, &c.*

XXXX. *Q. Sertorii vita per Leonardum Arretinum in latinum conversa. Hanc memorant Manettus, ac Poggius. MSs. adservatur in Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Chart. Num. XXIIIX. & Membr. Num. XXVII. & alibi. Praecedit: Praefatio Leonardi Arretini ad Antonium Luscum, cui hanc versionem nuncupat. Incipit: Credo nonnumquam tibi evenisse Antoni carissime, &c. sequitur Vita: Non est fortasse mirandum per infinitum tempus, &c. In Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord. III. Cod. Chart. Num. XV. adservatur haec eadem vita in linguam italicam versa, &c.*

XXXXI. *Catonis Uticensis vita: Leonardus Arretinus transtulit. Hanc recensent Manettus, ac Poggius. MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Chart. Num. XXVIII. & Membr. Num. XXVI. & alibi. Incipit: Catonis genus principium dignitatis, & gloriae, &c.*

XXXXII. *Vita Demosthenis Oratoris: Leonardus Arretinus traduxit. Hujus meminit Manettus. MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Chart. Num. XXVIII. & Membr. Num. XXVII. & in aliis Bibl. saepissime. Incipit: Demosthenis Pater Demosthenes, ut Theopompus historicus tradit, &c. Hae sunt illustrium Virorum vitae, quas ex Plutarcho traduxisse testantur Manettus, ac Poggius.*
In

In *Plut. LII. Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num. XXVII.* ubi plura *Arretini* opera continentur, reperitur: *Thesei vita ex Plutarcho.* Incipit: *Theseus quia non, &c.* Et sane *Jo: Britannicus* in *Ep. ad Senat.* Populumque *Brixientem* auctor est: *Leonardum ex Plutarcho vitas multorum in latinum transtulisse.* Consule *Part. I. Spec. Litt. Brixianae pag. 82.* Imo *Leonardus* ipse in *Ep. ad Colucium* vitae *M. Antonii* praefixa: *habemus, inquit, in animo hos omnes Plutarchi viros in latinum convertere, &c.* Itaque utrum illa *Thesei* vita ab *Arretino* latina civitate donata sit, judicent eruditi.

XXXXIII. *Platonis epistolae per Leonardum Arretinum de graeco in latinum traductae.* Has recensent *Manettus, ac Poggius.* MSS. adservantur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXXVI. Cod. Membr. Num. XLIII. & Num. XLII. & Num. LVII. & alibi.* Praecedit: *Leonardi Arretini praefatio in Platonis epistolas de graeco in latinum traductas ad Cosmum Medicem.* Incipit: *Inter clamorosos strepitus, negotiorumque procellas, &c.* deinde: *Argumentum.* Incipit: *Ter Syracusas profectus est Plato, &c.* Postremo sequuntur epistolae, & hae sunt. I. *Dion Syracusanus Dionysio, & fratribus:* Incipit: *Ego tam longa vobis opera, &c.* II. *Platonis epistola ad Dionysium:* Incipit: *Audiui ex Archidamo te censere, &c.* III. *Platonis ad Dionysium:* Incipit: *Petis, an rectius ponatur, &c.* IV. *Plato Atheniensis Dioni Syracusano:* Incipit: *Puto manifestam per omne tempus fore, &c.* V. *Plato Atheniensis Perdiccae:* Incipit: *Eufreo suasi, &c.* VI. *Idem Hermiae, Erasto, & Dorisco:* Incipit: *Michi quidem videtur, &c.* VII. *Idem Hipparino, ceterisque Principibus Syracusas tenentibus:* Incipit: *Scripsistis michi censere vos, &c.* VIII. *Idem Syracusanis, & sociis:* Incipit: *Qua-*
ma-

maxime sententia prospere succedent res , &c. IX. Idem Architae Tarentino : Incipit : Venerunt ad nos Archippus , & Philomedes , &c. X. Aristodoro . Incipit : Audio te imprimis familiarem esse Dionis , &c. XI. Amyntae . Incipit : Scripsimus tibi jam prius referre multum , &c. XII. Incipit : Quae venerunt commentaria mirabile , &c. Ad calcem Cod. LVII. Laurentiani legitur : Antonius Marii filius Florentinus civis absolvit Florentiae VII. Kal. Julias 1427. Valeas feliciter Cosma mi suavissime .

XLIV. Liber Platonis , qui dicitur Phedon de immortalitate animae a Leonardo Arretino traductus . Hunc memorant Manettus , ac Poggius . MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. II. & Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV. & Plut. LXXVI. Cod. LVII. & alibi . Praecedit : Leonardi Arretini prefatio in Phedonem Platonis ad Innocentium VII. Incipit : Qui laudant tuam Sanctitatem , &c. deinde : Incipit Liber Platonis qui dicitur Phedon de immortalitate animae . Initium est : Ipse adfuisti , o Phedon , ea die , qua Socrates venenum bibit in carcere , &c.

XLV. Platonis Gorgias a Leonardo Arretino ex graeco in latinum traductus . Hunc memorant Manettus , & Poggius . MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. II. Incipit : Belli & pugnae oportere ajunt , o Socrates , ita participem esse , &c.

XLVI. Platonis Philosophi Liber , qui dicitur Phedrus : Leonardus Arretinus traduxit ex graeco . Hujus meminit Manettus . MSs. adservatur in Bibl. Laurentiana Plut. LXXVI. Cod. Membr. N. XLIII. & alibi . Praecedit : Prefatio ad Antonium Luscum , cui hunc libellum nuncupat , eaque incipit : Subgloriarī licet , videntissime Lusche , praesertim ad te scriben-

benti, &c. deinde: Argumentum: Incipit: Lysias fuit, &c. Postremo sequitur versio: O amice Phe-dre, quonam, & unde, &c.

XLVII. *Platonis Crito, vel de eo quod agendum Leonardo Arretino interprete. Hujus versionis meminit Manettus. MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LXXVI. Cod. LVII. & Cod. Membr. Numer. XLIII. & alibi. Praeit: Argumentum in Librum Platonis Crito: Initium est: Damnato Socrate, & in carcerem truso, &c. sequitur deinde versio: Quid tu hoc temporis venisti, o Crito? &c.*

XLVIII. *Leonardi Arretini Apologia Socratis. Hujus versionis meminit Manettus. Vir Cl. Niceronus Tom. XXV. Memor., dum tradit hanc apologiam excusam fuisse Bononiae 1502, eandem Xenophontis esse putavit. In Cod. quoque XXXIX. Collegii S. Mariae Magdalenae Oxonii legitur: Xenophontis apologia Socratis per Leonardum e graeco. Vide Part. II. Codd. MSs. Angliae, & Hiberniae pag. LXXIII. Sed e graeco Platonis a Leonardo conversam fuisse aperte nos docet idem Manettus. MSs. adservatur in Bibl. Laurentiana Plut. LXXVI. Cod. Membr. Num. LVII, & Cod. Membr. Num. XLIII. & alibi. Praeit: Leonardi Arretini argumentum in Apologiam Socratis. Initium est: Socrates Philosophus vir omnium innocentissimus, atque justissimus, &c. sequitur deinde versio: Quid vobis acciderit Iudices, &c.*

XLIX. *Aristotelis Ethicorum Libri decem secundum traductionem Leonardi Arretini. Hujus versionis meminit Manettus, ac Poggius, editamque fuisse per Henricum Stephanum Paris. 1504. & ann. 1510. testatur Cl. Niceronus. Ascensianam Parisiensem ann. 1516. adjunxit Cas. Oudinus, &c. MSs. exstat in Bibl. Laurentiana Plut. LXXIX. Cod. Membr. Num.*

XIV. & in aliis Plutei ejusdem Codd. Adservatur etiam in *Cod. Chart. Abbatiae Florentinae Cassinensium*, & in *Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut. XII. sinistrae Part. Cod. Membr. N. X.* & in aliis *Bibl.* saepissime reperitur. Incipit: *Omnis ars omnisque doctrina, similiter autem actus & electio, &c.* Praecedit: *Praemissio quaedam ad evidentiam novae translationis.* Incipit: *Aristotelis Ethicorum libros facere latinos nuper institui, &c.* Hanc versionem *Martino V.* nuncupavit *Leonardus*. Incipit *Epist. Nuncupatoria.* Non novum esse constat *Beatissime Pater, &c.*

L. *Aristotelis Politicorum Libri VIII. per Leonardum Arretinum in latinum traducti.* Hanc versionem memorat *Manettus*, ac *Poggius, &c.* eandemque editam fuisse *Venetis 1504, & ann. 1505, & 1511, & 1517.* testatur *Niceronus*. Ego vidi editionem *Basileensem an. 1538.* *MSs.* adservatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXXIX Cod. Membr. Num. XXVI,* & in aliis ejusdem Plutei Codicibus. Eadem reperitur in *MSs. Abbatiae Cassinensis, Marchionum Riccardiorum, Minorum Conventualium, Marchionum Guadagniorum, in Cod. Membr. Bibl. Caesareae Vindobonensis Num. 222, ut Lib. II. Comment. Bibl. Caesareae Cap. VIII.* tradit *Clar. P. Lambecius, &c.* Duplicem praefationem exhibent Codices. Una est ad Lectorem, qua se jam libros *Ethicorum* transtulisse scribit. Altera vero est *Epistola nuncupatoria ad Eugenium IV,* cui hanc versionem ann. 1437 consecravit, ac per *Flavium Blondum* eidem Pontifici a secretis obtulit. Vide *Ep. XIV. Lib. X.* quam nunc primum producemus, & *Ep. I. Lib. VIII.* Quanta humanitate munus acceperit Pontifex, constabit ex *Epist. ejusdem Blondi ad Leonardum scripta ex Bononia VIII. Idus Martias,* quam nos cum nonnullis

nullis aliis publicae luci donabimus. Incipit Aristotelica versio: *Inter moralis disciplinae praecepta, quibus humana vita instituitur, &c.*

LI. *Oeconomicorum Aristotelis libri duo a Leonardo Arretino in latinum conversi.* Hujus versionis meminit Manettus, ac Poggius, &c. Prodiit cum libris Politicorum, de quibus nuper diximus, librumque primum excusum etiam vidi Basileae 1538. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LXXIX. Cod. Membr. N. XXI. & N. XVII. & N. XVIII. & N. XIX. & Num. XXIII, &c.* & in omnibus fere MSs. *Bibl.* occurrit. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in libros Oeconomicorum Aristotelis ad Cosmam Medicem.* Incipit: *Pretiosa sunt interdum parvi corporis, &c.* Traductionis initium tale est: *Res familiaris, & res publica inter se differunt, &c.* sequitur deinde: *Leonardi Arretini Commentarium super primum Oeconomicorum Aristotelis.* Haec libri primi explicatio ita incipit: *Res familiaris, & res publica inter se differunt diximus supra in proëmio, &c.* Hanc explanationem excipit: *Commentarium Leonardi Arretini super secundum Oeconomicorum.* Principium ita se habet: *Probam mulierem omnibus: In rei familiaris disciplina consideratio habetur, &c.* Porro de his duobus explanationum in *Oeconomica Aristotelis* libris mentionem facit idem Manettus, ac Poggius.

LII. *Oratio Aeschinis in Ctesiphontem a Leonardo Arretino in latinum traducta.* Hanc excudit Grattander Basileae ann. 1528, ut testantur Oudinus, Niger, Niceronus, &c. qui addit editionem ann. 1540. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LIII. Cod. Membr. Num. XVII, & Plut. LIV. Cod. Membr. Num. XVIII, & alibi, &c.* Incipit: *Quanti conatus parentur, viri Athenienses, ad hoc judicium oppugnandum, quantisque precibus, &c.*

LIII. *Oratio Demosthenis contra Aeschinem a Leonardo Arretino in latinum e graeco traducta*. Hanc quoque eodem an. 1528. Basileae edidit Cratander, proditque etiam an. 1540. MSS. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LIII Cod. Membr. N. XVII, & Plut. LIV. Cod. pariter Membr. N. XVIII, & alibi passim*. In *Cod. quoque Chart. 285. Bibl. Caesareae Vindobonensis* extare nos docuit *Lib. II. Comment. Cap. VIII. Cl. P. Lambecius*, traditque adjunctam esse praefationem ad *Dn. B. Episcopum Cremonensem, idest Bartholomaeum Capram*, cui hanc versionem nuncupavit *Arretinus*. Praecedit: *Argumentum in orationem Demosthenis contra Aeschinem Leonardi Arretini*. Incipit: *Adversus Philippum Macedoniae Regem, &c.* Versionis vero initium ita se habet: *Primum quidem, viri Athenienses, Deos, atque Deas omnes precor, &c.* Ad calcem *Cod. XVII. Plut. LIII. Bibl. Laurentianae* haec leguntur: *Leonardus Arretinus hanc Demosthenis orationem ex graeco in latinum convertit, quam VII. Kal. Maii Romae absolvit feliciter. Intellige VII. Kal. Maii ann. 1407. Vide Ep. X. Lib. II. ad Nicolaum.*

LIV. In *Bibl. Laurentiana Plut. LIII. Cod. Membr. Num. XVII.* exstat alia *Demosthenis oratio a Leonardo Arretino traducta*, quae titulo caret: Incipit: *Nequaquam eadem michi videor intelligere, viri Athenienses, &c.* Est traductio *Olynthiacae tertiae*.

LV. In *Plut. eodem Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. pariter XVII.* hanc quoque *Demosthenis orationem a Leonardo conversam sine titulo vidi*: Initium hujusmodi est: *Par quidem fuerat, Viri Athenienses, eos omnes, qui apud vos sententiam dicunt, nec inimicitia, nec gratia commoveri, sed quod optimum quisque factu putaret, id dicendo ostendere, praesertim cum vos de publicis rebus maximis*
atque

atque gravissimis consulatis, &c. Est, ni fallor, Δημοσθένης ὁ περὶ τῶν ἐν χερσίνῃσιν λόγος, atque hanc orationem transtulit per vacationem Romanae Sedis, ut scribit ipsemet *Nicolo Ep. V. Lib. II.*, nempe mense Novembri ann. 1406. Porro quatuor alias Demosthenis orationes transtulisse innuit *Manettus*, qui ejus *Orationum Libros septem* vertisse tradit. Sed de Demosthenicis versionibus ita *Leonardus Ep. IV. Lib. IX.* Sed ne suspicetur *Alphonsus*, illud sciat, nos non modo illas, sed alias insuper satis multas Demosthenis orationes, quas Cicero numquam attigit, e graeco traduxisse, ut satis grande volumen earum a nobis traductarum existat.

LVI. *Leonardi Arretini traductio actus primi primae Comoediae Aristophanis.* Haec adservabatur Venetiis in *Bibl. Josephi de Aromatariis*, ut pag. 94. *Bibl. Venet. MSS.* testatur *Philippus Tomasinus*. Aristophanis quoque comoediam a Leonardo conversam recenset *Manettus*. Enumerat *Philibertus de la Mare* inter *Leonardi nostri opera: Comoedia Polixenae Leonardi Arretini Poetae Comici.* Idem esse puto.

LVII. *Theana ad Nicostratam:* Haec epistola e graeco a Leonardo translata exstat in *Bibl. Ambrosiana* in 4. H. XXI, ut mihi indicavit *Celebr. Josephus Antonius Saxius*, qui a me rogatus, humanissime, ut solet, ejus initium mihi significavit, quod ita se habet: *Audio virum tuum pellicis amore insanire, teque ob eam rem affici, &c.* Est secunda ex epistolis, quae sub *Theanus* nomine circumferuntur, quam pag. 742. *Op. Mythol.* edidit *Cl. Thomas Gale*, alique. Vide *Fabricium Lib. II. Bibl. Graecae Cap. X. pag. 420*, qui hanc versionem ignoravit. Haec graece exstat, si recte memini, in *Bibl. Laurentiana Plut. LV. Cod. Membr. Num. II*, ubi plures *Libanii* epistolae, ex quibus XLII. ineditas excerpsit ann. 1698.

1698. *Fridericus Rostgaard*, quas nuper edidit *Wolphius*.

LVIII. De *crudeli amoris exitu Guisguardi, & Sigismundae Tancredi Salernitanorum Principis filiae*. Haec versio edita fuit *Turon. in 4. in Domo Archiepiscopi ann. 1467. pridie Kal. Januariis* ita inscripta, ut *Tom. I. Annal. pag. LII. testatur Cl. Maiftairius. Libellus de duobus amantibus in Latinum ex Boccacio transfiguratus per Leonardum Arretini*: ac conjungitur cum alio libello, cui titulus: *Francisci Florii de amore Camilli, & Aemiliae*. Vide eundem *Maiftairium pag. LXII. Reperitur etiam pag. 955. Op. Pii II. inter epistolas Num. 410, unde deceptus Cl. Menagius perperam Tom. II. Anti-bail. hanc versionem Aeneae Sylvio tribuit; ut observavit Tom. XXV. Memor. P. Niceronus. MSs exstat in Bibl. Ambrosiana in 4. O. LVII, & alibi passim. Inter Codd. MSs. Cl. V. Stephani Baluzii, ut ex Tom. III Bibl. Baluz. pag. 108. didici, adservabatur: Liber de Amoris Guiscardi, & Sigismundae filiae Tancredi Principis Salernitani traductus de graeco in latinum a Leonardo Arretino. Sed scriptoris errorem esse puto. Apud Cl. P. Lambecium Lib. II. Cap. VIII. ex Cod. Chart. 285. memoratur: Jo: Boccacii Libellus de insigni obedientia, & fide uxoria ex italico in latinum translatus a Leonardo Arretino, cujus etiam praefatio ad Boccacium praefixa est. Eandem Leonardi versionem esse putabat Cl. Fabricius. Sed perperam: Nam pro Leonardo Arretino legendum Francisco Petrarcha, quod patet ex Cod. 91. ejusdem Bibl. Caesareae, ubi reperitur inter alia: De fide uxoria, & insigni, atque admirabili obedientia auctore Francisco Petrarcha. Porro Boccacii quoque fabulam transtulerat idem Franciscus Petrarcha. An res ita se habeat, videant ii, qui Codicis inspiciendi co-*

Tom. I.

++++

piam

piam habent. Epistola ad *Ricasolanum* ita incipit: *Cum saepius mecum egisses, ut fabulam illam Bocca-*
cii, &c. Versio autem: Tancredus fuit Princeps Sa-
lernitanus vir mitis quidem, &c.

LIX. *Leonardi Arretini Epistolarum Libri VIII.* Hos octo Epistolarum libros recensuit etiam *Manet-*
tus. Prima editio lucem adspexit ann. 1472. fol. ab *Antonio Moreto*, & *Hieronymo Alexandrino* procura-
ta. De hac ne verbum quidem *Cl. Maittairius Tom.*
I. Annal. Typograph. Edit. primae, alteram siquidem
nondum vidi. Hujusmodi epistolarum editionem pe-
nes se habere mihi per litteras significavit *V. Cl. Apo-*
stolus Zenus. Nuncupata fuit *Jacobo Zeno Episcopo*
Patavino viro doctissimo, & jurisconsultissimo, cui
Plautum quoque suum consecravit *Georgius Meru-*
la. Vide *Specimen Litteraturae Brix.* Part. I. pag.
IV. seq., &c. Epistolam *Antonii*, & *Hieronymi* ad Ce-
leb. illum Antistitem supra pag. VI. integram ad-
tulimus. Eadem editio cum eadem nuncupatoria
epistola, eademque forma recusa fuit ann. 1495, ut
supra diximus; & in fine legitur: *Leonardi Arreti-*
ni Epistolarum Familiarium liber octavus, & ultimus
finis. Die XV. Mensis Junii MCCCCLXXXV. In
utraque deest locus, ubi impressa fuit. Nos tamen
Brixienfes editiones adpellavimus. Tertia editio
prodiit Augustae 1521 apud *Knoblochium*, quarta
vero Basileae 1535 apud *Henricum Petri*. Deni-
que *Cl. Albertus Fabricius* ann. 1724. Basileensem
editionem recudit. Sed hae & numero epistolarum,
& typographicis mendis longe deteriores sunt. Hi
octo Epistolarum Libri MSs. exstant *Plut. LII. Bibl.*
Laurentianae Cod. Membr. Num. VI, & Codd. Chart.
Num. VII., & Num. XXIII., & alibi passim. Non-
nulli tamen Codd. MSs. reperiuntur, in quibus non
octo, sed novem Epistolarum Libri continentur, &
hanc

hanc *Leonardi* ipsius collectionem esse arbitror. Illis, quos pag. IX. *Epist. ad Lectorem* indicavimus, adde *Cod. Oxoniensem*, de quo *Baelius*, *Niger*, &c. Exstat videlicet in *Bibl. Bodleiana Cod. 1352.* olim *Guilielmi Laudi Archiepiscopi Cantuariensis*. Vide *Part. I. Catal. MSS. Angliae & Hiberniae pag. LXX.* Simili MSS. Codice *Negelinum* usum fuisse suspicor, &c. Praeter has epistolas in unum collectas, plurimae quoque huc, illuc sparsae inveniuntur, & quidem titulo ita diverso, ut *Lectorem* possint decipere. In *Bibl. Ambrosiana in 4. R. XXI.* adservatur: *Leonardi Epistola de Regia Potestate*. Rogatus a me *Cl. Saxius* tale esse initium significavit: *Melius erat, o Cyrtace, non tantum sapere, quantum sapis, &c.* Ex quo intelligitur esse *Epist. IX. Libri VI.* In *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* exstat: *Epistola di Messer Lionardo de fatti, e antichità di Kimint, e de dittonghi, e della magnificenza del Signor Carlo Malatesta Signore della detta Terra.* Est epistola IX. Libri III. italice traducta. Praeter familiares *Leonardi* epistolas plurimae etiam in MSS. Codd. occurrunt, quas *Reip. Florentinae* nomine ad Principes, diversosque Italiae Populos scripsit. In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* reperitur: *Lettera mandata pe' Fiorentini a Viniziani per Messer Lionardo d' Arezzo.* Incipit: *Illustris, atque excelsae Domine, Amice Karissime. Quoniam per effectum operis manifeste deprebendimus, &c.* Haec missa fuit pridie Idus Apriles ann. 1438., adservaturque etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI.*: & in *Cod. Chart. Num. 142. Marchionum Guadagniorum.* In Eodem Codice eorundem Marchionum delitescit: *Lettera di Messer Leonardo, scritta in nome del Comune di Firenze a Signori Anziani, e Comune di Lucca.* Initium tale

++++ 2

est:

est : *Se si cercano le cose antiche , ec.* In *Plut. XXXXIII. Bibl. Laurentianae Cod. XXIV.* legitur inter alia : *La presente lettera mandarono i nostri Magnifici Signori al Popolo della Città di Volterra , tornati che furono alla divotione del Comune composta per Messer Lionardo d' Arezzo nostro Kancelliere. Incipit : Nobiles Viri , Amici Charissimi. Le cose humane secondo che ne mostra la experientia , pare che , ec.* In *Bibl. Gaddiana , & Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI. , & Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* invenitur : *Lettera al Conte Francesco Sforza , quae ann. 1438. nomine Decemvirum a Leonardo scripta fuit . Sed de his satis , quum has omnes cum multis aliis ejusdem generis in lucem producturus sim .*

LX. *Formule di soprascritte per lettere.* Hae exstant in *Bibl. Riccardiana Plut. P. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXX. & Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXVI.* Harum etiam meminit Cl. *Philibertus De la Mare.* In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* in quo nonnulla *Leonardi* carmina adservantur , reperitur : *Copia Suprascripturarum Litterae Domini Florentini.* Incipit : *Papae : Sanctissime , ac Beatissime in Christo Pater , & Domine Ven. & unice Vicariae Jesu Christi.* Utrum sint hae formulae *Leonardi* nostri , me latet . In *Bibl. quoque Riccardiana Plut. M. Cod. Chart. Ord. III. Num. VII.* ubi carmina nescio quae *Leonardi Arretini* leguntur , reperi : *Soprascritte : ad un Vescovo : Reverendo in Christo Patri Domino , Domino Episcopo Fesulano , &c.* Quae quidem an *Leonardo* tribuendae sint , mihi non liquet . &c.

LXI. *Canzone Morale di Messer Lionardo , nella quale tratta della felicità referendo le oppinioni de Philosophi . Hanc edidit Vol. III. Poes. Ital. Jo: Crescim-*

scimbenius. MSS. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII. & Plut. XXXXI. Cod. Chart. Num. XXXXI.* Eadem adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. IV. Cod. Chart. Num. XII. & Plut. M. Ord. III. Cod. Chart. Num. VII.* Incipit: *Lunga quistion fu gia tra vecchi saggi, &c.* De hac supra.

LXII. *Chanzona Morale di Messer Lionardo da Rezzo a laude di Venere.* Hanc reperi in *Plut. XXXXIII. Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num. XVII. & Plut. XXXXI. Cod. Chart. Num. XXXXI., & in Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. N. XXXXII.* Incipit: *O Venere formosa, o sacro lume, &c.* De hac quoque supra diximus.

LXIII. *Sonetto di Leonardo da Rezzo*: Hoc italicum epigramma ex Codd. MSS. *Bibl. Vaticanæ, ac Barberinæ* edidit V. Cl. *Leo Allatius*. MSS. legi in *Cod. Membr. Marchionum Guadagniorum Numer. 119., & in Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXII.* Incipit: *Veggio spenta merzè sopra la terra, &c.* Plura quoque sparsim de variis rebus latina carmina, & ea quidem egregia composuisse ex *Jannotio Manetto* supra docuimus.

Recensui jam *Leonardi Arretini* scripta, quae quidem in Codd. MSS. his oculis egomet vidi, titulumque omnium ex iisdem excerpfi, quem tibi exhibui. Neque tamen id mihi negotii datum credidi, ut omnes Bibliothecarum Florentinarum MSS. enumerarem, in quibus eadem *Leonardi* opera leguntur. Innumeros quoque Codices Gallicos, Anglicos, Germanicos, Italicos prae-termisi, qui ea ipsa continent, quum operam meam in prolixa, ac prorsus inutili Codd. MSS. recensione infumere supervacaneum esse duxerim. Reliquum est, ut nonnulla indicem, quae in exteris delitescent Bibliothecis, quumque eadem inspicere non potuerim,

ana *Leonardi Arretini* ingenio profecta sint, affirmare non audeo. Itaque Oxonii Cod. XXXIX. Collegii S. Mariae Magdalenae exstat: *Dialogus inter Ciceronem & Philistium*. Vide Part. II. Codd. MSS. Angliae, & Hiberniae pag. XXXII. In Cod. XV. Collegii Lincolnensis adservatur: *Leonardus Arretinus ad Eugenium in duas Basilii Homilias*. In Bibl. vero Regia Taurinensi: *Ptolemaei Almagestum* Leonardo Arretino interprete, ut testatur Cl. Montfauconius, qui etiam nos docet exstare in Regia Paris. *Odysseam Homeri per Leonardum Arretinum versam*, quam olim possidebat Aegidius Cardinalis Viterbiensis. Eamdem quoque versionem *Leonardi* foetum esse putabat Labbeus in Bibl. MSS. In Cod. XVII Collegii Etonensis in Anglia: *Bellum Sacrum Arretini*, quod Leonardo nostro in Catal. Codd. Angliae tribuitur: sed hoc opusculum est *Benedicti Accolti*. Dum *Leonardi* opera recenset *Jacobus Gaddius*, tradit in sua Bibl. extitisse: In *Orationes Demosthenis*, & *historiarum latinarum Cornelii Nepotis*, &c. *Vitam Attici*, &c. *Tractatum de sphaera*, & *vitam Ciceronis vulgarizata per lo illustre M. Lionardo da Rezzo nobilissimo Poeta*. Sed de hac versione supra mentionem fecimus. Item: *Pro honore Secretariorum contra Advocatos*. Quod nihil aliud esse puto, quam *Epist. V. Lib. V. ad Martinum V.* In Regia Paris. teste Cl. Montfauconio delitescit: *Leonardus Arretinus de Bello Trojano*; & *Vita Caesaris, & Pompeii per Leonardum Arretinum*. Adfirmat Labbeus pag. 208. Bibl. MSS. Supplem. IV. exstare in Bibl. Carmelitarum Excalceatorum Claromontensium in Arvernica: *Epistolae Phalaridis a Leonardo Arretino traductae*. At istius pseudophalaridis epistolas in graecum transtulit non *Leonardus*, sed *Franciscus Arretinus*, ut prae se ferunt omnes MSS. Codices, & sub *Francisci Arretini*

tini nomine bis prodire ann. 1471. ut Tom. I. Anal Typograph. pag. 91. observavit Cl. Maittairius, editionemque etiam ann. 1475 memorat Tom III. Amoenit. pag. 130. Georgius Schelhornius. In opusculo Jo: Alberti Fabricii, quod ille ann. 1689. edidit ita inscriptum Decas Decadum, sive Centuria Plagiariorum, recusumque cum aliis Fabricii ejusdem opusculis Hamburgi 1738, Num. VIII. pag. XIII, ubi de his epistolis sermo habetur, haec leguntur: Has Latine emisit Leonardus Arretinus Florentiae 1480. Quamobrem a P. Baelio reprehensus, quod Leonardus ann. 1444. diem suum objerit, Tom. I. Bibl. Graecae pag. 406. errorem corrigens: Aliam, inquit, pridem versionem adornaverat Franciscus Arretinus Florentiae 1480. Omisit tamen editiones, quas nos nuper ex Cl. Schelhornio, ac Maittairio indicavimus. In Bibl. Marquadi Gudii V. Celeb. adservabatur: Codex Chartaceus Terentii manu Leonardi Arretini scriptus cum ejusdem notis. Consule Catal. Bibl. Gudianae pag. 538. In fine Cod. MSs. haec inveniebantur: Finit feliciter Leonardus Arretinus in Monasterio Florentino A. D. 1478. vitio procul dubio oscitantis librarii, nam multo ante e vita excefferat Leonardus. Nonnulla quoque his similia recenset Philibertus de la Mare: Videlicet: Officiorum Romanorum nomina: Leonardi Arretini de Institutione ad Herennium: Proëmium in Orationes Homeri: Della Liberalità al Popolo Aretino, &c. Memini me legere in quodam Catal. Bibl. MSs. Notae Leonardi Arretini in Orationem Ciceronis pro Quinctio: itidemque: Oratio M. Tullii Ciceronis pro Marcello vulgarizzata per Dominum Leonardum Arretinum, &c. Circumfertur etiam sub Leonardi Arretini nomine libellus ita inscriptus: L' Aquila composta per il Magnifico, & eccellentissimo huomo Messer Leonardo Aretino,

LXXXVIII LEON. BRUNI SCRIPT.

tino, e da quello curiosamente translatata de Latino in volgare sermone. Hujus nonnullas editiones recenset Cl. Niceronus. Sed haec omittamus, & Janotium Manettum splendide, apte, atque ornate dicentem audiamus.

JAN-

JANNOTII MANETTI

ORATIO FUNEBRIS

*In solemni Leonardi Historici, Oratoris, ac Poëtae
Laureatione incipit feliciter.*

immortales Musae, divinaeque Camoenae, praestantissimi Cives, vosque alii clarissimi Viri hujus tam lugubris, atque tam luctuosi spectaculi Veneratores, in hac publica funebrium laudum celebritate vel graece, vel latine per se loqui, aut flere potuissent; nequaquam nostro labore opus fuisse videretur. Ipsae enim hoc luctuosissimum Leonardi nostri praecclarissimi, ac singularissimi alumni sui funus non solum verbis, sed lacrymis etiam copiosissime simul, atque elegantissime celebrassent. Verum quoniam ex praecipua quadam, & pene incredibili earum dignitate, majestateque in publicum prodire, ac flere non consueverunt; ut haec dicendi, flendive munus in hujusmodi funebribus alumnorum suorum laudationibus ab hominibus susciperetur, voluisse perhibentur, quandoquidem jampridem in hunc modum usitatum fuisse accepimus, ut dignae defunctorum virorum laudes a vivis mortalibus agerentur. Cum igitur Magnifici hujus inclitae Civitatis Praesides talem Musarum naturam, ac tam diuturnam in publicum non prodeundi, flendive consuetudinem jamdudum a conditione Orbis ex litterarum monumentis repetita memoria fuisse intelligerent; priscum Graecorum, ac Romanorum majorum nostrorum morem imitari in ornandis clarissimis viris, vatibusque laureandis, quam immortalem Leonardi nostri gloriam perpetuo Reip. silentio obscurare maluerunt. Quamobrem etsi magnam quandam in hac co-
rum

rum Civitate eloquentissimorum virorum copiam, ac multitudinem florere cognoscerent, quibus vel ingenio, vel doctrina, vel dicendi facultate par esse non poteram; quia tamen me unum ex Collegarum suorum numero in hac tempestate recensendum esse contigerat, longe dignius, atque huic publicae celebritati accomodatius fore existimarunt, si per me licet parum eloquentem, nunc vero principali pene civitatis nostrae magistratu forte fungentem, quam si per alium privatum simul, atque elegantissimum hominem tantum, & tam magnum huius adeo lugubris, adeoque acerbae solemnitatis, ac novae laureationis munus celebraretur. Mihi itaque venerandis memoratorum Praesidium praeceptis, ut par est, parere, atque obtemperare cupienti latissimi in hac cum funebri laudatione, tum celebri praesentis Vatis coronatione ad pervagandum campi ostenderentur, si locus, & tempus, & ista mea momentanea, atque ut dicitur, ex tempore tanti muneris susceptio singula quaeque huius clarissimi, & eloquentissimi Viri gesta paulo latius, atque uberius exornari paterentur. Sed & tempori, & loco, & mentibus vestris, ac mihi denique pene sine ulla praemeditatione dicenti in praesentiarum consulendum esse ratus, quoad potero, digniora ejus gesta brevissime simul, ac verissime absolvam. Vos autem, Praestantissimi Viri, in hanc omnem nostram defuncti Historici, Oratoris, ac Poëtae funebrem laudationem, quo facilius intelligere, atque memoriae mandare possitis, quaeso diligenter attendite, ut ipsum ex integra quadam suarum bonarum artium cognitione, atque eleganti multiplicium librorum conscriptione hujusmodi poëtica laurea coronari meruisse recte cognoscere, atque intelligere valeatis. Sed ut haec nostra funebris oratio serie, atque ordine incedere videatur, ab origine repetentes primo de domesticis ejus moribus, qualis deinde in nostra Rep. fuerit, postremo de studiis bonarum artium, ac doctrinis pauca quaedam breviter recensimus; nam si singula ipsius gesta memoratu digna vel paulo latius recensere vellem, dies profecto me tanta, ac talia recensentem deficeret.

Leonardus noster Arretii antiquissima, ac nobilissima urbe, & jampridem quorundam mirabilium ingeniorum productrice, ut a prima ejus origine ordiamur, trecentesimo sexagesimo nono supra millesimum Christianae

Sa-

Salutis anno honestis quidem, sed non admodum generosis parentibus cum egregiis quibusdam naturae muneribus feliciter nascitur. Non multo post nativitatis suae tempora factum, ut Arretini longe magis, quam prius intestinis seditionibus agitantur; nam Tarlati, & Ubertini Gibelinarum partium auctores, & principes aliquot armatorum millia ex oppidis, clientelisque suis in urbem contraxerant, veriti, ne ipsi per adventum novi Praefecti, quem Carolus Rex Ungariae urbe jam antea potitus noviter Arretium mittebat, ac secum cives nuper ejectos reducebat, e solo patrio exigerentur. Quo praesidio adversarios suos munitos alterius factionis homines cernentes, ac, ne superiores haberentur, formidantes, e vestigio in arcem confugerunt. Ubi cum de opportunis remediis ageretur, Albericum Comitem, qui magnas equitum copias in finibus Perusini, & Cortonenfis agri forte per ea tempora habebat, in auxilium vocare, adversariorumque bona, ut facilius cum suis ad optulandum properaret, praedam sibi polliceri constituerunt. Ea conditione, atque his foederibus Albericus evocatus cum omnibus copiis in auxilium venit, receptusque per arcem simul cum his civibus, qui eo refugerant, in adversarios erupit. Ceterum adversarii, ubi supervenisse auxilia equitum intellexere, confestim relicta urbe in proxima se se castella suarum partium receperunt. Equites vero victores ad praedam conversi nequaquam initis foederibus acquieverunt: nam & totam urbem diripuerunt, & cuncta tam amicorum, quam inimicorum bona promiscue in praedam converterunt. Verum cum ibidem hibernassent, & proxima aestate exinde abiissent, cives, qui ab illo ingenti naufragio reliquis superfuisset videbantur, in vacua, ac semiuستا tecta redierunt. Tanto, ac tam incredibili patriae amore incendebantur. Inter haec Ludovicus Andegavensis Francorum quondam Regis filius, quem Regina Johanna liberis carens adoptaverat, cum quadraginta circiter millibus equitum in Italiam venit, ut regnum, quod per adoptionem suam factum fuisse existimabat, vi, & armis in ejus ditionem redigeret. Nam Carolum commemoratum Ungariae Regem ab Urbano VI. Summo Pontifice evocatum cum magnis Ungarorum copiis jam in regnum pervenisse, atque suis viribus id ipsum occupasse constabat. Sed cum postea longius, quam ab initio
puta-

putaverat, bellum traheretur, aliam equitum manum millia circiter quindecim Duce Enghiramo quodam Gallo viro, domi praepotente, ac bello claro ex Gallia in Italiam evocavit. Hic vero tanti, ac tam novi exercitus Ductor cum primum Alpes transisset, atque in Italiam accessisset, Apennino monte transmissio per Lucensem, Florentinum, Senensemque agrum in Etruriam descendit. Sed cum per ea loca iter caperet, Arretini exules supervenere, quos supra urbem reliquisse diximus, ac Arretium ob superiorem illius Populi calamitatem facile capi posse nuntiantes, atque omnem opem suam ad ejus expugnationem largius pollicentes, quid plura? Galli equites spe praedae, & exulum pollicitationibus impulsu Arretium aggrediuntur, eamque urbem cum per refractam ab exulibus portam noctu ingrederentur, post multas civium caedes, qui nocturnis clamoribus exciti opitulandi gratia certatim concurrebant, ac varias quoque multiplicium proeliorum fluctuationes, paulo ante lucem totam praeter arcem capiunt. Mox victores ad praedam conversi omnia diripiunt, cives insuper exulibus infensos captivos ducunt. Haec autem omnia ne quis forte a nostro proposito aliena esse arbitraretur, nunc propterea in medium afferuntur, ut in hac Arretii direptione non solum Leonardi nostri patrem una cum Johanne Episcopo Arretino, atque cum aliis quibusdam egregiis viris exulum inimicis captum, atque in castellum Petrae-Malae ductum, & longo ibi carcere maceratum, sed ipsum quoque, licet puer esset, ab alia exulum manu pro captivo habitum, & in Castellum Quaratae, quod ab exulibus tenebatur, adductum fuisse intelligatis. Ubi cum puer esset, non cum aliis captivis, sed honestiore quodam carceris cubiculo asservabatur. In eo loco forte Petrarchae poëtae, qui & ipse Arretii Florentinis parentibus natus erat, imago pariete egregie depicta cernebatur, quam cum quotidie tantulus puer etiam, atque etiam intueretur, vehementissimo quodam, mirabile dictu, studiorum suorum ardore incendebatur, nam suapte natura disciplinarum amore flagrabat. Postea vero quam Arretinae turbationes tandem ex Gallorum recessu quiescere, quia suscepta a Florentinis pecunia eis Arretium concesserant, incredibili studiorum cupiditate incensus Florentiam venit, ubi cum Dialecticis, ac Rhetoribus non segnem, ut ipse quodam librorum suorum loco palam, & aperte testatur, operam impendit.

diffet, demum tenuitate patrimonii cogente ad cognoscendum
 jus civile animum applicuit. Verum cum huiusmodi juris
 studiis assiduam quandam operam navaret, sive fortuna, sive
 potius divina providentia factum est, ut vir quidam Chryso-
 loras Byzantius domi nobilis obsessam a Turcis patriam suam
 cernens e media prope Graecia se in Italiam primo, deinde
 in Etruriam conferret, atque faustis ominibus Florentiam
 applicaret, ubi cum graecas litteras, graecasque disciplinas
 publice edoceret, dici non potest, quam brevi tempore fama
 suae atticae, ut ajunt, eloquentiae, atticaeque doctrinae in
 universam civitatem mirabiliter percrebuerit. Quid multa?
 Tanta ejus fama per ea tempora ferebatur, ut rotundissimas,
 atque delicatissimas Leonardi nostri aures licet jam apicibus juris
 implicatas, & suis ineptis commentationibus praepeditas ita
 primum concuteret, ut ad audiendum peregrinum hominem,
 ac veterem quandam, & integram illorum antiquissimorum
 Graecorum doctrinam redolentem compelleret. At vero ubi
 aliquandiu ipsum publice legentem audivit, tanto, ac tam
 magno suavissimae linguae suae amore capiebatur, ut juris
 civilis studia praetermittere, atque in ejus disciplinam se to-
 tum tradere concupisceret. Quod quidem jam antea fecisset,
 nisi quodam deferendorum studiorum suorum pudore commo-
 tus transfugii crimen extimuisset. Quocirca cum secum ipse
 utram viam caperet, diutius cogitaret, tandem maturo con-
 silio praetermissis juris civilis studiis, in novum illud, & ad-
 mirabile graecarum litterarum gymnasium, quae per septin-
 gentos circiter annos jamdudum ex Italia abierant, incredi-
 bili discendi ardore totum se contulit. Quod ipsum cum
 ex cognitione Homeri, Platonis, Demosthenis, Aristotelis,
 ceterorumque Poëtarum, Philosophorum, & Oratorum, de
 quibus tanta, ac tam mirabilia fama undique intonante cir-
 cumferebantur, & a quibus omnia nostrarum doctrinarum
 genera tamquam a propriis fontibus ad nos profluxisse videban-
 tur, tum ex his etiam, quae ab eo ex graeco in latinum
 mirabiliter profecto, ac divinitus conversa cernebamur, re-
 ctissime simul, atque sapientissime fecisse constat, ut omissis
 ambiguis juris civilis aenigmatibus nobilissimae linguae recupe-
 rationi operam daret. Per hunc igitur modum in novam
 istam peregrinarum litterarum disciplinam traditus tanto di-
 scendi ardore agebatur, ut quae per diem vigilans perce-
 pis-

pisset, ea noctu dormiens agitare. Cum itaque in hujusmodi graecarum litterarum studiis tres circiter annos contrivisset, ac satis probabili, atque optima disciplina institutus fuisset, Chrysoloras ipse ex Florentia abiens Mediolanum ad Imperatorem suum, qui e Graecia in Italiam profectus ibidem commorabatur, se contulisse dicitur. Leonardus tamen vir profecto magni animi, altique consilii ex hujusmodi praeceptoris sui abitione non modo non deferenda earum litterarum studia, sed potius totis animi, & corporis, ut dicitur, viribus proseguenda ratus traducendis operibus graecis operam navare coepit. Quod cum saepe numero exercendi ingenii gratia experiretur, res ab initio ita sibi prospere succedebat, ut primae ejus translationes legentibus omnibus adeo elegantes viderentur, ut mirabilem ex his famam consequeretur. Unde ab Innocentio Septimo Summo Pontifice vel in primis eruditissimorum virorum per ea tempora observatore, magno cum honore, & ingentibus titulis ad sacrarum Epistolarum Magistratum evocatus est. Cui quidem cum singulari quadam multarum rerum cognitione, tum etiam praecipua dicendi elegantia ita placuit, itaque gratus fuit, ut toto vitae suae tempore ab ejus latere numquam discederet. Post mortem vero memorati Innocentii sub Gregorio deinde Duodecimo, tum sub Alexandro Quinto, sub Johanne deinceps Vigesimo Tertio, sub Martino denique Quinto continuatis sacrosancti Pontificatus successionibus per triginta circiter annos in eodem divinarum, ut ajunt, arcanorum Magistratu magna cum nominis sui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perseveravit. Nam quamquam plures singularissimos, doctissimosque viros secum collegas haberet, solus tamen omnium dominari, ac regnare videbatur, quod ut facilius cognoscere, atque intelligere possitis, de singulis Pontificibus, Alexandro dumtaxat excepto, quoniam paulo post coronationem suam vita defungitur, singula quaedam gravitatis, ac fidei plena breviter enarrabimus. Nam & Gregorium, cum ex ingenti illo Romanae Ecclesiae schismate aliis ei ipsi, aliis vero Benedicto faventibus in Pisano Concilio ambo Pontifices de collusionem incusarentur, ac postea damnarentur, deferentibus ceteris Curialibus nunquam deferere voluit, sed & Senas, & Ariminum eo usque secutus est, quoad ex gravi quodam Civitatis nostrae praecepto

re-

revocaretur. Johannes vero post Alexandri mortem ad Sigismundum nuper ad imperium delectum, & in finibus Italiae per ea tempora commorantem duos ex Romanae Ecclesiae Cardinalibus, ut Generale Concilium advocaretur, mittere constituens, cum Leonardo solo, usque adeo ejus virtutibus confidebat, tota suae mentis arcana communicare non dubitavit. Futuri enim Concilii locum alicubi esse nolebat, ubi Imperator plus se ipso potuisset. Unde huic soli tantarum rerum participi mandata amplissima, potestatemque maximam mittendis Legatis ad honestatis speciem se daturum esse praedixit, ut palam ostentare, atque in medium proferre possent, & tamen amplum illud mandatum clanculum ad certa loca restringere decreverat. Itaque consilio de locis illis secum communicato, arbitris praeter ipsum solum remotis, Legatos alloquitur, multisque verbis ad munus legationis diligentissime obeundum adeo benivole cohortatur, ut firmum excipiendorum locorum propositum diu antea excogitatum (mirabile dictu) momento temporis immutaret, ac cuncta arbitrio, potestatique suae, chirographo, ubi ea loca scripta erant, coram ipsis lacerato liberalissime committeret. Legati postea ad Sigismundum cum ampla mandati auctoritate profecti Constantiam urbem transalpinam, Imperatorique subjectam pro loco Concilii delegerunt, quae quidem causa fuit, ut Pontifex ubi paulo post eo applicuisset, mox seditionibus ortis Imperatoriis jussibus caperetur, & carcere aservaretur, captivus deinde per plura, ac varia oppida detentus, tandem sua sponte, seu invitus Pontificatu se abdicavit. Quid de Martino dicemus? Qui cum non satis benivolo erga nos animo ex urbe nostra recedere videretur carminibus quibusdam, quae de illo vulgo jaetabantur, supra quam dici potest infensus, paucis diebus antequam ex hinc recederet, dulci quadam, & devota ejus oratiuncula mirabiliter placatus est. Nam cum forte in cubiculo suo assisteret, & Pontifex hinc inde deambulandi gratia proficisceretur, postquam aliquot spatia tacitus confecisset, ad ipsum porrecto vultu, brachioque molliter elato indignabundus his vocibus convertitur: *Martinus*, inquit, *Papa quadrantem non valet*. Quo hic audito statim verba illa recognoscens (puerilis enim cantilena de eo circumferebatur) *quid hoc est*, ait, *Beatissime Pater? Num ad aures quoque tuas hujusmodi puero-*
rum

rum nugae pervenerunt? At ille nihil ad haec: sed eodem vestigio consistens: *Martinus Papa quadrantem non valet* eisdem verbis stomachans repetiit. Tunc vir sapientissimus comprehensa illius animi infensione (nam verba de se vulgo cantata assidue refricabat) incredibili tanti Principis indignationi, si qua posset, pro honore, & emolumento civitatis mederi statuit. Unde brevi quadam, & humili beneficiorum a nobis susceptorum commemoratione opportuno tempore usus, per ea, quae postea subsecuta sunt, Pontificem satis placasse creditur, cum puerilibus naeniis aures non admoveere oportere Pontificalem gravitatem elegantissime simul, atque gravissime ostendisset. Nam ubi ipsum perorantem audivit, & plurimum laetatus est, & ejus orationem etiam, atque etiam laudavit. Quanti vero verba sua fecerit, paulo post manifestissime demonstravit. Cum enim abire statuisset, advocatis Civitatis nostrae Praesidibus beneficia Florentini Populi in eum collata benigne admodum recognovit, & eodem ordine, quo ab hoc tunc vere, ut dicitur, vivo dicta fuerant, cuncta recensuit. Quoniam vero singularis hujus sapientissimi Viri sapientia praecipua quadam, & admirabili eloquentia condita commemorato Pontifici semper antea mirum in modum placuerat, maxime autem ea indignationis suae tempestate gratissima fuerat, magnis proemiis, atque ingentibus pollicitationibus assidue hominem, etiam dum recederet, invitare non desinebat, ut Sanctitatem suam ceterorum Curialium more Romam sequeretur. Sed cum ipse jampridem Florentiam, quam plurimum diligebat, utpote primum doctrinae, ac dignitatis suae receptaculum, propriam sibi patriam delegisset, eam deferere noluit. Et cum ex uxore quoque primaria nostrae Civitatis muliere unicum filium suscepisset, & pluribus insuper quorundam maximorum beneficiorum & civilitatis, & immunitatis muneribus ob admirabiles virtutes suas a Florentino populo honestatus fuisset, ac laboribus denique, & vigiliis, & sua illa incredibili eloquentia amplas divitias comparasset, Florentiae cum uxore, & liberis, & cum concivibus amicis, ac demum cum libris suis quiete commorari, atque in gratiam redire, quam Romam proficisci maluit, quibus omnibus ob varias quasdam externorum locorum peragrationes jamdudum bellum indixisse videbatur. Ubi paucis post annis commoratum, a Prae-

fidi-

O R A T I O F U N E B R I S . X C V I I

fidibus, qui forte eo tempore administrandae Reip. gratia praesidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad dignissimum publicarum epistolarum officium universo Florentini Populi consensu delectum fuisse constat. Nam praeter maxima pecuniarum praemia, quae exinde memoratis laboribus, ac vigiliis non immerito reportabat, eum primum ac solum e scribis publicorum munerum ex praecipuo quodam admirabilium virtutum suarum privilegio participem extitisse non ignoramus. Unde inter ceteros ejus Magistratus, & publicae Civitatis nostrae custodiae praestitisse, & ter in Decemviratu etiam fuisse, & demum in summa dominationis nostrae dignitate praesedisse cognovimus. Quibus quidem in Magistratibus quantum primum litteris, cum ad diversos Italiae populos, tum ad varios Principes, Reges, Imperatores, Pontifices Florentini Populi nomine elegantissime scriptis profecerit, difficile dictu est. Quantum deinde utilitatis Legationibus ad Reges, & Pontifices nostris nominibus susceptis illa sua admirabili, ac prope divina eloquentia pepererit, postremo quantum suis integris, sapientibusque consiliis, si quando vel de pace, vel de bello, vel de hujusmodi magnis atque arduis rebus ageretur, nobis profuerit, non satis dici potest. Hoc tamen unum in eo mirabile, atque omnibus seculis celebrandum praetermittere non possum. Ut cum omnium non solum nostri temporis, sed cunctorum prope antiquorum eloquentissimus haberetur, non minus prudentia, ac consilio, quam sua incredibili eloquentia hanc nostram Civitatem, quam ut supra diximus, patriam sibi suam delegerat, ab acerrimis, & oppugnantibus hostibus, & fortissime defendit, & sapientissime conservavit. Quotiens enim Decemvir ad curam belli gerendi creabatur, totiens modo nescio quo Resp. quasi divinitus ageretur, ex magnis, & eminentibus periculis eripiebatur. Nam cum Franciscus Sfortia universi exercitus ductor jam admodum adversus Venetos indignaretur, quod sibi Padum transire nolenti ab eis stipendia non solverentur, ac propterea cum Philippo Maria Mediolanensi reconciliari conaretur; Florentini quo se verterent nescientes, Oratores suos illico Venetias miserunt, ubi aliquot menses frustra commorati, postquam re infecta Florentiam redierunt, Florentini eam reconciliationem interim utrinque tractatam, ac tandem conclusam necessitate cogente secuti

xcviii JANNOTII MANETTI

sunt. Unde Piccininus, qui ex Gallia Cisalpina cum aliquot equitum, peditumque millibus jam ad Forum Pompilii per Flaminiam venerat, hujusmodi reconciliatione audita non cunctandum esse ratus, statim incredibili celeritate cum omnibus copiis in Galliam revertitur, Venetosque aggressus multa eorum oppida faciliter expugnat. Quocirca Veneti, ubi de opportunis eorum remediis crebrius, ac diutius ageretur, tandem societatem nostram, quam paulo ante sprevisse videbantur, maturo consilio repetere decreverunt. Hac igitur ipse dissolutae confoederationis tempestate primo in Decemviratu una cum quibusdam aliis nostrae Civitatis peregregiis civibus creatus est. In quo quidem Magistratu, cum res Venetorum pluribus oppidis amissis jam satis periclitaretur, rursus communi utrarumque partium consensu societas non multo ante scissa resumitur. Itaque per hunc modum inita denuo societate Franciscus exercitus ductor cum magnis equitum, peditumque copiis Florentinorum opera ad opitulandum Venetis celeriter transmissus, eorum res labantes, ac jam prope deletas mirabiliter restituit. Nam inter cetera gloriosa ejus gesta Veronam urbem jam ab hostibus captam hac sua profectioe cum magna eorum strage recuperavit, & hostes insuper ipsos a Venetorum cervicibus propulsavit. Proxima deinde aestate iterum in eodem Magistratu bonis ominibus relictus ita se gessit, ut Philippi Ducis copiae nobis ob initam cum Venetis societatem, supra quam dici potest, infensae longe a finibus nostris arcerentur, atque totum in Galliam bellum gereretur. Tertio deinceps anno Piccininus Gallia in medio Gallici belli furore relictæ cum magnis suorum copiis, & cum quibusdam exulibus nostris in Etruriam venit, ubi cum Apennino transmissus in agrum Mugellanum descendisset, & cuncta nullis repugnantibus passim popularetur, tantum omnibus terrorem incussit, ut plerique cives vix intra urbis moenia se se prae magna formidine continere auderent. Attonita igitur per hunc modum civitate, atque in maximo discrimine ob repentinas hostium incursiones constituta, rursus vir sapientissimus Florentini Populi decreto Decemvir cum aliis praestantissimis civibus creatus est. Neque enim tunc maxima, ac pene cervicibus nostris impendentia pericula mediocres homines deposcebant. Ubi vero magnanimi viri, & alti quidem

dem consilii ad curam belli gerendi creati sunt, plerisque copiis in Gallia ad reliquias Gallicae expeditionis persequendas dimissis, & exinde pauca, & multa aliunde equitum auxilia procurabant. Unde missis hinc inde ad conducendum milites pecuniis post duos circiter menses partim ex Gallia, partim ex agro Piceno, partim etiam ex Flaminia Florentinis plura equitum auxilia opportuno tempore supervenerunt. Piccininus, qui prope in expugnandis pluribus oppidis nostris tantumdem pene temporis contriverat, circa saltuosa Casentini loca passim populabundus vagabatur. Ex quo quidem factum est, ut uno, & eodem Junii mense copiis ad sufficientiam in Gallia relictis, & accitis ad reprimendos hostiles impetus in Etruriam undique equitibus, mirabile dictu, & hostes in Gallia proelio victi superarentur, & Piccininus etiam amissis pene omnibus suis ita prope Anglare oppidum profligaretur, ut vix cum paucis evadendi gratia burgum ingrederetur: quo si nostri partem, ut debebant, victoria illico accessissent, ipse cum reliquis omnibus haud dubie capiebatur. Nam & ex hostium equitibus pauci admodum evaserant, & omnia quoque, quae in hostilibus castris fuerant, ad nostros devenerant, & burgenses etiam supra mille ducentos homines in proelio capti apud victores tenebantur, & omnia denique adversariorum Ducum vexilla suscepta erant. Hac itaque Florentini victoria habita Bibienam, & Romenam, ac cetera oppida prius amissa faciliter recuperarunt, & Puppiam insuper cum omnibus Castellis, quae prius Comitum fuerant, in eorum ditionem redegerunt, ac totum praeterea Casentinum potestati, imperioque suo in hoc fausto, ac felici Decemviratu ita prospere subjecerunt, ut ex turbulentissima tempestate, qua creati fuerant, magnam, & gloriosam victoriam reportarent. Cum igitur de domesticis ejus moribus, & qualis etiam in nostra Rep. fuerit, pauca quaedam è multis memoratu dignis, ut ab initio promissimus, breviter pertractarimus: reliquum est, ut de bonarum artium studiis deinceps absolvamus. In quo quidem si forte Venerationibus vestris paulo longiores videremur, quam brevitatis temporis, & hujusmodi celeberrimi funeris solemnitatis pateretur, date quaesumus nobis hanc veniam, ut de omni doctrinarum suarum genere oratorio more parumper prosequamur, ne vos ex nimia orationis brevitate certa quadam ad-

C JANNOTII MANETTI

mirabilium virtutum cognitione fraudaremini, & ipse quoque propriis, ac funebribus laudibus privaretur. Quanta, fuerit in hoc glorioso doctorum hominum, atque Romanae eloquentiae splendore, ut a grammaticis ordiamur, poëtarum pertractatio, quanta historiarum cognitio, quam integra, & quam incorrupta verborum interpretatio, quanta litterarum latinarum, & graecarum eruditio, facilius mentibus nostris excogitare, quam verbis explicare possumus. Quantum ille deinde cum excogitandis, tum disponendis, & exornandis rebus in hac ipsa dicendi facultate excelluerit, ex multis, ac variis scriptorum suorum voluminibus evidentissime demonstravit. Quantum denique in morali philosophia valuerit, ex pluribus Platonis, & Aristotelis, ceterorumque Philosophorum, pace cunctorum dixerim, principum traductionibus ita manifestum est, ut luce clarius apparere videatur. Omnia namque commemoratarum artium studia animo suo non solum nostra, atque domestica, sed graeca etiam ac peregrina tenebat. Admirabilis in eo erat memoria poëtarum Pindari, Aristophanis, Euripidis, Hesiodi, Homeri, ceterorumque Graecorum, ut nostros omittamus, quos omnes ita familiarissimos habebat, quasi ipse propria eorum poëmata confecisset. Admirabilior etiam historiarum recordatio: Thucididis (ne forte de Latinis dumtaxat Historicis a nobis dicta fuisse intelligeretis, quos non secus memoriter carpebat, quam si ipse illarum rerum gestarum scriptor extitisset) Thucididis inquam, & Herodoti, ac Diodori, & Polibii, aliorumque multorum admirabilissima: insuper veterum Oratorum exacta quaedam peritia, & certissima eorum, atque expressissima imitatio. Missum facio Ciceronem nostrum, cujus usque adeo verax imitator fuisse credebatur, ut ipsum imitatione sua quotiescumque voluisset, pene ad unguem expressisse putaretur. Aeschinem quoque, Isocratem, Lyfiamque, & Demosthenem graecorum Oratorum principes generose admodum imitabatur. Ingens denique praedictorum Philosophorum in eo ipso intelligentia vigeat, atque haec omnia nova quadam graecae linguae recuperatione, quae per septingentos circiter annos longe, ut supra diximus, ab Italia exulaverat, non sine magna cunctorum Latinorum gloria assequebatur. Et ne forte nos prae nimio dolore lacrymis abortis vix vera, nedum falsa referre valentes fictas ad votum laudes nunc cele-

O R A T I O F U N E B R I S . c i

celebrare putaremur, quod laudationis genus graeci panagyricon appellant: omnium memoratarum doctrinarum suarum complura fidelia, & aeterna testimonia breviter referemus. Nam varias Aristophanis, Basilii, Xenophontis, Plutarchi, Demosthenis, Platonis, Aristotelis interpretationes suas certa quaedam ac perpetua utrarumque & latinarum, & graecarum litterarum monumenta extare non ignoramus. Aristophanis enim comediam, Basilii etiam epistolam, ac Xenophontis Tyrannum, & has Plutarchi vitas M. Antonii, Pauli Emilii, M. Catonis, T. & C. Graccorum, Sertorii, Pyrri Regis Epirotarum, Demosthenis libros singulos, ejusque orationum libros septem, praeterea Platonis de immortalitate animi, Gorgiam, Phedrum, Apologiam, Critonem, epistolas libros singulos, Aristotelis denique Oeconomicorum libros duos, Eticorum decem, Politicorum libros octo ita e graeco in latinum convertit, ut nulla prope eloquentiae ornamenta (mirabile dictu) desiderare videantur. Ex hujusmodi igitur Poëtarum, Historicorum, Oratorum, ac Philosophorum translationibus maximas ei gratias agere, majores etiam habere deberemus, nisi nimis ingrati essemus, partim quia ex sua praecipua, ac singulari industria divina veterum graecorum ingenia cognovimus, cum antea traducta non essent, partim quia haec Aristotelica vitio priorum interpretum corrupta, atque depravata nunc primum latina effecta fuisse intelligimus, Aristotelemque philosophorum principem cogitationes suas cum singulari elegantia litteris mandasse nequaquam in praesentiarum amplius ambigimus, quod etsi a veteribus, & quidem magnae auctoritatis viris scriptum esse legeremus, nullo tamen pacto prius credere poteramus. Quare si tot suae, ac tam elegantes & Poëtarum, & Historicorum, & Oratorum, & Philosophorum denique interpretationes ubique apud latinos reperiuntur, cum praeter exactam quamdam utriusque linguae cognitionem pleraque etiam illorum auctorum probe, atque integre cognovisse manifestum est. Quonam enim modo peritissimus utrarumque litterarum interpres sine certa quadam eorum, quae interpretatur, eruditione & fideliter interpretari, & eleganter convertere queat, non sane intelligimus. Sed ne in his ipsis quamquam luce clariora esse videantur, vel parumper haerere, dubitareve possitis, attendite quaeso, ut quanta, & quam magna pro-

††††† 3

pria-

priarum rerum monumenta suo, ut dicitur, Marte litteris mandaverit, recte intelligere, ac considerare valeatis. Scripsit enim complura sparsim de variis rebus, & quidem egregia carmina, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat; de Militia insuper, de Interpretatione recta, de Laudibus Florentinae Urbis, Laudationem Johannis Strozae, Pro se ipso ad Praesides, Vitam Ciceronis, Vitam Aristotelis, De studiis, & Litteris, Isagogicon Moralis Philosophiae. Et ne aliquod dicendi genus ab eo intentatum relinqueretur, contra hypocritas, & in Nebulonem maledicum libros singulos praecipua quadam, & admirabili elegantia condivit, atque absolvit. Composuit praeterea Explanationum duos in Oeconomicorum Aristotelis Libros, Dialogorum totidem, Epistolarum suarum Libros octo; dictavit denique De primo Bello Punico libros tres, Commentarium rerum Graecarum librum unum, de Bello Italico adversus Gothos libros quatuor, de Temporibus suis libros duos, Historiarum Florentini Populi libros duodecim. Si itaque omnium commemoratorum librorum numerum recensemus, in quatuor super octuaginta consistere deprehendemus. Cum igitur vir sapientissimus Poetas, Historicos, Oratores, Philosophos cum graecos, tum latinos ita interpretaretur, ut & proprias eorum sententias probe intelligeret, & ita imitaretur, ut & carmina componeret, & annales, & historias, & commentaria conscriberet, & variis dicendi generibus omnem vim oratoriam complecteretur, & Philosophorum dicta e graeco in latinum mirabiliter converteret, itaque conversa dilucide explanaret; quantis ipsum & quam magnis laudibus dignum esse censebimus? sed cunctis traductionibus, ceterisque ejus scriptis praetermissis, ad dignissimas quasdam oratoriae facultatis, atque historiarum suarum laudes accedamus. Si omissis graecis scriptoribus, ut nostris brevitatis causa contenti simus, M. Cato, Fabius Pictor, L. Piso primo antiqui Annalium conditores apud veteres Romanos majores nostros egregiis quibusdam laudibus celebrabantur, quod annales sine ullis orationis ornamentis scriptitassent: si deinde Crispus Sallustius ob multiplices diversarum historiarum conscriptiones, si C. etiam Caesar ex Commentariis Belli Gallici, Bellique Civilis, si Q. Curtius gestorum quoque Magni Alexandri scriptor, si Justinus insuper ex suo Trogi Pompeii epitomate, si praeterea

Sue-

Suetonius Tranquillus ex duodecim suorum Caesarum vitis, postremo si T. Livius ex variis Romanarum rerum historiis ingentes, ac maximas laudes consensu omnium non immerito reportarunt, quoniam partim ex puris historiarum, partim vero ex commentariorum, partim etiam ex epitomatum descriptionibus seorsum ab illis auctoribus editis mirum in modum laudatos esse conspiciamus: quantis nos laudibus illud nostrum Latinorum decus in hac doctorum hominum penuria non natum, sed potius ab aliquo Deo factum annalium, & commentariorum, & historiarum scriptorem exornare, & in coelum tollere deberemus? Si insuper M. Tullius omnium nostrorum Oratorum princeps, & caput primas Romanae eloquentiae partes ex orationibus, & ex ceteris ejus scriptis sine controversia assequebatur; quantum hoc nostrum Italiae decus non solum eximium Oratorem, sed etiam optimum Historicum commendabimus? Quoniam vero in T. Livii, ac M. Tullii mentionem quasi invicem comparantes incidimus, quorum alter Romanarum historiarum parens, alter autem latinae eloquentiae princeps putabatur, ne haec vobis admirabilia, & forte incredibilia viderentur, pauca quaedam memoratu digna trium tantorum virorum propemodum comparandi gratia in medium afferemus. Livium multos variarum historiarum libros elegantissime scripsisse concedimus. At hoc nostrum praecipuum Romanae eloquentiae decus praeter multiplices historiarum, & aliarum rerum suarum libros, annales, & commentaria ornatissime composuisse non dubitamus. Cicero vero Arati Poëtae carmina, & Xenophontis Philosophi Oeconomicum, & duas quoque illas nobilissimas duorum illorum eloquentissimorum Oratorum Demosthenis, & Aeschinis orationes, inter seque contrarias e graeco in latinum convertit: Platonem vero, & Aristotelem ceterorum tam Graecorum, quam Latinorum, ut ita dixerim philosophorum capita, forte obscuritate earum rerum, quae ab illis tractabantur, deterritus, nequaquam convertere ausus est, cum id magnopere efficere concupisceret, ut ad latinorum cognitionem divina illa ingenia transferret, quod tamen non fecit, nec ei, ne faceret, ut verbis suis utar, interdictum putabat. Multa praeterea in soluta oratione cum in dialogis, tum in simplici sermone se ipso auctore memoriae mandavit; nam multos egregios libros, & plures

praecipuas orationes, & duo illa praeclara epistolarum suarum volumina mirabili profecto, ac prope incredibili elegantia composuit. At vero Leonardus noster vir eloquentissimus non modo duas illas nobilissimas orationes a M. Tullio antea conversas, & jampridem incuria majorum nostrorum amissas, ac deperditas, sed etiam, ut cetera leviora omitamus, pleraque Demosthenis, Xenophontis quaedam, Platonis, & Aristotelis multa elegantissime simul, atque suavissime traduxit. Complura insuper Ciceronis more conscripsit; nam & Dialogos, & Orationes, & Epistolas in unoquoque dicendi genere mirabiliter exornavit; Annales praeterea, & Historias, ac Commentaria generose admodum cum magna viventium, & posterorum utilitate composuit, quod Cicero nullo unquam vitae suae tempore fecisse videtur. Et ne forte malignas simultatis, & invidiae latebras, si majores & digniores defuncto viro laudes tribueremus, non vobis, quos omnes ex tanti luminis extinctione altius flere, atque prope ejulare conspiciamus, sed quibusdam absentibus moveremus, ad quorum manus haec oratio nostra pervenerit: paulo post finem dicendi faciemus, cum dignissimum tantae commissionis officium penitus expleverimus. Commemorati enim hujus inclitae Civitatis Praesides, qui omnia & de domesticis defuncti hominis moribus, & qualis in nostra Rep. fuerit, & quantum in bonarum artium studiis valuerit superius enarrata plane, aperteque fama increbescente cognoverant, ac veteres Graecos, Romanosque majores nostros in ornandis clarissimorum virorum funeribus imitari cuperent, tria nobis eorum collegis prae ceteris injunxerunt: ut primo hoc praeclarissimi Viri funus dignis quibusdam laudibus celebraremus, ut deinde idipsum hujusmodi peregregiis plurimorum funalium muneribus, multisque insignibus drapporum agminibus, atque nobilissimo vexillo exornaremus: postremo, ut veneranda tanti Vatis, Oratoris, & Historici tempora hac laurea corona insigniremus. Ceterum nos jam primum tibi, Clarissimum Latinorum Decus, satis quantum pro brevitate temporis fieri licuit, superiori oratione nostra ad diuturnam admirabilium virtutum tuarum memoriam fecisse existimamus, & credimus. Secundum in praesentiarum agimus, ut te Excellentissime Civitatis nostrae Gubernator tantis, ac tam ingentibus Florentinorum donis ad perennem quam-

quamdam tuorum in Remp. meritorum commemorationem illustraremus. Quibus jam rite peractis reliquum est, ut tempora tua, Eximie Vates, prisco, Graecorum, Romanorumque more hac laurea coronaremus. Sed antequam ad ipsum coronationis actum accedamus, antiquos Imperatores, veteresque, & novos nostri pene temporis Poëtas primo laurea coronari solitos paucis ostendemus, deinde quas ob causas laurorum potius, quam olearum, vel palmarum, vel hederarum vel aliis quibusdam perpetuo virentibus frondibus coronarentur, brevissime demonstrabimus: postremo hunc clarissimum Virum, & optimum Historicum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitisse parumper declarabimus. Militares coronas ceteris nobiliores octo circiter ex crebris veterum auctorum lectionibus fuisse accepimus, quarum haec nomina ferebantur: Obsidionalis, Civica, Muralis, Castrensis, Navalis, Ovalis, quasi Triumphalis, & Triumphalis. Obsidionalis e gramine fiebat, quam ii, qui obsidione liberati erant, ei Duci, qui liberaverat, propterea donabant, quod ibi gramen plerumque generaretur, ubi obsessi tenebantur. Hanc Coronam gramineam Senatus, Populusque Romanus Q. Fabio Maximo secundo Bello Punico non immerito dederat, quoniam Urbem Romam obsidione hostium liberasset. Civica appellabatur, quam civis civi, a quo in proelio servatus erat, testem vitae, salutisque perceptae concedebat. Ea e fronde quercea, vel ilignea ob id efficiebatur, quod victus antiquissimus ex quercubus, atque ilicibus capiebatur. Hac corona civica L. Gellius vir Censorius in Senatu Ciceronem Consulem donari a Rep. censuit, quod ejus opera atrocissima illa Catilinæ conjuratio detecta, vindicataque fuisset. Murali corona ab Imperatore donabatur, quisquis primum murum subiens per vim in oppidum hostium ascendisset. Castrensis dicebatur, qua Imperatores eos donabant, qui primum pugnantes hostilia castra ingrederentur. Ea insigne valli habebat. Navalis erat, qua maritimo proelio donari solebant, qui hostium naves vi armati transiluissent. Ea quasi navium rostris insignibatur, atque hae tres ex auro fieri consueverant. Ovalis mirtea habebatur: illa ipsa Imperatores utebantur, quandocunque ovandi gratia in Urbem revertebantur. Ovare autem dicebantur, si quando victores vel ex indignis bellis, vel non cum justis hostibus gestis domum remearent,

rent, aut quum hostile nomen humile, & non idoneum, ut servorum, piratarumque fuisset, aut deditione repente facta in pulvere, ut dici solet, incruentaque victoria obvenisset, cui facilitati mirtum Veneris frondem aptam, & accomodatam esse non injuria putaverunt, quod non martius, sed quasi veneris quidam triumphus foret, ac per hunc modum Octavianus Augustus post Philippense, & rursus post Siculum Bellum bis ovans Urbem ingressus est. Quasi Triumphalis nuncupabatur oleagina, eaque coronabantur non qui proelio interfuissent, sed qui dignum aliquem pro absentibus Imperatoribus triumphum procurassent. Triumphalis ex lauro fiebat, & quia ceteris omnibus praeferebatur, solis dumtaxat triumphaturis Imperatoribus servabatur, qui cum ex accipiti proelio, cruentaque victoria victis superatisque hostibus in patriam reverterentur, triumphalibus curribus cunctis ornamentorum generibus praeditis ipsi tamen undique purpurei, ac laurea coronati per Urbem vehebantur. Quod ut clarius intelligere, ac memoriae mandare possitis, pauca quaedam nostrorum triumphantium exteris brevitatis causa praetermissis exempla referemus. Octavianus Augustus, qui Julio Caesari nunc a nobis parumper omisso in imperio successit, tres curules triumphos post duas illas ovationes suas Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo mirandum spectaculum de more laurea coronatus egisse legitur. Tiberius deinde Caesar, cum ei toto Illyrico perdomito, & in ditione Populi Romani redacto triumphus decerneretur, ac ipse ob Q. Vari cladem, qui sub idem fere tempus in Germania una cum tribus Legionibus perierat, decretum sibi triumphum differre, quam triumphare maluisset; Urbem nihilominus praetextatus, & laurea coronatus intravit. Nero insuper e Graecia per Neapolim, per Ancium, & Albanum Romam reversus, eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, veste purpurea, clamydeque stellis aureis distincta, ac olympiaca, & laurea corona capite redimito Urbem ingreditur, cum prius etiam triumphantis habitu, & laurea coronatus in Capitolium ascendisset, postquam Mithridatem Armeniae Regem Romam venientem quasi triumphaturus recepisset. Sed ut quanti haec laurea a veteribus Romanis aestimaretur, planius cognoscere, atque intelligere valeatis, quicquid M. Crasso ovanti, & Julio Caesari triumphantis contigerit, quaeso diligen-

ligenter animadvertite. M. enim Crassus quoniam bello Fugitivorum confecto ovans redibat, mirteam coronam ovationibus legitime adtributam ita insolenter aspernatus est, ut Senatus consultum faciendum per privilegium curaret, ne mirto, sed lauro coronaretur. Julius quoque Caesar quamquam quinquies confectis bellis triumphasset, & quinque curules triumphos Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum & Hispaniensem laurea de more coronatus peregisset: ex omnibus tamen decretis sibi a Senatu, Populoque Romano honoribus nullum libentius, quam jus laureae perpetuo gestandae recepisse scribitur. Huius laureae tanta per ea tempora Imperatores cupido inceserat, ut novos quosdam, immeritosque triumphos sibi decerni postularent. Unde de jure triumphandi lege cavebatur, ne quis triumpharet, nisi saltem quinque millia hostium una acie cecidisset. Et ne tam praeclarae legi ex nimia quadam gloriosae laureae cupiditate ullatenus derogaretur, eam alterius legis praesidio comprobant, quae graviter Imperatoribus minabatur, si qui falsum aut hostium occisorum in proelio, aut amissorum civium numerum literis Senatui retulissent, eosque apud Quaestores Urbanos jurare jubebat, cum primum Urbem intrassent, se se de utroque tam hostium, quam civium numero vere Senatui rescripsisse. Praeterea veteres memoria trecentorum circiter supra mille annorum de nostris dumtaxat repetita recentesque, ut ita dixerim, Poëtas hujusmodi laurea coronari consuevisse legimus. Nam ut ceteros mittamus, Statium Tolosanum, & Claudianum Florentinum, quorum alter Domitiani, alter vero Theodosii senioris temporibus floruit, & Petrarcham patrum, & Colucium nostra memoria Florentinos, & egregios vates laureis coronatos fuisse accepimus. Olearum frondes, si secularibus, sacrisque litteris credimus antiquitus pacis, ac victoriae signum, non secus quam temporibus nostris habentur, extitisse cognovimus. Si enim figmentis poëtarum aures admovemus, hoc ipsum luce clarius apparebit. Nam cum Neptunus, & Minerva, ut in fabulis traditur, Athenas condidissent, atque de impositione nominis inter se contenderent; Diis praesentibus his foederibus convenerunt, ut qui terra proprio instrumento percussa laudabiliorem effectum ederet, is novae urbi nomen imponeret. Cum itaque Neptunus terram tridente percussisset,

fisset, atque equus belli omen repente profiluisset, Minerva autem hastam in eam projecisset, olivamque pacis arborem produxisset, Minervae nomine, quae graece Athene dicitur, Diis arbitris Civitas appellata est. Si deinde historiis adhaeremus, id ipsum manifestissime deprehendemus. Quippe a Marco Varrone viro rerum humanarum, divinarumque doctissimo de Cecrope Athenarum Rege in hunc fere modum scriptum fuisse novimus. Eo enim Athenis regnante, cujus temporibus urbem conditam credidit, atque ambigente, quo nomine nova Civitas appellaretur, mox oleae arborem alibi apparuisse, & alibi aquam erupisse scribit. Unde Regem adeo prodigia ista moverunt, ut ad Apollinem Delphicum sciscitatum mitteret, quodnam agendum videretur. Legati ob oraculo revertentes oleam Minervam, undam Neptunum significare, in suaque potestate constitutum esse retulerunt, ex cujus nomine duorum Deorum, quorum illa signa apparuerant, civitas vocaretur. Hoc Regem audito omnes cives utriusque secus in consilium advocasse tradit. Mos enim tunc erat, ut feminae publicis consultationibus interessent. Consulta igitur per hunc modum multitudine, mares pro Neptuno, feminas pro Minerva sententiam tulisse prodit. Sed quia numerus feminarum major, quam marium uno dumtaxat inventus est, Minervam eo certamine superasse, ac propterea suo graeco nomine sic civitatem appellatam fuisse demonstrat. Si divinis denique litteris confidimus, nullatenus de eo ipso dubitare poterimus. Nam ubi diluvii aquae, a quibus universum terrarum Orbem ex sacrorum Librorum lectionibus mundatum fuisse intelleximus, parumper cessare, montiumque cacumina apparere coeperunt, columbam nescio quam mordicus, quasi divinitus ageretur, ramusculum quemdam viridantis olivae in signum pacis, ac victoriae praetulisse nequaquam dubitamus. De palmarum arboribus ab Aristotele, & Plutarcho scriptum esse comperimus, ut quamquam magnis ponderibus superimpositis premerentur, nunquam tamen cedere viderentur. Unde propterea veteribus placuisse tradiderunt, ut palma certum quoddam victoriae signum ab omnibus haberetur, quoniam ea esset huiusmodi arboris natura, ut urgentibus, opprimentibusque non cederet. Et ne de neutro, vel ut de frivolo, atque temerario quodam victoriae signo suspicari valeremus, utrumque ab Eccle-

Ecclesia militante quot annis renovari intelligimus, quoniam oleae palmarum ornamentis intertextae cunctis fidelibus populis propterea exhibentur, ut simul & de olea veteris, & de palmis novi Testamenti tamquam de certis quibusdam, evidentibusque pacis his, ac victoriae signis annuis commemorationibus admoniti vere, atque fideliter instruantur. Hedera vero a priscis illis tantopere celebratur, ut Alexander Rex Macedonum ob rerum a se gestarum magnitudinem cognomento Magnus victis superatisque Indis exercitum suum victorem instar Liberi Patris, quem in India pro Deo venerabantur, hujusmodi frondibus coronatum in patriam traduxerit, cum tamen persica corona in honorem Persei atavi sui antea uteretur, qui primus ex Perside allatam apud Aegyptios eam arborem sevisse traditur. Vetustissimos etiam Poëtas hedera, seu quasi quodam mentis furore perciti baccarentur, ac Faunis, Satyrisque finitimi haberentur, seu quod eorum carmina aeternitatem mererentur, hujusmodi semper virentibus frondibus coronari solitos ab idoneis auctoribus scriptum fuisse legimus. At vero cum tractu temporis omnia bonarum artium genera velut ab ipsis veterum doctrinarum incunabulis rudia, & inculta postea limarentur, factum est, ut Poëtae hederis omissis, ne baccantium more insanire putarentur, lauribus quoque perpetuo virentibus coronarentur. Quod ob tres dumtaxat causas a politioribus, & cultioribus viris introductum fuisse non injuria existimamus, & credimus, ut vates perpetuis laurorum potius, quam vel olearum, vel palmarum, vel hederarum frondibus decorarentur. Primo ut Imperatores devictis superatisque hostibus triumphaturos imitarentur, quasi ipsi libidine, segnitieque perdomitis, tamquam acerrimis quibusdam humani generis inimicis non immerito triumpharent. Deinde quia talem, & tam ingentem famam ex poëmatibus ab eis egregie confectis se se consecutos fuisse arbitrabantur, ut ex hujusmodi laureatione aeterno quodam gloriosissimae vocis, famaeque praeconio neminem, ne Jovem quidem fulgoribus suis tantae, ac tam celebratae gloriae magnitudini officere posse palam omnibus significarent. Physici enim hujus dumtaxat arboris naturam eam esse scriptum reliquerunt, ut inter ceteras plantas sola a fulminibus non laedatur, ac sic semper observatum fuisse dicunt, ut omni quidem tempore illaesa, inviolataque permanferit. Postremo quia veteres

Par-

EX JANNOTII MANETTI

Parnasum montem Apollini dicatum lauribus, utpote Musis pergratissimis arboribus undique affluere memoriae prodiderunt; idcirco Poëtas Pieridum alumnos, civiliori ut ita dixerim, mortalium vita laureis coronari coeptos, ac postea semper haëtenus servatum nostra quidem sententia non injuria arbitramur. Cum igitur de Imperatorum, Poëtarumque laureis duabus ultimae divisionis nostrae partibus in praesentiarum absolverimus: restat, ut hoc nostrum Italiae decus non solum optimum Historicum, & eximium Oratorem, sed egregium etiam Poëtam fuisse deinceps ostendamus. At vero quoniam de Historicis, Annalibus, & Commentariis, atque de Dialogis insuper, & Orationibus, & Epistolis multifariam ab eo, elegantissimeque conscriptis singillatim superius commemorasse meminimus, ex quibus ipsum, & optimum Historicum, & eximium Oratorem extitisse jure ambigere, suspicari non possumus, ea ipsa repetere, & crebrius auribus vestris inculcare supervacaneum esse censemus. Itaque poëtica paulo altius ab origine repetita, de poëtis pauca dicemus, ne forte hunc peregregium diversarum rerum scriptorem in Poëtarum numero recensendum fore suspicaremini. Mihi mecum ipsi crebro diligenter, & accurate de poëtica cogitanti, poëtas bifariam extitisse videri solet. Veteres enim uno quidem modo ex propriis ingenii viribus, quod absque ullis, vel cum paucis bonarum artium studiis ex interna quadam mentis agitatione docente natura agitur, & commovetur, poëtas bonos fieri tradidere, atque hujusmodi tamquam Deo plenos interdum sacros, interdum divinos, interdum vates a priscis scriptoribus appellatos esse conspiciamus. Putabant enim poëtam bonum neminem existere posse, id quod a Democrito, & Platone in scriptis relictum esse dicebant, sine inflammatione animorum, & sine quodam afflatu quasi furoris, cujusmodi fuisse ajunt, Orpheum, Sybillas, Hesiodum, Pacuvium, multosque alios, quorum Orpheus ex nimia, ac profecto admirabili lyrae suae suavitate cicures, & feras, saxaque & silvas, mira & eloqui dulcedine captas traxisse fertur. Sybillas vero quasi furentes, & Deo plenas utpote divinarum voluntatum participes, atque conscias a consiliis Deorum enuntiandis aeolico quodam genere sermonis cognominaverunt. Hesiodus autem pastor rudis, & indoctus aquula Castalii fontis libata ita ad summum poeticae evasit,

fit, ut nobilissima dogmata sua a Platone, & Aristotele in mediis eorum utriusque Philosophiae naturalis, & moralis voluminibus magna cum veneratione velut oracula saepe numero frequententur. Pacuvius etiam Tragaedias suas non levi, ac remisso animo scripsisse traditur. Alio quoque modo homines ex litterarum studiis, atque plurimarum doctrinarum eruditione poëticam assequuntur, quales fuisse Homerum, Pindarum, Euripidem, Sophoclem, Aristophanem, Virgilium, Ovidium, Flaccum, Senecam, Statium, omnesque alios, qui per studia, & disciplinas sine aliqua interna mentis agitatione nonnulla poëmata vel graecis, vel latinis versibus mandaverunt. Et ut planius quicquid summatim de facultate poëtica dici possit, strictim, & quasi per transeuntem intelligatis, non alienum visum est, unde hoc Sacrum Poëtae nomen derivaretur, paucis absolvere. Poëtae nomen a quodam verbo graeco derivatum esse constat, quod latine facere significat; proinde poëtam recte factorem latine interpretari possumus. Sed quoniam inter cuncta humani generis opera ea ceteris praeferebantur, quae a dignis scriptoribus celebrabantur, & quia inter illa, etiam quaecumque versibus mandabantur, aliis omnibus praeponerentur; ideo cunctis omissis illa sola poëmata appellabantur, quae carminibus efferebantur, quasi quaecumque metris canerentur, digniora esse censerentur, quam ea, quae in soluta oratione litteris traderentur. Quocirca figmenta versibus mandata utpote veneratiori quodam, & altiori genere dicendi explicata ob excellentiam nominis, & ut Graeci dicunt per antonomasiam poëmata quasi sola essent ea mortalium opera nuncupari consueverunt. Poëtae igitur priscis illis praetermissis, quos veteres propriis nominibus vates appellabant, pinguiori, ut ajunt, minerva omnes illi antiquitus habebantur, quicumque digna quaedam, atque figmenta egregiis carminibus prodidissent. Itaque si quis poëta esse cuperet, quaedam egregia poëmata describat oportet. Quod ni ita esset, & Moyses, & Hieremias, & Job, & David, & Salomon, quorum cantica apud Hebraeos ex canonicis eorum Libris ab hominibus in illo sacro idiomate vel mediocriter eruditjs hebraicis versibus dictata cernuntur, poetae simplicibus cognominibus, non cum sacrorum carminum adjectionibus appellarentur. Ut de David, apud Basilium virum graecarum
lite-

literarum peritissimum, ac sanctissimum scriptum esse legimus, quē quidem Poētā sacrorum carminum appellare non dubitavit. Eodemque modo de Juvenco quodam Hispano, Sedulioque judicaretur, quos hexametris versibus Evangelia composuisse constat. Similiter quoque de Empedocle, ac Lucretio censeretur, quorum alterum apud Graecos, alterum vero apud nos de rerum naturalium causis carminibus scripsisse manifestum est. Quid igitur faciemus? Nonne in hoc secundo Poëtarum numero Leonardum nostrum jure, ac merito collocabimus? Ita profecto: primo namque magnam quandam graecarum, & Latinarum Literarum cognitionem mirabiliter adeptus est. Varias deinde omnium pene ingenuarum artium eruditiones ingenue admodum comparavit. Historias quoque, Annales, & Commentaria uberrime, ornativissimeque composuit, & quod ad artem oratoriam spectare videtur, dialogos, orationes, & epistolas elegantissime simul, atque copiosissime tractavit. Proinde ipsum & optimum Historicum, & eximium Oratorem fuisse recte, ac jure dubitare non possumus, & quod maxime ad poëticam ipsam pertinere cognoscimus, cunctorum cum Graecorum, tum Latinorum poëtarum singula quaeque ita ad unguem interpretabatur, quasi ipse propria eorum poëmata commentatus absolvisset. Unde si sua quoque paulo diligentius, atque accuratius animadverterimus, egregium etiam poëtam extitisse nequaquam ignorabimus. Est enim, ut ait Cicero, finitimus oratori poëta numeris astrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pene par. In hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat, aut diffiniat jus suum, quominus ei liceat eadem facultate, & copia vagari, qua velit. Et non multo post in eodem libro verba haec posuit: Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cum Oratoribus cognatio, quam sint inter se se Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles, quam apud Graecos Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par pene laus in dissimili scribendi genere tribuatur. Praeterea diversa, multipliciaque comentus & plura sparsim de variis rebus carmina composuit, quae, ut supra diximus, nondum morte praeventus in volumina redegerat. Unde ipsum Poëtā fuisse nequaquam dubitari, suspicari possumus: ob id vero, quoniam optimus

histo.

historicus, & eximius orator erat, in eo poëtae nomen non tam celebre jure obscurari, ac confundi videbatur. Quemadmodum enim Homero, atque Ennio, Platoni quoque, & Aristoteli contigerat, ut quamquam partim in hac facultate dicendi, partim vero in conscribendis Annalibus plurimum valuissent; unusquisque tamen propriis illarum bonarum artium appellationibus censebatur, in quibus singuli excelluisse dicebantur, ac prius jamdudum haëtenus servatum esse videbatur, ut docti simul, & indocti Homerum, atque Ennium Poëtas, Platonem vero, & Aristotelem Philosophos omiſſis ceteris denominationibus cognominarent: ita eodem prope modo Leonardo nostro contigiſſe conſpicimus. Eſſi enim cuncta tam Graecorum, quam Latinorum poëtarum volumina evolviſſet, atque ea omnia eleganter interpretaretur, & multa inſuper ſua carmina componeret; quoniam tamen propria quaedam Historici, & Oratoris cognomina excellabant, idcirco poëtae nomen paulo obſcurius in eo, ut ſupra diximus, obſcurari, atque confundi videbatur. Quas ob res cum Venerationibus veſtris, Clariffimi Viri, ut ad vos tandem aliquando revertamur, & de domeſticis deſuncti hominis moribus, & qualis in noſtra Rep. fuerit, & quantum in liberalibus bonarum artium ſtudiis, atque in multiplicibus ſcriptorum ſuorum voluminibus excelluerit, ſatis, abundeque oſtenderimus, ac etiam quemadmodum Imperatores, atque Poëtae laurea coronari conſueverint, & cur lauribus quoque potius, quam oleis, vel palmis, vel hederis, aliisve quibuſdam perpetuo virentibus frondibus de more coronarentur, plane, & aperte explicarimus, & hoc inſuper noſtrum Italiae decus & optimum Historicum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitiſſe haëtenus demonſtrari-
mus, atque ex prolixiori oratione, quam ab initio putari-
mus, tamquam ex longiuſcula peregrinatione, & velut diu-
turno quodam poſtliminio divina ope freti demum in patriam
reverterimus; reliquum eſt, ut vobis ingentes gratias aga-
mus, majores etiam habeamus, quoniam cum ſingulari qua-
dam, & accurata rerum a nobis paulo uberius relatarum atten-
tione, tum etiam ex veſtris jugibus lacrymis hoc celeberrimum
funus mirabiliter decoraviſtis, quibus quidem brevitatis
cauſa praetermiſſis, poſtremo ad ipſum cororationis actum
accedamus. Nos itaque ad te, Clariffimum Latinorum Jubar

parumper conversi, beata & felicia tempora tua ad perpetuum quoddam, & æternum admirabilis sapientiae, atque incredibilis eloquentiae viventibus, & posteris testimonium ex nostro Senatus consulto hoc dignissimo Laureae ornamento feliciter coronabimus. Quocirca venerandis memoratorum Praesidum nostrorum mandatis, ut par est, parere, atque obtemperare cupientes, hac te Laurea optime Historice, eximie Orator, egregie Poëta ad perennem quandam, & æternam tuarum bonarum artium memoriam, ac sempiternam ineffabilis prope gloriae tuae illustrationem publico hujus Florentissimi Populi nomine faustis omnibus in praesentiarum coronamus, ut te ternario Florentinorum Poëtarum numero Claudiani, Petrarchae, ac Colucii, quos e nostris hominibus solos, Dante, & Boccacio praetermissis, quoniam alter exilio, alter vero paupertate oppressus digna lauri corona redimiri non potuerunt, jamdudum per mille circiter annorum curricula merito laureatos fuisse constat, quartum fortunatissime, ac eloquentissime te Leonarde non immerito adjungamus, te inquam nuper in singulari quadam Dei, & hominum gratia defunctum, te inquam secundum Latinae Linguae decus, te denique praecipuum quendam Romanae eloquentiae Principem, cujus quidem cadaver humana jam a nobis laurea coronatum hic e regione jacere conspiciamus, animum vero e vinculis corporis relaxatum, ac solutum tamquam ex hoc caliginoso carcere, atque procelloso pelago divina illa, ut ita dixerim, laureola redimitum in coelum certum quoddam, & æternum Beatorum Spirituum receptaculum ob integritatem, & sanctimoniam vitae evolasse non injuria existimamus, & credimas, ut cum reliquis triumphantis Ecclesiae Spiritibus aevo sempiterno in perpetuis jubilationibus perfruatur, quousque ipse novissimo die resumpto corpore reviviscens, atque hoc iterum factus, postea duplici & humana, & divina laurea coram Omnipotenti Deo semper coronatus appareat. Vale felix laureatum, utrarumque litterarum, & eloquentiae Decus.

POGGII BRACCIOLINI

ORATIO FUNEBRIS

IN OBITU

LEONARDI ARRETINI.

Odiernus, Florentini, dies, atque hic publicus moeror communi voluntate susceptus declarat, quanta hujus praestantissimi, atque omni laude dignissimi Viri virtus extiterit, & quam cara & grata universae sit Civitati, cum videamus Magistratus hujus Urbis, omnium Ordinum consensum, universum populum ad ornandam hanc funeris pompam una mente suis decretis ultro in eandem sententiam convenisse. Nullus est enim, qui se civem esse existimarit, qui non suum studium, atque operam praestiterit ad cohonestandas hominis exequias optime de Rep. meriti, & ejus, cui parem rara secula protulerunt. Magnum quippe & praeclarum hoc testimonium virtutis est, & laudis, & mea sententia plurimi aestimandum. Is enim justus, & verus est honor, qui soli virtuti sponte conceditur, & recte factis: non qui aliunde quaeritur, aut precibus est, aut suffragiis hominum mendicatus. Non generi, non majoribus, non parentibus Leonardi, non amicis rogantibus ii honores tribuuntur, sed probitati, prudentiae, continentiae, integritati vitae: ut non

+++++ 2

ex-

externo opere quaesitus, sed a sola virtute profectus appareat. Itaque cum cetera vitae commoda nobis quaerenda sunt, tum vero maxime virtutis ratio omni conatu appetenda, cum tanta illius cultoribus tum vivis, tum mortuis sint honoris praemia constituta. Licet autem satis fructus virtutis in ipsa virtute positus videatur; tamen ad laudem quoque confert, & posteritatis memoriam ab his diligi, coli, ornari, praedicari, qui & ipsi in laude vixerunt. Sed mihi pietas praecipue Civitatis, tum celebris hoc in ornando funere civium frequentia maxime laudanda esse videtur, qui hujus singularis Viri memoriam tam grata significatione benivolentiae prosequantur. Quae res tum spectat ad mortui gloriam singularem, tum vivos excitat ad capeffendum eum vitae cursum, quem propter conspiciant hunc civem tales honores consecutum, ac tam carum Reipubl. extitisse. Quamvis autem Leonardi virtus nullius externa laudationis opera egeat ad se ornandam, quippe qui sibi vivens laudem peperit immortalem; tamen praestandum est a nobis debitum officium amicitiae nostrae, quae jam amplius annis quatuor & quadraginta inter nos similium studiorum cursu coepta, semper vixit sanctissime absque ulla querela, aut benivolentiae intermissione. Solent quandoque inter amicos dissensiones, jurgia, & contentiones exoriri, ut intermissio quaedam benivolentiae fieri videatur. Sed nostra semper inviolata permanfit animorum conjunctio, quorum amorem nullius unquam dissidii causa distraxit. Et id quidem jure inter nos contigit. Ea namque vera est, ac stabilis amicitia, quam optimarum artium studium, & bonorum morum similitudo contraxit, quae quoniam mutua benivolentia, & officiis fovetur, necesse est, ut ita sit firma, ac diuturna. Et licet ab omnibus doctis, ac eloquentibus viris hoc munus postuletur, ut famam ejus, qui hujus seculi nostri, & doctorum omnium maximum fuit ornamentum, celebrem reddere ad posteros debeant; tamen id praecipue a nobis suo quodam jure videtur exigere jus nostrae amicitiae, & voluntatum, studiorumque conjunctio, ut in quem vivum summa beneficia contulimus, defuncti quoque memoriam aliquo munere afficiamus. Sed antequam de eo, quod proposui, dicere aggrediar, paucis mihi queri liceat de communi omnium nostrum conditione, quae mihi in angusto nimis, & in incer-

to rerum statu videtur esse posita, deque factorum injuria, quae me omnibus his privarunt, quos mecum ab ineunte adolescentia litterarum studia summa caritate, & benivolentia devinxerunt. Nam primo communem doctorum omnium parentem Colucium Salutatum humanissimum, ac doctissimum virum, tum Robertum cognomento Rufum, deinde Nicolaum Nicolum, viros omni litterarum genere, & humanitatis studiis praestantissimos, deinceps omni virtute virum celebrem Laurentium de Medicis, pluresque alios summa mihi amicitia conjunctos eripuit nobis. Restabat hic unus veterum studiorum, & quasi renascentis olim academiae socius, quocum non solum studia, sed cogitationes quoque communicare solitus eram, revocans saepe sermones nostros ad illam prioris aetatis nostrae jocunditatem, cum omnes hi viverent, quos modo nominavi. At hunc quoque in ipso fructu laborum suorum interceperunt, ostenderuntque, nihil extremo die esse incertius, nihil hac nostra infirmius vita. Et quidem hic obitus non admonet magis de futuro, quam de praesenti tempore esse cogitandum. Incertus est enim, ac dubius status vitae, fragilis hominum natura, corpus imbecille, & quod multos subeat casus. Nam si, ut inquit Varro, homo bulla est, eo magis senex. Erat Leonardus noster septuagenarius, tamen valido corpore ac robusto, quippe qui raro adversam valetudinem sit expertus, ut nihil ei ad praesens, quam mors repentina extimescendum esse videretur. Sed nihil nos fallit magis, quam quod nemo adeo senex est, quin annum, ut scribit Cicero, speret se esse victurum. Quo fit, ut longius quandoque trahamus res nostras, quam deceat viros sapientes, & cogitata vitae ratio postulet. Mors enim a tergo instat, & conatus nostros quamvis honestos in medio apparatus interscindit atque abrumpit, & omnia secum aufert, nisi quae virtute, & vitae bonitate fuerint comparata. Itaque perbeati meo judicio illi aestimandi sunt, quorum vita non hac brevitate temporis circumscribitur, quae omnibus animantibus est communis, sed ad posteros longo intervallo virtutum beneficio propagatur. Quamvis autem nil sit in morte mali, neque post ipsam quidem his, qui juste ac recte vixerunt, (nam in ea vitae anteaetae viri boni praemia adipiscuntur, totaque vita sapientis nihil aliud, quam mortis meditatio esse debet) tamen dolendum est nobis,

+++++

bis,

bis, qui reliqui sumus talium virorum praesidio & virtute privati. Etenim mors non his deflenda, aut misera videri debet, qui diem obeunt, si iustitiam coluerunt, sed illis potius, qui supersunt. Illi enim fortunae omne arbitrium effugerunt; his novarum rerum impetus pertimescendi. Illi suum finem, in quo est vitae perfectio, sunt sortiti; aliis asperum iter agendum. Quo vero meliores habentur fines, quam ea, quae ad finem spectant; eo sapientis mors melior perfectiorque, quam haec vita aestimanda est. His mors gravis esse debet, quorum vita morti est similis, nulli virtuti conjuncta. Quibus autem perpetua laus & gloria, vitaeque anteaetae fructus proponitur; ii mortem aequo animo ferunt, tanquam laborum finem, & praemia meritorum. Quoniam vero (ut jam redeamus quo nostra defluxit oratio) illius laudes sumus prosequuturi, cujus nulla pars vitae laude vacavit, ita eas distribuemus, ut tum vitam omni commendatione exactam, tum opera, quae in nostram utilitatem edidit, recenseamus. Natus est hic Arretii civitate admodum antiqua, ac maxime nobili, & olim inter capita Etruriae, cum ea potens viris, armisque esset, aestimata. Haec olim urbs adeo opibus, virisque magnifica, & opulenta fuit, ut eam solam quondam P. Scipioni ad Bellum Punicum proficiscenti triginta millia scutatorum pollicitam esse, galeas totidem, pila, gaesa, hastas longas millia quinquaginta, summamque pari cujusque generis numero expleturam, secures, rutra, falces, alveolos, moles, quantum in quinquaginta longas naves opus esset, tritici centum, & viginti millia modia, & viaticum decurionibus, remigibusque allatura T. Livius refert. Magna profecto potentia, amplitudo, opulentia ejus civitatis censenda est, quae tantum ad Belli Punici expeditionem attulit, quantum universa Etruria vix hodie possit efficere. Sed & nostris quoque temporibus duabus rebus, quibus honor & fama praecipue acquiritur, semper claruit, militari gloria, & studiis litterarum. Multos illa civitas nobiles & egregios in re militari viros, ut de superioribus sileamus, nostra aetate protulit: plures litterarum studiis in omni genere doctrinae praeclaros, quorum pars diem suum obiit, partem Dei beneficentia ad communem eloquentiae & sapientiae usum nobis reservavit, qui cum sint nobis notissimi, eorum nomina, ne iis blandiri videar, praetermitto. Unum non praeteri-

teribo, quod forsitan multis ignotum est; Franciscum Petrar-
cham virum doctissimum, ac sapientissimum, cujus ingenio plu-
rimum debemus, patria, ut ipse testatur, Arretinum fuisse.
Itaque maximas civitati illi docti omnes & habere, & agere
gratias debent, quae Musarum domicilium videtur nostris
temporibus extitisse. Certe ab eis humanitatis, & sapientiae
studia exculta maxime sunt, atque amplificata. Et genere
Leonardus minime claro fuit. Sed quod natura non attulit,
virtus elargita est. A se ipso enim nominis claritatem, ac
generis nobilitatem traxit, quae vera est, & perfecta nobili-
tas. In quo enim virtutum splendor consistit, in eo ingenua
ac perfecta nobilitas inest, non exterius proficiscens, sed na-
scens domi, non alieno, sed proprio beneficio parta, non
majorum opera, sed suis vigiliis, laboribus, studiis acqui-
sita. Nam qui genus jactat suum, ut Tragicus inquit, alie-
na laudat. Et quidem quanto praestat lumen praebere aliis,
quam alieno splendore lucere; tanto satius est sibi peperisse
nobilitatem, quam alterius munere accepisse, si tamen acci-
pi potest, & non sibi quisque nobilitatem comparat virtu-
tum gloria, & recte factis, ex quibus maxime nobilitatis aura
resplendet. Itaque sive, ut Aristoteli videtur, ei nobilitas
virtute & opibus comparatur, hic egregie nobilis evasit: si-
ve, ut Stoicis placet, sola virtus illam parit, satis abunde
nobilitatus est, & claritate nominis per ora omnium pervul-
gatus. Ab ineunte adolescentia latinas litteras in patria per-
cepit; & quum animo majora quaedam conciperet, Floren-
tiam se contulit, in qua uberius discendi facultas, & am-
plior consequendae laudis campus esse videbatur. Ibi qua-
driennio Juri Civili operam dedit. Quo in studio cum pluri-
mum profecisset, supervenit Manuel Chrysoloras ex Urbe Con-
stantinopoli Graecorum omnium sapientia, & eloquentia tum fa-
cile princeps, qui studia graecarum litterarum, quae jamdiu in
Italia oblita & sepulta erant, apud nos primus excitavit. Et cum
plures ad ejus doctrinam confluerent, haberenturque coetus
praestantiores, Leonardus illorum gloria commotus, cum
in eo studio magnam laudem propositam videret, posthabita
juris civilis cura adhaesit Manuelli, brevique effecit, ut om-
nes coauditores tum bonitate ingenii, tum studio diligenti
facile superaret. Exercebatur tum Latina in Graecum ser-
monem, tum Graeca in Latinum convertens. Sed cum utra-

que in lingua adeo profecisset, ut eloquentia excelleret omnes, qui tum doctissimi habebantur, labores vero suos tantummodo laudari, nihil vero sibi afferre emolumenti cerne-
ret, & premebatur inopia, ut qui tenui esset censu: rediit ad disciplinas juris civilis, quae suis cultoribus opes & divitias pollicentur. Querebatur saepe mecum pro nostra familiaritate, se invitum, & necessitate compulsum relinquere ea studia, ex quibus magnam sibi gloriam paratam omnes praedicabant, & ad eam scientiam, quae jam antiquasset, se reverti; praesertim cum tanquam studiorum suorum primitias jam quaedam opuscula edidisset summa cum eloquentia, & omnium commendatione. Accidit interea, ut ego ad Curiam Romanam proficiscerer Bonifacio IX Pontifice, fierique paulo post, quam accesseram, litterarum Apostolicarum scriptor, quod officium & utile est, & honestati, dignitatisque conjunctum. Successit anno post Innocentius VII defuncto Bonifacio in Pontificatu. Et cum antea Leonardus, qui illam legum molestiam effugere cupiebat, primo verbis, deinde litteris egisset mecum, ut curarem, ut in curiam accersiretur ad aliquod exercitium, ex quo victum honestum posset consequi, mihi vero cum his, qui essent Innocentio proximi, summa esset necessitudo; laudando Leonardum, & orationis elegantiam, virtutemque prae ceteris extollendo, ac simul quaedam ejus scripta ostentando effeci, ut is, licet ignotus tum Pontifici, tum ceteris, ab Innocentio Secretarius fieret, duorum praesertim opera, qui Pontifici erant carissimi, mihi que satisfacere cupiebant. Qua in re multas, ac graves contentiones suscepi adversus quosdam, qui illud idem summopere ambiebant. Sed ego omnia pro amico subeunda esse judicans, & illius desiderio satisfacere cupiens, nullum laborem, nullam diminutionem bonorum, nullam malivolentiam pro nostra conjunctione declinandam putavi. Meis itaque litteris accitus ad Urbem, pauloque post meorum opera Secretarius effectus, ostendit vera esse, quae a me de eo ferebantur; brevique se in Pontificis, qui humanissimus erat, benivolentiam insinuans illi acceptissimus fuit. Eodemque officio, quod semper summa integritate, fide, innocentia administravit, Gregorii quoque, atque Alexandri, & Johannis tempore, cujus Pontificatus quaestuosissimus fuit, functus est, multasque tum pecunias Johannis indulgentia
con-

contraxit. Sed cum Johannes esset Bononiae, Leonardus accitus est a vobis in Cancellarium, quo in officio paucis mensibus praefuit. Nam tum novi exercitii difficultas, tum majoris spes emolumenti eum coegerunt, ut abdicato officio, ad prioris exercitii vitam rediret. Romam, in qua Johannes Pontifex aderat, profectus est. Pauloque post uxorem ducit adolescentem optimam, ex qua unicum filium suscepit, quem moestum, & sordidatum, flentemque videtis. Tum ad Urbem rediens, Pontificem secutus est, quoad Constantia civitate Germaniae, quo Concilii causa accesserat, aufugeret. Hic cum cerneret, Johannem praecipitem se agere, multa vero tum pericula illum sequentibus impendere viderentur; finem illius sequendi sibi constituens, Florentiam reversus est. Et cum litteris ac scribendi jure contentus, ac honesto otio frueretur, iterum Cancellaria ei a vobis demandata est; quae summa cum laude, atque auctoritate usque ad extremum vitae tempus ab eo gesta est. Functus est etiam summis Magistratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris summo civium favore factus fuit, Vexillumque Societatis tribus gessit, ac ex Prioribus unus creatus est. Ad id quoque, quod praecipuum est in civitate, vexillum pervenisset, nisi mors vivendi finem attulisset: quae licet in aetate provecta contigerit, tamen acerba dici potest, atque immatura, si virtutes ejus consideretis, si mores, si scribendi utilitatem, si gravitatem, si prudentiam, si otium, quod semper ad scribendi curam, utilitatemque viventium conferebat. Quae omnia nobis dies unus abstulit, eumque abstulit, quem, si fas esset optare, oportebat fieri immortalem. Quia autem duo genera sunt hominum, qui procul a laude militari vitam honestam sequuntur, alterum eorum, qui animum suum applicant ad Rempub. gubernandam, inque ea administranda labores pro communi utilitate suscipiunt, alterum eorum, qui otio dediti litterarum quiescunt procul a turbine populari: utrumque Leonardus noster est summa cum laude complexus. Nam otii fructus uberrimos nobis, & quamplurima ingenii sui monumenta reliquit. Rei etiam publicae curas gubernandae adiit; in qua ita versatus est, ut summa continentia, integritate, & virtute, atque innocentia nemini cesserit, & praestiterit multis. Magna haec summi ingenii argumenta sunt, & praestantis naturae insignia, cum in otio tantum

Reip.

Reip. muneribus sit impartitus, quantum qui nihil aliud agunt, & tanta conscripserit, quanta ne illi quidem assequuntur, qui procul a Reip. laboribus summa in quiete consenescent. Vita fuit per omnem aetatem parcissima ac severa, summa vixit aequitate, continentia animi, modestia, iustitia, ut qui neminem unquam laceggerit injuria, nemini maledixerit. Amicis praesto erat, si quid ejus opera uti vellet. Prudentia, ac gravitas in eo viguit singularis. Quod ei tempus a litteris supererat, & a Reipub. negotiis, tum privatae rei impartiebat, tum coetui amicorum, quibus admodum delectatus, domi severus, foris humanus fuit. Morosior paulum, difficiliorque habitus est, quam studia humanitatis, doctissimi viri ratio postulare viderentur. Sed morositatem parcitatemque a natura contraxit, virtutes sibi studia, ac scribendi, agendique diligentia pepererunt. Verum quod multis vitio tribuitur, id ego in viris doctis minime judico reprehendendum. Non enim aliquando non sibi irasci hominis est virtute praestantis, sed trunci potius, ac stipitis insulsi. Quidam tarditate mentis, ac stupore quodam pigrescunt, nihil sentientes, etiamsi more bubulorum stimulo pungantur, quod non virtutis videtur esse, sed stupiditatis. Nam excitata ingenia, prompta, vigentia necesse est commoveri quandoque ad breve tempus; & aut aliorum timiditate, aut injuria, aut errore subita quadam indignatione excitari, id magis naturae ingentis, ac perspicacitatis esse videtur, quam aut dissimulare passionem, ut multorum, qui se bonos haberi volunt, mos est, aut omnino non commoveri, quod nulla virtus praestat, sed mores aut callidi, aut hebetes sensus, aut ignari. Non autem subita effervescentia, & repentina quaedam indignatio, quae nemini noceat, est vituperanda, sed potius commendanda. Excitat enim animum, & ingenium solet reddere perspicacius. Haec vitae ratio viri optimi fuit, quam paucis prosequuti sumus, ut ad ea, quae majora sunt, quaeque mihi secundo loco proposueram dicenda, veniamus. Cum adhuc graecis auctoribus Florentiae vacaret, transtulit sermonem quendam B. Basilii, quem habuit ad discipulos instituendos mira dicendi suavitate, ut non traducta oratio, sed a se profecta videatur. Deinde summa eloquentia dialogum quendam edidit, in quo cum primo libro viros praestantissimos doctissimosque Dantem, Fran-

Franciscum Petrarcham, Johan. Boccacium, eorumque doctrinam, eloquentiam, opera impugnasset; secundo in superioris excusationem ipsorum & virtus laudata est. Et vitam Tiberii & Caii Gracchorum, Paulii Aemilii, Catonis Posterioris, Sertorii quoque, & Ciceronis ex Plutarcho latinas fecit. Sed vitam Ciceronis non tamquam interpres, sed velut a se editam composuit, multa addens a Plutarcho praetermissa. De Laudibus hujus florentissimae urbis edidit librum unum. Transtulit praeterea libellum Xenophontis de Tyranno, ex Platone vero Gorgiam, & Phaedonem, & epistolas quasdam. Ex Aristotele autem Oeconomicam, in cuius explanationem quaedam edidit, ac Ethicorum, & Politicorum libros, in quibus rejecta barbarie pravorum translatorum ita ad verbum fere sententias exprimit, ut facile intelligi queant a Latinis. Insuper Aristotelis vitam scripsit multis ex auctoribus tam Graecis, quam Latinis contractam. Commentaria quoque primi libri Belli Punici ex Polybio Graeco Historico deobus libris expressa reliquit. Ex Procopio Historiam Gothorum quatuor libris complexus est. Volumen quoque Epistolarum, & plura opuscula, velut de Militia, contra Hypocritas nostri temporis, separatim Historiam, multaque praeterea composuit, in quibus dicendi elegantia, & summa ingenii vis apparet. Sed quod sibi summam etiam laudem omnibus afferet seculis, Historia est de rebus Florentinorum duodecim libris scripta. Orsus est eam paulo supra trecentimum annum, a quo tempore res Populi Florentini certiores ex superiorum scriptis reperiuntur, opus certe luculentum, & quo fama, nomenque Florentinae Urbis in aeternum ad posteros certo, & maximae auctoritatis scriptore demandabitur. Non autem quod proposuerat, ad extremum deduxit. Nam cum constitueret ad haec nostra tempora usque historiam profequi, bella solummodo, quae cum priori Duce Mediolani gessimus, conscripsit, reliqua perficere conantem mors interrupit. Hujus historiae causa singulare a vobis est ei virtutis praemium constitutum, quod & gratae ob susceptum beneficium Civitatis memoriam praeberet, & alios excitaret ad commendanda gesta ejus Urbis, quae tam memorem se praestaret bene erga patriam meritorum. O Civitatem egregiam! O Rempublicam & summis laudibus extollendam! O dignam maximo Imperio Urbem, in qua
tan-

tanta doctrinae praemia exposita esse videamus! Neque ullam esse rempublicam, ullum populum, ullos Principes, apud quos studiis humanitatis & eloquentiae deditis majora virtutis munera sint concessa, apud quos tantus habeatur optimarum artium studiis honos. Nam cum primum domicilium Leonardus Florentiae elegit, historiamque coepit contexere: civitate a vobis, & certa census quantitate, quae etiam ad filios manaret, in civitate donatus est. Eadem immunitas & Carolo quoque Arretino summa eloquentia, atque sapientia praedito postmodum concessa. Postremo quoque & mihi, licet in doctorum, aut eloquentium numero minime sim censendus. Sed tamen mihi eadem similium studiorum de me concepta opinione idem muneris tribuistis. Leonardus vero, quae ante ad tempus concessa erat, immunitatem in laborum suorum retributionem perpetuam effecistis. Tantum abest, ut hanc Rempublicam poeniteat gratias beneficii reddidisse, ut illud maiore liberalitate voluerit esse accumulatum. Ubinam gentium audimus tanta beneficia, Cives, tam propensam in ornandis viris excellentibus civitatem, tanta suffragia eloquentiae studiis impensa? Haec vero praestans humanitate ceteris gentibus communis bonarum artium patria dici debet, & dicendi artis officina, quae humanitatis doctrina praeditos recipit, colit, fovet, & summis honoribus ornat, tum dum spiritum trahunt, tum etiam, dum vita sunt functi. Apud Athenienses olim magna copia fuit scriptorum, qui eorum res gestas suis vigiliis ornarunt, tum Graeci, tum peregrini; sed nullum eorum legimus aliqua ab Atheniensibus suorum laborum praemia publice consequutum. Romanorum facta, & dicta multa praeclara ingenia conscribere. Ennium tantum civitate donatum accepimus opera P. Scipionis; nullum ex reliquis, cum plures fuerint, comperimus aliquo a Republica munere affectum, cum suam in tradendo posteritati Romanorum memoriam vitam, & operam collocassent. Haec sola inter ceteras urbes, tanquam sapientiae domicilium & studiorum optimorum auctrix admirabili quadam virtute, & animi excellentia Pierum, qui primus ejus gesta suis scriptis in lucem prodere est aggressus, maxima beneficia in vivum, singulares honores in mortuum collocavit, ostenditque, quam accepti illi sibi essent, quorum opera in suo honore, & laudibus versaretur. Magnum
hoc

hoc in reliquis incitamentum ad capeffendum id doctrinae genus, in quo qui elaborant, maxima fuorum laborum, vigiliarumque funt praemia confecuti. Major illorum confo-
latio, quibus civitatis indulgentia fuit tam propenfa, ut fin-
guli munere fungerentur maxima civium gloria, quorum
nomen reddetur fcriptorum ftudiis, & tali beneficentia im-
mortale. Sed quoniam Leonardus iter nobis oftendit, tum
virtutibus fuis, tum ingenii praeflantia ad laudem, & glo-
riam confequendam; hortor eos, quorum vitae ratio eft a
litteris aliena, ut ejus virtutem, continentiam, probitatem,
caritatem erga patriam imitentur. Licet enim etiam fine
litteris civem effe praeclarum, & eum Rempubl. tum confilio,
atque opere juvare. Nam & apud prifcos illos, & apud po-
fteriores fuere permulti abfque ulla doctrina excellenti vir-
tute praediti, qui res & bello, & pace praeclaras magna cum
laude geffere. Et cum virtutis laus in actione confiftat, con-
tinentiam, probitatem, innocentiam, animum in confulen-
do liberum, in agendo diligentem potius, quam fcientiam
civitas defiderare, atque appetere videtur. Verum litterae fi
accedant, minime funt repudiandae, fed appetendae potius,
fi defint: quoniam afferunt fummum ornamentum earum cul-
toribus, & ad res agendas doctiores, ac perfectiores folent
reddere. Illos vero, quibus Mufae funt cordi, quique bo-
narum artium ftudiis deduntur, obfecro, ut eum vitae cur-
fum, quem coeperunt, dicendo, fcribendoque profequi omni
conatu, atque animi contentione nitantur, fequenturque illius
vestigia, cujus laudes in coelum confenfu omnium efferun-
tur, inprimis autem virtutem colant, & habeant vitae du-
cem, fine qua & litterae contemnendae funt, & doctrina omnis
videtur effe repudianda. Nam quibus plaris eft fcientia,
quam virtutis indagatio; ii viri evadunt callidi, & perniciofi
& tum Reip., tum ceteris inutiles. Longe enim errant illi,
a quorum mentibus abeft virtus fuorum actuum, atque ope-
rum moderatrix, doctrinamque ad falutem hominum com-
paratam, ad perniciem gentium convertunt. Re enim ho-
nefta abutuntur ad fcelus, & perfidiam, & tanquam virginem
caftam videntur prostituere in nefarios ufus. Itaque omnes,
qui viri magni, & ceteris praeflantiores effe volunt, nomen-
que fuum reddere clarum; litterarum ftudiis, & doctrinae
exercitia virtutum adjungant, eaque ad Reipubl. & ad fin-
gulo-

CXXVI POGGII BRACC. ORAT. FUN.

gulorum utilitatem conferant. Praestat enim indoctum civem esse, quam malum, minusque malus civis rudis, quam doctus, qui rempublicam perturbat, & nocet civitati. Qui autem haec duo enixe amplectuntur, necesse, ut primum beata vita fruatur, quae virtute & recte factis acquiritur: tum vero assequantur memoriam nominis sempiternam, postremo felicitatem futurae vitae, quae est vera & perfecta felicitas, quamque omnes debemus appetere, consequuntur.

ADPROBATIONES.

Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus videat Librum hunc, cui Titulus: *Leonardi Bruni Arretini Epistolarum Libri VIII.*, & referat, an aliquid contineat, quod Catholicae Fidei, vel bonis moribus adversetur.

Datum Flor. 14. Novembr. 1740.

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

Illustrissimi, & Reverendissimi Domini Vicarii Generalis Florentini demandatae mihi curae obtemperans, cum Librum hunc *Epistolarum*, &c. accuratè, diligenterque perlegerim, nihil in ipso offendi, quod vel Christianae Religionis sanctitati, vel bonis moribus adversetur; quare, ut in manibus eat doctorum virorum, luce dignum censeo.

Ex aedibus meis III. Kal. Decembr. A. S. MDCCXL.

Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus.

Attenta supradicta relatione imprimatur

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

Rev. Adm. Pater Thomas Maria Griselli Ord. Praed. Sacrae Theologiae Professor Primarius in Collegio S. Marci Florentiae, & S. Officii Consultor Theologus jussu Reverendissimi Patris Inquisitoris Generalis videat *Libros Epistolarum Leonardi Arretini*, &c. & referat, an permitti possit, quod typis mandentur.

Dat. in S. Officio apud S. Crucem Florent. 1. Dec. 1740.

*Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv.
Sac. Theologiae Magister, Vicarius Generalis Sanctae Inquisitionis Florentiae.*

Jussu

JUSSU Reverendissimi Patris Magistri Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquisitoris attente perlegi Librum, qui inscribitur *Leonardi Bruni Arretini Epistolarum, &c.* ipsumque dignum censeo, qui publica luce donetur.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis Praedicatorum 10. Decembris 1740.

Fr. Thomas Maria Griselli in supradicta Collegio Primus Sac. Theol. Professor, & Sanctae Inquisitionis Consultor Theologus, &c.

Stante superiori attestatione imprimatur

*Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv.
S. T. Mag. Vic. Gener. S. Inquis.*

Carolus Ginori Vidit.

MONITUM.

Errata quae irrepperunt, ita corrigenda. In Epist. ad Lect. pag. 3. vers. 18. in voce *michi* dele litteram *c*. Pag. 5. ejusdem Ep. v. 7. lege *an. 1535*. Pag. 10. vers. 23. lege *Poggins Bracciolinus*. Pag. 13. vers. 24. reponc: *Verum etiam Argolici*. Pag. 41. Vitae vers. 21. pro *Diploma* emenda: *Epistola*, eodemque modo paulo infra. Pag. 50. vers. 7. supple: *octuaginta volumina, &c.*

LEO.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBER PRIMUS.

I.

LEONARDUS ARRETINUS COLUCIO ⁽¹⁾ S. P. D.

Quid apud Pontificem ⁽²⁾ egerit, feceritque.

ROMAM veni ad octavum Kal. Apriles,
moxque, ut primum licuit, Pontifi-
cem adiens salutandique causa, & mei
ipsius exhibendi, ab eo perbenigne qui-
dem, ac perhumaniter receptus sum.
Quamquam primo statim congressu, ubi me aspexit
nullo adhuc verbo a me facto, conversus ad eos,
Tom. I. A qui

(1) Colucio Salutato Cancellario Florentino, & Leonardi in Studiis Magistro, ac Socio.

(2) Nempe Innocentium VII. Pont. Maximum.

qui proxime adstabant, junior hic est, inquit, longe quam putaram. Haec prima vox illius a me audita est. Post haec ego consueta veneratione illum affatus cum essem, ipseque perpauca quaedam respondisset, resumpsit ea ipsa, quae primo aspectu edixerat. Summa verborum ejus ista fuit: officio, cujus me gratia evocasset, magnum pondus, magnamque dignitatem inesse, nec litteras modo, verum etiam annos flagitare; nam adolescentem ei muneri praeesse vix fatis habere dignitatis. In te autem, inquit, caetera me omnia invitant, aetas dehortatur; Sed haec alias considerare licebit. Ita tunc ab illo dimissus sum. Plenum erat auditorium, cum haec a Pontifice dicebantur, diffususque rumor est, quasi ob aetatem impedirer dignitatem nancisci. Quae vox in spem multos erexit, & inprimis Jacobum Angelum⁽¹⁾ familiarem tuum, qui verbum ea de re prius fecerat nunquam, is nunc acerrime petit. Incendunt, ut audio, illum fautores quidam, perturpe sibi affirmantes, si ejus, qui quadriennio jam toto in Curia fuerit, nulla ratione habita, ego absens, ac solo nomine cognitus accersor, praesertim cum ea sit aetate, ut plus quam maturus huic muneri videri possit. Hac ille indignatione percitus, & in spem elatus, cursitat nunc cum fautoribus suis, multosque ad Pontificem hortatores submittit, & quod super omnia molestissimum est, comparationes odiosae ab illis inducuntur. Itaque video fortuna quadam mea fieri, ut cum quodudum aemulo studiis litterarum Florentiae contendidi, cum eodem michi nunc Romae sit de honore, dignitateque certandum. Sed meum quidem factum legitimum est sine cuiquam obtreptione; illius autem conatum non ambigo tibi improbum, injustum.

(1) Jacobus Angeli a Scarparia in Etruria Filius, de quo supra in Vita.

stumque videri, totumque ex livore, transversaque invidia proficisci. Nam si locum hunc concupivit, cur non ante adventum meum petierat? Si non concupivit, cur nunc tandem cupit? difficultatem videlicet meam sibi facultatem esse vult, pendentemque me, cui opem ferre oportuit, crudeli inhumanoque impetu ad ruinam impellere. Ego certe, quamquam me novitas ipsa loci, & inconsuetudo hominum, multaque simul alia in hac re perturbant, tamen non deero ipse michi, conaborque, & annitar, ut quamquam aetate me superet, caeteris tamen rebus ipse a me superetur. Vale Romae III. Non. Apriles.

II.

LEONARDUS COLUCIO S.

Quomodo assecutus sit, quod a Pontifice petierat.

Scripsi antea tibi de contentionibus, in quas huc profectus praeter spem, voluntatemque incideram. Postea haec secuta sunt. Pontifex ob eam, quam tunc scripsi causam, ambiguus, differendo, ac procrastinando, neque rejicere plane me, neque recipere videbatur. Fautores adversarii, competitorisque mei multa continuo illi suggerentes, insurrantesque, ac moleste nos invicem comparantes, incertiores in dies Pontificem reddiderant. Ita mensis fere totus transactus est. Tandem vero contentiones, & lites, & adversariorum jactantiae, comparationesque illae molestissimae eum finem habere, ut non modo non graviter ferendum, sed optandum etiam fuerit, & precandum, illas adversus

me intercessisse. Nam cum ferveret maxime id certamen, ac summa jam spe adversarii tenerentur, litterae ad Pontificem ex Gallia venerunt a Duce Biturigensium. Res, qua de agebatur gravissima erat, & maxima, ipsarumque litterarum longa, & elaborata series. Ad has cum respondere Pontifex accuratius vellet, ex Cardinalium sententia michi, competitorique meo negotium mandavit, quasi in hoc ipso utriusque nostrum, judicium facturus. Hic ego letatus michi occasionem praestitam cum illo, ut optabam, in comparationem veniendi, rescripti uti praeceptum fuerat, biduoque post constituto tempore meae illiusque litterae Pontifici, Patribusque recitatae sunt. Quibus lectis, quantum interesse visum sit, nescio; illud tantum scio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, se falsa nimium opinione ductos errasse. Pontifex certe ipse michi statim gratulatus, rejecto illo, me ad officium, dignitatemque recepit. Haec tibi rescribere festinavi, ut si quam forte superioribus ex litteris molestiam suscepisti, eam nunc tandem tota re cognita omnino deponas. Vale.

III.

LEONARDUS COLUCIO SALUTATO.

Quid illi ex commendaticiis amici literis ⁽¹⁾ accesserit.

ET si sciam, quae tu nuper de me ad Pont. Max. scripsisti, ea omnino vera non esse; tamen, fatebor enim ingenue cupiditatem animi

(1) Haec Colucii epistola ad Inn. P. VII. edetur a me inter || multas alias ejusdem Colucii haftenus ineditas.

mi mei, gratissima michi illa quidem, & acceptissima fuere. Tanti enim facio iudicium tuum, ut vel unius epistolae testimonio universos obrectatorum impetus, quibus nescio quo meo fato ubicumque sim carere non possim, facile me fracturum esse confidam. Nam tu sic omnia in meam laudem complexus es, ut nullus jam malivolis ad me carpendum relinquatur locus, nisi plane iudicio tuo voverint contradicere. Quamquam nescio, mi jocundissime Coluci, michi ne, an tibi, qui illa scripsisti, plus laudis ex illa tua epistola provenerit. Nam laudes quidem meas ex testimonio tuo homines crediderunt, tuas autem suis, ut ita dicam, oculis intuiti sunt. Lecta est enim epistola tua Pontifici, cum multi honestissimi viri utriusque ordinis adessent, & nonnulli Romanae Ecclesiae Cardinales, quam cum attentissime, & summo cum silentio totam audissent, omnes tandem uno ore ad te laudandum, extollendumque conversi sunt. Te doctissimum, te eloquentissimum, te virorum optimum praedicabant. Movebat eos, ut michi videbatur, gravitas, atque ornatus orationis tuae; sed super omnia movebat illa ingens atque incredibilis caritas, quam te habere erga me perfacile tuis in litteris apparebat: quae quoniam ex vero animo, ac simplici quadam bonitate proficisci videbatur, mirum in modum universis placebat. Itaque aspiciebant me omnes, quasi te ipsum cernerent, & studia illa, atque exercitationes nostras, in quibus tu ceu ferro ferrum acuisse nos dicebas, mente volutabant, applaudebantque amicitiae, & familiaritati nostrae, nec poterant me non aliquid esse putare, quem tu tanto studio laudare non dubitaras. Ex tuis ergo litteris effectum video, ut si qua existimatio erat jam de moribus ingenioque meis apud ho-

mines constituta, ea non solum confirmata sit, verum etiam accumulata. Quod si unicum beneficium abs te accepissem, agerem nunc tibi gratias multis verbis; sed sunt tot, & tam ampla, quae in me contulisti, ut si verbis satisfacere velim, stultissimus sim existimandus. Itaque non agam tibi gratias, sed semper habebo, referam vero libenti animo, si quando facultas dabitur. Litteras autem tuas, quarum exemplum ad me misisti, reddendas esse non censui. Nullo enim modo faciendum michi visum est, ut simultas jam sopita, & oblivioni tradita refricaretur. Nam si malo animo in me est, satis in eo punitur, quod de me quotidie audit, & videt multa, quae ipse nollet. Illud etiam quod in principio scripsisti, eum ante omnes fuisse postulatum, profecto caret veritate. Nunquam enim, hoc ego exploratissimum habeo, postulatus, aut petitus, aut requisitus fuit, nisi forte postulationem vocat quorundam amicorum suorum exhortationes, ut eum locum petere vellet. Qui tamen quantum errarent, paulo post declaratum est, cum ipse per se, ac per amicos petens, nichil omnino praeter repulsam obtinere potuerit. Vale.

IV.

LEONARDUS COLUCIO S.

*Certiores reddit, quomodo bellum Romani Cives
cum Pontifice gesserint.*

AD litteras tuas accuratius respondebo, cum plus ocii nactus fuero; nunc ista vulgaria transigam. Primum video quid moneas, & sequar consilium tuum, nec quicquam praetermittam.

tam. Pro Religiosis vero illis, qui se in Galliam transferre cupiunt, dabo operam, ut quam cito ad te diplomata perferantur. De situ urbis Romae, si turbationes permiserint, cito, ut spero, te competentem reddam. Salvum rediisse Bonifacium nostrum, michi gratissimum est. De Salutato autem curabo diligenter, ut ita fiat, quemadmodum fieri postulas. Nos sumus hic continenter in armis, atque eo fit, ut minus operae adhibere literis queam. Tanta est enim Romani Populi inconstantia, ac perversitas, nullus ut quieti relinquatur locus. Heri ante lucem egressi Urbe Romani cum quibusdam auxiliaribus regiis Pontem Milvium occupare tentarunt. Turrim super eo ponte nostri custodiunt, ne quis invito Pontifice transire possit: vehementer ibi aliquot horis pugnatum est. Tandem nostris laborantibus subsidio missi equites, Romanos in fugam vertere paucis interfectis, frequentibus vulneratis: Illi in Urbem reversi solita temeritate in Capitolio consistunt, multitudinem convocant. Festus erat dies; plebs ociosa, & vino calens concursat. Sumuntur raptim arma, vexilla promuntur; ad oppugnandas Pontificis aedes ire pergunt. Nostri contra instare, parare tela, cohortari, insistere, expectare forti animo populi impetum; ante Molem Hadriani, quae male pacata nobis est, vallum jacere. Nox denique certamen diremit. Ea nocte vigiliae per totam Urbem factae. Nescio quem finem res sit habitura. Tu gaude; & si quid de Pisis habes, me certiolem face. Vale II. Nonas Augusti ex Urbe CCCCXV supra mille.

V.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

*Quomodo Pontifex, civibus quibusdam Romanis
occisis ab Urbe effugerit.*

Superioribus diebus ad te scripsi, quis esset status rerum nostrarum. Deinde haec secuta sunt. Ad VIII. Idus Augusti Romani quidam Cives ad Pontificem venire gratia, ut aiebant, discordiarum componendarum. Hi post multa in auditorio agitata cum re infecta domum redirent, paulo supra molem Hadriani invaduntur. Capti ex iis undecim, nam ceteri in ipso impetu dilapsi evaserant, ad Ludovicum Pontificis nepotem, cujus jussu capti fuerant, adducuntur. Ibi cum multa eis exprobarentur de perfidia in Pontificem, de oppugnatione Pontis Milvii recentissime tentata, de insidiis occultis, de corruptela Regis, illique respondentes pleraque a se recte facta defenderent, exarsit ira Juvenis, ac retundere ora gladio coepit. Denique omnes XI trucidati sunt, ac post caedem ex fenestris aedium praecipites dati. Inter hos duo fuerant ex VII. Viris, quos ad gubernandam Rempublicam Romanus Pontifex creaverat. Ceteri autem VIII ex primariis civibus, & quod dolendum est, nonnulli ex iis, qui has molestias inferri nobis permolestie ferebant. Hujusce autem rei cum celeriter fama per Urbem vulgata esset, itur confestim ad arma, complentur omnes aditus, clamoribus, & vociferationibus omnia resonabant. Ego paulo ante fiducia eorum civium, qui ad Pontificem venerant, flumen transgressus in
Ur.

Urbem ieram . Itaque mox audito tumultu , recipere me ad nostros propero . Caetera igitur Urbis dimensus cum ad pontem Hadriani pervenissem , armatorum ingentem catervam , qui aditum occupaverant , offendendo . Stabat ferri acies mucrone corusco , stricta parata neci . Quod ego simul atque prospexi , averso celeriter equo in proximum angiportum desilio , ac mutata veste pedes me turbae admiscens , stationes armatorum incognitus pertranseo . Vix me digresso minister , quem cum equis reliqueram , ab armatis oppressus est , & equi vestesque abducti . Michi vero postquam ad nostros perveni , primum spectaculum fuit caesorum acervus . Jacebant enim media in via sanguine foedati , & magnis vulneribus confossi . Steti horrens , lustravique oculis omnes ; quosdam etiam ex iis michi notos recognovi . Inde ad aedes Pontificis ire pergo . Ille miro doloreangebatur . Res enim tota eo inscio transacta fuerat : vir pacificus & mitis , acujus lenitate nichil est , quod magis abhorreat , quam caedes , & humani sanguinis effusio , maestus sese ac fortunam deplorabat suam oculos ad Coelum tollens , quasi Deum invocaret suae erga Populum Romanum innocentiae . Pontifex igitur circa hoc intentus , nec quid ageret , nec ubi consisteret praenimio dolore sciebat . Circumstantium autem variae erant sententiae . Alii abeundum confestim censebant , nec impetum Populi Romani tam insigniter laesi irritatique expectandum : esse insuper haud procul ab Urbe Regias copias , quas pro Romanis stare non ambiguum erat . Alii nullo modo abeundum , sed obsidionem tolerandam , auxiliaque ex amicis oppidis accersenda censebant . Erant etiam , qui postera , vel altera die abeundum putarent , ut simul colligendarum rerum spatium esset , simul ut non fuga , sed migratio illa videretur . Duo erant aditus ,

tus, quibus ex Urbe Roma ad nos pervadi posset: unus per pontem, cui Moles Hadriani superimposita est, alter per Transtiberim, & Janiculi Collem. Ad Molem Hadriani, quoniam de fide ejus, qui arcem tenebat, dubitabatur, stationes nostrorum militum oppositae fuerant, valloque, & aggere in modum castrorum munitae. Ad Janiculum moenia erant nonnullis in locis vetustate collapsa: haec quoque loca armatis complebantur. Resistere sine dubio poterat contra omnem populi vim; verum quia cibaria paucorum admodum dierum aderant, & Regiae turmae nobis infestae adventare nunciabantur, vicit eorum sententia, qui suadebant e vestigio abundum: Igitur sarcinas colligere, & impedimenta componere nostri contendunt. Quod ubi pro angustia temporis factum est, primum equitum turma una, deinde impedimenta, peditesque profiscuntur, post hos Pontifex cum omni Curialium turma. Extremum fuit equitum agmen, qui aliquo intervallo secuti, vim, si qua immineret, a tergo repellerent. Supererant quatuor diei horae, cum Urbe egressi sumus. Profecti non sine magno timore circiter secundam noctis horam ad vicum Cesianum XII millibus passuum ab Urbe pervenimus. Ibi per eam noctem commorati, postridie prima luce castra movimus, & circiter sextam diei horam sutrium pervenimus. Sutrini, multitudine extra portas diffusa, Pontificem alacri vultu receperunt. In hac Urbe, quod reliquum erat diei, ac secutam noctem commorati, postera die Viterbium contendimus. Res quidem ita gesta est: nos, ut spero, aliquot menses Viterbii manebimus. Haec tibi scripsi leviter febricitans. Marcus familiaris tuus salvus est: una enim nobiscum ex Urbe aufugit. Quantum ad eum spectat, dabimus operam, ut quem-

quemadmodum fieri mandasti, ita fiat. Vale. ex Viterbio.

VI.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quae ratio imponendorum nominum fuerit:

QUaefisti ex me, an Hectoris nomen aliud significet, quam Priami filium, & quid Misenus Eolusque designent, quibusve litteris scribi debeant. De quibus ego vix quicquam certi respondere possum, cum libros hic habeam nullos, sed quantum memoria tenere videor, Hector idem significat, quod defensor, sive tutator. Sic est enim apud Platonem in eo libro, qui inscribitur de nomine; Docet ibi Plato haec Heroum nomina non esse vera, sed pleraque eorum a poetis conficta, ut Hectorem quidem appellatum dicit, quia Urbem tenuerit, patriamque tutatus sit; Astyanacta vero, quia cum Hectoris filius esset, ad eum spectabat imperium Urbis; Asty enim Graece Urbs est, Anax, imperator; inde Astyanax dictus a viris, nam mulieres ut inquit Plato, Scamandrium appellabant. Remotae enim a civilibus officiis, non dignitatis nomine vocitabant filium Hectoris, sed proprio. Agamemnonem dictum quia tolerantiam habuit in bello: aga quidem nimium est, memnon autem tolerans. Adrastum quia rem non confecit Thebanam. A enim privatio est tam apud Graecos quam apud nos: drao autem facio, unde Adraستي nomen est factum. Id etiam magis in Hyppoliti nomine apparet. Cum enim hyppos equus sit, lio autem discerpo, & ab

& ab his nomen ipsum Hyppoliti conficiatur: quis non intelligat, id quidem nomen ab eventu fabulae inditum fuisse? Multa praeterea docet Plato in eo ipso libro, per quae non solum res finxisse poëtas ostendit, sed etiam nomina plerumque affinxisse. De Eolo autem, & Miseno nihil habeo, quod referre possim ex alicujus auctoritate. Misenus tamen significare potest odiosum, Eolus autem vietum, & putridum. Haec tibi dicere possum, in quibus si tibi satisfacio bene est, si non satisfacio, incommoditatem librorum accusa. Vale.

VII.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quo consilio Homerus nomina rebus personisque tribuerit.

NON satis conspicuum tibi factum ais, quod superioribus ad te litteris de Hectore scripsi, petisque & unde id nomen ductum sit, & quomodo, apertius explicari, & simul admirari videris, si id primaevum non sit, sed postea ab eventu quodam illi viro tributum, ut apud nos Torquati, & Cincinnati, & Africani. Ego autem exiliter porro jejuneque rescripsisse non inficias eo. Sed accidit hoc pudore quodam, quod ad te hominem ea aetate auctoritateque hisce de rebus scribens, quas tibi notiores esse puto quam michi, veritus sum, ne obtunderem auris, ineptusque fierem, si prolixius in iis ostendendis fuerim commoratus. Itaque velut admonuisse & tanquam digito monstrasse contentus, non ultra explicui. Sed quoniam illud tibi placere in-

intelligo, parebo equidem voluntati tuae, & quod tunc properatio abstulit, nunc mora refarciet. Primum igitur de Hectore non dubito, quin id sit non proprium nomen, sed a poëta fictum, ut etiam neque de Astyanacte, neque de Hyppolito dubitari potest. Nam, & Astyanactis aliud nomen ab ipso poëta didicimus Scamandrium, & Hyppoliti, quem fabula tradit turbatis distractum equis, nomen hoc ipsum ita designat, ut plusquam manifestum sit ab eventu fabulae fuisse impositum. Nec ulla sane admiratio vel tibi, vel aliis esse debet, si a poëtis fingantur nomina, cum res ipsas fingere illis permittamus, quas constat minus esse in potestate nostra secundum naturam, quam nominum ipsorum impositiones, praesertim cum iusta sit ratio nuncupandi, ut est in his ipsis, quae supra memoravimus. Hectoris enim filius, quia spe successionis quasi designatus quidam Rex opinione hominum habebatur, Astyanax a poëta dictus est, adeoque fictum nomen praevaluit vero, ut Scamandrium quis fuerit, nemo sciat, Astyanacta vero omnes cognoscant. Hyppoliti quoque non dubito, si modo quisquam is fuit qui Thesei filius ab equis distractus fertur, aliud nomen fuisse, quod postea ab hoc ficto & adventitio obscuratum deperiit, ut jam nisi Hyppolitum nemo intelligat. Eadem ratio de Hectore est, quod & ipsum a poëta fictum apparet. Dictum ajunt ab eo, quod Urbem tenuerit, quod quia non satis clarum, tibi videri scribis, conandum est lucidius aperire. Tale enim aliquid intelligi volo, quale est Virgilianum illud:

In summa custos Tarpeia Mallius arce

Stabat pro templo & Capitolia celsa tenebat

Tenere enim hoc in loco tueri est, & defendere. Ab hac itaque significatione tractus est Hector. Nam $\epsilon\chi\omega$ graece teneo est, inde Hector verbale nomen
ex

ex eo illi tributum, quod is solus patriam tenuerit contra Graecorum impetum. Patescere jam arbitror quid ipse intelligam; nil tamen vetat enodatius explicari. A poëta enim ipso si quis in hunc modum quaerat: Dic michi, Homere, tu apparatus Graecorum tantos facis, ut mare quidem classibus, terra autem incredibili armatorum multitudine compleatur. Conveniunt Reges cuncti, & proceres ad Trojam oppugnandam: obsident illam, atque circumstant. Quis ergo adversus tantam vim tenere Urbem poterat? In hunc modum si quis roget respondebit Poëta: filius erat quidam Priami Regis maximus natu. Is Dux, & Imperator incredibili virtute contra tantam Graecorum manum Trojam tenebat, atque eam ob rem, cum haec in poëmate describerem, hunc ipsum admirabilem praestantemque virum a tenendo Hectorem nuncupavi, nomenque a re fingendo pertraxi. Quotiens ergo de Hectore scribo, totiens de eo, qui Urbem tenebat sentio. Nec multum admodum interest, Hector dicatur, an is qui Urbem tenebat. Haec igitur, si poëta dicat, liquidissimum erit, quod requiris. At enim, inquires, non solum Hector tenebat Trojam contra tantos hostium conatus, quo pacto enim id posset? sed & alii cum eo perplurimi Troës, & Licii, & Dardani cominus pugnaces. Immo solus, si Homero credis. Quodam enim loco sui carminis cum Hectoris mentionem fecisset, quasi rationem hujus afferret, ita subjunxit; solus enim hic servabat urbem, & moenia longi ambitus, & alio loco inquit: solo stabat Hectore Troja. Nec tamen in hoc ipso mentitum putes Homerum, quia solum dixerit. Nam Imperator in exercitu, ut Aristoteli placet mentis atque animi instar habet; milites vero quasi membra quaedam ipsius, & instrumenta sunt. Ut igitur
ne-

neque pes, neque manus, neque dolabra facere opus dicuntur, sed artifex, cujus jussu illa moventur; ita in bello non militum, neque exercitus, sed Ducis Imperatorisque opera sunt. Imperator vero erat Hector. Non ergo superlatione neque jactantia Homerus de Hectore locutus est, quod solum hunc dixerit Trojam servasse, sed philosophia plenus Divina quadam intelligentiae vi ex arcano veritatis ista deprompsit, laudes in re militari ac res bello gestas Imperatori & Duci, hoc est rationi, & providentiae totas ascribens. Vale.

VIII.

LEONARDUS SALUTEM DICIT NICOLAO⁽¹⁾

Platonem suis dotibus praedicat, & quam ratione transtulerit ejus libros.

ET si ego, mi Nicolae, prius quoque vehementer amabam Platonem tuum, sic enim placet michi appellare illum, pro quo tu adversus indoctorum turbam omni tempore pugnavisti; tamen ex quo hunc dialogum ejus latinum facere incepi, tantus michi benivolentiae cumulus accessit, ut nunc amare ipsum videar, prius autem solummodo dilexisse. Cave enim existimes quicquam omnino reperiri posse, quod aut sapientius scriptum sit, aut facundius. Quod quidem ego nunc magis, quam antea intelligo, cum ob convertendi diligentiam singula ejus viri dicta undique conteram, atque olfaciam necesse est. Maximas itaque Colucio
pa-

(1) Nicolao Nicolo Patricio Florentino, ac in Graecis litteris doctissimo.

patri, ac praeceptori meo gratias ago, qui injungen-
do hoc munere tantum michi beneficium attulit;
prius enim Platonem dumtaxat videram, nunc ve-
ro etiam, ut michi videor, cognovi. Cujus ego li-
bros si aliquando absolvero, & latinos, quemadmo-
dum percupimus, effecero, nae, tu mi Nicolae, quic-
quid adhuc legisti, prae illius viri maiestate conte-
mnes. Est enim in illo plurima urbanitas, summa-
que disputandi ratio, ac subtilitas, uberrimae divi-
naeque sententiae disputantium mirifica jocunditate,
& incredibili dicendi copia referuntur. In oratione
vero summa facilitas, & multa, atque admiranda,
ut Graeci dicunt *χάρης*. Nichil est enim insudatio-
nis, nichil violenti: omnia sic dicta sunt, quasi ab
homine, qui verba atque eorum leges habeat in po-
testate, ipsa optima, ac ditissima natura omnes ani-
mi conceptus summa cum facilitate venustateque
exprimente. Ejusmodi quidem apud Graecos est
Plato, quem ego nisi apud latinos quoque talem
ostendero; aperte sciant, illum meo vicio deterio-
rem factum, nec se Platonem legere putent, sed
meas ineptias. Verum ego laboraturum quidem me,
ne id contingat, polliceor; praestaturum vero non
polliceor, non enim auderem talia de me ipso polli-
ceri. Illud certe tibi, nisi fallor, praestabo, ut Pla-
tonem tuum sine molestia legas, addo etiam, ut
cum summa voluptate legas, quod ut puto neque
a Calcidio, neque ab hoc altero, qui bene atque
graviter nomen suum suppressit, adhuc tibi praesti-
tum est. Sed illi forsan alia via ingressi sunt, ego
autem alia. Illi enim a Platone discedentes, sylla-
bas, atque tropos secuti sunt; ego autem Platoni
adhaereo, quem ego ipse michi effinxi, & quidem
latine scientem, ut judicare possit, testemque eum
adhibebo translationi suae, atque ita traduco, ut illi
ma-

maxime placere intelligo. Primo igitur sententias omnes ita conseruo, ut ne vel minimum quidem ab illis discedam. Deinde si verbum verbo sine ulla inconcinnitate, aut absurditate reddi potest, libentissime omnium id ago; Sin autem non potest, non equidem usque adeo timidus sum, ut putem me in crimen lesae majestatis incidere, si servata sententia paulisper a verbis recedo, ut declinem absurditatem. Hoc enim ipse Plato praesens me facere jubet, qui cum elegantissimi oris apud Graecos sit, non vult certe apud Latinos ineptus videri. His ego fretus, nisi quod tibi pollicitus sum effecero, non recuso equidem, quominus in pistrinum dedar. Sed haec satis. Orationem, in qua laudes Florentinorum congeffi, Laudatio Florentinae Urbis inscribi placet, eamque, ut Colucius videat, curabis. Vale. Nonis Septembris.

IX.

LEONARDUS S. D. PANAGATHO.

Gratulatur amico ex captivitate liberato.

NEscio quibus verbis, aut qua oratione uti queam ad hanc immensam animi laeticiam, voluptatemque exprimendam. Tanta est enim magnitudo gaudii, ut omnia verba leviora, frigidioraque videantur. Redditus est michi frater, amicus comes, familiaris, socius studiorum pariter ac voluntatum, atque inde redditus est, unde redditionem ejus jam planissime desperaram. A durissimo carcere, a truculentissima bestia, a manibus immanis tyranni, qui nocentum, & innocentum caedibus pari-

ter inhiabat, michi redditus est. Ab hoc tam crudeli, tamque saevo portento meus dulcissimus, ac suavissimus Panagathos sospes, incolumisque evasit. Abiit maeror, cessavit afflictio, recessit animi assidua aegritudo, neque enim michi poterat esse quicquam dulce, dum is amicus, quem ego plusquam dimidium animi mei semper putavi, in squalore, & carcere injustissime tenebatur. Ah quos ego dolores, quas erumnas perpessus sum? Quotiens Deos atque astra crudelia appellavi? Quotiens justiciam Dei culpavi, quae talia sufferret? Sed, ut inquit ille, lento quidem gradu; jam enim non solum ex liberatione tua laeticiam capio; verum etiam ex ruina hujus novissimi Phalaridis, quae michi in immensum accumulat gaudia. Sed haec satis. Nunc vero mi dulcissime Panagathe, sic enim te magis appellare juvat, nam tantundem significat, & minus habet asperitatis, ut unquam antea te amavi, ita etiam nunc amo; & ut de tua injustissima captivitate summum dolorem accepi, ita de tua justissima liberatione summam capio voluptatem. Et quoniam in hoc loco positus sum, perscrutare quicquid Curia habet Romana: Si quid est quod usui tibi existimes, michi notum face. Ego quicquid mea opera, studio, diligentia efficere possum, in tua potestate esse totum profiteor. Vale.

X.

LEONARDUS S. D. NICOLAO.

De reditu Pontificis in Urbem, & quod Colucius alienatus sit a se sine causa dolet.

PErgrata michi fuit diligentia tua, quod libros ad me festive indutos misisti. Sive illos Cerberus, sive Radamanthus ornavit, bellissime se habent. Id tamen admiratus sum, quod sine tuis litteris venire. Pontifex cum universa Curia paulo post recessurus est ad Urbem. Ego jampridem te vocassem cognito desiderio tuo videndi Romam. Iter enim hoc medium confecisses nobis comitibus atque sociis, quod certe voluptati, ut opinor, tibi fuisset; verum ita producta res est usque in hanc diem, ut in ambiguo fuerit, verbis ne dumtaxat, an revera iter esset futurum. Profecto, contra atque fieri solet, in hac deliberatione nostra evenit. Non enim major pars meliorem vicit, sed melior eademque major a minore atque pejore superata est. Ingemiscente enim Curia Viterbio abimus paucorum cupiditate ambitioneque compulsi, & Romam vadimus ad homines praeter quam magnifice quondam a nobis offensos, ingenio quoque ac natura ad res novas proclives. Nec omnino pacata est Urbs; nam intra moenia ipsa Molem Hadriani hostis habet obsessus quidem, attamen habet; quae de re non bene a prudentibus viris video augurari. Nos utcunque tantem res sunt, bono animo erimus. De Colucio autem nostro quo me vertam nescio. Scripsit enim nuper ad Pontificem commen-

B 2

datio.

dationem de me amplam sane, ac luculentam. Ego statim perhumaniter, ac verecunde illi per meas litteras de hoc ipso multis verbis gratias egi, nec praetermisi superiora ejus beneficia; nichil denique abfuit, quominus illi in benivolentia insigni etiam cum gratitudine responderem. At ipse quasi vereretur, ne homines ex illa commendatione sua pluris me facerent, quam sat esset; secundis continuo litteris mirabilem palinodiam cecinit. Nam cum ad eum, quasi ad parentem questus essem, quod febriens nec vina, nec medicos, nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in hac urbe reperissem; abrepta hinc occasione, quasi ipse Zeno, aut Diogenes esset, me ut insanum lacerare coepit, quod videlicet afficerer erga corporis voluptates. Utinam hae voluptates inimicis proveniant meis, ut quotidiana febre estuantes vina, & medicos requirant! Quam humanius erat mecum pro nostra amicitia ipsum quoque quod iis caruerim, doluisse? Sed omittamus: ego enim ad eum rescribens⁽¹⁾ cum plane stomacharer, ad hoc ipsum respondere nolui, veritus, ne, si respondere coepissem, impetus me ultra, quod vellem, corriperet. Itaque eam trasgressus partem alia quaedam levia, quae inepte quidem ejus epistola continebat, non absque aculeis quibusdam infectatus sum, & hoc ipsum fecisse me poenitet. Nam tolerare honestius fuit, quacunque mente id agat; praesertim cum parentis eum loco habuerim haecenus, & habiturus perpetuo sim. Vale V. Idus Martii MCCCCVI.

LEO-

(1) Haec Leonardi ad Colum- || ta ex MSS. Codd. infra lib.
cium epistola haecenus inedi- || X. a me edetur.

XI.

LEONARDUS NICOLAO SALUTEM.

*Reintegrari bellum cum Romanis civibus post
Pontificis in Urbem reditum.*

INvitus equidem, quod tibi jam ante scripsi, Romam redieram: magis tamen invitus abscedo. Juvabat enim quaecunque esset rerum conditio, una cum reliquis eandem fortunam subire. At imminentibus copiis hostium, & crescente in dies metu, Pontifex me auxiliorum convocandorum causa in Picenum & Gallicum agrum dimittit. Qua in re cum cetera sint molesta, illud tamen me juvat, quod te videre ante reditum spero. Vale. Romae VIII. Idus Aprilis.

XII.

LEONARDUS NICOLAO:

Dolet propter amicum vita defunctum.

HEri cum Arimino proficiscens Caesenam versus contenderem, nunciatus est michi obitus Colucii nostri optimi ac sapientissimi viri, quo ego audito ita mente concidi, ut post longum spacium vix me recipere valuerim. O me infelicem qui tali parente orbatus sim! Atqui ego cum Pontifex me in hanc legationem dimitteret, quanquam iter erat molestum; tamen ea de causa

id munus suscepi, quod sperabam, idque cum eo pepigeram, me confecto negotio Florentiam venturum, & aliquot dies voluptatis causa apud vos moraturum. Nunc, ut video, non ad voluptatem, sed ad luctum venturus sum. Nam quomodo siccis oculis plateam illam, quomodo publicas aedes, & templa Florentiae Urbis potero intueri, in quibus cum illo praestantissimo viro sum diutissime conversatus? Quomodo te, ceterosque familiares conspicerem, quos non immerito lugere conjecto? Sed finem scribendi faciam. Impedior enim lacrimis. Volo autem, ut me Bonifacio, ac ceteris filiis, itemque Joanni nepoti totum offeras. Cum enim pater illorum michi pro parente fuerit; decens est, ut filios ipsos pro fratre colam. Vale IIII. Idus Maii ex Mutiliana MCCCCVI.

XIII.⁽¹⁾LEONARDUS NICOLAO MEDICI⁽²⁾.

Amicum monet de reditu suo in Urbem.

STatueram ad te nichil scribere, antequam Romam rediissem; Sed cum Laurentius Cremonensis vir perfamiliaris, & studiosus tui hodie michi occurrens, nunquid ad te vellem, rogaret; nolui ipsum omnino vacuum dimittere litterarum mearum. Scito igitur me jam multos dies Viterbii com-

(1) Hanc Epistolam, quae in Fabriciana Edit. deest, sic ex Edit. Brixienſi, & MSS. Laurentianis, Riccardianis, Benedictino, ac Gualteriano

hic de more exhibuimus.
(2) Viro Cl. quem praeceptor domi assiduus erudierat Arretinus. Ita de eo Blondus in Ital. Inſuf.

commoratum. Nam iter sic infestum latrociniiis & hostilibus incursionibus fuit, ut tuto transire posse desperarim. Nunc vero quoniam induciae quaedam cum hostibus factae dicuntur, licebit iter arripere, quod faciam hodie, ut spero. Ex Urbe Roma prolixius ad te scribam. Vale II. Kal. Julias.

XIV.

LEONARDUS SALUTEM D. ANTONIO
GRAMMATICO ⁽¹⁾.

Fastidio verbum quid apud autores significet.

REm supervacuam postulare videris, & actum: quod est contra proverbium, agere. Nam cum in tanto conventu hominum, tantaque celebritate ex mandato Pontificis sententia dicta sit, nichil omnino relictum puto, de quo quisquam super ea re jure possit ambigere. Quamquam & antequam judicaretur ejusmodi erat haec vestra disceptatio, ut nulli, qui modo aliqua legisset non ridenda illa quaestio videretur. Etenim quis nisi omnino rudis, & ab omni doctrina penitus alienus dubitandum putaret, quid de natura, aut significatione alicujus verbi tenendum sit, quod videat apud excellentissimos latinae linguae Autores, quemadmodum significet, frequentissime declaratum? Omnes qui in arte Grammatica unquam scripserunt, quotiens de significatione verbi, vel constructione dubitatum est, ad

B 4

viro-

(1) Patriâ Mediolanensem fuisse patet ex epistola Libri VII. Alibi tamen Cremonensem nominat, sicut etiam Poggius, ejus nonnullae epistolae ha-

tenus ineditae ad Antonium Cremonae, vel Cremonensem Virum Cl. a me in hac sylloge in lucem proferentur.

virorum doctissimorum scripta confugiunt, atque ex
18 illorum usu, quo pacto nobis utendum sit, firmissi-
me tradunt. Quid enim Priscianus Caesariensis in
libris suis aliud docet, quam quemadmodum eruditi
24 homines latinis verbis sint usi? Hoc ejusmodi est:
quamobrem? Sic enim Cicero in Protagora, sic
Plautus in Asinaria, sic Lucanus in Sexto. Nonne
24 cum ex istorum, aut caeterorum autoritatibus con-
firmavit, & sibi, & aliis satisfecisse arbitratur? Idem
apud Graecos facit Aristarcus, idem caeteri omnes,
27 qui hanc artem tractavere, & recte. Cum enim ar-
bitrium jus, & norma loquendi penes usum confi-
stat; quis efficacius, quam doctissimi, & elegantissi-
30 mi homines, & in dicendo maxime comprobati pos-
sunt de hoc usu testimonium perhibere? Indocto-
rum enim corruptela, non usus loquendi appellan-
33 dus est, sed abusus. Cum igitur legamus, *fastidien-
tis stomachi est*, & rursus: *oluscula quae nunc squal-
lidus in nigra fastidit compede fossor*, & *invenies
36 alium si te hic fastidit Alexis*, & *coelestes delicias
fastidire*, & *si sciret regibus uti, fastidiret olus*,
qui me notat, & millia hujuscemodi apud probatissi-
39 mos autores scripta; quid jam relinquitur, quod
de natura, aut significatione hujus verbi *fastidio*,
nisi cum summo audientium fastidio disceptari pos-
42 sit? Si apud unum dumtaxat ex iis, quos memo-
ravi, hoc verbum sic constructum reperiretur; ta-
men propter auctoritatem scribentis approbandum
45 censerem. Cum vero apud omnes eodem modo re-
periatur, quis nisi stultus, & arrogans jam impro-
babit? Quod si nullam rationem inveniremus, cur
47 ita diceretur; tamen ipse usus excellentium virorum
pro ratione esset habendus. Nunc vero cum prae-
terquam quod omnes hoc modo videmus locutos,
50 etiam ratio evidens sit, cur ita dicatur; nullus om-
nino

nino repugnandi relictus est locus. Nam cum fastus elationem animi per despectum significet, clarum est illum fastidire, qui per huiusmodi fastum aspernatur, & despicit. Non igitur carnes fastidire te possunt, cum inanimes sint, nec in illis cadat huiusmodi elatio. Aliud est enim fastidire, aliud fastidium parere. Parit enim fastidium res, quae me per saturitatem, vel alium quemvis modum ad aspernandum inducit. Ipse vero animus, qui aspernatur, & quasi ab ea re se contrahit, & quodammodo abhorret; fastidire dicitur. Sic Coridonem Alexis per fastum, id est per elationem animi fastidiebat. Sic C. Marius L. Syllam fastidivit quaestorem; Sic qui sciret regibus uti, fastidiret olus. Quod nonnulli parum intelligentes, nec subtiliter discernentes, ista duo confundunt, praesertim cum a vulgari consuetudine loquendi mentem nequeant avocare. Sed certe, ut ei qui recte edificare velit lapides ad filum redigendi sunt, non filum ad lapides; sic ei, qui recte loqui curat, non intellectus ad verborum struem, sed strues ipsa verborum ad intellectum est referenda. Hac igitur ratione, & simul superiorum autoritatibus motus te victorem in hac controversia iudicavi, atque etiam hodie iudico, & adversarium illum tuum, qui te vestigia, autoritatesque antiquorum imitantem, minus congrue loqui contendit, rudem, atque improbandum esse dico. Vale.

XV.⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

*Amicum monet de sententia a se lata, epistolaque
ad illum missa.*

Mitto tibi exemplum ejus epistolae, quam me per tuas litteras flagitasti; ridebis opinor legens; sed longe magis risisses, si stultitiam Romani populi duobus grammaticis faventis conspexisses. Commiserat enim michi Pontifex, cum jam ad ipsum studia partium non secus, ac seditio quaedam urbana pervenisset, ut causa per me cognosceretur. Fastidiosus ergo judex fui, & cum fastidio de *fastidio* disceptavi, illorum fastidiens ineptias, qui per fastidium veram sententiam fastidiebant. Vale. Romae. Kal. Augusti.

LEO.

(1) Hanc, quae in Fabriciana deest, sic ex vet. Edit. & MSS. dāmus.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS.

I. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

*Quibus rebus maximarum laudum materia
praebeatur scriptoribus.*

Egocia Lupi nostri de quibus significari tibi jam saepius me per tuas litteras monuisti, scias plane his proximis diebus esse confecta: postulatio enim, quae michi illius nomine tradita fuerat, nobis deprecantibus per Pontificem admissa est. De qui-

(1) Haec epistola in vet. edit. nonnullisque Codicibus est ultima primi Libri.

quibus ad ipsum scribo latius, quae litterae, ut ei reddantur, curabis. Quod autem de Colucii laudatione significari tibi postulas, procedit sane opus satis, ut michi videtur, luculente. Verum quia institutus sic fuerat sermo, quasi in ipsius viri funere secundum antiquum morem ejusmodi haberi videatur oratio; saepe mecum ambigo, an praestet totam dicendi rationem sic mutare, ut fictionem in re praesertim seria evitemus, nec lachrymis, & lamentationibus ei tempori congruentibus impediamur multa, quae relatu digna forent, referre. Tempori enim ut nosti, inserviendum est, nec jocunda tristibus satis concinne admisceri possunt. Itaque si rationem dicendi mutavero, videor paulo ampliorem campum ad dicendum habiturus. Nam quod de prolixitate orationis me admones, idem michi quoque placebat sicque institueram. Sed nichil fas esse duco te a me celari: amicus enim ad amicum loquor, id est ipse ad me. Stamina ipsa, & fila nescio ob rei ipsius de qua agitur, vel ingenii, vel utriusque simul paupertatem mirifice me destituunt ad id, quod exorsus fueram, pertexendum, atque ut ego nunc video, & ut tu clamare plerumque soles, nos plane hoc tempore homunculi sumus, quibus etsi magnitudo animi non deesset; materiam certe deest ad nominis atque gloriae amplificationem. Marcum Claudium Marcellum Siracusae captae, Nola defensa, Hannibal repulsus, & multis secundis proeliis superatus, Consulatus V, Proconsulatus II, Caesus dux hostium, & opima Feretro Jovi suspensa spolia, Triumphus, & Ovatio celebrem reddunt. De Marco Portio Catone Syllae trucidandi consilium, Tribunatus militum, Aerarium purgatum, thesauri Cipro devecti, contentiones tribunitiae, contiones infestae, repulsa Consulatus, Praetura urbana,

bana, civile bellum, & ferro prius, deinde manu impetita viscera latam ad scribendum Ciceroni nostro praestiterunt materiam. Agesilai vero, quem laudat Xenophon, Herculis posteritas, Lacedaemonis imperium, magnificae res gestae, innumerabilia per Asiam, Graeciamque trophoea, puellaris verecundia, & probata per omnem aetatem castitas memoratur. Possum infinitos pene referre de nostris ac Graecis illustres viros, quorum latissime sunt res gestae diffusae. Nos autem hodie quam in angusto versamur? Quid enim nunc referam? aut quid dicam? magistratus ne in urbe vel extra urbem gestos? At me quam magnifici hi magistratus sint, valde poenitet. An res bello gestas? Apud Pociole credo memorabilem editam pugnam, aut tu legere poteris absque risu, aut ipse ego, si compos mentis fuero, describere audebo. Contentiones populares nullae sunt, leges perlatae nullae, decreta etiam nulla, mores dumtaxat, & humanitas superest. Tamen in illis ipsis, nisi aliqua insignia liberalitatis, humanitatis, prudentiae, severitatis, constantiae supra consuetudinem egregii ac rari exempli edita facinora extent, satis copiose laudari non possunt. Universi quidem generis laus parum habet momenti, nisi ad singularia descendis. Singularia vero, qui admirabilia videri possunt, nisi sint egregia, & rara, velut Fabii subventio pro salute Minutii ab hoste circumventi, quo uno facto summus ille Imperator tres maximas victorias consecutus est: vicit enim se ipsum, vicit inimicum, vicit hostem; Velut Marcelli humanitas, & magnitudo animi, qui fasces deposuit consulares, ut accusatoribus Siracusanis apud Senatum conquerentibus par esset. In his atque huiusmodi laudandis prius mehercule charta atque atramentum michi deforet, quam oratio. Nos vero quid simile

simile aut par? Quid egregium aut admirabile praeter studia, & litteras? Itaque me in illis jactabo immodice, & tamen caetera diligenter perquiram, & colligam, quo prolixitas impleatur. Vale.

II.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI
CORTONENSIIUM ⁽¹⁾ SALUTEM P. D.

*Qua mortis morbique specie interierit
Innocentius Papa ⁽²⁾.*

Varie delatam ad te famam de Innocentii morte non equidem admiror. Quippe & hic apud nos in loco ipso atque adeo in ipsis aedibus, quibus ipse diem obiit, varia varii suspicantur opinanturque; plena est enim malivolorum Curia. Alii confestim putant, quae vellent mala, alii per calumniam, & quae non putant, diffundunt. Michi vero quantum ex his, quae aspexi, judicare licet, nequaquam dubium est illum natura interiisse. Quid enim aliud putem de homine, qui & supra septuagesimum aetatis annum, & valitudine fracta ac misera fuerit? Neque enim nunc primumvis morbi in illo, sed jampridem erupit. Nam praeterquam quod pedibus aeger, & lateris dolore nonnunquam cruciabatur, bis apoplexia, quod quidem scierim, correptus est, Romae primum levius,
dei-

(1) Ab aliis Dominus Cortonae dicitur, interfectusque fuit Mense Octobri an. 1407. jussu Loisi ejus Consobrini. Vide Sozomenum.

(2) Innocentius Papa VII. die

V. Novembris an. 1406. Romae diem obiit maxima infirmitate oppressus. Ita Sozomenus. Alii die sexto defunctum malunt.

deinde Viterbii gravius, cum in auditorio sederet: Quo quidem in loco nisi aliquot familiares circa illum fuisset, qui accurrentes suscepimus, spectante multitudine de sella in caput volvebatur. A nobis tunc in cubiculum relatus semianimis plane atque elinguis, nonnisi longa medicorum cura demum evasit, si id est evadere, mortem differre. Per Martium inde mensem Romam regressus, quandiu aestas caloresque fuerunt, non improbe se habere visus est; vergente mox in hyemem anno, rursus corruit, atque interiit. Illud modo interfuit, quod prima illa Viterbiensi aegrotatione linguam sic impeditam habuit, nichil ut exprimere non ridicule quiret. In extrema vero ipsa qua defunctus est, nullum linguae impedimentum apparuit. Praeterea in prima illa difficilis, & morosus, in hac perfacilis, ac perhumanus. Quadriduo ante obitum ejus tabellarios Florentini Populi, qui captas tunc primum Pisas attulerant, in cubiculum ad eum perduxi, cum quibus ita prospere locutus est, nullo ut premi morbo videretur; tanta vero patientia, & humanitate, ut pedem ex lodice nudum proferret, quo illi oscularentur. Interiit autem Romae apud Basilicam Vaticani, corpusque ejus post funebrem pompam in eadem Basilica sepultum est. Vale.

III.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI
CORTONENSIVM S. P. D.

Describit quomodo Pontifex ⁽¹⁾ in locum Innocentii electus sit.

QUod flagitas, ut ad te scribam de actis nostris, est michi quidem non satis ocii ad singula exaranda; attamen percurram, quae magis cognitu digna videbuntur. Post Innocentii mortem, funusque de more illi peractum, longa Patrum deliberatio fuit, supersederent ne electione, an alium in demortui locum Pontificem crearent. Faciebat vero dubitationem, quod Principes Galliarum, quorum, ut scis, populi diversa sectantur, Pontificem suum, quem Benedictum vocant, strictis promissionibus adegerunt se se abdicaturum esse, siue Cardinales nostri supersederent electione, siue Pontifex ipse item se abdicaret, quo utriusque Collegio in unum conveniente, unica indubitati Pontificis sequeretur assumptio. Sancta certe provisio Principum Galliarum, & a cunctis fidelibus merito commendanda. Neque enim finem ullum inveterati schismatis sperare licebat, si de jure disceptaretur: praesertim cum praeter Deum judicem ea causa nullum haberet. In hac igitur consultatione, cuius tu & causas, & respectus jam cernis, occupati Pa-

(1) Gregorius XII. natione Venetus mense Novembris (die nempe 30.) eligitur in Papam qui septuagesimum annum aetas prius dicebatur Angelus

Corrarius Cardinalis Aquilejensis in sacra pagina peritissimus, & homo iustus reputatus. Ita Sozomenus.

Patres, quid utilissimum esset haud facile statuebant, propterea quod in supersedendo, & seditio-
num metus, & longior temporis delatio, & frustra-
tio adversarii, & hujusmodi multa timebantur, &
in eligendo voluntas ejus, qui assumptus esset, for-
midabilis videbatur. Vicit tandem eorum sententia,
qui eligendum quidem Pontificem suadebant, sed
validissime obligandum, quo adversario se abdicare
volente, ipse quoque Pontificatum dimitteret. Ea
mente jam Conclave ingressis, supervenit Joannes
Dominici ⁽¹⁾ a Florentinis Orator. Huic postulanti
contra consuetudinem fenestella Conclavis aperta
est, & alloquendi Patres facultas permessa. Summa
orationis ejus ista fuit: missum se a Florentino Po-
pulo, ut Patres cohortaretur, electione supersede-
rent; eam quidem esse certissimam viam unionis
consequendae. Haec multis verbis, magnaque fa-
cundia homo dicendi exercitissimus cum egisset,
Patres per se ipsos ferventes magis incendere visus
est. Itaque responsum a Patribus est, quando jam
Conclave intrassent, electuros quidem, verum ita
provisuros, ut electus qui fuerit, procuratorem po-
tius ad deponendum Pontificatum, quam Pontifi-
cem se factum intelligere possit: id enim jampridem
se constituisse, atque ea mente Conclave ingressos.
Finito in hunc modum colloquio, suum ad nego-
cium Patres revertuntur. Cautio ab illis haec adhi-
bita est: unusquisque Patrum promisit solemniter,
ac Deo vovit, & jurejurando sanxit, si sibi contin-
gat ad Pontificatum sumi, adversario Pontifici sta-
tim scripturum, invitaturumque ad se se invicem
abdicandos; procuraturum insuper omni via, & modo

Tom. I.

C

uni-

(1) Beatus Jo: Dominici de Ban-
chinis Florentinus Ord. Praed.
qui post a Gregorio XII. Ar-

chiepiscopus Ragusinus, inde
Cardinalis Titulo S. Xysti Lu-
cae an. 1408. renunciatus est.

unitatem, idque bona fide, sine ulla fraude promissionem, & votum, & iusjurandum quod ipse praestitisset, omnibus Regibus, Principibusque per suas litteras primo quoque tempore significaturum, quo eos testes haberet obligationis suae. Ea multis solennibusque verbis cum in libellum redegissent, & chirographa singulorum confecta essent, agitare posthac de electione coeperunt. Vir quaerebatur non tam peritia rerum gerendarum, quam fide integritateque idoneus. Quippe ad bene agendum in hac quidem re non calliditate consilii, neque profundo, arcanoque pectore, sed bona voluntate opus fore videbatur. Ita animati cum singulos perpenderent, tandem in Angelum Corrarium natione Venetum mentem consensumque omnes verterunt ⁽¹⁾. Is fuerat paulo ante opera Innocentii Pontificis inter Patres adscitus, cum ante titulo tenus Patriarcha Constantinopoleos haberetur, vir prisca severitate, & sanctimonia reverendus. Is ergo Conclavi egressus, promissionem, votum, & iuramentum, quae privatus fecerat, nunc in potestate constitutus iterato novavit, atque ita loquitur de unione, ut si caetera desint, pedibus, & baculo se se iturum ad eam conficiendam asseverat. Nos opera videbimus, & certe spes bona superest ob eximiam huius viri integritatem. Praeterea tanta est omnium ad hanc rem conspiratio, atque ita erecti cunctorum animi, ut si tergiversari voluerit, nullo modo sint permissuri. Vale.

LEO.

(1) De Gregorii XII. electione pulcherrima Jacob. Angeli epistola ad Emanuelem Chrysologam adservatur in Bibl. S. Cru-

cis, de qua tom. I. Mus. Ital. Mabillonius; eamque in hac sylloge producemus.

IV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Ocii negotiorumque rationem reddit amico.

SExcentarum epistolarum tibi debitor sum, & quidem jam antea sic in mora constitutus, ut vix illa purgari posse videatur. Sed tibi etiam atque etiam videndum est, utrum praestet solutionem hujus debiti particularem recipere, an dum totam summam persequeris, totum amittere. Hoc igitur quoniam te malle opinor, his tabellis partem dissolvam, reliqua deinde alias, quoad datorum receptorumque fiat ratio par. Illud ante omnia praemisisse velim, quoniam de morte successoris Colucii per tuas litteras admones, me, nec si praesens essem, candidatum profiteri velle, nec absentem cupere, ut meum nomen per suffragium edatur. Satis enim michi est honoris quicquid est, locumque teneo pro aetate honestissimum non ambiendo, neque petendo quaesitum, sed ultro a Pontifice Maximo oblatum. Hic ego michi vivendum puto, atque, eo magis, quod bona spes habetur, hanc pestiferam divisionem e medio sublatum iri. Erecti sunt enim cunctorum animi post Innocentii mortem, & qui ante mussabant, nunc palam unitatem efflagitant. Novus Pontifex depositis contentionibus adversario scripsit, benigne illum ad pacem invitans, seque paratum offerens, si ille hoc idem facere velit, Pontificatu abdicare, quo unica Romani Pontificis sequatur electio. Harum literarum, cum de industria cunctis his, qui peritiores habentur, mandata cura fuisset.

set, tandemque scripta seorsum cujusque Pontifici, Patribusque recitarentur, Arretina Civitas, quam nonnulli contemnendam putant, judicio omnium palmam tulit, junior inter seniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos. Expectarem ut haec ab aliis audires, nisi tu quoque jam me plus aequo contemnere videreris, qui me lethem potasse scribis, & inter Curiales occupationes bonarum artium studiis decoxisse. Atqui nullae unquam de majori re a Pontifice ullo scriptae fuerunt, nec aut gravior, aut inusitator materia unquam extitit, & in qua singulae pene syllabae attentiori examine discuterentur. Non possunt omnia mandari litteris, & simul festinat tabellarius, ac ex tempore michi scribendum est. Quod vero flagitas, ut laudationi Florentinae Urbis, quam nuper edidi, nunc parta victoria, Pisique in ditionem adaectis hanc partem adjungam, ego quoque faciendum censerem, si cursum victoriarum non longius processurum existimarem. At ego majora expecto, ni frustra augurium vani docuere parentes. Quare historia opus erit, & si sapiunt cives tui, docto alicui demandabunt. ⁽¹⁾ Mitto unam ex Demosthenis Philippicis, quam proximis diebus interpretatus sum. Tu vide, an ea interpretatio hominis, qui longa potarit obliviam, videatur. Aliam vero orationem famosam, scilicet illam pro Ctesiphonte, quam habeo in manibus, si haec non displicuerit tibi, alias mittam. Nunc istam habe degustationis loco. Vale Romae X. Kal. Jan.

LEO.

(1) Hac provincia functus est V.
Cl. Mathaeus Palmerius in
Comment. de Captiv. Pisarum,

& post Palmerium scripsit etiam de Bello Pisano Bernardus Oricellarius.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quando narratione opus sit, quando non, in causis:

ORationem Demosthenis, quam proximis diebus, cum per vacationem Romanae Sedis ipse quoque ab occupationibus vacarem, ex Graeco interpretatus eram, puto te jam legisse, & praeterea tua diligentia omnem ejus vim studiosissime annotasse. Sed tunc cum illam ad te darem, oblitus sum aliquid praefari, ac praemittere, quo tibi ejus cognitio clarior ac dilucidior esset. Itaque nequaquam mirarer, si te, & de Diopythe, & Cheroneſo, & de totius rei serie dubietas quaedam haberet; res enim apud nos minime celebris est, nec eam narrat orator, illa, ut opinor, de causa, quod tunc in consultatione explicata, omnibus nota, atque aperta erat, ut est etiam apud Ciceronem nostrum ibi: *parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur P. C. de Appia via, & de Moneta Consules, & de Lupercis Tribuni plebis referunt.* Vides hic per oratorem nullam rei notitiam praeberi, quod omnia fuerint ante in consultatione explicata. Quamquam alias aliter; ut de Imperatore deligendo post principium ait: *bellum maximum, & periculosissimum vestris sociis, atque vectigalibus a duobus Regibus Mithridate, & Tigrane, & caetera usque illuc* ubi dicit: *causam quam sit videtis, nunc quid agendum sit considerate,* ubi de narratione ad partitionem sermo traducitur. Credo satis notum fuisse Populo Romano Mithridaticum bellum, tamen nar-

rare libuit. Quod tamen non ex necessitate facere ostendit cum dicit, *atque ut inde oratio mea profiscatur*, &c. ubi manifestum est magis ad ordinem causae, quam ad necessitatem hujusmodi narrationem accommodari. Sed haec omittamus. Quando enim supersedendum sit narratione, & Cicero ipse docet, & is qui dicturus est, ex temporis, & causae, personarumque opinione peritiaque judicabit. Ut autem ad illa veniam, quae tunc praetermisi, cum pax pro Philippo esset Atheniensibus, nec securam tamen, nec tuta, missus est Diopythes cum delectu civium, qui Cheronesum habitarent. Id erat quasi coloniam deducere, veluti apud nostros Fesulas a L. Sylla, & Bononiam a Scipione sunt Coloniae deductae. Accipiebant hi, qui deducti erant, arma & viaticum ex publico, & agri portio viritim assignabatur. Cum igitur Diopythes in Cheronesum venisset caeteris ejus regionis hominibus haud cunctanter colonos recipientibus, sola Cardianorum civitas recusavit. Ob quam causam cum bello a Diopythe lacefferentur, accito Philippo se se per illius auxilia defenderunt. Hoc Diopythes indigne ferens maritimam Thraciae regionem, quae Philippo suberat, depopulatus est, atque se inde propere in Cheronesum recepit. Querebatur ergo Philippus, & pacem esse ruptam praedicabat, seque ulturum hujusmodi colonos per litteras suas Atheniensibus missas comminabatur. Ea de causa concio habetur, & ad populum de ea re publice refertur. Dicuntur graves in Diopythem sententiae, & ab iis maxime, qui Philippo favebant. Demosthenes vero Diopythem defendit, & ad bellum adversus Philippum cohortatur, quod quibus rationibus faciat legendo discitur. Cura ut valeas mi suavissime Nicolae. Romae II. Kal. Januarias.

L E O.

VI. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Nicolaum rogat, ut pro amico Gellii codicem transcribi curet.

Petrus Mianus vir jocundissimus, & in primis bene litteratus vehementer cupit Noctes Atticas sibi Florentiae transcribi. Itaque mecum egit, & quotidie agit, ut tibi hoc negotii dem. Sperat enim per tuam diligentiam commodissime fieri posse, ut scriptor, & exemplar reperiat, & studium adjungatur ad illas recte, & celeriter perscribendas. Nummorum autem quicquid vel pro chartis, vel pro scriptore opus fuerit, exsolvetur. Id ut tibi praesto sit, apud mensam Joannis Medicis providit. Hoc amici mei negotium ut suscipias, ac tua solita diligentia cures, etiam, atque etiam rogo. Vale. Romae VI. Kal. Aprilis MCCCCVII.

VII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI
CORTONENSIVM S. P. D.

Quod duo Pontifices conati sint unitatem Ecclesiae facere, quidam autem resisterint.

Postquam alias ad te litteras dedi de unitatis negotio, haec subsequuta fuere. Pontifex noster statim ab initio adversarium ⁽²⁾, uti promiserat,

C 4

(1) Haec quoque deest in edit. || Brix. & Codd. MSS. ita edimus.
Fabriciana, quam nos ope edit. || (2) Benedictum XIII.

ferat, per litteras invitavit ad Pontificatum simul deponendum. Ille tandisdem ferme syllabis ad eum rescripsit, eadem invitatio fuit, eademque cohortatio: locus deinde necessarius visus est, in quo & Pontifices ipsi, & Collegia convenirent. Ad hoc Savona pari consensu recepta est, urbs medio ferme spatio, & tam mari quam terra accessibilis. Prospere hucusque, & plane, ex sententia. Deinde turbationes suborte graves, cunctaque suspicionibus referta. Necessarii enim quidam propinquire Pontificis post assumptionem ad ipsum confluentes suspicionem apud multos pepererunt, quasi voluntatem prius rectam inflectere conentur. Accedit quoque Ladislai Regis detestandus conatus. Cum enim Regnum Siciliae ad sedem spectet Romanam, & in hac divisione nostri quidem Pontifices Ladislao, diversi autem Ludovico Andegavensium Duci id Regnum concesserint, ac certamina ea de causa fuerint permagna, in quibus tandem Ladislaus praevaluit, Regnumque solus possidebat; veretur nunc, ne abdicatione facta, & utroque Collegio ad electionem coeunte, Gallicus forte aliquis ad Pontificatum sumatur, qui favorem in regno obtinendo ad Ludovicum convertat. Hac itaque suspitione permotus, omnes machinas adhibet ad unitatem impugnandam. Quod quidem factum Patribus, ac bonis omnibus ita molestum est, ut ad summum odium Regis nomen pervenerit. Nam illi quidem satis cautum erat ex formula ipsa, qua providetur, in cunctis dignitatibus, ubi plures a diversis electi reperiuntur, possessori dumtaxat jus fore. Itaque suspicantur quidam, non tam eo metu Regem moveri, quam id arcane moliri, ut per divisionem perpetuam Sedes Romana imbecillior maneat, ac nunquam in formidabile robur integrata evadat. Quicquid tandem
eum

eum moveat, aperte renititur, adeoque proficit, ut Saona communi consensu ad conventum delecta jam jam respuatur. Quo quid ignominiosius Italico nomini accidere possit, non equidem video. Oratores ex Gallia permulti quotidie ad nos: invitant, hortantur, excitant. Nos plane dormimus, nec quemadmodum fiat hoc tam sanctum opus, sed quomodo non fiat cogitamus. Habes acta nostra, quae quoniam ad te liberius scripsi dolore quodam permotus, occule queso has litteras, ne in aliorum perveniant manus. Vale Non. April. MCCCCVII.

VIII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI
CORTONENSII S.

*Quo pacto Urbem Romam hostis ingressus sit noctu,
quoque modo expulsus.*

Scripsi nuper quid homines suspicarentur de Regis voluntate. Postea res insecutae cuncta etiam, quae prius obscura videbantur, magis patefecerunt. Regis enim copiae ingentes conjunctis sibi Romanis exulibus ad duodecimum lapidem via latina convenisse, atque inde ad Urbem occupandam venturae dicebantur. Erecta eo metu civitas confestim ad Pontificem decurrit, periculaque ostentans providere jam inde precabatur. Ille negare sedulo adventare quemquam, totumque rumorem hunc a malivolis fictum dicere, ut suspitiones, discordiaeque majorem in modum augerentur. Haec Pontificis asseveratio, quoniam ex vero proficisci animo videbatur, fidem multitudini fecit. Itaque nichil quasi sub-
esset

esset periculi, domum reversi cives positis armis quieverunt. Haec dicta fuerant ad vespertas. Eadem illa nocte de prima statim vigilia Regis ⁽¹⁾ milites quidam, exulesque Romani per vaste solitudinis loca muros intrarunt; refracta deinde proxima porta aditum equitibus patefecerunt. Ad horum ingressum clamor sublatus per Urbem diffunditur, itur ad arma, concurritur adversus hostes, ac pluribus simul locis praelia conferuntur. Pontifex ubi ista sensit, confestim ab aedibus Vaticani, quibus inhabitabat, se se in Molem Hadriani recepit; Patrum vero nemo secutus est, praeter unum Columnensem ⁽²⁾: nam caeteri metu perculsi, fuga sibi consulere, quam cum Pontifice includi maluerunt. Nec ego unquam noctem magis turbulentam puto fuisse, trepidis omnibus, & incertis, quid agere, quove consistere deberent suspecto Pontifice, nec tota quidem Urbe idem sentiente, fugaque ipsa Patrum debilitabat animos, quasi praestantes sapientia viri, ac plurimum discernentes, quoniam intelligerent resisti non posse, migrandi consilium assumpsissent. Quamdiu nox fuit, hostis superior habebatur, nec jam procul a Capitolio pugna erat. Sed albescente mox coelo Paulus ⁽³⁾ Ursinus cum equitatu subsidio nostris veniens, per diversam ab hoste regionem ingressus, media vadens Urbe, transversis itineribus ad eam portam pervenit, per quam hostes intrarant. Ibi dissipatis stationibus pone aggreditur, ita ut inter multitudinem populi, ac suum equitatum medios hostes haberet. A fronte igitur, & a tergo vexati, in fugam tandem vertuntur. Capti eorum multitudo ingens, & in his prin-

(1) Ladislai scilicet.

(2) Otho, seu Odo Columna
ab Innocentio VII. Diaconus
Cardinalis renunciatus Titulo

Sancti Georgii in Velabro.

(3) Paulus de Ursinis Pontificii
Exercitus Dux.

principes ferme omnes diversae factionis. Ex tempestate igitur admodum turbida, mox serena lux Urbi effulsit, ac ex moerore laetitia ingens, ut ego ipse spectator horum omnium admirer, tantam mutationem tam brevi tempore contigisse. Revocati ex fuga Patres, cum jam eorum plerique multa passuum millia sutrium versus abiissent, summa gratulatione omnium rediere. Sunt, qui putent, hanc totam rem a Pontifice de industria compositam, quo mentio omnis unitatis obrueretur, quod futurum erat, si Rex obtinuisset. Nos de Pontifice nullo modo credimus, de propinquis vero dubitamus. Pontifex habere in animo videtur Senas petere, inde vero Lucam. Sed res adhuc perpaucis nota est. Vale.

IX. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Rogat ut in villa eum conveniat.

ANtequam Viterbio profiscerer, dedi ad te orationem Demosthenis pro Ctesiphonte. Lator fuit Petrus Bardella, qui Romae negociatur. Eam orationem arbitrabar te jam legisse, ac expectabam litteras ingentis leticiae. Cum itaque in hac expectatione essem, ac jam mecum ipse, quod tardior fores, stomacharer; ecce quidam a te michi litteras attulit. Capió avide, atque aperio. Caput litterarum querelas contra me: medium autem, & finis nescio cujus beneficioli molestias continebat. Spe igitur destitutus laceravi illico litteras a Musis alienas, & alias expectare cepi. Cras ero in villa Lupi
no-

(1) Haec etiam desideratur in edit. Fabriciana.

nostri, quae est Senis propinqua. Si te nichil impedit, illuc properato: sin expectare mavis, ego propediem Florentiae te conveniam. Et tamen de hoc ipso beneficio ita faciam, ut te velle intelligo. Vale. Senis V. Idus Septembris MCCCCVII.

X. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut Tullii codicem adornari curet.

Non puto opus esse, multis ut verbis te cohorter, cum tibi & de amicissimi viri negotio, & de re tibi grata leve onus impono. Tu enim ipse re cognita moveri debes sine ulla postulatione, & rogatione nostra. Bartholomeus ⁽²⁾ Cremonensis mirifice, ut tibi alias narravi, studiis humanitatis deditus est; idque cum superiori tempore ante Presulatum studiosissime fecisset; non potest nunc Presul factus eas, quas ante coluit, Musas non affectuose amare, earumque sacra ferre ingenti, ut Maro noster ait, perculsus amore. Cum igitur volumen habeat praeclare scriptum orationum Ciceronis, cupit, ut singulorum capita librorum splendore litterarum illuminentur. Tu ergo in ea re diligentiam tuam adhibebis, dabisque operam, ut non auro, nec murice, sed vetusto more hae litterae fiant. Nam inaurare vel hic potuisset, si hujusce rei cupiditas

(1) Haec desideratur in Edit. Fabriciana.

(2) Bartholomaeus Capra primo Pontificiarum Epistolarum sub Innoc. VII. Magister, inde Cre-

monensis Episcopus, post Archiepiscopus Mediolanensis. Vide Aris. Tom. I. Crem. Inl. & Ughellum Tom. IV. Ital. Sacrae.

ditas ipsum haberet. Verum haec spernit, & antiquitati deditus est. Quare facies ut tibi videbitur, utque existimabis amatori antiquitatis potissimum gratificari. Volumen ipsum tibi mitto. Vale. Senis.

XI.

LEONARDUS BONIFACIO COLUCII FILIO,
FRATRIBUSQUE S. P. D.

*Quantam curam habuerit ejus, quem in fidem
receperit.*

Quantam parenti vestro homini doctissimo, viroque praestantissimo pietatem mortuo etiam praestare debeam, nec oblitus equidem sum, nec unquam uti spero, quamdiu vita supererit obliviscar. Quid enim si me genuisset ille plus aut caritatis, aut benivolentiae, aut amoris michi potuit impartiri? Multi genitores a filiis se rogari expectant, ille semper michi ultro & interrogatus occurrit. Multi frena dimittunt filiorum, cum adolescere ceperunt; ille in hac ipsa aetate frena mei suscipiens nunquam e curriculo deflectere passus est: sed monendo, castigando, incendendo ad virtutem praestantiamque direxit. Quod Graecas didici litteras, Colucii est opus; quod latinas non leviter inspexerim, Colucii est opus: quod Poëtas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim, cognorim, Colucii est opus. Nemo unquam parens in unico dirigendo filio tam sedulus fuit, quam ille in me, cujus ingenium, in quo tamen amore nimio decipiebatur, ita natum ad haec studia praedicabat, ut si aliorum diverterem, manus se se michi allaturum, ac vi re-
tra-

tracturum minaretur. Qui post aliquot annos, cum me tunc primum vocatu Pontificis Romam petere volentem lacrimans dimitteret, quasi praesagio quodam futurae mortis familiam michi suam multis verbis commendavit, sed praecipuam de Salutato curam, mandataque injunxit. Eum sane, inquit, quod oculis non satis valeret, nullae ferme rei gerendae satis aptum, permagnam sibi curam sollicitudinemque afferre. Nam de caeteris quoniam sani essent, minus admodum laborare: huic autem videndum esse jam nunc, & quae sustentamenta vitae sint praeparanda. Statuisse vero potissimum, ut in Clericos transcriberetur, proinde rogare me, obtestarique per amorem, quem erga me unum semper unice habuisset, ut adolescentem ipsum in meam fidem, tutelamque reciperem, efficeremque mea opera, ut cum aliqua dignitate, & honestate vitam ducere valeret. Hoc ego tunc in meam fidem cum recepissem, quid enim nunc de me, ac de desiderio narrem meo, qui non minus erga Colucium, quam erga parentem semper affectus fuerim? Sed velle quidem non satis est, nisi opereris; nec vero id satis, nisi prudenti studio annitare: nec etiam id satis, nisi ad effectum perducas. Qui enim in fidem suam quid recipit, non voluntatem bonam dumtaxat, ut michi videtur, nec qualemcunque operam praestare contentus esse debet. Affirmare profecto possum, nec vivente illo, neque postea defuncto studium & diligentiam ista quidem in re michi defuisse. Apud duos adhuc Pontifices fui Innocentium, & Gregorium. Cum utroque saepissime de hac re, & instantissime egi; sed ita plena est expectantium Curia, imo vero non expectantium, sed obviam euntium, ut quotiens aliquid vacaverit, a mille raperetur. Gratiam vero nostram minuit, quod nos non pro nobis, sed pro alio peteba-

tebamus clarissimi quidem viri filio, quis negat? at-
tamen absente, & a familiaritate Pontificis alieno.
Itaque qui praesentes vel Pontifici ipsi, vel alicui
Patrum deserviebant, semper adhuc praelati sunt
petitioni meae, & ea quidem causa, quominus ad-
huc obtinuerimus, refragata est; quod postquam sa-
tis expertus sum, ad consilium versus constitui per-
sonam meam praetexere; neque enim alium finem
ullum fore videbam desiderio nostro. Postulabatur er-
go nuper venerabilis vir Antonius Senensis ⁽¹⁾ ad Epi-
scopatum Pisauri. Ob id factum duo illius benefi-
cia vacatura sperabantur, Canonatus Florentinae
Ecclesiae, & Praepositura Fesulanae. Haec ego ita
fore aptissima Salutato existimabam, ut si nos effu-
gerent, nunquam alias me consecuturum eam facul-
tatem arbitrarer. Sentiens ergo quid me haecenus
impedisset, non jam pro illo, sed pro me ipso pe-
tere professus sum. Pontifex vero etsi admirabatur
mutatam voluntatem meam, nam Episcopatum mi-
chi ab Innocentio oblatum sciebat me respuisse, ta-
men concessit, nec deest tamen illi, ut animadver-
tere potui, suspicio, quam diluamus simulatione,
& mora quadam interposita. Haec ego vobis nota
facere constitui, ut sciatis, haec beneficia Salutato
nostro impetrasse. Etsi dilatio intercedat quaedam
oportet, ne Pontifex indigne ferat, se hoc praetextu
circumventum fuisse. Vestrum quoque interea fue-
rit commonefacere Salutatum, ut quoniam beneficia
habet parata, det operam efficiatque, ne ipse im-
paratus ad illa, quae Clericum scire decet, reperia-
tur. Valete Senis.

LEO-

(1) Antonius Casini, qui deinde a Martino V. Cardinalis creatus
est Titulo Sancti Marcelli.

XII.⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

A negligentiae increpatione se defendit.

Hodie tibi scripseram ante lucem: postea reditae michi sunt litterae cum increpatione negligentiae, cum rei meae, tum etiam alienae. Omnino reor ex parvitate animi provenire, ut pusillis de rebus magnam sollicitudinem putes capiendam, & exigui precii res grandes existimes. Quid enim opus fuit litteris meis? An non tu ipse michi scripseras te procuratorem faciundum, ut ille quasi persona quaedam aliena maiorem facultatem haberet opitulandi? Cum igitur tu haec scriberes, & ille asseveraret, quid aliud ipse facere debui, quum eam sic disponerem, ut vobis placuerat? Tibi etiam, cum michi is sis qui es, propositum esse debet, ut quod in tuo faceres negotio, id facias in meo. Quare si qua de re ambigis, peritiores consule, atque ita prosequare, ut in re fore existimabis. Denique tu haec me valde curare putas, vel tanti facere, ut ab istis nunc pendeam? Non est ita, michi crede: si res eum, quem cupimus finem habuerit, michi gratum erit: longe tamen gratius foret, si M. Tullius revivisceret. Satis de re mea. Nunc de aliena: Litteras amici tui diligenter tradendas curavi, & responsa postulare feci. Quid ultra quaeso a me requiris? An etiam ut extorqueam ab invitis? Omnia facere debui in re amici tui. Et feci equidem, & facio; nec video quid pretermissum a me sit, quod
te

(1) Haec quoque deest in Edit. Cl. Fabricii.

te, vel illum debuerit commovisse. Mianus forte, quod Florentiam erat venturus, respondere neglexit, saepius quidem a me postulatus. Alias litteras Camerario, & Paulo, ac ceteris tradidi. Quae mea culpa est, si respondere non curant? Forſan ſcriptum in his nichil eſt, quod reſponſum mereatur. Inſtruat me in negotio ſuo, & actorem rei eſſe velit, non litterarum exactorem. Tunc ſi defuero me carpe. At de re penitus ignota quid ipſe reſcribere debui? Quare vide obſecro, ne tu magis carpendus ſis, qui pro quaque leviffima re ſic atrociter contra amicos inclames. Vale. Idibus Octobris. Senis.

XIII. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut nonnulla ex Cicerone transcribi jubeat, aliaque ſignificat.

Mitto tibi orationes Ciceronis in Verrem recte quidem ſcriptas, ſed ut videbis male emendatas. Qui enim corrigere voluit, eas plane corrupit. Quamobrem tuae diligentiae erit, non quae poſtea mutata ſunt, ſed quae prius erant, transcribi jubere; idque facies ſine ulla feſtinatione. Nam michi quidem cordi eſt etiam, quos mecum habeo libros, apud te omnes deponere, ne ferantur una nobiſcum in hac fluſtuosa tempeſtate, & ambigua peregrinatione, in qua nec portum nec ſedem certam perſpicimus. Me quidem valde poenitet ſic a vobis properaſſe. Nam potui quatuor dies ad-
Tom. I. D gere

(1) Haec deſideratur in edit. Fabriciana.

gere ad communem voluptatem. Rumores enim qui afferebantur de Pontificis itinere, vani erant. Vale.

XIV.

LEONARDUS S. D. ZACHARIAE ⁽¹⁾.

Quid in causa amici fecerit.

ET litteras tuas accepi, & quod me facere jubebas, quantum in me fuit, diligenter effeci. Impedimenta haec prohibent: proditor ille non adest. Procurator ab eo relictus mandatum habere se negat ad transationem faciendam. Cum praetore multa pro te, & pro causa tua verba feci, postulans si quo jure ordinario vel ex bono, & aequo fieri posset, ut saltem in indebita pecunia solvenda, eam conditionem admitti juberet, quae vel in quocumque debito propter malignitatem temporis esset concedenda. Negat ille suarum esse partium aliquid tale jubere contra aëtoris voluntatem, pro quo sententia jampridem lata sit. Scripturum se tamen pollicetur ad prosopopejam illam, quam nunc, ut audio, Neapolis habet. Poggius noster omnibus assentiri paratus est, quae ad commoditatem tuam pertinebunt. Res tota differetur in reditum tuum. Interim dabo operam, ut illi scribatur. Sed quantum profecerimus apud elatam duri hominis cervicem, nescio. Tu cura ut valeas. Ex Senis X. Kal. Januarii.

XV.

(1) In omnibus MSS. Codd. est
Zucharo, nempe Ser Antonio
filio Notario Florentino.

Porro haec epistola deest in
edit. Fabriciana.

XV.

LEONARDUS PETRO MIANO S. P. D.

*Quam excellenter in Papae Cardinaliumque confessu
oratores Venetorum dixerint.*

Jamdiu nichil magis oratorium Curia Romana
audivit, quam vocem praestantissimi viri Za-
chariae tui ⁽¹⁾, immo potius nostri. Ego enim
propter maximas ejus virtutes amoris erga illum tuo
aut nichil aut non multum concedo. Qui cum a
Pontifice maximo publice audiretur astantibus Re-
verendissimis Patribus Sanctae Romanae Ecclesiae
Cardinalibus, & frequentissima Cleri, populi-
que multitudine circumfusa ita locutus est, ut in
verbis ejus robur fortissimi viri, prudentia doctissimi
hominis, elegantia disertissimi oratoris perfacile
appareret. Vellem aspexisses, quanta cum
attentione auditus est, ut in tanta multitudine
ne respiratio quidem alicujus sentiretur, majestate
orationis, ubertate sententiarum, copia optimorum
verborum mirum in modum animos demulcentibus.
Dixit praeterea fortis vir Marinus Caravellus, &
ipse quoque magno cum spiritu, nec minori cum
majestate, qui etsi non latino, sed patrio sermone
in dicendo uteretur, tamen nec sua caruit laude,
& alti, ac sinceri animi haud dubie apparuit.
Denique per hos duos Oratores universam Curiam
Venetorum civitas sibi mirifice

D 2

con-

(1) Zacharias Trivisanus vir
doctrina consilioque celeberrimus,
oratio cujus extans coram Gregorio Pontifice Ro-

mano habita pro Ecclesiae
unionem suadenda illum eloquentissimum
fuisse ostendit. Ita Blondus in Ital. illustr.

conciliavit, ut amplissima, & potentissima, & praeterea optima, & pacis amantissima ab omnibus habeatur. Cui si palmam hujus sanctissimae, & optatissimae Christianorum, & Ecclesiae redintegrationis Deus servaverit, nichil in toto Orbe terrarum erit penitus gloriosius. Sed de rebus publicis alias: nunc autem de privatis loqui malo. Ego Zachariam nostrum convenio saepissime, & quantum ocii ab oratoriis negociis, quae mirabili vigilantia exequitur, sibi datur, id totum in librorum, ac studiorum agitatione consumimus. Quibus vellem adesses! quamquam ades tu quidem semper sermonibus nostris, sed tamen alio quodam modo vellem te praesentem intueri: non enim dubito, quin jocundissima inter nos saturnalia ageremus. Vix tamen est, ut non invideam felicitati tuae, qui Manuelem ⁽¹⁾ Chrisoloram virum doctissimum, atque optimum tamdiu Venetiis distineas, ejusque adventum in Curiam retardes. Nos enim ut alias saepius, ita nunc cum Oratoribus vestris ut veniret expectantes, non semel frustrata spes est, & fefellit opinio, quem rogo, ut meo nomine salvere jubeas, & volumen Augustini de Civitate Dei, quod apud te illius nomine deposueram, eidem tradito, faciasque me certiolem, an aliquos libros Graecos michi deferat. Hodie decretum est, uti Pontifex Lucam se contulisse debeat ante finem mensis Januarii; altera pars in Veneris portum. Vale. Ex Senis.

XVI.

(1) Leonardi Arretini, Poggii, ||
Nicolai Nicoli, aliorumque

in Graecis litteris praeceptorum.

XVI. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

*Agit de oratione sua, in qua Elagabalus
meretriciam artem commendat.*

TU me philosophum esse censes, & nichilominus Eliogabalum postulas. Vide ne non cohereant petitiones, & exhortationes tuae. Nisi forte hanc eandem Philosophiam meam interpretare, & si ita est accipies opus sane philosophicum non ex Zenonis disciplina, sed ex intimo Epicuri sinu depromptum. Ridebis, ut opinor, hanc incessissimam contionem: quamquam multis peperci, quorum michi copiam suscepta causa ultro largiebatur, & in taberna vinaria abstemius fui. Itaque valde equidem vereor, ne utrique me subaccusare non immerito possint: severi quia rem non satis gravem suscepim; urbani quia in causa pingui, & copiosa jejunior fuerim. Ac in me fortassis illud jactabitur: aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva. Sed de urbanis quidem non multum laboro, si me continentiorum fuisse arbitrabuntur. Cum severis autem, & tristibus plus michi, ut opinor, negotii supererit. Verum ut Lucilius non Romanis, qui erant peritiores, & in poematibus judicandis nimium curiosi, sed Tarentinis, & Reginis se scripsisse affirmavit; sic ego tristibus, & severioribus negotio me scripsisse, nec ab illis legi volo. Est autem aliud quoddam genus hominum, qui in joco severi, & in severitate jocosi sunt; qui neque Catonis rigi-

D 3

dita-

(1) Haec desideratur in editione Fabriciana.

ditatem, nec Scipii dissolutionem sectantur: Hoc est qui nec Curios simulant, nec Bacchanalia vivunt. ²² Isti, ut spero, hanc mediocritatem meam & legent non inviti, & probabunt non simulate. Denique loquantur omnes ut libet. Ego si michi & tibi uni satisfacero, ceteros omnes cum suis judiciis floccipendo, ³² eorumque opiniones, & oblocutiones vix unius assis existimo. Tu vale mi dulcissime Nicolae. Ex urbe Senis.

XVII.

LEONARDUS RUFFO S. P. D. ⁽¹⁾*De duorum dissentientium Pontificum animo:*

A Ccepi litteras tuas perbreves, in quibus id modo flagitas, ut quid agatur, quidque spei sit de unionis negotio, tibi rescribere ne pigear. Accipe igitur: postquam Lucam pervenimus, crebri ultro citroque oratores fuere. Sed nichil adhuc perfectum, ne inchoatum quidem, quod dignum ulla spe michi videatur. In adversario Pontifice nequaquam recta mens; quamquam simulat ille mirabili astutia, ut facile imprudentes decipere possit: sed nihil sani, crede michi, illi inest: si enim inesset, quid vetaret rem perfici? Quicumque enim istorum vere velleret, quod & juravit, & promisit; alter etiam si nollet, compelleretur. Quam enim excusa-
tio-

(1) Roberto Ruffo, quem Rossum appellant Colucius, ac Blondus. Hic in latinis literis fuit cum Nicolao Nicolò Ludovici Marsilii discipulus, in graecis vero una

cum Leonardo nostro Emanuele Chrysoloram audit, ac inter Cl. aetatis suae viros recensetur ab Accolto, Poggio, aliisque.

tionem, aut quod diffugium habent? Nunc vero quia uterque tergiversatur, alter alteri excusationem, & diffugium praebet. In nostro Pontifice recta, & simplex natura, sed ut quisque bonus, & simplex, ita facile ab improbis decipitur. Quidam enim honores ab eo sperantes in sinum ejus adulando irreperunt. Hi & formidines inanes illi incutiunt, & recta volentem nonnunquam inflectunt. Ego, ut animi sunt,urbationem aliquam formido. Nichil est enim infensius, nichil indignantius. Vale.

XVIII. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Thomam quendam ei commendat.

COgitabam tibi prolixius scribere, & propediem, ut spero, id faciam: Nunc autem brevitatis causam affert festinatio tabellarii, qui me in ipso discessu, nunquid vellem, rogavit. Est Florentiae vir egregius Thomas Britannus michi amicus, & studiorum nostrorum, quantum illa natio capit, ardentissimus affectator. Huic ergo cupienti ineptias nostras, idest libros novorum poëtarum emere, rogo ut omni cura, diligentiaque assistas. Denique pro natura, & moribus tuis admonendum te familiarius putavi, ut si quid contra sententiam, opinionemve tuam cuperet, aut sentiret, eidem te mitem, ac minime adversantem praestes. Vetus est enim: ut homo est, ita morem geras. Vale.

XIX.

LEONARDUS RUFFO S.

Quendam cupiditates animi sui potiores habere, quam Ecclesiae unitatem.

PER binas jam litteras a me petis, quid de Joanne Dominici aestimandum sit, variumque de eo sermonem apud vos esse significas. Quid autem ego ad te scribam de re difficili atque ardua? Nichil enim difficilias, quam mentem hominis intueri ⁽¹⁾. Itaque nil dicam ipse de me: sed qualis sit opinio vestrorum hominum de illo, ostendam. Praestantissimum esse virum, & scientia eloquentiaque eminere nemo inficiatur. Querela tamen est adversus eum, quod cum ipse in primis auctor suaeque unionis fuisset, ac ceteros omnes ardentissime commoveret; tamen postquam Episcopatus ⁽²⁾ illi a Pontifice datus est, quasi medicata offa praecclusis faucibus, nichil post hoc pro unione, sed multa adversus eam videtur suasisse. Atqui nemo, qui primo illum audisset, existimavit munus Pontificis ab illo non rejici. Accepit tamen, ut deprehenditur non ingrate, ac majora sperare illum ajunt prodita causa, quam prius tamen acriter perurgebat. Nos vero,

(1) Optime observat Leonardus noster nihil difficilias quam mentem hominis intueri. Nam Jo. Dominici fuit vir integerrimus, & propter suas admirabiles virtutes in Beatorum numerum cooptatus est. Quare non dubitandum, quin

ea falsa sint, quae ab invidis, ac verae virtutis calumniatoribus in hominem sanctissimum jactata in hac epistola referuntur.

(2) A Gregorio XII Archiepiscopus Ragusinus creatus est; ut supra diximus.

vero, ut de mentis illius arcano nichil scimus; sic ea, quae agit moliturque, non probamus, affirmamusque primo illius ardori, & studio haec posteriora videri contraria, parumque sibi ipsi illum constare. Quod utinam sapientia quadam majori faciat, ac non ambitione! Ego quidem hunc hominem, ut scis, amo propter excellentiam virtutis, atque eo magis doleo, ipsum in hanc adversam opinionem hominum incidisse. Nemo est omnium, qui peccare ignorantia illum putet, sed cupiditate animi transversum agi. Vale.

XX.

LEONARDUS ROBERTO RUFFO S.

Villae descriptionem cujusdam, laetitiamque amicorum continet.

IN mediourbationum, ac molestiarum, quibus per hoc tempus omnia redundant, letissimus heri nobis, ac jocundissimus affulsit dies, qui mentes nostras depulsis tristitiae nubibus mirifice ferenaret, memoriamque omnem praesentium vel impendentium calamitatum penitus auferret. Tres enim familiarissimi in unum convenientes, & non bellicum, sed bacchicum concinentes satis magnam sodalium; & amicorum manum contraximus, omnibusque ad leticiam dispositis in villam Alamanni⁽¹⁾ Archiepiscopi Pisani ipso Alamanno duce veluti ex diu-

(1) Alamannus Adimarius Archiepiscopus ea aetate Pisanus, qui mox ab Jo: XXIII. in Ordinem Praesbyterorum Cardinalium cooptatus est Ti-

tulo S. Eusebii, dum apud Regem Galliarum legatione fungeretur. Vide Ciaconium, Ughellium, aliosque.

diuturnis vinculis emissi nullum gaudendi, imo ut verius dicam, repuerescendi genus omisimus. Villa est media ferme inter Lucam, & Pisas a dextra ripa Auferici fluvii amoenissimo in loco sita, & maxime ad rusticanas voluptates excogitata. Surgens enim leviter in collem, subiectamque planiciem respiciens, montes a tergo habet conjunctos ad aucupationes venationesque aptissimos. Itaque sive rapaci ave, sive mordaci cane, sive plagis, sive venabulo, sive cursu, denique sive feris, sive avibus, sive piscibus delecteris, vicini montes, conjuncti colles, subiecta planicies, praeterfluens amnis affatim omne genus praedae tibi largiter sumministrant. Verum nobis illuc profectis, nec venari apros placuit, nec figere cervos, nec rursus lepores canibus agitare fugaces, nec fera blasteolis ungues armata sonoris cepit avis praedam. Sed traxit nos, & vendicavit sibi incredibilis amoenitas Auferici amnis, qui tectus fronde populea cristallino alveo, viridibus ripis mira placiditate fluebat. Quibus allecti depositis togis, & calceis acerrime piscati sumus. In quo ita lusimus, ut pueri, ita clamavimus ut ebrii, ita concertavimus, ut dementes insanique videremur. Aderat omnibus ipse Alamannus, qui quanquam religione impediabatur una ludere, tamen ita spectatorem se praebebat, ut ea quae gerebantur mira festivitate risuque comprobaret. Egressis tandem a fluvio caena dubia apponitur ex piscibus rostratisque avibus. Expectasti fortasse ut dicerem navibus; sed non est ita, non est. Sed aderant aves multae, vina plurima, omitto caetera, quae cuncta opipare apparata fuerunt. Post caenam vero avide voraciterque, ut laborantibus in aqua evenire consuevit, assumptam, deambulatio fuit equestris inter flavescentes segetes, & amena vireta, ramosque foecunditate fructuum incur-

curvos, qui longe lateque vagati cantantes alii, alii
jocantes post multas variasque urbanitates ad ipsum
amnem, quem antea vado trajeceramus, reversi, &
in arena depositi luctantes inter se agricolas nudos,
& lacertosos, qui placendi gratia convenerant, qua-
si in gladiatorio certamine usque ad primam noctis
horam lectissime spectavimus, cum illi saepe violen-
tia majoris roboris prostrati, & gravissimo casu ad
terram elisi cenoque involuti uberem ridendi mate-
riam nobis praeberent. Sed ego genera ipsa volu-
ptatum, non singula ac minuta, nam id quidem
longius esset, enarro. Scis enim tu, quam multa
esse soleant inter familiares letos, & unanimiter ad
festivitatem paratos. Denique hic dies procul dubio
fastis ascribendus est, & meliore lapillo numeran-
dus, praesertim cum eo turbationis devenerint res
nostrae, de curialibus loquor, ut summo studio
conquirendum sit aliquid, quod nos quacunque ratio-
ne ab illa amarissima cogitatione divertat. Vale.
Lucae IIII. Idus Junii.

XXI.

LEONARDUS S. P. D. PETRILLO
NEAPOLITANO.

De magnis Romanae Curiae turbationibus.

EN quod jamdudum saepe inter nos collocuti
divinabamus fore, ut nubila haec tempestas in
dies magis magisque ingravescens procellam
denique subitam horrendamque daret, tandem ali-
quando effectum est. Patres enim longa indignatio-
ne, iraque permoti relicto Pontifice abierunt. Quo
qui.

quidem die nil aut procellosius, aut turbulentius fuisse unquam imaginari possum. Tuam igitur sapientiam valde equidem laudo, quod ista providens te antea Neapolim in tutum recepisti; me autem culpo, quod cum non minus fortasse quam tu ista providissem, subire tamen malui, quam vitare. Accipe ergo a nobis, quemadmodum res gesta sit; nam & avere te arbitror veritatem cognoscere, & falsa per eos, multa, qui ignorant, circumferuntur. Repetam igitur superiora quaedam ex eo videlicet tempore, quo tu a nobis discessisti, quo facilius rei gestae causas, progressusque intelligas. Fuerat Pontifex noster, postquam Roma abiit, menses aliquot Senis commoratus. Tempus interea venit, quo Saonae constituerat adesse. Id cum summa omnium bonorum querela tempus diffuere passus est, promissumque neglexit, contempsitque. Adversarius autem Pontifex Saonam, uti promiserat, venit, & quidem ad praescriptam diem, nostrique absentiam illudens singulis horis accusabat. O rem acerbam, & non praesentium modo Italorum, sed posterorum quoque dedecus ingens! Quid enim turpius nobis accidere potuit? quid foedius? quid ignominiosius⁽¹⁾? Locum pro unione Christianorum a nobis paulo ante sponte consultoque receptum, mox erectis cunctorum animis adire postea noluisse? Haec tu scribere audes, dicet quispiam, cum sis in Pontificis familiaribus? protinus ita. Quid enim nunc aduler, & alia sentire me fingam? unus quippe Christianorum sum, & unus Italorum. Alteros fraudari unitate, & pace, alteros ut infidos & foedifragos in crimen vocari disrumpor.

Non

(1) Audax est Leonardus, & ea scribit, quae omittere satius fuisset. Ego vero nullus dubito, quin multa augeat, dum

eloquentiam suam ostentare vult; etsi eadem tradant Ciaconius, Oldoinus, alique.

Non tu igitur Pontificem amas? imo plus certe quam isti, qui mentiendo, & adulando diversa illi suaserunt. Ego enim veram Pontificis gloriam concupivi. Ea profecto fuit in unitate, & pace Christiano populo, ut promiserat, exhibenda, quo quid gloriosus, quid immortalius esse potuit? Isti vero, ut quomodocunque sederet, etiam cum querela hominum suaserunt, quod qui gloriosius putant, dementes ipsi sunt, praesertim cum obscurum non esset, haec quae nunc evenerunt, fuisse ventura. Sed redeo illuc, unde digressus sum. Cum Pontifex Saonam non venisset, & adversarius ad praescriptum diem eo profectus nostram absentiam accusare nunciaretur; indignantibus cunctis, & aperte frementibus secunda quaedam navigatio, ut dici solet, recipitur, ut alter Pontifex in Veneris portum, noster vero Lucam veniret. Senis igitur per Mensem Januarium maximis nivibus profecti Lucam devenimus. Ibi utpote ex propinquo crebris ultro citroque oratoribus missis acceptisque nichil res se habere melius apparebat. Nec sane mens in alio Pontifice sana erat. Sed occulebat ille quidem bona fronte malum propositum, & certe in causa superior habebatur. Nam & Saonam ierat ad praescriptum diem nostro turpiter deficiente, & postea, quasi vera cupido inesset, Etruriae littus advenerat obviam strenue profectus tarditati nostrae. Cumque in nostram, ut ita dicam, terram pervenisset, illud haud imprudenter dicere videbatur, se in littore esse velle, ne a classe tutelaque sua discederet longius: locum autem recusare nullum, modo littoreus esset. Haec illius summa erat. At noster quasi contra nitens ad littus descendere recusabat, mediterranea probabat loca, nec tamen omnia, sed ea tantum, quae se Pontificem existimarent. Ita alter quasi aquaticum animal
in

in ficcum exire, alter quasi terrestre undas aspicere perhorrebat. Exacerbabat vero dolorem quod vulgo aestimabatur, neque illi si in ficcum descenderet, neque huic, si littus adiret quicquam periculi subesse. Nec ipsi quoque id non intelligere putabantur, sed metum de industria fingere, quo desideria hominum frustrarentur. Erant igitur querelae ingentes, & aperta jam protinus oblocutio, indignabanturque omnes ea aetate homines, supra septuagenarium uterque est, quo paucos sederent annos, & Dei metum, & hominum censuram posthabere. Haec erat hominum indignatio, & querela. De me autem si quaeris, ego deceptum Pontificem nostrum ab iis, de quibus supradixi, metumque inanem per malos suasores injectum illi existimabam. Conspexeram enim ab initio illius rectissimam voluntatem; mutatum vero ex se ipso bonum quidem virum persuadere michi non poteram. Nam si malignum putassem, non tu praevenisses abeundo. Cum esset hic status rerum, ecce nova turbatio superoritur. Constituit enim Pontifex noster Cardinales novos in Ecclesiam Romanam assumere. Hujus vero causae erant duae: una, quia fautoribus quibusdam suis gratiam referre cupiebat, praesertim id magnopere flagitantibus, alteraque, admiscendo vetustis Patribus novos assumptos temperaturum se illorum vehementiam existimabat. Non enim dubium erat, Patres adversus hanc Pontificis voluntatem esse reclamatuuros. Et est mos, nichil tale absque illorum consensu a Pontifice decerni. Fortiter igitur conandum ratus, Patres in consilium vocat. Convenere trepidi, & jam inde aliud alii suspicantes: paratur secreto locus, subsellia ponuntur. Prodit e cubiculo Pontifex, & in throno resedit: Patres inde suis locis considere jubentur. Ubi confessum est, Pontifex

sex contra consuetudinem duos circa se familiares retinuit, ceteram multitudinem omnem exclusit. Id, sive ut interventu nostro, si quid opus foret, uteretur, sive aliam ob causam fecerit, incertum habeo. Mora quaedam prius, & silentium fuit; inde Cardinales aspiciens non satis leto vultu, praecipio, inquit, ut nemo vestrum assurgat. Haec prima illius vox cum mentes subita admiratione percussisset, alio alium aspiciente indignanteque, Henricus Tusculanus quid est, inquit, hoc Pater, & quid sibi vult istud praeceptum? Quandoquidem, inquit Pontifex, vobiscum nequeo recte agere, providere Ecclesiae volo. Ad hoc Henricus inflammato vultu, immo destruere Ecclesiam vis⁽¹⁾. Hic cum indignarentur omnes, sederent tamen, primus omnium Raynaldus Sancti Viti in Macello Diaconus vir, ut tunc visum est michi, omnium qui aderant cordatissimus repente assurgens, moriamur potius inquit. Est ille ut tu scis procero corpore. Itaque plerique post hunc surrexerunt. Sed in nova, & subita re prospicere licebat quid in unoquoque animi vigorisque inesset. Rubebant alii, alii pallebant, ira & iurgio alii, alii prece supplicioque nitebantur. Columnensem ego vidi ad pedes Pontificis provolutum; rogantemque ne ita facere vellet; contra vero Leodiensem minabundum, & contumaciter incensum. Burdegalensis vero quasi medius quidam, modo iras leniebat, modo Pontificem precabatur. Ita re infecta consilium tandem dimittitur, praecepto tamen prius a Pontifice edito, ne quisquam Patrum Urbe

Luca

(1) Libertatem, qua utitur Leonardus in describendo, & fortasse augendo Sacrosanctae nostrae Romanae Ecclesiae Schismate, haud equidem probo,

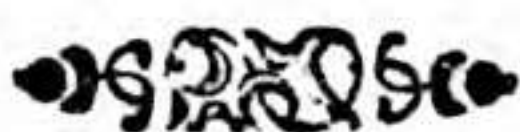
eosque improbaturos confido, qui Romanos Pontifices simili mecum veneratione prosequuntur.

Luca exiret, neve injussu suo convenirent. Id rursus praeceptum non minus asperitatis suspitionisque habere visum est. Itaque majores confestim secuti motus, omnia pertruxerunt. Leodiensis siquidem post praeceptum illud Pontificis mutata veste Luca egressus aufugit. Id cum auditum esset, immittuntur equites, qui illum vi reducere conentur. Hi ergo vestigia parum caute secuti Pisenum in agrum discurrerunt, qui est in Florentinorum ditione, nec tamen Cardinalem ipsum apprehendere potuerunt, nam parum ante veniens in oppidum Librafactam se jam receperat. Rixa tamen non procul ab oppido coorta est & quidam ab equitibus vulnerati. Ea cum Lucae vulgarentur, Lucensis Princeps ⁽¹⁾ veritus, ne Florentinorum iras quasi violato eorum territorio contra se provocasset, equites qui ea patraverant cum Lucam redirent, ad ipsam Urbis portam capi jussit. Erat Pontifex quoque sollicitus de equitum suorum errato, graviterque ferebat Florentinorum fines ab illis violatos. Itaque propere Marcellum Strozam virum clarissimum, qui tunc in Curia morabatur, & me quoque una cum illo ad se vocavit, dicit, quae gesta sint nullo suo jussu, sed equitum temeritate fuisse commissa. Nos ergo Florentiam oratores ire jubet, ac rem apud Civitatem purgare. Cum essemus in ejus conspectu, mandataque acciperemus, repente ingressus quidam nunciat Cardinales omnes uno agmine simul abire. Eo nuncio Pontifex aversus illico dimittere nos, ac aliis traducere animum coactus est. Neque enim falsa erant, quae de habitu Cardinalium nunciabantur. Nam illi quidem ex captivitate equitum recepto animo, prius enim Principem ipsum, equitesque for-

(1) Paulus nempe Guinifius, qui postea omnes Cardinales

Luca aufugere passus est, ut infra scribit Leonardus.

formidabant, abeundi palam consilium susceperunt. Adjuvit eorum coeptum Florentinus quidam Civis paucis ante diebus Lucam missus, qui tunc praesens ex hoc ipso occasionem nactus pro invaso territorio ab equitibus vociferabatur. Ob hujus maxime clamorem, & simul ob equitum injuriam conterritus Lucensis Princeps abire Cardinales passus est. Luca igitur egressi eodem die Pisas migravere. Spectaculum mehercule durum fuit, atque acerbum, Patres cernere abeuntes; sed acerbior paulo post michi apparuit Curialium secessio. Dividebatur enim multitudo tota, & quasi ab uno corpore membra divellebantur, aliis Cardinales sectantibus, aliis cum Pontifice remanentibus, plurimis vero incertis, & vacillantibus: querelarum, & detestationum plena erant omnia. Pontifex haud multo post novos Cardinales creavit quatuor: vellem melioribus auspiciis creatos; nam, nisi, fallor, multa, & terribilia impendent. Ego Pontificem non desero; tenet enim me familiaritatis jus, & officium, quod apud illum gessi, a quo salva existimatione mea recedere posse non videor. Affirmo tamen permulta, quae hic fiunt, michi nequaquam probari. Vale.

Tom. I.

E

XXII.

(1) Joh. Ser Cambii de Rebus gestis Lucensium ad an. 1408. Il ditto Papa (Gregorio XII.) pronunziò contra la volontà di tutti i Cardinali un suo Fratello nomato il Vescovo di Bologna, e suo Camarlengo: un suo Nipote nomato il Vescovo di Siena: un Frate Gio-

vanni Dominichi dell' Ordine de Predicatori Fiorentino: un altro suo attinente nomato Protonotajo d' Udine: Ita Johannes. Errat tamen: nam Episcopus Bononiensis non erat Frater Gregorii XII. sed ex Fratre Nepos; ut Episcopus Senensis Nepos ex Sorore.

X XII.

LEONARDUS RUFFO S.

*Cardinales reliquisse Pontificem aliosque a
Papa creatos.*

AUdivisti, quae hic turbationes coortae sunt. Patres enim, ut jampridem suspicabar, Pontificem reliquerunt. Magna profecto res, et, nisi fallor, initium maximarum novitatum, de quibus refert plurimum, quid sentiat Civitas vestra. Tu, si quid habebis, facies me certiores. Ego Pontificem non deseram, non quod michi haec probeatur causa, sed in familiaritate ejus cum fuerim, non videor absque reprehensione deserere illum posse: ita tamen perstabo, ut mei juris sim, nec quemquam offendam. Pontifex post discessum Patrum Cardinales assumpsit quatuor, in quibus est Joannes Dominici, quem Ragusinum dicunt. Vellem melioribus auspiciis creatus esset. Nam multa, ni fallor, impendent, per quae non esse praestet, quam esse. Vale.

LEO-

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBER TERTIUS.

I.

LEONARDUS PETRO EMILIANO ⁽¹⁾ S.

De statu Romanae Curiae.

Uo in statu res nostrae sint, quibusque
agitemur vel potius jactemur fluctibus,
te audivisse, & audire quotidie scio,
& nunc plenius de Zacharia tuo claris-
simo viro cognosces. Quamquam diffi-
cile videtur, rem sic referri a quoquam
posse, ut non multo a veritate ipsa, ac magnitudine
E 2 tur-

(1) Veneto, Episcopo Vicen-
tino litteris multum, pluri-

mum prudentia decorato. Ita
de eo Blondus in Ital. Instr.

turbationis superetur. Ego autem mirum in modum discrucior, quod non absum, quod non in aliquo urbano, vel suburbano, vel denique in aliqua silva inter spelea ferarum abditus hoc tempore lateo libris studiisque intentus. Quivis enim locus michi jocundus esset, modo hanc exitialem ruinam, & cineres ipsos crematae Ecclesiae, quos hic degens videre cogor, aspicere non possem. Itaque, & te felicem arbitror, qui vel Dei beneficio, vel singulari providentia tua jampridem ab hujusmodi incendio ereptus sis, & me parum fortunatum, qui nunc in ista navicula fluctuanti, ac pene summersa una cum ceteris naufragium facio. Super qua re te rogo atque obsecro, ut si quid habes, quo animum aegrum consolari possis, michi rescribas, & hunc dolorem vel eruere, vel lenire tua sapientia, & facundia conere. Hoc ego a te expecto. Marinum ⁽¹⁾ Caravellum, & Zachariam nostrum viros praestantissimos mirifice diligo: sed ut minus frequens, quam conjunctio familiaritatis nostrae postulabat, cum illis versarer, temporis conditio, & rerum turbulentia coegerunt. Vale, & me dilige, mi jocundissime Petre.

II. ⁽²⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

De variis negociis amicum monet.

LAurentio, quem michi per tuas litteras commendasti, scribo, ut negocia ejus processere. Omnino illi cupio satisfacere, sed genus petitionis parumper exorbitat. De negotio autem Fesula-

(1) De his duobus Venetis Orationibus videndus Sanutus in Vitis Ducum Venet. ad an.

1407.

(2) Haec desideratur in edit. Cl. Fabricii.

fulano animadverti, quanto studio annitaris. Itaque & ego in ea re tibi morem geram. Libros quos michi misisti accepi, e quibus volumen illud Aristotelis pergratum est, alterum nec multum cupiebam, priusquam viderem, & postquam vidi, confestim satiatus sum, nec puto michi a graeculo barbato satisfactum. Dii illum perdant. Tu vale.

III.

LEONARDUS S. DICIT NICOLAO.

Turbatam Curiam esse, seque indicat inopem consilii.

PLures iis diebus a te michi redditae fuerunt epistolae omnes ferme commendaticiae, quibus si tardior in respondendo fui, ignosce precor non occupationibus rerum agendarum, quae nullae sunt in hoc tempore, sed perturbationi, & aegritudini, quibus assidue mirum in modum discrucior. Eum quippe in locum res deductas cerno, ut necessarium sit moerore confici, & quasi consternari amissa jam spe, ac in pejus labentibus in diem rebus. Sed his omissis, quae accusari facilius, quam emendari possunt, breviter respondebo. Quantum ad Fesulanum negotium attinet, vacabit quidem Ecclesia: sed tamen illi ipsi, qui prius tenebat, dabitur in commendam: sic enim in cunctis, quorum memoriam teneo, factitatum recordor. Itaque non videtur hanc curam inpraesentiarum suscipiendam esse, & qui aliter existimant, consuetudinem, michi crede, ignorant. Ego tamen paratus sum quocumque in casu huic studium & diligentiam adhibere,

quoniam & justus vacationis est modus, & non omnino injustum desiderium; nam alterum illum, qui per ruinam alterius ad generalem bestialitatem ascendere cupit, utinam michi adesset potestas non de Monte Carmelo, sed de Caucaſo praecipitem deiciundi! Neminem cognovi adhuc virum bonum, qui hujusmodi pompas & insanias per hanc viam sibi ultro oblatas non repudiaret, nedum ambiendo, & flagitando perquireret. Ad sextum Idus Octobris constitui ad aquas Puteolanas lavandi causa proficisci; eroque fortassis ibi Octobrem totum, deinde constituam, quid michi in futura hyeme sit agendum. Si qua ratione me explicare ex hac procellosa tempestate possem, libenter ad vos tanquam in tranquillum aliquem portum me reciperem. Nam hic manentem multa undique conturbant. Primum istis non obsequor ut ipsi efflagitant, saepeque adversus eorum voluntatem contumaciter repugno, nec quicquam exequi volo, nisi quod mea aequitas patiatur. Alii vero praestantes viri, qui nuper secesserunt, meam hanc moram graviter, & inique ferunt, praesertim cum collega meus hic nuper abierit, & certe insalutato hospite. Itaque utrisque displiceo, istis quod non obsequor, illis, quod non sequor. In hujusmodi molestiis constitutus, quo me vertam nescio. Omnem hujusmodi deliberationem in reditum meum a balneis reservo. Deus bene vertat consilia nostra. Senis XV. Kal. Octobris.

IV. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Arretii se aliquid novi expectaturum significat.

Veni Aretium Kal. ipsis Decembribus, sumque hic moram facturus, donec a Poggio aliquid rescribatur, qui instructus atque doctus de omni cura, & cogitatione mea ad vos profectus est. Circumspicite diligenter omnia quaeso, ut maturius quid agendum michi sit, statuere possitis. Vale. Aretii II. Nonas Decembris.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Pertinaciae notam a se repellit.

Quod ad me ita scribis, quasi ad hominem durum, ac nimium pertinacem, qui nec ab amicis moveri possit, nec persuaderi sibi permittat, vehementem mi dulcissime Nicola, admirationem suscipio. Nam quis me facilius, & ab omni obstinatione, duricieque remotior? Quis amicorum sententiis morigeratior, & obsequentior unquam fuit? Atqui ego nuper Senis Poggio nostro commisi, de consilio tuo, & ceterorum amicorum, quid in illo negotio per me agendum foret, statueretur. A quo tamen nec Aretii permultas dies expectans, nec

E 4

po-

(1) Haec deest in edit. Fabriciana.

postea Arimini tamdiu commoratus ullam, neque litteram, neque nuncium, cum quotidie anxius expectarem, & ex illo totus penderem, accepi. Non poteram in hanc suspensionem adduci, ut Poggius in re mea praesertim tam seria ac tanti ponderis torperet, ac per negligentiam labi tempora sic periculosa pateretur. Vos potius arbitrabar deliberabundos, & ambiguos propter difficultatem consilii, & incertitudinem rerum futurarum expectare, ut aliqua inde firma spes vobis ostenderetur. Tu ergo vide, & mature cum ceteris amicis nostris delibera. Vale Kal. Februarii Arimini.

VI.

LEONARDUS RICCIO S.

Quendam esse suspectum male sentire de Pontifice.

VOcavit me hodie Card. Senensis ⁽¹⁾ ac vehementem querimoniam michi adversus germanum tuum exposuit, quod Burdegalensi Londonis obviam exisset, quod ipsum postea omni reverentia & obsequio honorasset, quod in praesentia Regis, & alibi cum multa contra Pontificem dicerentur, ipse praesens, & audiens nunquam restiterit, quod litteras, quae per Pontificem eidem transmissae fuerant, nunquam ostenderit, sed tacendo illius calumniis quasi consentientem se praestiterit. Addit etiam esse factum, ut Joanni Cincio Equiti Britanno, & Metensi Episcopo, qui Pontificis fa-

ve-

(1) Gabriel Condulmerius Venetus Gregorii XII. ex Sorore Nepos Praesbyter Cardina-

lis Titulo S. Clementis, ac Episcopus Senensis.

vebant partibus, fides derogaretur detectis eorum consiliis apud Regem. Haec omnia se accepisse ex litteris Veneti cujusdam, qui Londonis negociatur, affirmat, a quo commendationes germani tui facpius jam suscepit. Itaque non dubitare se, quin & haec quae superius dicta sunt, & alia insuper multa, de quibus ille non scribebat, contra honorem Pontificis fuerint ab eo peracta. Haec Senensis ad me, tanquam ad hominem tibi arctiori vinculo conjunctum cum indignatione quadam exprobravit. Ego quae pro tempore dicenda videbantur respondi, fecique meo solito more, ut ad mitigationem irarum conatus omnes adhiberem. Sed tu vide, quid agendum putes: michi quidem ad mores istorum, & conditionem locorum, in quibus Anconitana Ecclesia est, mentem vertenti major formido incumbit. Intelligis quid dicam; quare mature, & prudenter consilium sume. Arimini Kal. Februarii.

VII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quid agendum sit iis, qui Episcopatum desiderant.

BInas proximis diebus abs te litteras accepi, sic tamen, ut quas tu prius dederas, michi posterius redderentur. In primis, quae michi hodie redditae sunt, intellexi amici tui, qui ut Deo servire sine inopia possit, Episcopatum desiderat opulentum, eximiam cupiditatem, & immaturam procul dubio festinationem. Atque ut huic parti ante
om-

omnia respondeam, nec amicum tuum virum utique bonum, sed minime, ut michi quidem videtur, astutum spe vana deludi permittam, primo scias, de privatione illius, quo de scribis, nullam omnino in hac nostra Curia fuisse, aut esse mentionem, falsumque rumorem ea de re vestras ad aures pervenisse. Illud praeterea haudquaquam tacuerim, quod suam, & tuam prudentiam fugere non debet, in huiusmodi promotionibus Episcoporum necessarium esse, ut aliqua diligens, & operosa praeparatio antecesserit, per quam animi eorum, qui dare possint, ita dispositi sint, ut dare velint. Hujus ergo praeparationis, & opportuna, & necessaria, & sine qua qui sperat, stolide ac vane sperat, in hoc amico tuo ego nichil video; & si per me verbis dumtaxat fieri posse credatis in hoc tempore, & in hac tanta Florentinorum Civium multitudine, quibus aut pro adversa inclamatione, medicata, ut ita dixerim, ossa pracludendae sunt fauces, aut pro favore, aut navata opera gratiae referendae, vehementer erratis.

*Aude aliquid brevibus gyaris, & carcere dignum,
Si vis esse aliquid, probitas laudatur, & alget.*
Haec ego scripsi liberius, ut intelligere possitis, aliter per vos super hac re istic vigilandum, & providendum esse. Nam quantum ad me attinet, paratissimus sum, sed hoc non satis habet virium hoc tempore, tantaque ambitiosorum hominum cupiditate. Quare faciat ipse qui petit, ut aliquo memorabili obsequio, aliquave insigni re gesta nomen ejus apud Pontificem commendetur. Medio posuit Deus omnia campo, nec sedentibus coronae, sed pugnantibus traduntur. Quod autem in eadem epistola scribis tibi meum adhuc consilium vehementer placere, est id michi quidem, ut ita existimes, pergratum; sed Nicola noster contra sentit, Poggius vero ad
utrum-

utrumque mussat. Itaque illud Horatii dicere non immerito possum.

*Tres mihi convivae prope discordare videntur
Poscentes vario multum diversa palato.*

Nunc venio ad alias litteras tuas. Expecto epistolas, quas michi uberiores, prolixioresque polliceris, quibus vellem, ut de Salutato responderes, quando Poggius noster, ut dudum Apollinis Delphici oraculum, obtulit. Vale. Arimini Idibus Februarii.

VIII.

LEONARDUS ZUCHARO S. P. D.

*Significat, qua ratione inter partes se
integrum servet.*

Vellem interdum michi scriberes, & quae istae agantur, quaeve sperentur, notum facere tua solita diligentia curares. Ego Arimini sum, verumtamen ita sum, ut meus sim, & meo arbitrio, non alieno vivam. Nichil enim facio, nichil scribo, nisi quantum michi placet. Placet autem tantum, quantum tu nosti. Nulla adhuc littera mea, ne unus quidem apex conspici potest, de quo quisquam in hac miserabili divisione possit querimoniam adversus me justam habere. Adeoque nota est omnibus haec integritas mea, nichil ut omnino michi, quod ad hac divisionem spectet, demandetur, processus & huiusmodi pestilentias nec legere, nec scribere, nec ubi legerentur, scriberenturve, adesse unquam volui, quae res multum ad utilitatem, & gratiam michi obest. Sed obsit quantum vult; semel decrevi ita fore in Curia, ut neminem laedam. Si
hanc

hanc integritatem servare michi liceat, morabor: si non licuerit, confestim abibo. Vale.

IX.

LEONARDUS NICOLAO S.

*Vetustatis reliquiae Arimini Urbis quae sint, item
quid differat civitas ab urbe.*

EGisti mecum pro cetera tua diligentia, & vetustarum rerum eximia cura, ut si quid antiquitatis Arimini reperirem, tibi notum facere per meas litteras curarem. Quod postquam intellexi, tametsi antea sponte mea satis accurate visendi studio cuncta lustraveram; tamen cognito desiderio tuo circumivi rursus urbem, omniaque perscrutatus sum, & quam diligentissime potui, singula quaeque prospexi, ut tuae quamaccumulatissime satisfacerem voluntati. Est autem Ariminum, ut te ignorare minime arbitror, Populi Romani Colonia antiquissima quidem, ac celeberrima. Sed evenit in hac, quod in ceteris antiquis urbibus evenire solet, ut reliquiae, ac monumenta quaedam vetustissimorum operum conspiciantur, verum ita ruinis quassa, ac vetustate ipsa consumpta, ut nec cuius figurae, nec ad quem usum fabricatae fuerint, quamvis diligentissimus prospector queat agnoscere. Duo tamen notabilia, & praestantia antiquorum operum monumenta, quae adhuc pene integra supersunt, digna annotatione, & visu speciosa, tibi quam minus inepte potero, describere conabor. Porta est sublimis ac magnifica lapide quadrato, & diligenti artificio perpolita, cuius antiquitatem ex litteris superne incisis

cifis conjecturare licet. Quanquam enim ex parte quadam disiectae; tamen & Consulis mentionem habent, & diphthongi quaedam secundum antiquam scribendi normam, ut pro viis *viciis*, & pro celeberrimis *celeberrimeis* more Graecorum, qui nonnunquam huiusmodi diphthongo utuntur, scriptae legantur. Ejus vero portae latera turres duae utrinque muniebant, quas tamen quia non item ex lapide, sed ex lateritio fuerunt, jam antiquitas pene totas assumpsit. Habes unum monumentum, nunc aliud accipe non minus insigne. Pons est ex marmore ornatissimus ac pulcherrimus, quem, ut litterae ab utraque sponda docent incisae, Divi Augustus, & Tiberius dedere. Fieri potest, ut alter inceperit, alter absolverit, vel ut ab altero destinatus, ab altero sit perfectus. Quomodocunque sit, pontis structura est permagnifica, marmora undique decorant. Quatuor in alveo pedes habet, arcubus quinque ripas conjungit, latitudo est satis ampla, ut binae quadrigae adversum citatae se ad invicem non impediant, & via insuper ab utraque parte per gradus paulo altiores secundum parietes, qua pedibus iri possit, relinquatur. Parietes vero ipsi ex marmore sunt per hunc modum facti: singuli lapides deinceps positi per latitudinem recti, & a summo teretes suo tantum pondere, moleque subnixa viam utrinque muniunt, & pontis oras claudunt extremas. Quod autem pro magnificentia ejus operis maxime noto, longius trans ripam ab utraque parte structura pontis eodem ornatu facieque protenditur, ne mutatione alvei fallere, aut circumvenire annis possit. Via autem a ponte strata fuit lapidibus illis, quibus circa urbem Romam multa itinera strata fuisse cernuntur, extantque adhuc reliquiae quaedam, lapidesque ex eo genere passim jacentes pluribus in
lo-

locis conspiciuntur evulsi. Ex iis vero duobus monumentis satis aperte judicari potest, hanc Urbem priscis illis temporibus majoris ambitus, quam hodie sit, non fuisse, sed aliquanto etiam minoris. Nam ea ex parte, quae Pisaurum, ac Fanum fortunae spectat, antiqua est porta, de qua supra dixi, & ex opposita regione oppidi, qua Ravennam versus itur, pons est Augusti, & Tiberii super flumen, quod urbem abluit: aliis rursus ex partibus tam versus mare, quam versus continentem moenia cernuntur vetusta, a quibus productum esse pomerium constat, & spatium antiquae urbis additamento non parvo amplificatum. Quod si quis forte non putat hanc, quam dico parvitatem, illi tam crebrae apud historicos mentioni, ac celebritati hujus loci convenire, majoremque, & ampliolem fuisse contendat; is cogitare debet ob opportunitatem potius hujus Urbis, quae extremis Italiae oris sita, Gallisque finitima accommodata erat, quam ob magnitudinem ejus tam frequentem mentionem haberi. Illud insuper considerandum est, quod plerisque non satis eruditos interdum fallit, aliud urbem significare, aliud civitatem: urbs enim est solum aedificia, & moenia ab orbe, quo locus cingitur, appellata. Civitas autem est congregatio hominum jure fociatorum, & eisdem legibus viventium; unde bonus vir, ut ajunt Stoici, ex urbe quidem pelli potest, ex civitate vero non potest, ut licet urbs ipsa parva fuerit, civitas nichilominus maxima & amplissima fuisse potuerit. Neque enim multum refert, ut opinor, intra urbem cives habitent, vel extra, modo iisdem legibus, unoque statutis consilio vivant, eosdem magistratus vereantur, muneraque, & honores simul capiant. Perusium, & Aretium parvas fuisse urbes ex utriusque antiquis moenibus aperte di-

discernitur; eadem tamen Civitates magnae, & Etruriae capita fuere. An credis multitudinem civium, quae nunc est, cum illa quae tunc erat, aliquo modo comparandam? Dici procul dubio non potest. Quid ergo erat? & intra, & extra urbem civitas vocabatur. In ipsa vero urbe, quod erat praecipuum civitatis oppidum, fora erant & judicia, & magistratus, qui cum res postulabat, in concilium cives vocabat. Hoc etiam nomen ipsum civitatis attestari videtur. *Ciere* namque vocare est; inde *cetus*, inde *cives*, inde *civitas*, inde etiam illa composita *concio*, *concilium*, *conciliabulum*, & alia hujusmodi congregationis vocabula ex eo dicta, quod multitudo varie dispersa in unum convocabatur. Qui vero ajunt civitatem dici, quasi civium unitatem, ii, cum eorum pace dictum sit, omnino delirant inscitia litterarum. Velim namque ab ipsis audire, num & parvitas dicatur, quasi parvorum unitas, & similiter diversitas, & varietas, diversorum & variorum unitas. Probat insuper illa ratio, quod apud veteres distinctio sit inter cives, & peregrinos, non ut hodie facimus ineptissime quidem, sed tamen facimus. Imperitia enim non solum rerum, sed etiam verborum omnia in hac temporum nostrorum faece confudit inter cives, & comitativos. Peregrinus Rex Numa Pompilius Romae fuisse dicitur, quod erat ex Sabinis licet finitima civitate, tamen aliena, & Ciceronem nonnunquam malivoli propter immodicam judiciorum potentiam peregrinum Regem vocitabant, quod erat Arpinas origine. Haec dixisse velim, ut quam diversa sit urbis, ac civitatis significatio non ignoremus, nec admirationi sit nobis, si celeberrimarum ac potentissimarum olim civitatum parvas interdum urbes, & quae tantae celebritati faemae non videantur respondere, conspiciamus. Possem

sem ad hoc multa ex antiquis adducere, quibus ea, quae supradixi, de civitate, & urbe manifestissime comprobantur, nisi vereretur, ne in re manifesta tedium, ac fastidium prolixitas pareret. Sed redeundum est, unde digressus fui. Tanquam enim, si praesens tecum loquerer, facultatem quandam evagandi licentius, & de tota antiquitate loquendi michi assumpsi, putans id tibi plus voluptatis, quam molestiae allaturum. Urbem igitur Ariminum vetustis illis temporibus minorem aliquanto, quam nunc sit, fuisse apparet; civitatem nichilominus longe majorem, ut supra dixi, arbitror fuisse. Ex monumentis autem vetustis duo tibi descripsi, quae michi relatu digna videbantur. Sed postquam antiquorum hujus loci monumentorum facere mentionem institui, & liberius evagari epistola coepit, non praeteribo unum hujusce loci, ac pulcherrimum priscae antiquitatis specimen, cui nec illa inclyta Roma, quae imperium terris, animos aequavit Olympo, neque Athenae, aut Syracusae magnificarum quondam urbium ingentes ruinae quicquam par, aut simile in suis hodie reliquiis habent. Est autem hoc non marmor Parium, non lapis Numidicus, non Phidiacum ebur, non Corynthium vas, non statua ex aere, aut marmore fabricata, non aedificium, non pensiles hortus, non cochlea columna, non theatrum, non obeliscus, non signum, non tabula, non toreuma res mutae quidem, & puerorum oblectamenta, sed praestantissimorum virorum, eorum dico, quos stupidi legentes admirari, & quorum memoriam venerari solemus, vivam & animatam effigiem. Virum enim praestantissimum, & michi crede, qui quam lentus ac diffidens laudator esse censuerim non ignoras, virum inquam praestantissimum ex illo prisco genere hominum in hac urbe inveni Carolum Malatestam
Prin-

Principem hujus civitatis, quem quotiens intueor, totiens michi aliquem M. Marcellum, aut Furium Camillum invictissimos bello duces, & eosdem in pace mitissimos atque optimos viros, legibusque obtemperantissimos videor intueri. Crede michi Nicolae, non te fallo, nec ipse fallor. Nunquam vidi hominem, qui magnitudine animi, & ingenii praecellencia, aliisque summo Duce dignis virtutibus ad antiquos illos illustres viros propius michi videtur accedere. Nec tamen nunc a me in hoc viro tibi recensendo laudationem oratoriam, & dicendi artificium expectes. Illis enim hujusmodi ornatu opus est, quorum virtutes, ac res gestae satis per se ipsas formosae non sunt, ut mulieres videmus illas maxime fuco ornatuque inniti, quae sua ac vera pulchritudine carent. Praeterea nec tempus, nec propositum meum, nec epistolaris brevitatis patitur me nunc per rhetorum praecepta discurrere, & panegyricas commendationes excerpere. Itaque illa praetereo, quae de generis claritate, quae de amplitudine ac gloria majorum, quae de fortunis ac facultatibus, ceterisque hujus generis verissime, & accumulatissime possem, si in his demonstrandis occupatus esse vellem, referre. Quid enim attinet splendorem familiae, ceteraque hujusmodi in hujus laudem adducere, cum ipse quocunque in loco natus fuisset, propter egregias virtutes sibi ipse fuerit nobilitatem gloriam, & amplitudinem pariturus? Illud tantum breviter & summatim dicam, ex clarissima hujus familia praestantissimis ac summis viris continua successione referta, sic omnes superiorum virtutes Dei munificentia in istum collocatas, ut quicumque in hac familia aut consilio, aut magnitudine animi, aut strenuitate, aut justitia, aut liberalitate conspicuus fuerit, in hoc uno tamquam legitimo omnium suc-

cessore cunctae hujusmodi superiorum suorum praestantissimae dotes appareant. Est enim, ut quidem videtur, prorsus mirabile, quam multis ac variis rebus hic Princeps excellat. Et primum in rebus bellicis quanta hic vir gloria sit, quantumque judicio omnium, qui rei militaris peritiam habent, excellere putetur, consentiens omnium fama testatur; extantque res ab eo gestae magnae quidem ac memorabiles, & ab ipsa adolescentia continuatis victoriis feliciter confectae, in quibus & generosa celsitudo cordis ad pericula capeienda, & inter ipsa pericula invictum corporis atque animi robur apparuit. Rursus ad pacem, atque ad eas res, quae sine armis geruntur, si te veritas, invenies consilii maturitatem, & prudentiam singularem, quae in hoc viro tanta est, quantam & acumen excellentis ingenii, & multarum ac maximarum rerum tritus & diuturnus usus maximam in homine efficere potest. Accedit ad haec illud meo judicio mirabile, ac nescio si recte dixerim, stupendum, quod vir in his rebus, quae a studiis abhorreere videntur, occupatissimus tantum litteratura, & doctrina pollet, quantum pauci assequuntur ex his, qui universam aetatem in hujusmodi studiis posuerunt. His adjicias illa praeclara, sine quibus omnis praestantia in Principe deformatur, modestiam; honestatem, mansuetudinem, tranquillitatem, religionem, sanctimoniam, integritatem, & haec omnia egregia. Est praeterea tanto naturae munere, ut ad singula praecipue natus videatur: celerrime legere, versus facere, soluta oratione eleganter dictare, & quod in robustissimo corpore mirandum est, nec ipse de eo scriberem, nisi de divo Augusto, ac divo Tito Vespasiani filio idem legissem, ita venuste propria manu scribere, ut omnes librariorum vel adaequare faciliter, vel superare possit.

Ita.

Itaque haud facile dixerim robustior an doctior, corpore an mente validior atque aptior, justior, an ingeniosior sit aestimandus. Sunt insuper, qui felicitatem ejus ex successibus rerum bene gestarum magnifice extollant, quod equidem tribuendum puto cum industriae summi viri, tum ejusdem justitiae, ac pietati: verbum est enim Furii Camilli, omnia prospere evenire sequentibus Deos, adversa spernentibus. Nolo quemquam ex antiquis praestantibus viris in contentionem adducere, sed certissime confido, cum de vetustis rebus a me quaesiveris, hoc specimen antiquitatis nequaquam fuisse praetereundum. Vale. Arimini X. Kalendas Martias.

X.

LEONARDUS PETRO EMILIANO S. P. D.

Excusat se, quod non frequentius scripserit.

OPinor tibi non satis manifestam solum, verum etiam satis probatam esse causam, cur per hosce menses ad te scribere haud multum properaverim. Cum enim epistolarum officium sit, ut absentis de his rebus, quae apud nos geruntur, certiores faciamus, atque ego apud eos degerem, quorum opera ac voluntates a te minime probari sentiebam; committendum non censui, meae ut litterae, in quibus praesertim nichil utilitatis ad corrigendam emendandamque prolapsam rempublicam inesse poterat, aliquid aut suspicionis, aut offensionis contraherent. Scis enim, quia ubi adversus quempiam infensi sunt animi, omnis omnino communicatio, etiamsi nichil habeat nocimenti, molestissima est.

est. Quamobrem intermisi equidem ad te scribere, cum tamen amor erga te meus nullam intermissione caritatis aut benivolentiae pateretur. Nunc autem quoniam ex eo loco, in quo nichil aliud, quam jus quoddam familiaritatis me detinebat, decreto Florentinae Civitatis revocatus sum, & jam sine cujusquam offensa scribere posse videor; dabo operam, ut quam intercapedinem abstulit condicio temporis, hanc jam liber, & omni solutus cura animus exsuppleat. Hoc item a te, qui iisdem, ut opinor, rationibus adductus longum michi litterarum tuarum silentium praestitisti, nunc submota causa censeo faciendum. Sic & quod intermissum est, assiduitate crebritateque faciliter instaurabimus, & non longi temporis incommodum longa, atque continua commoditas leniet. Vale.

XI.

LEONARDUS S. D. ANTONIO.

Qualis veri magistratus animus, qualisque corrupti.

Ingentem voluptatis partem peregrinatiunculis meis defuisse existimo, quod nec Florentiae, nec Aretii tecum esse potuerim, sed alternatis temporibus, dum ego Florentiam venissem, tu Aretii fueris, dum rursus Aretium peto, tu Florentiam remigraris. Super qua re vix est, ut non putem michi fortunam invidisse, & cum cetera, ut optarem, praestaret, hoc unum denegasse, ne cupiditas mea penitus impleretur. Valde tamen molestius michi fuit, te Aretii non invenisse quam Florentiae; primo quod

quod non quemadmodum Florentia Aretium, sic Aretio Florentiam petiturus eram. Deinde quod licet prius esset apud me firmissima de tua probitate constituta opinio; tamen ita magnas, & egregias laudes admirabilium virtutum tuarum, in ea Civitate, quae te proxime semestri cum imperio praesidentem experta erat, audiui, ut longe magis inflammatus sim ad benivolentiam, & caritatem tui. Itaque valde angebar animo, facultatem michi ademptam tibi praesenti e vestigio gratulandi. Fuit enim profecto virtus omni tempore admiranda, sed aetate nostra tanto magis, quanto bonorum virorum penuria est major, praesertim in magistratibus, ubi propter licentiam peccandi abstinere se difficilius est. Plerisque enim non tam voluntas malignandi deest, quam facultas. Cui vero cum licuerit, non libuit, in eo cognita, & spectata est bonitas. Enarrare quidem non possem, quantopere universam civitatem in te conversam repererim, quam amplissimis commendationibus te, ac nomen tuum, ubicunque sermo inciderit, prosequantur, quam satiari nequeant tuam justiciam, integritatem, abstinentiam, moderationem, humanitatemque memorantes. Praetereo illa, quae tibi communia sunt cum multis. Hoc vero egregium, & ut sunt mores nunc maxime, luculentum, quod te unum fuisse ajunt ex illo sanctissimo genere hominum, qui non putares praedam tibi concessam, cum gubernatio subditorum demandaretur. Qui non vexationem, & spoliationem hominum tuae ditioni potestatique mandatorum, sed tutelam, & sublevationem tibi commissam arbitrarere. Nolo quenquam meis litteris attingere, nec ex aliorum malefactis virtutem tuam extollere: sed tamen vereor, ne ea de causa haec a te observata homines in admirationem convertant, quod rarissima sunt

hujus probitatis, integritatisque exempla. Nam usque adeo conversa est res, tantumque potuit cupiditatum vesania, ut impunitatem, & praedam se nactos existiment, quibus magistratus, & imperia committuntur. Ac si vera fateri volumus, fasces, & secures nostri temporis nichil aliud sunt, quam mercimonia, vel potius latrocinia quaestus & rapinarum causa sceleratissime comparata. Itaque illi maxime justiciam violare didicerunt, quibus ad justitiae tutelam publice arma, gladiique traduntur. Quo quid perversius esse possit non equidem intelligo. Natura enim ita comparatum est, ut in rectoribus praepo-
nendis populorum tantum quaeratur utilitas, punire maleficia, facinorosos abstergere, discordias tollere, de commodo eorum, qui reguntur, cogitare, rapinas, damna, injurias, contumelias non solum non inferre, sed etiam ne alter quisquam inferat, prohibere, abstinencia, & integritate in omnibus uti. Quid ergo scelestius, quid proditioni similis, quam ut ea facias, ad quae prohibenda custos praefectus sis? At enim quid sibi habebit is, qui magistratum gerit? An non aliud quicquam, nisi laborem, gerendique molestias? Habebit profecto, & quidem rem maximam, omnique pecunia, lucroque potiore. Id autem erit honor, & gloria, ad quem omnis pecunia comparata vilescit. Cui autem hoc non satis est, is nunquam bonus erit Gubernator. Recta igitur partitio fuerit, ut qui reguntur utilitatem, rectores autem honorem percipiant, quod & ista, quae feruntur, instrumenta declarant. Quid enim quaeso parant homines magistratum inituri? Vexilla credo, & equos, & stragulam vestem, sagulaque, & parmas & losos, ac cetera hujusmodi, quae quidem omnia non pecuniae captandae, sed splendoris, ac magnificentiae sunt instrumenta. At enim merca-
tor

cator quaestus gratia proficiscens nil tale secum defert, sed libros, & calculos. Lucri igitur, & honoris quaerendi diversa admodum ratio est, diversique apparatus, quae duo nunc plerique confundunt, ad lucrum, & pecuniam cuncta referentes, perinde in magistratibus, ut in mercimoniis quaestuosi. Tibi igitur gratulor, qui verum iter ingressus non quantum pecuniae, sed quantum laudis ex magistratu referres, cogitasti, quem neque cupiditas animi a ratione distraxit, neque superbia ab aequabilitate. Itaque non jam alium tibi imitandum proponam, sed ut te ipsum imiteris exhortor. Nichil enim tibi deerit ad laudem, si te posthac praestiteris quam simillimum tui. Vale.

XII.

LEONARDUS RUFFO S.

Magnam multitudinem Pisani Concilii esse;

AD III. Nonas Apriles cum Pisas venissem obediens Patribus, qui per crebras me litteras evocarant, offendi rem Concilii opinione meliorem; ita frequens jam multitudo coivit, & quidem excellentissimorum hominum, tamque in dies singulos cumulat omnibus undique confluentibus, ut vix suffectura haec urbs magnitudini conventus videatur. Collegio autem Patrum nichil humanius nichilque vigilantius. Expectantur Britanniae Episcopi, qui cum Burdegalensi propediem affuturi dicuntur: Processus interea legitimi sunt adversus Pontificem nostrum. O rem duram, sed tamen necessariam, quando ille post malos suasores abiens pro-

missa, jurataque contempsit. Alamannum Archiepiscopum Pisanum propinquum tuum hominem omni laude dignissimum convenio frequenter, ac de te sermo nobis creber est. Haec tibi scripsi potius, ut litteras tuas elicerem, quam ut quicquam haberem, quod magnopere nosse te vellem. Tu michi aliquid prolixius rescribas rogo, praesertim de studiis tuis, quae multo malim, quam acta Concilii perdiscere. Vale.

XIII.

LEONARDUS NICOLAO S.

*Quaedam vetusta exemplaria amicum suum
reperisse.*

IN hac ipsa hora cum tibi scribere pararem, litterae tuae michi redditae fuerunt; primo igitur dicam quod dicturus eram, deinde tuis respondebo. Bartholomaeus Cremonensis michi hodie affirmavit, se Ciceronis epistolas ex vetustissima littera reperisse. Contempsit primo, mox cum magis magisque asseveraret, confestim domum ejus visendi studio me corripui, quo in loco michi ostenditur volumen antiquissimum sane, ac venerandum. Sed dum avide evolvo, ac singula scrutor, invenio epistolas ad Brutum, & ad Quintum Fratrem, eas videlicet ipsas, quas habemus, & septem dumtaxat ad Atticum libros. Fuit id minus quam optarem; sed tamen opinor aliquantulum inerit lucri ad nostras emendandas. Illud satis constat, quas antea habuimus, ex eo volumine non fuisse transcriptas, cum ibi non plures, quam septem ad Atticum libri, nos
vero,

vero, ut opinor, quatuordecim habeamus. Nonium Marcellum dicit se in dies expectare. Haec tibi nota facere constitueram prius. Nunc ad litteras tuas. De libro eligendo utrumvis eliges, bene erit & quos meo nomine habes, habebisve, quaeso diligenter conserva. De Augustiniano autem negotio litteras uberiores expecto. Gorgiam per hunc Riccii puerum tibi mitto. Tu, si commode fieri poterit, dabis operam, ut quam celeriter transcribatur. Vale. Pistorii Kal. Novembribus.

XIV. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

De Guarino, Chrysolora, aliisque rebus commonefacit.

QUod de Agathocyrio scribis, me quidem in ea re quominus respondere tibi aperte queam, prohibet consideratio antiqui librarii, quem nec ejicere honeste, nec una retinere commode possum. Suspikor tamen hunc per se emigrandi consilium sumpturum, quod si faciet, continuo Agathocyrium vocabo. Graecorum vitam legit nunc Antonius Luscius ⁽²⁾: cum eam praelegerit, ad te deferetur. Cum haec superiora jam exarassem, aliae michi litterae tuae delatae fuerunt, quas XIII. Kalendas Martias ad me dederas. De Agathocyrio satis super

(1) Haec in edit. cl. Fabricii deest.

(2) Vicentinus, Secretarius Apostolicus, cujus nonnulla MSS. exstant in Bibl. Lau-

rentiana. De hoc ita Cortesius: *Antonius Luscius fuit Rhetor quoque non contemnendus, quem etiam indisertum dicunt fuisse.*

per expressi. De Gracchis quid Cicero scripserit non ignorabam, & est varia apud illum relatio, ut alibi deprimat illos, alibi tollat. Nec id mirum, cum & illorum acta fuerint varia; ab optimis enim initiis profectos contentiones civiles longius evexere, ut sint quae laudari, & quae damnari possint. Ego tamen de his alias ad te rescribam plenius. Haec satis ad litteras tuas. Sed tu accipe, quae apud nos noviora: Joannes Graecus miles Bononiam venit ad XI. Kal. Martias. Secum habet Demetrium non Poliorcitam, & Guarinum Veronensem ⁽¹⁾. Hic ut gustare primo aspectu potui, Juvenis est apprime doctus, & qui tibi placere non immerito possit. Miles satis habuit vestes portare, quae apud eum levissimae sunt: nam libros, quoniam graviores esse videbantur, omnino reliquit. Manuel vero Chrysoloras nescire se ajunt, ubi terrarum fiet. Conjectari tamen, illum in Hispania esse. Vale.

XV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Praeter alia, quae haec continet, scribit se nolle Religiosum juvare, ut Monasterium relinquat.

Valde cupio, meae ut aliquando litterae tibi fastidio sint non ob inconcinnitatem, nam id avertat Jupiter, sed ob nimiam crebritatem, quod tamen nescio, an unquam continget.
Gua-

(1) *Leonardi fere aequalis fuit Guarinus Veronensis, doctus Magister. Ita Contesius, apud quem plura. Vide Blondum,*

Volaterranum, Gyraldum, ac cl. Maffei Lib. III. Veronae Inlustr.

Guarinus tibi praesto aderit, quem praesentem intueri, ac perspicere licebit. Expectas judicium meum? Ego & alias scripsi ad te, & nunc magis etiam confirmo eruditissimum michi videri, & quem tu probare non immerito possis. Illud permolestum est, quod miles libros attulit nullos, graves esse putavit: ipse vero decreverat nichil praeter levitatem secum afferre. Itaque illos omisit, vestes autem nequaquam gravi homine dignas attulit. Quare populus concurrat, Curia ridet, ego digito compesco labellum, & quo me vertam, nescio. Vereor enim, ut nunc mores sunt, ne ut olim Chaldaei ex urbe Roma, ita nunc Graeci ob has ineptias e Curia pellantur. Mittere quaeso eos, quos jampridem flagito, codicillos. Pro Religioso autem illo, qui Religionis pertaesus exire cupit, miror, te usque adeo vehementer an-niti, quasi vero desiderium aut honestum, aut tolerabile videri possit. Nam quod causas allegat, velamenta quidem illa sunt inconstantiae, & vacillationis, quae quem tu haec eadem allegare non putas? Itaque ne me roga quaeso; sed sive rogabis, sive non, ego tamen nichil agam. Vale.

XVI.

LEONARDUS NICOLAO S. ⁽¹⁾*De negotio sibi commissio bene sperari jubet.*

Nichil michi longius visum est, quam ut litteras tuas diu quidem intermissas reciperem, quanquam leniebatur desiderium meum spe propinqui reditus, quem in dies singulos distuli, & adhuc

⁽¹⁾ Hanc omisit cl. Fabricius.

adhuc differre non desino. Nunc ad rem, pro qua Pontifici Maximo supplicari voluisti, breviter, & pauca respondebo. Omnia ut spero consequemur secundum sententiam, & quidem intra paucissimos dies: Data est enim forma, ut ego cuncta in libellum redigam, atque una cum Florentino Cardinali, is est Zabarellus noster ⁽¹⁾, discutiam, & censeam quid agendum sit. Non ergo dubito, quin ita arbitremur, ut vos ipsi optatis. Una dumtaxat res admirationem Pontifici dedit, quod Religiosos ex observantia B. Augustini dicit sibi antea inauditos. Sed nisi fallor, id non oberit: vel quia reperiemus exempla, vel quia etiam si opus sit, bonis in rebus novum exemplum laudabiliter institui posse faciliter persuadebimus. Vale.

XVII.

LEONARDUS POGGIO ⁽²⁾ S.

De suarum nuptiarum impensis, & magnificentia.

AD XV. Kal. Apriles Aretio rediens deflexi iter in patriam tuam ⁽³⁾, ibique parentes tuos vidi utrosque sane incolumes. De sorore autem nuper nupta, itemque de ceteris tuis prospera michi retulerunt. Itaque summatim tibi scribere possum more majorum, recte sunt apud te omnia. Inde

(1) *Francesco Zabarella Padovano Cardinale Dottore eccellentissimo. e sommo Teologo, e Monarca di Scienza, che compose in ragione Canonica, ec. Ita in Ducibus Venetis Sanutus. Hunc inter doctissimos Cardi-*

nales recensuit Aecolus. Vide Ughellium.

(2) Bracciolino, Pontificiarum Epistolarum Magistro, ac Leonardii nostri Collegae.

(3) Terranovam videlicet.

Inde Florentiam reversus suscepi abs te litteras, quibus etsi longioribus vigiliis ita confectus, ut dormire quam scribere praestaret; tamen ut potero respondebo. Primum igitur, quod Zucharum virum omnium suavissimum, facete, ut solet, dictitare scribis me quidem ut matrimonium consummarem abiisse, se vero remansisse ad patrimonium consumendum, id aperte scias verum non esse. Ego enim non matrimonium duntaxat, sed patrimonium insuper unis nuptiis consumpsi. Incredibile est, quam multa impendantur his novis & jam ad fastidium usque deductis moribus. Nec ego nunc sane de conviviis loquor, quanquam est acta illa res a me non tibiis disparibus, ut est apud Comicos, sed paribus, nec unis, sed pluribus. Aderat insuper Pincius Citharedus nobilis, meministi, opinor, ejus, qui apud mulieres quandoque in conviviis querebatur, quod illae sederent, cum Pincius erectus staret. Hinc tu frequentiam existimare potes. Vacuefeci forum, & aromatarias tabernas, coquos, farctores, aucupes notos, & ignotos pariter fatigavi. Verum haec licet sint magna, tamen non sunt magna, propterea quod rumoris plus habent, quam impensae, & plus strepitus inferunt, quam damni. Sed illa intolerabilia, quod vestitu, mundoque muliebri nullus est finis. Vellem, ut Romani isti tui, quibus ex vetere gloria nichil praeter inanem jactantiam remansit, aurum, argentum, purpuram, margaritas, ceterumque ornatum mulierum Florentinarum conspicerent, ut desinerent aliquando tam absurde de se ipsis opinari. Sed haec Zucharus noster efficacius redarguet. Nos ad reliquam partem litterarum tuarum accedamus. Quod enim quaeris, quemadmodum appellare me in hac nova militia debeas, res gestas meas tibi breviter exponam, tu postea, ut dignum putaveris

veris, vocitato. Si militariter loqui oportet, quoniam & tu hanc novam militiam dixisti, sic accipe. Castra, ad quae capienda veneram, prima vigilia adortus expugnavi, victoria non incruenta fuit. In illis ego castris nunc infideo, quanquam die quidem vager latissime, nocte tamen in illa ipsa castra reversus, pervigilia custodio. Itaque tu sive ducem, sive tribunum, sive centurionem, uti libet, appella. Si tamen audies me, caligatum militem vocitabis non a caligis, nam illas lectum ingressurus statim depono, sed a caligine oculorum. Sic enim jam vigilavi, ut singula michi prospecta bina videantur. Vale, & Zucharum nostrum meo nomine salvere jubeto. Iterum vale. Florentiae XV. Kal. Apriles.

XVIII. ⁽¹⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

*Quid in negotio Religiosorum B. Augustini
transactum sit.*

Scripsi nuper, quod actum esset, quidve sperarem de negotio Castaneano. Postea vero cum essemus in summa & firmissima opinione confectum iri, supervenit Olivetanorum importuna postulatio. Statim illi ad me per Pontificem rejecti sunt ac subinde simul auditi. Ab illis vicinitas locorum, & multa quae haecenus perpeffi ob vicinitatem fuerant, dicebantur. Ego quae causae nostrae profutura existimavi, in medium protuli, nec praetermissum est a me quicquam. Nam & conformitatem regulae & voluntatem Prioris se se ac locum ipsum subjicere cu-

(1) Hanc praetermisit Jo: Fabricius.

cupientis, & desiderium insuper tuum & tuorum, & alia cuncta, prout tempus patiebatur, explicui. Nec fore vicinitatem ab illis pertimescendam, cum pro bonis malos, pro neglectoribus regularis observantiae cultores, professoresque forent in posterum habituri. Tandem, ut Oratores vocant, admiscui: Pontificem enim obtestatus sum, ut meum hoc negotium putaret: iis siquidem amicitiae vinculis adstrictam esse conjunctionem nostram, ut nichil posset ab eo praesente me contra rem tuam statui, quin contra honorem, existimationemque meam constitui videretur. Auditus sum diligenter a Pontifice Maximo, maximeque eum movere visa est ea pars, in qua conjunctio nostra allegabatur. Denique Olivetanis palam edixit, se invito te nichil facturum; proinde si considerent vi postulationis suae, id tibi persuaderent, nam & sibi postea fore persuasum. Cum ergo illi ostenderent se apud te hoc facile impetraturos, & dicto Pontificis acquiescerent, postularunt, ut supersederetur in causa, donec tecum agere possent. Non repugnante me illis concessum est. Tibi itaque tributus est honor meo iudicio maximus. Quid enim majus esse potest, quam a Pontifice ipso ad te rejici? Dices ergo quid nunc agam? Primum rogo te, ut quod Deo futurum acceptius sit, id sequare. Deinde per tuas litteras Pontifici scribas quid velis; nam id fiet, nec est, quod scribere reformides. Ita enim scribas, ut si ad me. Unum praeterea non reticebo. Zabarellus noster, contra atque ego opinabar, totus pro Olivetanis est; & affirmat se, Episcopus Florentinus cum esset, locum ipsum Olivetanis concedere statuisse, ac si diutius in Episcopatu perseverasset, procul dubio fuisse facturum, quod Pontificem ex certo ambiguum reddidit. Habes omnia. Et supersedebitur in causa, nec
te

te invito Olivetanis dabitur. Tuas litteras expectamus. Haec, quae ego ad te scribo, aliis quoque, qui una tecum scripserunt, referre poteris. Ego propter occupationes respondere illis omitto.

XIX.

LEONARDUS NICOLAO S.

De quibusdam verbis quomodo reddat latine dubitat.

Quotiens abs te litteras accipio, totiens stimulos suscipio ad studia litterarum. Etenim studia mea in hunc locum deducta, in quo neque socium aliquem, neque peritum earumdem rerum invenire possum. Fatiscerent utique, ac veluti arescerent, nisi per tuas litteras veluti faces quasdam refrigerato ingenio admoveres. Per hos igitur dies cum ocio abundarem, orationem Aeschinis in Ctesiphontem latinam feci. Utinam adesses, ut una illam legeremus! & utilitas quidem duplex proveniret. Nam cum per se ipsam est luculenta, multisque rhetoricis ornamentis picta, tum oratio illa Demosthenis, quam olim converti, quia huic respondet, multo erit illustrior ex hujus cognitione. Quo enim pacto excusatio placere potest, si accusatio ignoretur? Hanc ego praetuli Ciceronis vitae, quod ista oratoria nescio qua ratione me plurimum oblectant, atque ut totum scias, librum hic habeo nullum praeter haec ipsa, quae convertito. Eaque res michi interdum obest. Nam saepe de verbis ambigens, ad quem recurram, habeo neminem. Heri me suspensum habuerunt duo, de quibus te librorum divitem con-

consulam. Ἀπὸν Graeci dicunt, ut ita loquar, *maledictionem*. Id verbum michi non placet, quia nec elegantiam, neque dignitatem, neque sonum habet. Dixi igitur imprecationem. Tu vide quaeso Livitum ubi foedere per Fetiales solemnibus verbis peragit, ibi opinor aliquid invenies, quod nobis ad expressionem ejus verbi sufficiat. Praeterea ἐνάντες Graeci vocant eos, qui aliquo terribili, maximoque Deorum judicio sic affecti sunt, ut nec ipsis, nec qui cum illis versantur, prosperum quicquam esse possit. Hos michi quo nomine appellem, non fane occurrit. Nam pollutos aut infaustos dicere non omnino placet. Tu vide, & sapientiores, idest libros consule. Litteras Cautii nostri legi gaudens Capram ⁽¹⁾ nostrum esse non incolumem modo, verum etiam in culmine. Postquam haec scripseram occurrit michi, ut pro ἀπὸν execrationem diceremus. Id opinor optimum fuerit. Vale.

XX. ⁽²⁾

LEONARDUS NICOLAO S.

Nonnulla Aeschini verba exscribit.

Cicero cum has orationes, quas ego latinas feci convertisset, addidit proemium, quod perditis orationibus extare nunc etiam credo, & si

Tom. I.

G

non

(1) Bartholomaeum Capram, de quo supra: qui apud Johan. XXIII. tanquam Gregorii XII. studiosus cum accusatus fuisset, ab eodem Cremonensibus Infulis spoliatus est. Sed perspecta ejus integritate, idem Joh. Pontifex

pro Episcopatu Cremonensi Mediolanensem Archiepiscopatum Caprae tradidit. Vide Aris. Tom. 1. Crem. Litterarum.

(2) Haec desideratur in edit. Fabriciana.

non erro, videor meminisse. Hoc ego velim diligenter quaesitum ad me mittas, ut quantum valeam, me summo viro propinquum afferam. Placebit tibi Aeschinis oratio. Est enim ⁽¹⁾ Vale. Subdam tibi unum locum oratorie dictum ab Aeschine, ut aliquid degustationis tibi praebeatur. Post redargutionem mendacii cujusdam sic inquit. Etenim hoc Demosthenes praecipuum habet. Nam aliqui cum mentiuntur, obscura & indeterminata dicere conantur redargutionem formidantes. Demosthenes vero cum mentitur, primum cum jurejurando mentitur sibi everfionem imprecatus. Deinde quae clare scit nunquam esse futura, ea asseverare audet dinumerans dies & tempora, & quorum corpora nunquam vidit, eorum nomina enarrat, imitans eos qui veritatem dicunt. Quamobrem maximo dignus est odio, quod improbus cum sit, bonorum signa corrumpit. His dictis decretum scribae legendum tradit prolixius quidem Iliade, vanius autem quam verba, quae dicere consuevit, & quam vita ejus, plenum spe rerum nunquam futurarum delegendarum. Abactis itaque vobis longe a furto suo, & per vanas spes suspensis, & reliqua. Item alio loco dicit. Hic ergo, viri Athenienses, adulator eximius cum per Charidemi speculatoris mortem Philippi primus cognovisset, turpi mendacio somnium Deorum sibi finxit, quasi non Charidemus, sed Jupiter, & Minerva hoc sibi nunciassent, quos postridie perjurans secum loqui per noctem, & futura praedicere affirmavit, ac septima die post mortem filiae vilissimus iste ante ludus impletos, antequam iusta fecisset, corona & alba veste assumpta immolavit cum illam amisisset, quae prima ac sola patrem ipsum

nun-

(1) Haec desunt Graeca verba, quae in ullis MSS. & edit. invenire mihi non licuit.

nuncupabat. Nec infortunium objicio, sed mores discutio. Qui enim filios odit & malus est pater, nunquam bonus gubernator populi esse potest. Nec is qui carissima, & familiarissima corpora non gliscit & fovet, unquam vos alienos pluris existimabit: nec qui privatim est malus, unquam publice bonus esse potest, nec qui domi est improbus, in Macedonia, atque legatione probus foret. Non enim mores ad locum mutavit. Tota oratio plena est his luminibus. Tu vide hanc degustationem, & cum Nicola nostro examina. Vale. Aretii Kal. Septembris.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUS.

I.

LEONARDUS NICOLAO S. ⁽¹⁾

*De gratulatione, donisque sibi missis gratias
agit.*

Quantam laeticiam vel potius voluptatem
michi attulerint litterae tuae, in quibus
chorum illum gratiarum circa puerum
descripsisti, vix satis dicere aut explicare
valerem. Deus faxit, ut haec tua au-
guria non frustra sint. Quod vero totam fidem ei
prae buisse dicis, gratias ago: quod apud te nichil re-
man-

(1) Haec a cl. Fabricio omissa est.

manſiſſe, id fieri nullo modo poteſt. Eſt enim fides divina quaedam res & ampliffima, quam ut maximam alicui praebeas, ita maximam habeas. Nichil deperit ejus praeſcriptione, nec dando alteri minuitur, ſed augetur. Demoſthenis vitam ſuſcepi, & reliqua avide expeſto. Chryſoloras, qui nuper eam legit, miris laudibus elegantiam & converſionis fidelitatem extollit. Ei nos de fidelitate concedimus de elegantia refragamur. In tuo volumine quasdam mendas deprehendi, quas tibi emendandas cenſeo. Tu videas ergo diligentius. Martiolinos tuos avide arripui: nam hic nulli ſunt, praeter bubulos. Eos qui probat, valde diſſentit a Zuchari noſtri judicio, qui glutino dumtaxat, & muribus illos mandabat. Sed heus tu: novus hic mos, ut patri munera mittantur? Putabam ſatis eſſe puerperae miſſa. De libris meis, quos deſiderare te ſcribis, juſſi, ut vel omnes tuo arbitrio depromi permittant. Vale. Ex Urbe Roma VII. Kal. Januarii MCCCCXII.

II.

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicitiae vinculo quosdam jungere ſtudet.

CUm Joanne Praepoſito Inſuleni, qui aliquot meſes apud nos fuit a Rege Francorum Legatus, viro humaniſſimo, atque doctiſſimo & ſtudiorum noſtrorum ardentiffimo magna michi familiaritas eſt. Itaque non potuit, cum me cognoverit, te pro noſtra amicitia ignorare. Multa ſaepe de me audivit, per quae licet te nunquam viderit, tamen & ingenium & ſuavitatem tuam agnoſcit, cupitque tecum indelebilis amicitiae foedera fe-

rire non caesa porca, ut Reges illi prisci, sed caesa, & trucidata pedantaria, cujus ipse non omnino est expers. Hunc igitur virum obsecro humanissime suscipe, & bibliothecam tuam ostende, ac ceteris officiis tuis prosequare. Cum enim multa saepe, ut dixi, audierit de me, cupio ut talem experiatur, qualem sermo te meus illi pollicitus est. Vale. Ex Urbe Roma idibus Januarii.

III.

LEONARDUS NICOLAO S.

*Suae peregrinationis ab Urbe Constantiam
usque descriptio.*

SI quae hic agantur, quaeve dicantur, te curare putarem, scriberem tibi acta Concilii, & quotidianarum rerum commentarios facerem. Sed si te bene novi tu ejusmodi mentis es, ut non modo non cures ista cognoscere, verum etiam interesse tua arbitreris haec, ut tu appellare soles, taedia, & deliramenta hominum ignorare. Est autem ut invitantis opus ad gustum convivarum epulas quaerere, sic scribentis ad amicum convenientem ejus desiderio materiam sumere. Quando igitur tu quidem delicatior es, nec quemcunque cibum stomachus tuus admittit, multa etiam, quae ceteris placent, fastidit; paremus sane epulas gustui tuo gratas, & quoniam nostratia ista contemnes, peregrina tibi obsonia conquiramus. Nichil itaque tibi magis placitum per haec tempora arbitror, quam si peregrinationem meam tibi perscripsero. Accipe igitur non totam quidem, nam id quid expedit? sed ab
Ita-

Italia. Veronam ad V. Kalendas Decembris cum satis mane venissem, ibi eam diem visendae urbis gratia, sunt enim nonnulla antiqua, & visu digna, commoratus, postridie prima luce secus Athisim fluvium ad Alpes contendi. Ut igitur ad eum locum pervenimus, quo Athisis in planos Italiae exit campos, mirabilis prorsus res michi visa est. Via siquidem profundissima, atque arctissima inter duos montes, quasi de industria naturae secata per fauces stridas ac sinuosas emanat. Alpestris sane locus & superbus, ita ut murmure aquarum & impetu gurgitis protervos & immanes earum gentium mores, a quibus fluit, imitari videatur. Inter fluvium, & dexterum montem vix tantum itineris est, ut singuli equites, ad plus ut singuli carri transire possint. A sinistra vero gurgis montem perstringens avium facit, hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur in coelum scopuli. Eadem post ingressum longo itinere facies est; impendent enim hinc atque hinc minacissimae rupes, profundus amnis inter eas labitur, via perangusta inter rupes & alveum, coelum veluti ex aliquo hiatu conspicitur, montes saxa habent durissima quidem atque asperrima, imo ipsi toti montes nichil aliud sunt, quam dura silex & marpesia cautes. Cedant jam Ciliciae pilae, cedant Caudinae furcae Romana clade nobilitate. Satis enim superque michi constat, vel unum homunculum superne stantem & saxa volventem universorum Gallorum, & Germanorum impetum, si transire conentur, inhibere posse. Per hanc vallem biduo profecti Tridentum pervenimus, urbem pro natura loci satis amoenam. Nam & supra, & infra paulo patientiorem habet campum, & flumine ipso non indecore abluitur. In ea illud merito quis miretur, quod viri mulieresque, & cetera multitudo intra

una moenia constituti alii Italico, alii Germanico sermone utuntur. Ut quisque enim regione urbis habitat vel ad Italiam vel ad ulteriorem Galliam versa, ita aut nostra, aut illa utitur lingua. Atque ego credo evenire, ut in concionibus & publicis consiliis aliae nostro, aliae barbarico sermone ab unius Civitatis civibus sententiae dicantur. A Tridento aliquot millia passuum profectos, quidam barbarorum mos vehementer turbavit. Est autem talis. Multa per rupes, quae fluvio imminet, castella sunt: ea tenentur a nobilibus. Ut igitur viatores paulo plures numero conspiciantur, cum jam illi castellis subsunt, repente ex arcibus cornua sonant, & quam maxima fieri potest hominum multitudo ex moenibus, & propugnaculis clamorem barbaricum, & hostilem ululatum extollit. Subita igitur re perculsi homines plurimum trepidant, nec est quisquam ita constantis animi, qui non ea novitate moveatur, praesertim in locis vel de industria ad latrocinandum electis. Hunc morem barbarum, & immanem illi valere putant ad custodiam rerum suarum, magisque ab injuria temperaturos homines, si jam conspecti, & declamati se observari existiment. At ego michi per hostilem terram iter facere videbar, saepiusque illud subibat animum: Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce extulit, & raucis crepuerunt cornua cantu. Sed ad rem redeamus. Ex Tridento Tramenum venimus vicum pulcherrimum, atque beatum in sinistro monte trans amnem positum scopuli tamen superne terribiliter imminet. Vicus hic famosus est multitudine vinetorum, & Baccho, ut videtur, inprimis sacer. Sunt enim ita multa vineta, ut nullo unquam in loco plura conspexerim: solum ipsum, in quo consistae sunt vites, quibusdam in locis sic album est, ut nivi simillimum videatur.

Id

Id ex eo accidit, quod mons superne impendens marmoreus est. Itaque marmor confractum & in frustra decisum terram ubique contegens albentem loci faciem reddit. Vini apud Tramenum tanta copia oritur, ut in transalpinas usque partes abundantiam afferat. Inde Maranum devenimus, quod oppidum, an vicum appellare debeam nescio. Omnia quippe sunt ad urbis sufficientiam, praeterquam quod moenibus caret. Id & Trameno, & Marano opulentissimis locis accidere puto, quod ita praeruptis rupibus subsunt, ut muro circumdari non possint. A Marano secus Athisim profecti tertia die ad jugum pervenimus. Via est inter duos vertices leviter acclivis. Summitas planiciem habet, duosque subinde lacus parvo inter se spatio distantes. Aquarum divortia ex eo loco fiunt. Ex altero enim lacu Athisis oritur, qui in meridiem vergit, ex altero, qui Germaniam versus aspicit, fluvius manat, qui Danubium influit, Inum accolae vocant. Descensus ex eo jugo longe difficilior fuit, quam ascensus, via praecipiti & arcta, ac quibusdam in locis mansuetata longo anfractu per praeruptas rupes quasi in baratrum ducit. A dextera parte viae mons ingens impendet; a sinistra praecipicia sunt vel aspectu formidanda: abietum sursum deorsumque incredibilis multitudo; pinus insuper silvestris, cupressus, fraxini, fagi, orni, ac omne genus silvestris materiae. Ab eo jugo biduum per valles profundas ac difficiles sub ipsos montes progressi, ad aliud rursus jugum pervenimus. Aquilae montem barbari vocant. Hujus montis transitus longe difficillimus, atque asperrimus fuit; nam praeterquam quod semper scandentibus arduum iter habet, tunc nives omnia texerant, quarum plerisque in locis supra viginti pedes altitudo erat. Semita per medias nives plantis
via-

viatorum impressa non amplius uno pede lata deducebat. Per eum callem homines facile gradiebantur; nam & leviores sunt, & pedetentim incedunt. Equi vero misere & laboriose per frenos ducebantur, qui, si uno vel altero pede semita excedebant, in profundam nivem immergebantur, nec nisi cum summo labore & periculo eximi poterant & ad semitam reduci. Haec difficultas tribus fere passuum millibus continuo nos afflixit, donec transversi jam verticem descendere incoepimus, ut vel in eo universa hujus itineris pericula difficultatesque constituisse affirmare auserim. Est autem latitudo Alpium, qua nos iter facimus, a faucibus Athisis, quas supra demonstravi, ad transalpinum completum descensum millia passuum circiter ducenta. Tanti autem montes, tanti scopuli, tam crebra & continuata dorfa, tanta cacumina atque fastigia, tantae magnitudines ubique insurgunt, ut valde mirandum videatur, quid parens illa, & fabricatrix mundi Natura cum eas fecit, sibi voluerit. Me quidem aeternas illas ac perpetuas moles intuentem horror quidam & religio frequenter habebat, & nunc item sine horrore meminisse non possum. Post transitum Alpium XX. millia passuum profecti in oppidum venimus nomine Valcircium idest opulentum, atque urbanum: aedificia habet speciosa, vinetis & pometis plurimum abundat. Inde postera die profecti procul ab eo loco septem millibus passuum Rhenum transivimus. Flumen Rheni oritur in Alpibus non longe ab eo loco, quo nos transitum fecimus ex sinistra manu. Sed mox ad dexteram vergens & suo gurgite, & multorum incrementis adjutum ingens, & robustum decurrit inter orientem, & septentrionem recto alveo conversum. Aquam habet medii coloris inter coeruleam, & viridem, cursum rapidum, alveum
are-

arenosum, solidum tamen, ita ut pedibus pressus ve-
 stigium non signetur. Navi ad ulteriorem ripam trans-
 vecti dextrorsum relicto amne per longam planiciem,
 ac palustre solum ad Castellum venimus nomine Ri-
 necium. Ibi rursus praeterfluentem Rhenum offen-
 dimus. Nam veluti pertaesius prioris itineris mutato
 consilio inter septentrionem & occasum magis de-
 clinat, ac paulo infra castellum stagnans lacum fa-
 cit. Haec cum audissem, videndi desiderio ductus
 equis & familia per terram praemissis ipse scapha
 piscatoria conducta per fluvium, ac per medium la-
 cum Constantiam trajeci. Lacus est omnium amoe-
 nissimus, multaque castella, & vicos undequaque per
 ripas habet. Aqua nitida fundo glareoso, ac perspi-
 cuo. Pisces fert varios quidem ac multiplices, sed
 pro tanta aquarum magnitudine non admodum co-
 piosos. Vigintiquinque millibus passuum in longitu-
 dinem patet, latitudo alibi ad decem, alibi ad quin-
 decim millia passuum extenditur. In infima lacus par-
 te Constantia est, urbs non magna, sed opulenta
 atque formosa. Ejus propter moenia Rhenus lacu
 emergens rursus in alveum redit. Pons in eo est,
 qui ab ipsius urbis porta ad Germanos pertinet, ul-
 troque pontem crebra aedificia secus alteram fluvii
 ripam. De Constantiae antiquitate, & origine cum
 saepe a quibusdam civibus quaesissem, nemo adhuc
 michi occurrit, qui vel avi sui nomen & memoriam,
 nedum urbis tenere videretur. / Ego cum diligentius
 perscrutarer, tabulam inveni marmoream vetustas
 litteras continentem, ex quibus apparet a Constan-
 tio Constantini patre, qui a Diocletiano, & Maxi-
 miano Caesar dictus est, hanc urbem nomen coepis-
 se, cum prius Vitudura nuncuparetur. Hanc tabu-
 lam nemo Constantiensium legere scit, tenetque vul-
 gus opinio esse sanctuarium quoddam praecipuae re-
 ligio-

ligionis. Itaque mulierculae, & cetera imperita turba fricandis per eam manibus & ad faciem refricandis jam litteras pene totas ex tabula deleverunt, cum tamen ibi scripta sint non Sanctorum Christi, sed persecutorum Christianae Fidei nomina. Mores quoque, & instituta civitatis, nam ea quoque res ad peregrinationis historiam attinet, ostendere conabor. Singulis annis unus ex civibus suffragio creatur, apud quem summa potestas cum imperio sit. Hic non publicis aedibus, sed in privata domo sua, & consueta habitat. Si quando per urbem incedit, lictores habet virgas manu ferentes. Cetero autem habitu nichil a reliquis differt civibus. Hic in caput uniuscujusque animadvertendi potestatem habet, si de homicidio, de furto, de rapinis, de veneficio, de adulterio, ac de ceteris criminibus agatur. Astant in consilio ii, quos sibi civitas deputavit. Rei ipsi in vinculis adducuntur. Ibi & accusatoribus, & defensoribus dicendi contra reum & pro reo facultas datur. Auditis omnibus in sententiam itur. Si reus damnatur, lictores magistratus supplicio afficiunt. Eodem ordine de civilibus causis cognoscitur apud hunc magistratum, & ejus consilium. Quia liberam judicandi potestatem habent, oratoria facultas plurimum valet. Itaque si qui disertis reperiuntur, hi advocati in civilibus, & criminalibus causis adducti plurimum & gratia, & dignitate in civitate possunt. Universa haec civitas in duo genera divisa est: alii enim sunt equestri generis, alii plebei. Plebei mercaturis, & officinis intendunt; equites veteribus patrimoniis contenti redditibus aluntur, & equestrem dignitatem observant. Si quis plebejus ditior factus ad equestrem locum pervenire tentaret, ei nullo modo licere putant, nec nobilitas, quae in eo prophanari & pollui dignitatem suam arbitratur, hoc eum facere

cere permittit. Ita per longa tempora uterque ordo in suis finibus consistit, cum equites ad mercaturas & sordidiora munera declinare in turpissimis sit; plebeio autem ad equestrem ordinem dignitatemque se attollere nullo modo liceat, nec nobilitas patiatur. Gubernatio tamen reipublicae communis est plebeis & nobilibus. Vale II. Kal. Januarii.

IV.

LEONARDUS POGGIO S. P. D.

(De Constantiensi Concilio)

Kalendis ipsis Januarii dum una cum Nicolao nostro mulierum catervam, quae apud templum convenerat, ex consuetudine viseremus litterae tuae Idibus Decembr. Constantiae scriptae nobis redditae fuerunt uno atque eodem fasciculo alligatae. Meas confestim posthabita visendi cura ad ipsas templi valvas, nam intus quidem tenebrosius erat, cum perlegissem, jocunditate magis & salibus tuis exhilaratus sum, quam rerum ipsarum, quae a te significabantur, confusione permotus: Etsi enim tam longa intercesserit mora, ut non maturitatem jam rebus, sed putredinem sane debuerit attulisse; tamen quo longius delatus est, eo celerius finem expecto. Molestissimam tamen esse tibi hanc nimiam tarditatem nequaquam admiror. Nempe ex molestia mea, qui hic in meo sedens lectulo expectando discrucior, tuam & aliorum, qui istic ut vere dicam, tabescitis, saepe metior anxietatem. Qua quidem in re prudentiae fuerit tuae, ita ut te facturum scribis, tolerantiam adhibere. Senatum vero nichil consuli, time-
re

re multa, michi molestissimum est, doleoque & indignor, hujusmodi dignitatis homines in hunc contemptum esse dilapsos. Dii vos respiciant: quamquam vereor, mi Poggi, ne illorum magna pars haec ipsa & graviora insuper, ob superiora quae referre piget, errata merito atque optimo jure perpeti videatur. Sed haec alias, & saepe coram. Nunc autem non mei solum sed & tui, ad quem scribitur, rationem puto michi habendam esse. Faecem Piceni agri atque Flaminii in possessiones nostras scribis impetum fecisse. O rem acerbam! Quid ergo posthac non timendum?

*Jungentur jam gryphes equis, aetvoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.*

Ego praeter hos & lunaticos expecto, quod si fiat, vides plane integram legionem. Quod me mones, ne properem, recte atque ex officio arbitror te fecisse. Etsi enim patria domus, familia, quemadmodum debent, me plurimum oblectant; tamen dulcissima recordatio curiae, & tot amicorum familiaritas sic interdum movet animum, ut omnibus posthabitis advolare cupiam. Contra hos itaque animi motus tuum opponam consilium, atque ut ii, qui ad certam horam expergisci volunt, si nemo vigil observet, nedum possunt quidem, sollicitudo animi quiescere permittit; sin autem observet quispiam, securi capient somnum: Sic ego confusus pollicitatione tua omnem sollicitudinem animi repellam, nec nisi te vocante tempus surgendi adesse putabo. Quod autem de rebus meis certior fieri postulas, ego ad studia id refero. Vereor equidem ne insanire coeperim ea scribere aggressus, quae supra meas sunt vires. Exegi librum meum, eumque pergrandem, in quo longo discursu multa, quae ad historiae nostrae cognitionem pertinent, explicavi.

Ha-

Habet varietas delectationem, cognitio vero etiam utilitatem. Sed tantus est labor in quaerendis investigandisque rebus, ut jam plane me poeniteat incoepisse. Insuper ut tu nuper in Gallia orationes duas M. Tullii, quas nostra secula nunquam viderant, tua diligentia perquaesitas reperisti; sic ego nuper Aretii epistolam quandam ejusdem reperi, quam te nunquam vidisse certo scio. In ea non sine stomacho Tullius noster Petrarchae respondet. Vale & me ama; praeterea D. Cardinali Florentino, Pisano, & Placentino me commenda. Iterum Vale IV. Nonas Januarii MCCCCXV.

V.

LEONARDUS POGGIO S.

Abhortatur Poggium, ut pergat ab interitu vindicare bonos scriptores.

SI vales bene est, ego quidem valeo. Legi apud Nicolam nostrum litteras, quas de hac ultima profectioe, ac de inventione quorundam librorum scripsisti. Nec tantum de iis, sed de optima spe, quam pro ceterorum adeptioe suscepisse te video, letandum existimo. Erit profecto haec tua gloria, ut amissa jam ac perdita excellentium virorum scripta tuo labore ac diligentia seculo nostro restituas. Nec ea res solum nobis grata erit, sed & posteris nostris, idest studiorum nostrorum successoribus. Neque enim filebuntur ista, nec obliterabuntur, sed extabit memoria, haec dudum longo intervallo perdita, & jam plane deplorata per tuam industriam recuperata, ac restituta nobis fuisse.

se. Utque Camillus secundus a Romulo conditor dictus est, quod ille statuit Urbem, hic amissam restituit; sic tu omnium, quae jam amissa tua virtute ac diligentia nobis restituta fuerint, secundus auctor merito nuncupabere. Quare te hortatum oratumque maxime velim, ne in hoc praeclaro opere desideas, sed erigas te, atque insistas. Nam rei pecuniariae tenuitas ne tibi impedimento sit, nostra jam hic providentia erit, atque in hac inventione tua scito majus lucrum factum esse, quam tu sentire videaris. Quintilianus enim prius lacer atque discerptus cuncta membra sua per te recuperabit. Vidi enim capita librorum, totus est, cum vix nobis media pars, & ea ipsa lacera superesset. O lucrum ingens! O insperatum gaudium! Ego te, o Marce Fabi, totum integrumque aspiciam? & quanti tu michi nunc eris? quem ego quamvis lacerum crudeliter ora, ora manusque ambas, populataque tempora raptis auribus, et truncas inhonesto vulnere nares; tamen propter decorem tuum in deliciis habebam. Oro te Poggi, fac me quam cito hujus desiderii compotem, ut si quid humanitas impendeat, hunc prius viderim, quam e vita decedam. Nam de Asconio quidem, & Flacco licet uterque placeat, tamen non usque adeo laborandum existimo, quorum si neuter unquam fuisset nichilo fere minus latinitas haberet. At Quintilianus rhetoricae pater, & oratoriae magister ejusmodi est, ut cum tu illum diuturno ac ferreo barbarorum carcere liberatum huc miseris, omnes Etruriae Populi gratulatum concurrere debeant; mirorque te, & illos, qui tecum erant, non statim in hunc manus avidas injecisse, sed levioribus perscribendis hunc posthabuisse, quem ego post Ciceronis de Republica libros plurimum a latinis desideratum, & prae cunctis deploratum affirmare ausim. Proxi-
mum

mum est, ut te moneam, ne in iis, quae hic habemus, tempus teras, sed quae non habemus, conquiras, quorum maxime Varronis, & Cicéronis opera tibi proposita sint. Vale & me ama, ac Mediolanensi, Aretinoque Praefulibus me commendatum facias. Iterum vale: Florentiae Idibus Septembr. MCCCCXVI.

VI. ⁽¹⁾

LEONARDUS CORVINO S.

Amicum commendat, amorisque sui causas exponit.

Multiplices amoris causae michi tecum sunt, & singulae, ni fallor, pondus habentes. Quare illam pro Patriae honore principem dixerim, quod nos una atque eadem civitas tulit. Id vero quanti sit, & existimari oporteat, tibi eruditissimo viro scribens non aggredior explicare, ne te forte, qui ista multo melius nosti quam ego, docere vuisse videar. Nec illud sane omiserim, quod maiores tui, ut in legibus & in ceteris publicis monumentis intueri licet, ita eminentissimi fuerunt cives, ut propensio-rem benivolentiam apud nos, posterosque nostros mereantur. Tuque eorum praestantiam affectus eum dignitatis gradum tuis virtutibus meruisti, ut ad patriam quoque gloria tua redundet. Accedit ad haec maximum profecto vinculum studiorum nostrorum unanimis conjunctio, quod ego in his humanitatis studiis delectatus sum, in quibus tu non mediocriter excellis, & familiaritates Principum secutus, in quibus tu etiam, quod summe gaudeo,

Tom. I.

H

flo-

(1) Haec desideratur in edit. Fabriciana.

floruiſti. Illud quoque me plurimum movet, quod ab egregio adolescente Poggio Terranovano familiariffimo, & amantiſſimo mei dudum percepi, quanto honore ipſum, cum ad vos acceſſiſſet, vel ſolo meo nomine fueris proſecutus. Cui etiam diverſoria michi ſplendidiffime parata, quod illuc venturum putabas, domi oſtendiſti. Poſteſt igitur non ſummus amor erga te michi exiſtere, cum quo & tot vincula intercedunt efficaciffimae conjunctionis, & propenſiffima erga me conſpecta affectio? Haec ſcripſiſſe nunc libuit, ne forte me ex taciturnitate mea, ea quae ſunt, ignorare conjectes, intelligasque te habere hominem amantiſſimum tui, & ſine ulla exceptione deditiſſimum tibi. Atque ego plura ſcribere ea quoque de cauſa ſum adductus, quod nobilis vir Franciſcus Brundalia conterraneus noſter meo, ac ceterorum amicorum non hortatu modo, ſed impulſu ad te venit, vir, ut ex longa familiaritate veriſſimum afferre teſtimonium valeo, omnium optimus, ac nulla ex iis virtutibus carens, quae nobilem decent virum. Cauſa vero impellendi fuit, quod ejus virtutes ocioſe ſeneſcere, ac nichil agendo deficere interireque dolebamus, praefertim cum res familiaris non ampla illi ſit, & magnae familiae onus, magni etiam pro tuenda dignitate majorum ſumptus incumbere. Eum igitur ita tibi commendo, ut nichil magis me unquam cupiturum eſſe exiſtumes. Ego ſi res Eccleſiaſtica non penitus obruta ac diſſipata eſſet, te hoc onere vel liberaſſem omnino, vel ſublevaſſem. Cum vero in eo ſtatu ſit, quem vides, tuum erit munus hunc civem noſtrum tuo favore ad aliquem locum ſuis virtutibus dignum apud tuum Principem promovere. Quod ut faciam, te etiam atque etiam rogo. Vale. Florentiae.

VII.

LEONARDUS FELICI S.

Ciceronem ex regio genere fuisse.

LAtior michi ad pervagandum campus ostenditur, si amico tuo viro eruditissimo respondere prolixius velim. Miratur enim, seu potius quaerit, si Ciceronis genus in Tullium Regem Volscorum, uti ego in vita ejus perscripsi, referebatur, cur aut Salustius humilitatem generis illi objecerit, aut ipse Cicero respondens hanc originis suae excellentiam conticuerit. Nam ignorasse quidem sui generis primordia virum omnium doctissimum, & antiquitatis curiosissimum, verisimile non est. In his igitur unum videtur quaesitum, sunt autem plura. Non solum enim verum ne sit de genere scriptum quod ad historiam attinet, sed & dicendi ratio postulari videtur, quod totum rhetoricae est. Respondeo itaque ad omnia, sed breviter quidem, ne ostentare magis ipse me, quam satisfacere postulatis voluisse existimer. Primum igitur in Tullium Volscorum Regem Ciceronis originem referri, non ego ipse ex me, sed probatissimos auctores secutus asserui. Omitto ceteros, qui de Cicerone scribentes hoc ipsum testantur. Hieronymus vir doctissimus, & antiquarum rerum imprimis studiosus in libro de temporibus, quem ab Eusebio scriptum e Graeco transtulit & prosecutus est, cum Ciceronis natalitia annotaret sic inquit: CLXXIX. Olympiadis anno IV. Cicero Arpini nascitur matre Olbia, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere. Plutarchus autem

non solum genus regium, sed & Regem ipsum Tullium auctorem generis nominat, qui apud Volscos insigniter regnavit. Ipse quoque Cicero, ne forte amicus ille tuus ignorasse hoc, aut omnino reticuisse credat, idem quodam loco scribit. Nam cum de philosopho antiquo, & Tullii Regis coetaneo mentionem faceret, sic inquit: *Pberecides syrus primum dixit animos hominum esse sempiternos. Antiquus sane: fuit enim meo regnante gentili.* Quis igitur ambigendi locus relinquitur? cum & alii probatissimi auctores, & Cicero ipse hoc idem testetur? Restat ea dubitatio, cur aut ille objecerit, aut iste non refellerit. Equidem ab oratore non exigo, ut semper verum inimico objectet. Deinde si genus regium quamvis ab initio splendidum in obscuritatem migrarat, res quidem talis erat, ut ex utraque parte ansam haberet, & ad laudem splendor generis, & ad vituperationem obscuritas. Dicentis autem est id assumere, quod & pro se sit, & contra adversarium. Itaque obscuritatem, quam recte potuit objicere, in medium protulit; splendorem autem, qui commendationis erat, praeteriit. Quamquam si recte memini, non tam obscuritatem Salustius objicit, quam novitatem. Sic enim inquit: *ubi M. Cicero ita gubernat, ac moderatur, quasi unus reliquus ex familia Scipionis Africani, ac non reptitius, & paulo ante insitus huic urbi civis.* Haec non obscuritatem generis, sed novitatem civitatis designant. Id ipsum in Historia clarius positum ab eo Salustio est, ubi de Cicerone, ac de consulatus petitione loquens dicit: *veluti pollui consulatum putabant, si quamvis egregius, tamen novus homo adeptus foret, & Catilina: cum eam defendat M. Cicero inquilinus urbis Romae.* Haec omnia, ut dixi, novitatem civitatis redarguunt, non generis obscuritatem. Sed cur Cicero ipse in refutan-

dis

dis adversariis hoc reticet? Primo non objiciebatur obscuritas, ut dixi, sed novitas. Itaque ejus argumenta novitati respondebant. Nam si nullis praeclaris rebus majorum suorum in republica gestis commendabatur, ut Scipiones, & Metelli; at suis, & propriis, quod praestantius erat. Praeterea tacendi plures erant causae. Primo quod nomen regium apud Romanos invisum fane, ac detestabile erat; deinde quod arrogantiam invidiamque vitabat, quae in civibus praesertim novis fastidiosae, & intolerabiles sunt. Illud insuper accedebat, quod Rex ille inimicissimus Populi Romani fuerat. Non erat ergo prudentis consilii illum proferre, ne ab hoste Populi Romani originem traxisse diceretur. Itaque callido consilio obscuritatem potius, quam bonis rationibus in suarum virtutum laudem traducere poterat, objici patiebatur sibi, ut ego, qui novus Florentiae civis sum, si a Castrucio illo praestante quidem Duce, sed inimicissimo Florentini Populi originem traxissem, latere in plebecula mallet, quam eum generis auctorem egregiae licet nobilitatis proferre. Haec habui, quae responderem. Vale.

VIII.

LEONARDUS P. TURCO S.

Amicorum naturam ferendam in quibusdam.

VEreor, ne parum tibi respondere in amicitia videar ex hac mea tarditate scribendi. Eam quaeso suspicionem, si quam forte cepisti, animo tuo erade. Factis enim promptissimus sum, verbis autem tardus, idque natura cum insit, non

facile dimoveri potest. Traditur autem ab his, qui de amicitia scripserunt, in quibusdam ferendam esse naturam amici, ut de Scipione, & Laelio scriptum memini. Cum in Laelio quidem hilaritas esset, in Scipione autem vita tristior, ambitio major; disparitatem morum par voluntas conjungebat animi, nec tamen a Laelio, ut secum una letus esset Scipio, flagitatum est, nec si flagitasset ille, praestare valuisset. Quare tuum quoque fuerit pro tua humanitate existimare, amici animum ita affectum esse erga te, ut debet, etsi forsan facilitas, quae in te plurimum redundat, deesse illi videatur. Sed haec satis. Nunc venio ad litteras tuas, quas nuper Aretio rediens Florentiae offendi. Quod Matthaeus Albitius familiaris tuus me subiratum tibi ex iudicio illo affirmaverit, valde equidem admiror. Nisi forte joculari tecum voluit, quod non ex litteris tuis solum, verum etiam ex illis verbis conjecto. Erat una Nicolaus noster, cum ille in foro me conveniens te admodum litteris, quas nuper accepisses, letatum esse, ac per-luculente scriptas existimare inquit: cupere denique certiores fieri, quisnam illas scripsisset, ac suspicari quidem de me. Egone pro his tibi subirasce-
rer, qui quod luculentum existimas, a me scriptum existimas, & quae maxime probas, mea esse conjectas? Contra equidem si accidisset, ut quae elegantissima tibi viderentur, ea esse mea diffideres, graviter ferendum putarem. At quae optima reris, eadem mea credidisse, cujus tandem signum est, nisi magnificentissime de me opinantis? Quamobrem tibi non modo, quod postulas, veniam do, verum etiam gratias ago. At forsitan graviter tulisti, me dicendi genus non internosse. Primum id quidem leve est. Michi enim satis eleganter dicta videri solent, quaecunque bene dicuntur. Deinde quid ego novi, utrum
ille

ille michi, an ego illi in hoc genere scribendi praestem? Equidem nullum alium exitum scriptorum meorum unquam optavi, quam ut ab iis, quibus scribo, vehementer litterae meae comprobentur, quod illi accidisse video in iis, quae ad te scripsit. Id ergo cum ille scribens assecutus sit, quod ego assequi opto, nichil ejus litteris defuisse judico. Assentior nichilominus tibi, facilius affici nos laudibus nostris, quam ulla alia re. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus est, ad id quod volumus, assequendum. Nam & Themistocles ille summus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. Ut si etiam in his percensendis dulcedine laudis captus enarrasses, venia tibi sit tribuenda. Priscianum, quem postulas, omnes tabernas librarías perscrutatus, reperire nondum potui. Admonui tamen quosdam familiares, ut perquirant. Si quid emerget, ad te illico transmittam. Vale. Florentiae II. Nonas Decembris MCCCCXVI.

IX.

LEONARDUS POGGIO S.

Exitum Constantiensis Concilii expectari ab omnibus, & admonet Poggium, ut cautius de Hieronymi supplicio scribat.

DEdi nuper ad te litteras Philippo nostro, in quibus sane prolixior fui. Nunc autem nichil fere est, quod ad te scribam, nisi hoc ipsum, quod litteras expecto. Flagito igitur, quod adhuc non flagitavi, ut nos crebrius de iis rebus,

quae istuc geruntur, certiores facere studeas. Nec ego a te acta solum exigo, sed qua prudentia es, etiam spem rerum futurarum. Scito enim non proceres modo, verum etiam plebem nichil tam per haec tempora curare, nec ulla de re cogitare, ac loqui magis, quam de Concilii exitu. Cum igitur haec sollicitudo sit alienis, quid michi, qui verna sim, fieri putas? Tu igitur me hac cura subleva, & siquid de futuro Pontifice odorare sagacius poteris, significa. Si quid occultius fuerit ⁽¹⁾ adnotabis. Nudius tertius exemplum habuimus litterarum tuarum a Barbaro missum de Hieronymi supplicio, quarum elegantiam equidem valde probo. Tu illi tamen plus tribuere videris, quam ego vellem, etsi iudicium tuum saepe purgas, tamen nescio quid maioris affectionis prae te fers. Ego cautius de hisce rebus scribendum puto. Quintilianus tuus laboriosissime emendatur. Permulta sunt enim in nostro vetusto codice, quae addenda tuo videantur. Sed in quibus locis vetustus deerat, hoc est in sincopis illis grandioribus, plerisque in locis insanabilis morbus est. Me Pisano, Placentino, & Florentino Cardinalibus commendabis. Vale. Florentiae II. Nonas Apriles.

X.

(1) In MSS. Codd. lacuna quae-
dam reperitur, in qua grac-

cam aliquam vocem deesse
arbitror.

X. ⁽¹⁾LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S. ⁽²⁾*Adolescentem ei commendat.*

VOluissem tibi praesertim nunc scribere incipiens seriusus aliquid, & tua dignum excellentia, dignumque studiis communibus afferre.. Quamquam quid seriusus esse potest, quam hominem, quem cautum esse velis, per tuas litteras commendare? Verum aliud quiddam scribendi genus latius, fufiusque optassem. Nam pro commendatione alicujus multa ad amicum scribere diffidentis quodammodo videtur esse. Ita si uberius extendas epistolam, molesta prolixitas; sin ultra legem coërceas, arida brevitatis resultabit. Illa igitur copia, pleno, ut ita loquar, cornu aliud in tempus servetur. In re autem, qua de agere constitui, haec insunt. Rainerius Petri filius adolescens satis claro loco Florentiae ortus, ac juris civilis studiosus nonnulla Venetiis negocia habet, quae cum explicare cupiat, & patrocinium tuum quantum sibi prodesse queat non ignoret, mecum egit, ut ipsum tibi per meas litteras commendarem. Qualia vero sint ejus negocia, & quemadmodum jampridem agitari coepta & in

(1) Haec deest in Edit. ejusdem Fabricii.

(2) Patricio Veneto, Chrysolorae discipulo, de quo ita Blondus: *Franciscus Barbarus excellentissimi vir ingenii, cujus litterarum Graecarum, & latinarum doctrinae, an elo-*

quentiae editis operibus celebratae, aut in administranda Rep. sapientiae, & pietatis aut gestarum praesertim apud Brixiam rerum gloriam anteponas, haud facile possis discernere, &c.

& in hoc ipsum tempus perducta facilius ab eo cognosces, nec ambigo, quin statuas aequissima esse. Hunc igitur Rainerium pro nostra amicitia tibi majorem in modum commendo rogans, ut eum tuo favore, & auctoritate protegas, & ab injuria tueare, faciasque, ut, quod ille speravit, hanc meam commendationem plurimum apud te valuisse intelligat. Guarinum virum suavissimum, atque optimum meo nomine salvere jubeto. Vale. Florentiae II. Idus Aprilis.

XI.

LEONARDUS PETRO MIANO S.

*Se Curiales res dubias, & confusas reliquisse,
& ad studia litterarum rediisse scribit.*

Propediem, tu opinor, plura tibi scribam. Nunc autem scias velim, me Florentiam rediisse ad II. Idus Martias Curia, & Curialibus rebus omnino relictis. Utor autem solacio cum studiorum, quae longo intermissa spatio avidissime repero, tum etiam familiarium antiquorum, quorum tanta dulcedo est, ut prope gratias me debere putem iis procellis, quae ex alto abreptum me in hunc voluptatis, amoenitatisque portum retulerunt. Quoniam vero michi jampridem suasi, omnia quae apud te sunt, mea esse, & quae apud me, tua; utar nunc ea lege praecipue in libris, quos tu dudum summa cum liberalitate obtulisti. Vale.

XII.

XII.

LEONARDUS NICOLAO S.

*Optat amicorum adventum. Significat autem se
ad eos venturum.*

Salvum te advenisse gaudeo, ac ex Pisana coeli gravitate ad salubres Aretinorum colles incolumen evasisse incredibilem de eo suscepi voluptatem. Sed ista coram inter nos agemus uberius. Nunc venio ad epistolam tuam, quam communi amicorum decreto ais scripsisse. Nisi istuc ipse accessero, exercitum michi denunciatis, & ducem apud vos esse & regem, quasi exhortaturi jactantes. O rhetoricam contrariam! Vosne me his minimis terre re putatis, & hoc adhibito metu ad veniendum compellere? Videte quam erretis. Ego etsi illico venturus fuisset, tamen vel ex eo immorandum putarem, ut tam praeclara cohors diversari apud me compelleretur. Nam quid michi dulcius, quid michi optatius esse posset, quam videre domum meam tot simul clarorum virorum, & michi amicissimorum contubernio honestatam? Etenim si hoc in singulis semper optatissime fecimus: quanta voluptatis accumulatio foret universos, ut ita dixerim, amicissimos uno agmine simul accipere? Itaque ego vos oratos atque rogatos velim, ut hoc bellissimum, ut vere dicam, bellum, quod per litteras indicitis, michi inferre non differatis. Equidem si has vestras comminationes facta putarem non verba, etsi superbum forsitan videri potest, tamen nunquam me prius venturum affirmarem, quam vos huc accederetis. Verum quia tarditas

ditas nonnullorum vestrum michi suspecta est, ego veniendi inducias postulo dierum octo, quibus exactis ad vos properabo. Causa induciarum est negotiorum quorundam explicatio, quibus ita impedor, ut nulli rei vacare commode possim, abesse certe per hosce dies nullo modo licet. Deambulationes vero ad inclita religionis loca, quae finitima habetis postulo, ut in adventum meum differatis. De Poggiano thesauro coram. Libros Ethicorum divinitissimos ut ex integro rescribas, jam nunc te para. Vale mi dulcissime Nicolae, & in adventu meo, ut mecum Aretium venias, certissimum statue. Iterum vale. Aretii VI. Kal. Octobris.

XIII.⁽¹⁾

LEONARDUS LAURENTIO S.

Petit ab eo nonnulla Ciceronis opera.

Reditae sunt paulo ante michi litterae tuae non modo officii plenae, sed benivolentiae, caritatis, & sollicitudinis onustae. Pro quibus quid ego nunc tibi gratias agam, cum familiaritas nostra nichil non ab alterutro promereatur? Verum ut ad sollicitudinem tuam, & praestantissimi viri Rainaldi veniam, nichil est profecto, ex quo formidinem suscipere debeatis, vel quia locus non multum periculi habet, vel quia persona non multum damni. Vigilabo tamen, & ero ipse salutis meae qualiscumque tandem sim, ob tuas adhortationes curiosior. Ac si forte locus infestus esse perget, confestim abibo. De Nicolao recte michi nunciasti, & si

(1) Haec deest in edit. Fabriciana.

& si quid in diem habueris, oro michi diligenter significes. Fines Bonorum a te expecto. Nam Aristotelis Ethica, quae traducere coeperam, nuper absolvi. Ea cum expolire nunc cupiam, Cicerone, ac Finibus illis opus est. Vale.

XIV.⁽¹⁾

LEONARDUS GUARINO S.

Laurentii epistolam petit, a quo se defendere cogitat.

LEgi hodie litteras Barbari nostri praestantissimi, & disertissimi viri, quas Laurentio Cretensi ⁽²⁾ Cancellario sub apologiae vocabulo graviter simul, ornateque rescripsit. Quibus etsi magno-
pere delectatus sum, nichil non ab illo praetermissum, quominus accumulate illius calumniis responsum arbitrer; tamen quia communis est accusatio, ac me quoque, qui eidem Laurentio amicus ac jampridem notus sum, tangit, cupio ipse quoque pro virili mea censori, & correptori nostro respondere. Res profecto, ni fallor permagna agitur, utrum nos omnes, an ille unus deliret: Itaque te majorem in modum rogo, ut exemplum litterarum, quas Laurentius Barbaro scripsit, michi transmittere procures, ut videam, an rationes ejus tales sint, quae me poenitere cogant temporis hisce studiis impensi, & ab oblivionem harum litterarum quasi inutilium provocent, vel ipse potius sui erroris commonefactus
no

(1) Haec quoque in Edit. Fabriciana non exstat.

(2) Laurentio de Monaco Ma-

gno Regni Cretensis Cancellario, de quo Fabricius Lib. X. Bibl. Med. & Inf. Latin.

bonis rationibus tacere compellatur. Sed dices: num tibi Barbarus noster satisfacit? Abunde profecto. Sed uti si praesens contentioni adessem, quamvis Barbarus superior foret; ego tamen non tacendum michi putarem, sed aliquid ipse quoque dicerem, quo meam in eam partem declararem sententiam: sic & nunc quamquam ipsum longe victorem puto, tamen contra officium arbitror esse, ut taceam, nec ipse quoque simul aliquid pro causa praesenti mea dicam. Praeterea his diebus victus longo, & continuato taedio quorundam hominum, qui boni haberi volunt, cum sint mali, oratiunculam veteri more perscriptam in illos dedi, quam nunc ad te mitto. Tu cura, ut aliquid rerum tuarum majori mensura michi reddas. Vale. Florentiae.

XV.

LEONARDUS POGGIO S.

Deplorat nescio quod malum Constantiensis Concilii.

Litteras tuas perbreves accepi transmissas michi a Nicola nostro. Eum qui detulit, conveniendi, ac rogandi non fuit facultas. Nam Aretii sum tum mearum rerum curandarum gratia, tum etiam vitandae pestis vel potius suspicionis. Nam illa quidem adhuc talis est, ut terreat magis, quam laedat eos, qui Florentiae habitant. Hac igitur de causa illum qui detulit convenire non potui, quamquam in Amalthea Saturnino cetera conjecto. O rem acerbam! Etsi de Patribus non tam equidem laboro, quam de plebe.

Quic-

*Quicquid delirant reges, pleſtuntur Achiui
Seditione; dolis, ſcelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.*

Acceperam & alias tuas litteras triduo, ante quam Florentia abirem, in quibus permoleſtum ſane id fuit, quod commentariolum illud, quod michi te mittere cum his litteris ſignificabas, nunquam repertum eſt, neque cathalogus ille librorum index. Omnia perdita per viam aiebant: quin & aperta, reſignataque diplomata veniſſe. Quod autem in illis me percontraris, num & aliae tuae litterae, quas ante profectionem tuam dederas, michi redditae fuerint; ſi de iis rogas litteris, in quibus reprehenſiones ſtultiſſimi, ac leviſſimi hominis continebantur ne dubita; jam pridem illae michi redditae fuerunt, riſique potius illius ſtulticiam, quam animo commotus ſum. Nam ejus ſtuporem mentis, ac veluti fanaticam veſaniam jampridem proſpexeram. Itaque non michi nova res eſt. Scripſiſſe autem nunc illa ipſa, quae mente veſana, atque diſtorta gerebat, quanti faciendum putas? cum vel nulli unquam lecturi ſint, vel ſi legerint aliqui, in ipſa ſcribendi ineptitudine nullitatem ejus cognituri. Ille certe ne illa ipſa, quae reprehendere conatur, intelligit, & quae fatur, puerilia ſunt, ac pene infantia. Itaque illum omnino ſperno, atque contemno, nec dignum reſponſione mea duco. Tu vale, & me ama, & quid iſtic agatur, crebro ſignifica. Iterum vale. Aretii Idibus Juniis.

XVI.

LEONARDUS EPISCOP. SENENSI S. ⁽¹⁾

*Excusat se, quod non scripserit, & laudat Episcopum
ocio negotia posthabentem.*

Quem non delectet humanitas, & mansuetudo tua? qui antequam de negligentia me, quemadmodum poteras, accusares, rationem excusationis meae tu ipse obtulisti. Cum enim te jampridem admirari diceres, quod ego nichil omnino ad te scripsissem; illud statim addidisti, te putare non alia causa, quam occupationibus meis id accidisse. Itaque cum id tuae sapientiae persuasum sit quod ego maxime persuasum esse cupio, tacere forsitan in hac parte praestaret, quod & facerem, ni haec mea excusatio partim ambitiosa, partim incredibilis videretur, ambitiosa, si me occupatissimum praedicem, incredibilis, si non potuisse scribere asseverem. Pauca igitur ad hanc ipsam defensionem tuam ex meo addam, quo dilucidius ea intelligatur. Fuerunt michi quidem occupationes, & sunt, sed nequaquam tantae, ut scribere non valerem, praesertim cum omnis occupatio mea in studiis litterarum versetur. Cur non scripserim, audi quaeso patienter. Ego te semper eum hominem putavi, cui non nisi magna quaedam, & praeclara, & digna tua gravitate, auctoritateque convenirent. Cum igitur post naufragium illud gubernatoris nostri ad studia litterarum me tanquam in portum quemdam optatissimum retulissem, scribenda quaedam ac mandanda

(1) Antonio Casino, de quo supra diximus.

danda litteris assumpsi. Ad haec ego quantum ocii est, totum confero, nec libenter diverto. Credo, & aliis evenire, quod dicam. Sed michi, ut affirmare possum, haud dubie evenit: difficulter resumo, quod semel abrui. Ad te ergo, quoniam graviora quaedam tua auctoritas postulat, ne ab inceptis diverterer, scribere supersedi. Poteram certe leviora quaedam, sed ea indigna tuo nomine arbitrabar. Graviora vero, & expolitiora sine intermissione coeptorum scribere non dabatur. Haec est defensionis meae ratio paulo explicatior, quam a te sit dicta. Quod autem te, & optime contentum, & in quiete constitutum significas, ob id te longe beatorem puto, quam cum in magnis rebus agendis, magnisque negociis oppressum caterva hominum intuebar. Ocia enim negociis longe sunt praefenda, cum haec finis sint, illa ad finem. Negociamur enim, ut ociamur, & bellum gerimus, ut in pace degamus. Quod si ocia sunt praefenda, & haec certe vita quieta, & tranquilla laboriosae illi, & occupatae, ad quam nisi aut honoris ambitio, aut pecuniarum cupiditas impelleret, quis tandem nostrum illam suscipiendam censeat, ac non velis remisque fugiendam? Qui autem in ocio contenti non sunt, ocium ipsum, ut ita loquar, perdunt. Immo nec sunt ociosi, sed potissima sui parte, idest mente & animo infestantur, ac longe rapiuntur. Tu ergo cum utrumque nactus fueris, gaude quaeso, & felicitate tua diutius frua-re. Quod si te forsan aut Pontificis iussum, aut voluntas tua in Curiam, atque in illum aestum negotiorum retulerit, ipse te ubique amabo. Primum tamen sanius consilium est, quod utinam, & ego tenere possim! Vale.

XVII.

LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S.

*Praedicat agriculturam, ita tamen ut musas
praeferat, laudatque in amico Sacrarum
literarum studium.*

REdeunti michi ex agro Aretino, litterae tuae praesto affuere, atque ut de eo ipso, qui illas reddidit, cognovi, complures ante dies Florentiae sic reditum meum praestolatae fuerunt, ut jam longiorem moram incusarent. Ego autem eo diutius illis in locis detentus sum, quod jam supra biennium crassante pestilentia facultatem adeundi non satis habueram. Quare avidius incumbens ita delectabar, ut pene jam urbis me haberet oblivio. Nunc autem & nitore litterarum tuarum, & summa humanitate tua ad meliora revocor studia. Etsi enim agriculturam valde equidem probo, nichilominus illa stat sententia: *Me vero dulces nutriant ante omnia Musae*. Quid enim cum Musarum suavitate Pan, & Silvanus possint conferre? In hoc igitur genere, & audire eruditissimas voces tuas, & reddere ipse meas optavi equidem, atque opto, praesertim cum mutuo in amore familiaritateque jam pridem inter nos suscepta silentium hoc, quod adhuc intercesserit, culpandum potius, quam laudandum videretur. Quod autem te ad sacras litteras majore impetu, & attentiore animo conferre significas, in eo sapientiam, gravitatemque tuam indeficibili laude commendandam duco. Si enim omnes Musae, quod supra diximus, dulces sunt; quanto illae magis, su-

quae verae sunt Musae? Et si vox poëtae in re ficta delectat; quanto magis vox Dei delectabit in vera? Et si praecepta hominum discantibus profunt; quanto magis proderunt Divina? Quare te currentem, ut video, vehementer cohortor ad hujus optimi, perfectissimique operis insudationem. Casum vero gravissimum amantissimi fratris, incommodaque inde suscepta, & tua moderatione, & illarum litterarum solacio levare debes. Vale. Florentiae.

XVIII.⁽¹⁾

LEONARDUS S. D. JOHANNINO⁽²⁾.

Commentaria ei pollicetur, & de rebus nonnullis eundem monet.

TRes epistolas tuas unum fere sub tempus accipi, quibus antequam respondeo, juvat praefari atque praemonere, ea videlicet ipsa, quae meus erga te amor, ac patriae caritas exposcit. Multum igitur hoc brevi tempore, quo a nobis abfuiſti te profecisse statuo; siquidem in tanta civitate recentem adhuc, & modo advenam nonnulli praestantes viri in familiaritatem susceperunt, quorum gratiam tuere quaeso diligenter, atque annitere, ut eos bene promerendo in amorem tuum quammaxime vertas. Id tu si, quemadmodum spero, assequare, quod tandem lucrum cum hoc lucro existimem comparandum? Illud praeterea moneo, ut istic degens conquiescere animo velis, nec eorum, quos hic reliquisti, desiderio torqueri. Quod nisi feceris, nichil de

I 2

te

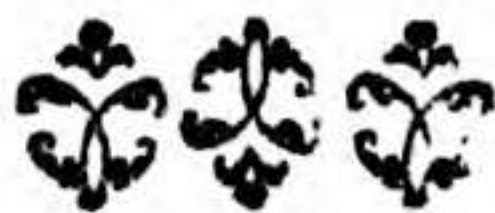
(1) Hanc omisit Cl. Fabricius.

(2) Tortellio fortasse tunc adhuc adolescenti.

te laudabile unquam praestabis. Quid enim cor anxium & moerens exhibere aut sibi ipsi, aut alteri potest? Cogita igitur non tam domesticos, quam impias tuorum molestias domi reliquisse. Urbem autem nunc incolere opulentissimam, ornatissimam, & in qua nichil molestiarum insit, nisi forte quas tu ipse stulta mollicie tibi ultro suggereris. Haec ego quae sentiebam de personis, & urbe commonefacienda putavi. Nunc venio ad epistolas tuas. Mea nescio quae istic reperta quod admirarere, quodque a ceteris ea laudari praedicas, ajunt fortasse homines:

..... *sed non ego credulus illis:
Nam neque me Varo videor, neque dicere Cinna
Digna, sed argutos interstrepere anser olores.*

De epistolis autem, quas aliorum voluminibus insertas deprehendisti, ne fer quaeso tu id quidem moleste. Satis michi honoris ille quisquis fuerit, meis detulit, qui inter suas, quas bonas putavit, collocare dignatus est. Commentaria verò primi belli Punici, quae flagitas, ad te propediem transmittam. Quod autem me consulis de re illa tua, michi una salus videtur, ut fortem nunc te constantemque praestes, etsi scio quam difficile sit non flecti animo, praesertim tibi, qui es natura mollissimus. Sed tamen, ut mea fert opinio, aut nichil unquam, aut taciturnitas tua illorum vesaniam refringeret, errantesque, & devios in orbitam reduceret. Quod si indices te pati non posse, eludent. Vale. Florentiae.

XIX.

PILEO ARCHIEPISCOPO GENUENSI ⁽¹⁾
LEONARDUS S. P. D.

Litterarum studium ad quae utile sit.

FAcile recognovi litteras tuas, doctissime simul, optimeque Antistes. Erant quippe ea facundia sapientiaque perscriptae, ut ex tuo potissimum iudicio manasse viderentur. Atque ut natura fit, cum alterum dicentem audias, quod tu maxime probes, ut valde assentiamur; sic ego tuae illi de lectione studioque sententiae vehementer assensi. Sic enim michi quoque perspicere visus sum, aut nichil humanarum rerum adversus animi aegritudinem valere posse, aut unicum in litteris studiisque esse refugium, quas qui fastidiunt & contemnunt, verae puraeque veritatis gustum non habent. Tu igitur iis incumbe, ut facis, praesertim cum nulla res dignior sit homine sapienti, & in ea, qua tu es, dignitate constituto. Quod autem de libris scribundis rogas, non deerit tibi diligentia mea. Verum admirabilis est apud nos ejus rei penuria. Nam & studiosi permulti sunt, & qui mercede scribant, admodum pauci. Ego tamen quo tibi morem geram scrutatus omnia, cum tandem nichil reperirem, ex-

I 3

oravi

(1) Pileo de Marinis Ambrosii Corficae Gubernatoris filio, Patricio Januensi, qui primum in Romana Curia Promotarius, deinde an. 1400. Archiepiscopus Januensis electus fuit, licet aetate juve-

nis valde, tamen virtute senex, ut ad an. 1401. in Anal. Januens. scribit Georgius Stella, qui paulo infra *Scientiarum amantem, Sacrisque eruditum litteris cum nuncupat.*

oravi quendam ex familiaribus meis, ut libros quosdam, sui ipsius gratia quos ille scripserat, venundaret. Sunt autem Ethicorum libri, quos nuper traxi, & Commentaria primi belli Punici cum quibusdam orationibus Demosthenis, & Oeconomicorum libro, sat, ut michi primo aspectu visum est, emendate perscripti. Haec emere licebit. Tu igitur cuivis Januensium tuorum, qui hic negotiantur committere poteris, ut libros excipiat, ac precium decens pro illis exolvat. Vale. Florentiae II. Idus Februarii.

XX.

LEONARDUS JOHANNI S.

Imperatorum calumnias contemnere se scribit.

EXpecto Langustum illum tuum ac litteras ejus, praesertim si, ut michi persuadeo, festivissimae sunt futurae. Me profecto Epicureum litterarum factum esse scito; voluptatem in illis, festivitatemque confector. Quocirca jubeas velim, si quas ad me missurus est, jocunditate ut illas, salibusque respergat. Judicium illud tibi permolestum, totamque stultorum hominum vaniloquentiam vix unius assis aestimandam puto. Adde etiam si placet rhetorem illum eloquentiae hostem. An tu his me censuris commoveri putas, quae ab hominibus parum acutis, ac stulte sibi ipsis judicandi peritiam arrogantibus proferuntur? Fieri non potest, quin ut quisque sapit, ita sentiat. Sed & nostrum nobis judicium est, quo magis nitimur, quam alieno: nisi forte Apellem, aut Protogenem quid rectum, amoenumque
in

in pictura foret, non ex suo potius iudicio, quam ex aliorum opinionibus statuisse credamus. Quamquam est quidem abs te non satis acute causa mea defensa adversus Constantinopolitanum. Quid enim opus fuit ad Ciceronem allegare hanc, quaecunque est in nobis, rerum moralium notitiam? Quasi vero Aristoteles ipse ab studio nostro fuerit alienus, cujus libros in adolescentia sic audivimus, ut etiam publice de his disputationes ex ordine studiorum sustineremus. Biennio certe toto ab optimis illius disciplinae magistris incredibili aviditate imbuti sumus. Haec ego fundamenta cum in adolescentia jecerim, quis juste admiretur, si nunc aliquid a me exaedificatum sit? aut quis novum me ad haec sacra venisse dicat, quibus ego ab ipsa pueritia fuerim initiatus? Sed haec satis. De se enim ipso omnis sermo gravissimus est. Attamen silere aliquando non licet, ita multi occurrant partim arrogantes, partim desipientes. Venio nunc ad id, quod per superiores litteras de Commentariis flagitasti. Ego quae scivi, quaeque memoratu digna aestimavi, in eos libros congesti, neque vero quominus, si quis plura teneat, plura conscribat. Commentaria tamen ab historia multum differunt. Illa enim amplior ac diligentior est: haec contractiora, & minus explicata. Livius quoque in Romuli, & in Hostilii, & Tarquinii Regum Romanorum gestis referendis non annos prosequitur, sed rerum summam. Idem Polybius facit, & ipse quidem probatus auctor, cujus auctoritatem secuti sumus. Vale. Florentiae.

XXI.

LEONARDUS POGGIO S.

Gratum sibi scribit, quod negotium suum apud Pontificem curet.

Nihil omnino statuo duobus nobis fieri potuisse stultius cum hoc nostro importuno silentio. Sed quia illa jam corrigi non possunt, praeteriti defectus temporis, futuri exuberantia compensemus. Unum tamen non ignores volo, me per hoc ipsum silentium grandem tibi epistolam perscripsisse excitatum litteris tuis, quas ad Nicolam nostrum misisti de controversia Nicolai, in quibus cum te falsa illius suggestionem deceptum animadverterem, totam rem verissime sincerissimeque patefacta tuo examini censuraeque subjeci. Eas litteras video te non accepisse. Itaque conquiram nunc rursus illam, tibi remittam. Negotium meum quod apud Maximum Pontificem curaris, michi summae est voluptati. Perspexi enim in te, & amici fidem, & sapientis hominis consilium, & impigri vigilantisque solertiam. Quod autem hortaris, ut ad Pontificem scribam, faciam ut mones. Antonio Lusco, & Cinctio sodalibus nostris meo nomine gratias agito, salvereque juberò. Vale X. Kal. Martii. Aretii.

XXII.

LEONARDUS DEMETRIO S.

Quod Aristoteles eloquens fuerit, & male a linguarum imperitis latinitate donatus sit.

TRia ut ex litteris tuis animadvertere potui, a te in crimen vocantur ex illa praefatione mea, quam libris Ethicorum adscripsi. Unum quod Aristotelem de eloquentia commendarim, quem tu asseris, nec eloquentem fuisse unquam, nec curavisse quidem, ut eloquens esset. Alterum, quod interpretem illum, qui ante me hunc librum traduxit, Ordinis Praedicatorum fuisse dixerim. Tu vero antiquiorem interpretem ejus libri putas esse quam Ordinem ipsum, ex quo fuisse affirmo. Tertium, quod huic ipsi interpreti maledixerim indignaris. Sunt & alia quaedam in litteris tuis, sed mercede ita caliginose scripta, ut sensum eruere nullo modo potuerim & illa ipsa, quae supra retuli, alucinando potius deprendi te dicere velle, quam tu dicas. Ad haec igitur tria nunc: ad alia vero, si forsan id cupies, cum apertius scribes, respondebo. Primum igitur de Aristotele vehementer erras. An non curavit ille, ut eloquens esset? nam utrum fuerit mox videbo. Sed ita curavisse illum constat, ut neminem magis. Testes sunt artes rhetoricae ab eodem philosopho labore summo diligentiaque perscriptae, nec semel tantum, sed rursus atque iterum pluribus voluminibus explicatae. Nec est quicquam in ea facultate, quod non illum non modo pro se didicisse, sed etiam alios docere voluisse appareat.

Tan-

Tanta vero in eo cura eloquentiae fuit, ut etiam minutissima quaeque scrutari, & indagari niteretur. Quis enim quaeso ante hunc pedes, & syllabas etiam soluta in oratione servandas ostendit? Ut dactylum jambumque rejiceret, alterum ut elatum nimis, alterum ut depressum: paeana vero illum duplicem probaret, qui est aut ex longa, quam tres breves subsecuntur, aut ex tribus brevibus & longa postrema, quorum alterum principiis, alterum clausulis assignavit. An non curavisse illum dicis ut eloquens esset, qui eloquentiae artes tam curiose perscripsit, & minutissima quaeque tanta diligentia perscrutatus est? Atque ego certissime scio, nec te, nec praeceptorem illum tuum hominem, ut audio, magna theologiae scientia, sed nullarum penitus litterarum, quid sit paeon, quid jambus intelligere, nullum denique vestigium eloquentiae intueri. Nec id sane in vobis reprehendo: non est enim cujusque ista discernere: sed id reprehendo, quod tam leviter de rebus vobis incognitis judicium proferatis. Falsum est igitur, quod scribis non curavisse illum, ut eloquens esset, sed an fuerit eloquens, videndum est. Nam fieri potest, ut curaverit quidem, nec tamen sit eloquentiam consecutus. Equidem quantum est in me iudicii, non video, quomodo iis de rebus, quas Aristoteles tractavit, aut aptius, aut suavius, aut copiosius scribere quisquam potuerit. Lege ejus libros, nec morales solum, & civiles, in quibus magna eloquentia cohaeret, sed eos, qui physici, aut metaphysici scribuntur. Invenies locos nullius eloquentiae capaces eloquentissime ab eo tractatos, rebusque obscurissimis splendorem, & claritatem per eloquentiam attulisse. De quo si non michi credere vis, at Ciceroni credas. Quamquam nec tu forsan, Cicero qui fuerit, intelligis, egoque fatuus sum, qui tecum ista dissero.

ro. Sed tamen Cicero vir acerrimi iudicii summus ipse orator suavitatem, & copiam, & omnia scribendi ornamenta Aristoteli tribuit, flumenque aureum illius scripta appellat. Ex quo magis translatoribus indifertis irasci soleo, quod hujus Philosophi libros admirabili facundia, suavitateque in graeco scriptos, tam absone nobis converterunt. Sed non sunt illi Aristotelis libri, nec si vivat ipse, suos esse velit, sed merae conversorum ineptiae. Ille enim & politissimus scriptor esse voluit, & quod voluit curavit, & quod curavit, assecutus est. Quid ergo me in crimen vocas? Quid eloquentissimum Philosophum infantiae condemnas? An non pudet de rebus tibi incognitis ita leviter asseverare? sed satis de hoc. Ad aliud transeamus. Eum, qui librum Ethicorum ante me convertit, Ordinis Praedicatorum fuisse dixi. Hoc tu ita derides, quasi erratum manifestum. Ecce rursus fatua crassaque opinio vix pueris digna. Putas enim interpretationem illam Boetii fuisse, qua quidem in re perquam pueriliter aberras. Nullam enim Boetii interpretationem habemus, praeterquam Porphyrii & Praedicamentorum & Perihermenias librorum, quos si accurate leges, videbis summum illum virum sine ullis ineptiis libros illos transtulisse. Textus est nitidus, & planus, & graeco respondens. At enim in Ethicis, & Physicis quid tandem est, praeter ineptias meras? Non verba in his latina, non dicendi figura, non eruditio litterarum: praeterea ab ipso graeco male accepta complura. Haec a Boëtio longe absunt viro in utraque lingua docto, & eleganti. Nunquam ille architectonicam, nunquam eutrapeliam, nunquam bomolchos, nunquam agricolas, quorum vocabula in latino habemus, graece reliquisset. Nunquam tristitiam pro dolore posuisset, nunquam honestum cum bono, eligere cum

cum expetere confudisset. Atque ut scias, duo fuerunt ante me, quod equidem viderim, interpretationes Ethicorum. Una, quam ex arabe lingua tractam constat post Averrois Philosophi tempora, quae quoniam anterior est, vetus appellatur. Altera haec posterior, & novior a Britanno quodam tracta, cujus etiam proëmium legimus, in quo & Fratrem se Ordinis Praedicatorum scribit, & rogatu confratrum de his transferendis laborem suscepisse. Quomodo igitur interpretatio ista prius fuit, quam Ordo ipse institutus est? Aut quomodo Boetii fuit ista nova interpretatio, cum vetusta illa, & anterior post Averroim fuerit, Boetius vero aliquot seculis Averroin anteeat? Reliquum jam crimen est, quod huic interpreti maledixerim. Equidem si vitam illius, si mores, si genus insectatus essem, tunc faterer me illi maledixisse. Sed nichil tale attigi, neque attingerem. At enim de litteris studiisque contendere, ac interdum vehementius urgere, & si res exigat, adversarium pungere: differere id quidem est, non maledicere. Denique tota vis in eo versatur, jure an injuria illum reprehenderim. Dixi graeca verba ob ignorationem latinae linguae ab eo relicta, pro quibus latina vel optima haberemus. Nec dixi modo, sed & probavi, & verba ipsa ostendi. Cetera quoque errata, nec ea pauca, nec levia redargui. Aut igitur ista defende si potes, aut me pupugisse illum non moleste feras. Equidem si in pictura Jotti quis faecem projiceret, pati non possem. Quid ergo existimas michi accidere, cum Aristotelis libros omni pictura preciosiores tanta translationis faece coinquinari videam? an non commoveri? an non turbari? Maledictis tamen abstinui, sed rem ipsam redargui, ac palam feci. Vale.

XXIII. ⁽¹⁾

LEONARDUS POGGIO S.

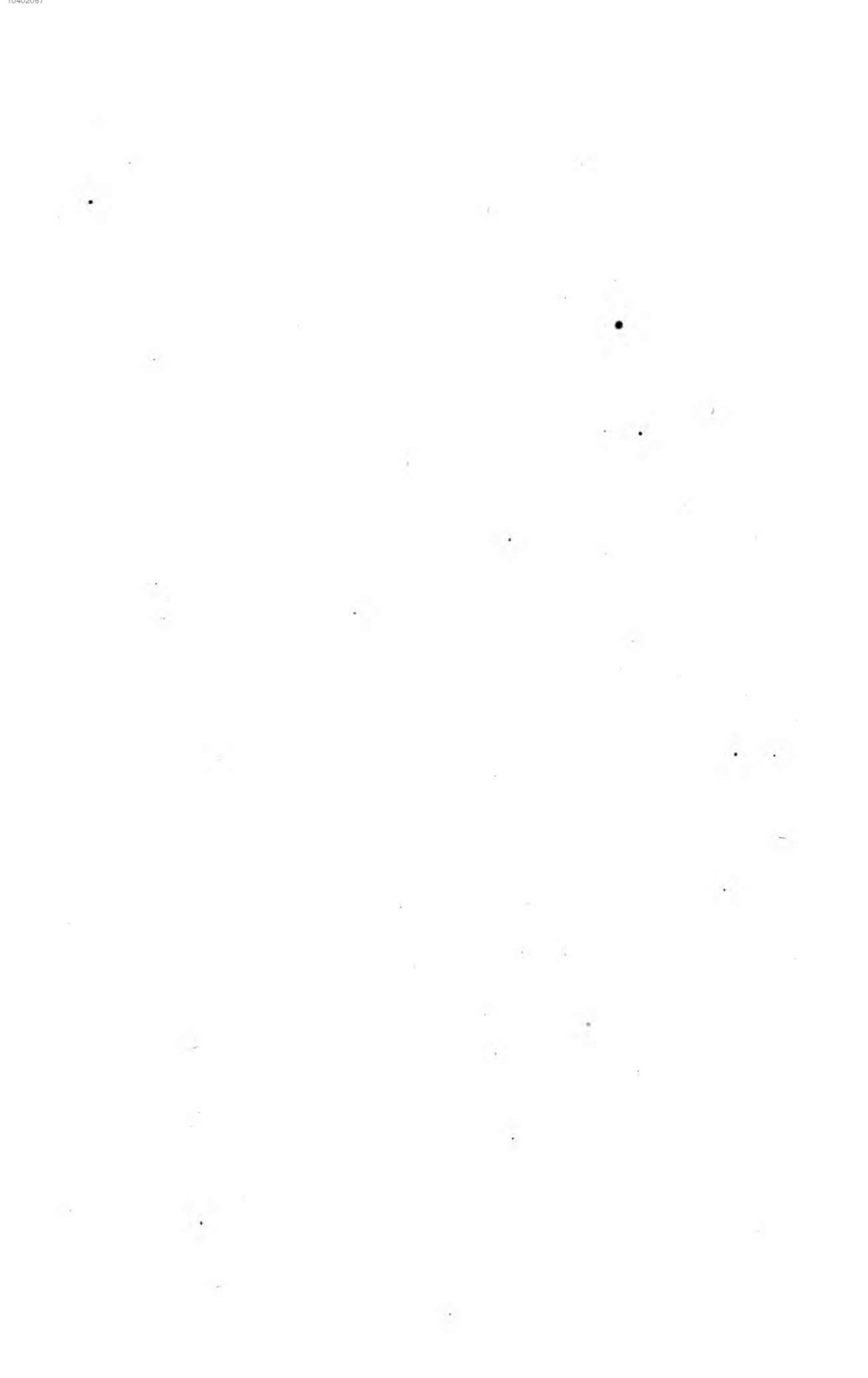
Librum a se procuratum scribit, integritatemque suam ostendit.

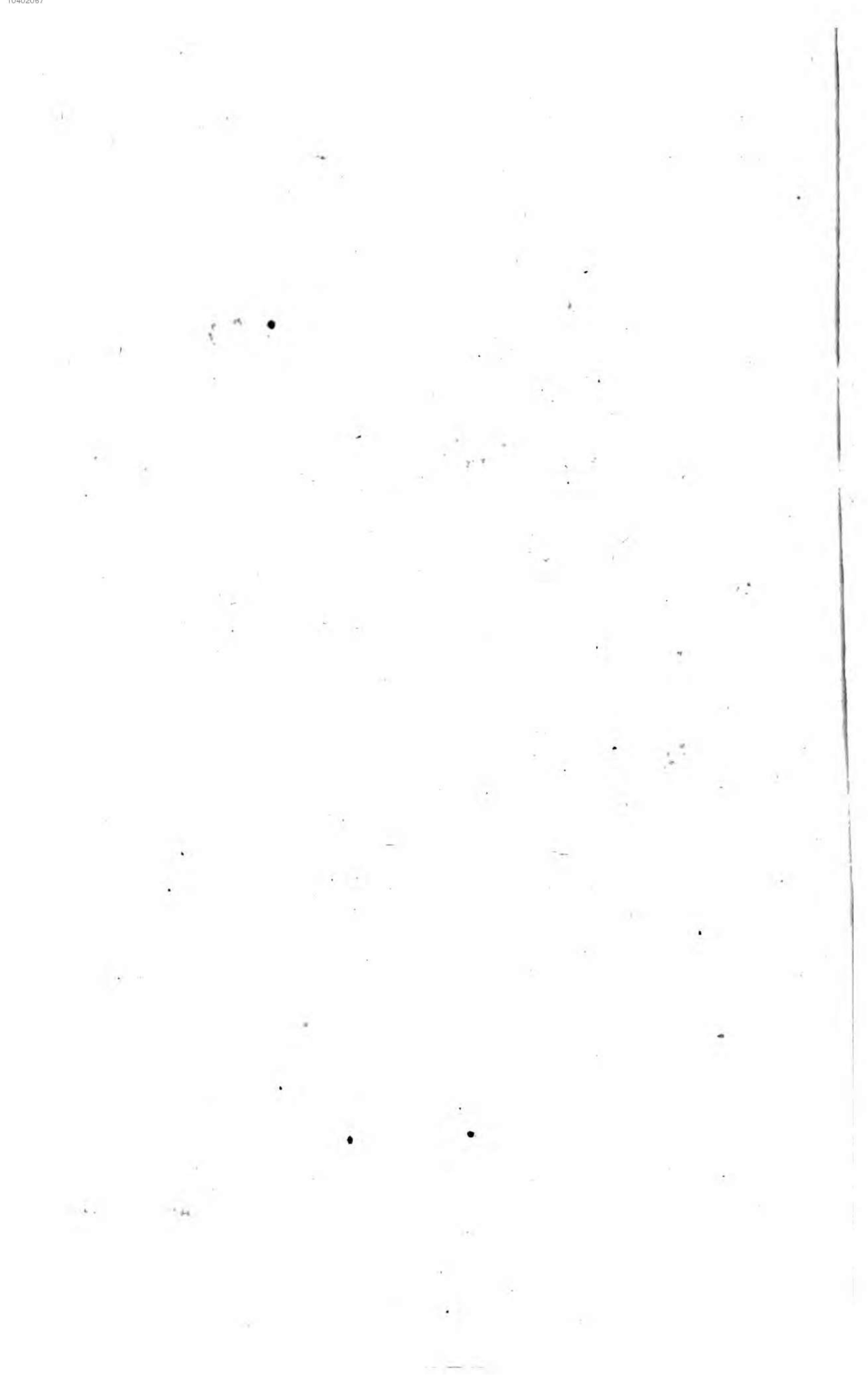
SI vales bene est, equidem valeo. Egi cum Cosmo, ut liber ille ad te deferatur, quod ipse pollicitus est intra paucos dies esse facturum. Tu cum illum habueris providebis, ut a scriptore tuo pure diligenterque custodiatur. Quod autem de librario mones, recte tu quidem, & amice facis; sed tanta est apud nos hujusmodi hominum penuria, ut quamvis cupiam, habere non possim. Quare te rogo, ut si qua ratione potes, hoc michi negotium conficias. Si quem fortasse idoneum huic operi alicunde eruere queas, ad me mittito perquam cupide suscipiendum, habendumque. Franciscus Barbarus ad vos profectus est, cum quo una hic fui, ac de te multa ab utroque nostrum. Scio cum Romae fuerit, futurum te illi in intimo sinu. Itaque non praetermittendum videtur, quominus te commonefaciam efflagitemque operam, ac medelam tuam. Comperum habeo multa per aemulos obrectatoresque meos sinistre de me ad hunc esse perscripta. Quis sit harum calumniarum fons, tute nosti: quam ingrate indigneque id faciat, te non latet. Adjecit se se huic atque addixit levissimus quidam homo professione hypocrita, patria sodomites: ambo hi de me ad Barbarum, ut compertum habeo, perversa quaedam scripsere. Huic tu rei, quaeso, medelam appone. Tu enim

(1) Haec a cl. Fabricio edita non est.

enim scis, quanti Barbarum semper fecerim, & quanta commendatione illius nomen prosecutus sim. Hoc ille ex te audiat. Deinde tibi notissimum est non mea culpa has inimicitias cum Nicolao esse susceptas. Nichil in hac parte abs te postulo, nisi verum, pergratumque michi fuerit, si pro rei noticia epistolam illam meam, quam de hac ipsa controversia ad te scripsi, Barbaro ostendes, ne aliud pro alio censeat. Intelliget enim, quod ego ad te scripserim, minime in eo me esse mentitum. Nam quod de vita ajunt ipsa, vita mea integerrime acta, & communis de me censura eos refellit. Versor in oculis hominum, atque in luce probatus quidem & acceptus omnium judicio. Nec est quisquam viventium, cui in hac parte integritatis, innocentiaeque concedam. Nulla foeditas in me, nullum flagitium, nulla libido mala, nulla injuria unquam reperietur. Studiis vero non quantum cupio proficere possum, sed tamen non frustra a me in illis versari opera mea laboresque testantur, constatque me & Curiae Romanae commoda, & hujus urbis emolumenta ultro oblata posthabere, quo studiis & literis dare operam possim. Quid ergo dicit sodomites ille, cujus una dumtaxat cura est in angulis, atque in umbris latentem cevere? Atque ut totum noris, ego de his rebus nichil cum Barbaro egi: praestare enim duxi, hoc quicquid sit apud eum ulceris dissimulare me scire. Quare & tu sic accedas ad hanc medelam, quasi nescias id, quod scias. Plena sunt omnia invidorum, Poggi, & malivolorum, & perversorum hominum. Sed crede michi magno animo eos contemno. De Barbaro tamen laborandum putavi, ne mea negligentia abalienatus dici possit. Vale.

Finis Partis Primae.

(74.21)

XXX

983

77

I. 30

